

KOVÁCS ESZTER

**A környezeti jelentések szerepe a vállalatok környezeti és
társadalmi felelősségének előmozdításában**

KÖRNYEZETGAZDASÁGTANI ÉS TECHNOLÓGIAI TANSZÉK

Témavezető: DR. KINDLER JÓZSEF
PROFESSZOR EMERITUS

© Kovács Eszter

**BUDAPESTI KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI ÉS
ÁLLAMIGAZGATÁSI EGYETEM**

Gazdálkodástudományi Ph.D. program

**A környezeti jelentések szerepe a vállalatok környezeti és
társadalmi felelősségének előmozdításában**

Ph.D. Értekezés

KOVÁCS ESZTER

BUDAPEST, 2000.

Tartalom

Táblázatok jegyzéke	7
Ábrák jegyzéke	8
Előszó	10
1. BEVEZETÉS.....	12
2. A KÖRNYEZETI JELENTÉSEK TÁRGYALÁSÁNAK ELMÉLETI KERETEL.....	16
2.1 A GAZDASÁG KAPCSOLATA A TÁRSADALOMMAL ÉS A TERMÉSZETTEL: KÖZGAZDASÁGI MEGKÖZELÍTÉSEK	16
2.2 A VÁLLALAT KAPCSOLATA A TÁRSADALOMMAL ÉS A TERMÉSZETTEL: SZERVEZETELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSEK	19
2.3 A VÁLLALATI JELENTÉSEK TÍPUSAI A SZERVEZETI MEGKÖZELÍTÉSEK TÜKRÉBEN	21
3. A VÁLLALAT KAPCSOLATA A TÁRSADALOMMAL ÉS A TERMÉSZETTEL: SZERVEZETI MEGKÖZELÍTÉSEK.....	23
3.1 A VÁLLALAT ÉS A TÁRSADALOM KAPCSOLATÁT TÁRGYALÓ SZERVEZETI MEGKÖZELÍTÉSEK.....	23
3.1.1 A stratégiai társadalmi vállalatmodell.....	24
3.1.2 A társadalmi elvárásokon alapuló átmeneti vállalatmodell.....	26
3.1.3 Az értékalapú társadalmi vállalatmodell	30
3.2 A VÁLLALAT ÉS A TERMÉSZET KAPCSOLATÁT TÁRGYALÓ SZERVEZETI MEGKÖZELÍTÉSEK	33
3.2.1 A stratégiai környezeti vállalatmodell.....	33
3.2.2 Átmeneti modellek I.: a társadalmi elvárásokon alapuló környezeti menedzsment megközelítések.....	35
3.2.3 Átmeneti modellek II.: a környezeti problémák súlyosságát hangsúlyozó megközelítések	37
3.2.4 Átmeneti modellek III.: a társadalmi alapú etika alkalmazása környezeti kérdések esetén.....	42
3.2.5 Az értékalapú ökológiai vállalatmodell	43
3.3 A TÁRSADALMI ÉS KÖRNYEZETI ELEMÉKET INTEGRÁLÓ VÁLLALATMODELL JELLEMZŐI	44
4. A KÖRNYEZETI JELENTÉSEK TARTALMI FEJLESZTÉSÉBEN ÉS KOMMUNIKÁCIÓJÁBAN REJLŐ LEHETŐSÉGEK.....	47
4.1 A KÖRNYEZETI JELENTÉS JELENLEGI ÉS LEHETSÉGES TARTALMI ELEMEL	47
4.1.1 A környezeti jelentésben szereplő témakörök.....	47
4.1.2 A környezeti jelentésben szereplő mutatószámok.....	52
4.2 A KÖRNYEZETI JELENTÉSSSEL KAPCSOLATOS KOMMUNIKÁCIÓ LEHETŐSÉGEI.....	60
4.2.1 A kommunikációs stratégia elemei.....	60
4.2.2 Az érintett csoportok köre és információigényük	61
4.2.3 A kommunikáció lehetséges formái.....	64
5. A KÖRNYEZETI JELENTÉSEKKEL KAPCSOLATOS NEMZETKÖZI ÉS MAGYAR EMPIRIKUS KUTATÁSOK.....	66
5.1 A KÖRNYEZETI JELENTÉSEK TARTALMÁT VIZSGÁLÓ NEMZETKÖZI FELMÉRÉSEK.....	66
5.2 NEMZETKÖZI ÉS MAGYAR KUTATÁSOK KÖRNYEZETI KOMMUNIKÁCIÓS ELEMEL.....	70
6. AZ EMPIRIKUS KUTATÁS KERETEL.....	73
6.1 HIPOTÉZISEK.....	73
6.2 AZ EMPIRIKUS KUTATÁS MÓDSZEREI	75
6.2.1 A jelentések tartalmi elemzése.....	75
6.2.2 Kerekasztal beszélgetés a környezeti jelentések szerepéről.....	76
6.2.3 Kérdőíves megkérdezés a jelentéskészítő vállalatok körében.....	79
6.2.4 Kérdőíves megkérdezés az érintett csoportok információs igényeiről és ismereteiről.....	79
6.2.5 Értékelőlap a környezeti jelentésekről	80
6.2.6 Megfigyelői adatlap	81
6.2.7 Kérdőív a kerekasztal beszélgetésről és a továbblépés lehetőségeiről.....	81
6.3 AZ EMPIRIKUS KUTATÁSBAN RÉSZTVEVŐ VÁLLALATOK ÉS ÉRINTETT CSOPORTOK KÖRE	82

7. AZ EMPIRIKUS KUTATÁS EREDMÉNYEL.....	93
7.1 A JELENTÉSEK JELENLEGI SZÍNVONALA ÉS A TOVÁBBLÉPÉS LEHETŐSÉGEI	93
7.1.1 Témakörök.....	93
7.1.2 Számszerű információk.....	97
7.1.3 Pénzügyi információk.....	100
7.2 A JELENTÉSKÉSZÍTÉS FOLYAMATÁNAK JELLEMZÉSE	102
7.2.1 A jelentés célcsoportjának meghatározása.....	102
7.2.2 Az érintett csoportok bevonása a jelentéskészítés folyamatába.....	106
7.2.3 A vállalat környezeti információs/számviteli rendszere.....	107
7.3 AZONOSSÁGOK ÉS KÜLÖNBSEGEK AZ ÉRINTETT CSOPORTOK INFORMÁCIÓS IGÉNYÉBEN	110
7.3.1 Azonosságok és különbségek a témakörök megítélésében.....	111
7.3.2 Azonosságok és különbségek a számszerű információk megítélésében	116
7.4 A VÁLLALAT ÉS AZ ÉRINTETT CSOPORTOK ELTÉRŐ VÉLEMÉNYE A JELENTÉS TARTALMÁRÓL	119
7.4.1 Az érintett csoportok információs igényei és a vállalatok elképzelései ugyanerről.....	120
7.4.2 Az érintettek és a vállalat által fontosnak tartott témakörök és számszerű információk összehasonlítása	122
7.5 AZ ÉRINTETT CSOPORTOK ÉRTÉKELÉSE A KÖRNYEZETI JELENTÉSEKRŐL	128
7.5.1 Az igényeknek megfelelő-e a tartalom?	128
7.5.2 A jelentések pozitív vonásai és a továbbfejlesztés lehetőségei.....	133
7.5.3 A jelentések hitelességének kérdése.....	135
7.6 ÖSSZEGZÉS: A KOMMUNIKÁCIÓ SZEREPE A FELELŐS VÁLLALATI VISELKEDÉS ELŐMOZDÍTÁSÁBAN	138
7.6.1 Az érintett csoportok érdeklődésének felkeltése a környezeti jelentések téma iránt	138
7.6.2 A környezeti jelentéssel kapcsolatos ismeretek bővítése.....	141
7.6.3 Az érintettek információs igényeinek kölcsönös megismerése és tisztázása	142
7.6.4 A bizalom kialakítása a vállalat és érintett csoportjai között.....	144
7.6.5 A környezeti felelősség előmozdítása.....	150
8. MELLÉKLETEK.....	153
8.1 KÉRDŐÍV A JELENTÉSKÉSZÍTÉS KÖRÜLMÉNYEIRŐL	153
8.2 KÉRDŐÍV AZ ÉRINTETT CSOPORTOK INFORMÁCIÓS IGÉNYÉRŐL	158
8.3 ÉRTÉKELŐLAP A KÖRNYEZETI JELENTÉSEKRŐL	162
8.4 MEGFIGYELŐI ADATLAP A PLENÁRIS VITÁKHOZ.....	164
8.5 KÉRDŐÍV A KERESZTAL BESZÉLGETÉSRŐL	167
8.6 A „KÖRNYEZETI JELENTÉSEK TARTALMI TOVÁBBFEJLESZTÉSE” CÍMŰ SZAKMAI NAP PROGRAMJA..	168
8.7 SEGÉDLET A “KÖRNYEZETI JELENTÉSEK SZAKMAI NAP” VITAVEZETŐINEK	169
8.8 A SZEKCIÓÜLÉSEK JEGYZŐKÖNYVEI I.	174
8.9 A SZEKCIÓÜLÉSEK JEGYZŐKÖNYVEI II.	186
8.10 A KERESZTAL VITA MEGBESZÉLÉSEINEK ÖSSZEFOGLALÓJA	191
9. IRODALOMJEGYZÉK.....	193

Táblázatok jegyzéke

Táblázat 2.1 A gazdaság, a természeti környezet és a társadalom kapcsolatát tárgyaló közgazdasági irányzatok	17
Táblázat 2.2 A rendszerszemléletű és a nem rendszerszemléletű gazdaságtan összehasonlítása több szempont alapján	18
Táblázat 2.3 A vállalat és a társadalom, illetve a természet kapcsolatát tárgyaló szervezetelméleti irányzatok összefoglalása	20
Táblázat 2.4 A jelentések típusai a szervezetelméleti megközelítések tükrében.....	21
Táblázat 3.1 A fenntarthatósági portfólió.....	40
Táblázat 3.2 Az etikai elvek alkalmazása környezeti problémák kezelése esetén.....	43
Táblázat 3.3 Az integrált vállalati megközelítés jellemzői	46
Táblázat 4.1 A környezeti jelentések minimálisan elvárt tartalma.....	48
Táblázat 4.2 A telephelyi és az összvállalati jelentések lehetséges különbségei.....	50
Táblázat 4.3 UNEP útmutató a fenntartható fejlődés beszámolóihoz (UNEP, 1996).....	51
Táblázat 4.4 A környezeti mutatószámok csoportosítása (A guide to corporate..., 1997).....	53
Táblázat 4.5 Az indikátorrendszer pozitívumai és negatívumai	55
Táblázat 4.6 Példák a környezeti költségkategóriákra.....	56
Táblázat 4.7 Pénzügyi mutatószámok az ISO 14031-es tervezetre épülő német útmutatóban. (A guide to corp..., 1997)	58
Táblázat 4.8 Kíváncos elmozdulási pontok a jelentés tartalmát illetően	59
Táblázat 4.9 Az érintett csoportok eltérő érdekei a közzétett környezeti információval kapcsolatban.....	62
Táblázat 4.10 A környezeti jelentéssel kapcsolatos kommunikáció lehetőségei (Forrás: UNEP, 1996)....	64
Táblázat 4.11 A vállalati kommunikáció lehetséges formái	65
Táblázat 5.12 A környezeti jelentések tartalmával kapcsolatos nemzetközi kutatások jellemzői.....	67
Táblázat 5.13 Az egyes témakörök bemutatása a jelenlegi környezeti jelentésekben (nemzetközi kutatások eredményei).....	68
Táblázat 5.14 A környezeti jelentésekben közzétett számszerűsített hatások (nemzetközi kutatások eredményei)	69
Táblázat 5.15 A környezeti jelentések kommunikációjával kapcsolatos nemzetközi felmérések.....	70
Táblázat 5.16 A magyar vállalati jelentések kommunikációval kapcsolatos eredményei.....	71
Táblázat 6.1 A kerekasztal beszélgetés résztvevői szervezeti csoportok szerint	79
Táblázat 6.2 Az érintett csoportoknak kiküldött kérdőív visszaérkezési arányai.....	80
Táblázat 6.3 A környezeti jelentés értékelő lap visszaküldési arányai	81
Táblázat 6.4 A kerekasztal beszélgetés után kiküldött kérdőív visszaküldési arányai.....	82
Táblázat 6.5 A magyar környezeti jelentést készítő vállalatok kiemelt jellemzői.....	83
Táblázat 6.6 A kerekasztal vita meghívott szervezetei.....	84
Táblázat 6.7 Példák a környezetvédelmi felügyelőségek és települési önkormányzatok vállalati környezetvédelemmel kapcsolatos feladatkörére.....	85
Táblázat 6.8 A meghívott környezetvédő szervezetek jellemzői	87
Táblázat 6.9 Az önkormányzatok és civil szervezetek által használt információ-források és azok megbízhatósága	89
Táblázat 6.10 A környezeti jelentések ismertsége az érintett csoportok körében.....	90
Táblázat 6.11 A környezeti menedzsment kifejezések ismertsége az önkormányzatok és civil szervezetek körében.....	91
Táblázat 7.1 A nemzetközi útmutatók által minimálisan ajánlott témakörök megjelenése a hazai jelentésekben	94
Táblázat 7.2 A legkiemelkedőbb nemzetközi jelentésekben megjelenő témák előfordulása a magyar jelentésekben	96
Táblázat 7.3 Az input-output indikátorok megjelenése a magyar jelentésekben	97
Táblázat 7.4 Az ISO 14031 által ajánlott mutatószámok megjelenése a magyar jelentésekben.....	98
Táblázat 7.5 A mutatószámok megjelenési formái a magyar jelentésekben.....	99
Táblázat 7.6 A költségkategóriák előfordulása a magyar jelentésekben.....	100
Táblázat 7.7 A célcsoportok megadása a jelentésekben	102
Táblázat 7.8 Az érintett csoportok fontossága a vállalatok bevallása szerint.....	103
Táblázat 7.9 Az érintett csoportok bevonása a jelentéskészítés folyamatába.....	106
Táblázat 7.10 A környezeti hatások számszerűsítésének jellemző gyakorlata.....	107
Táblázat 7.11 Az anyag- és energiaáramok nyomon követése a magyar jelentéskészítő vállalatoknál.....	108
Táblázat 7.12 A környezetvédelem pénzügyi vetületeinek követése a magyar jelentéskészítő vállalatoknál	109
Táblázat 7.13 Környezetvédelmi pénzügyi tételek számszerűsítése a magyar jelentéskészítő vállalatoknál109	

Táblázat 7.14 Az érintett csoportok információs igényeinek összehasonlítása a témakörök tekintetében	111
Táblázat 7.15 A környezeti hatások megjelenési formáinak fontossága az egyes érintett csoportok számára.....	112
Táblázat 7.16 A kérdőívben nem szereplő témák megjelenése a kerekasztal beszélgetésen.....	115
Táblázat 7.17 A számszerű információk fontossága az érintett csoportok számára.....	116
Táblázat 7.18 A kerekasztal vitán a hatóság és a civil csoportok által megemlített számszerű információk.....	117
Táblázat 7.19 A mutatószámok megjelenítésénél értékelendő szempontok az egyes érintett csoportok megítélésében.....	118
Táblázat 7.20 A mutatószámok megjelenítésének fontos szempontjai az egyes érintett csoportok szerint a kerekasztal beszélgetés alapján.....	118
Táblázat 7.21 Az érintettek információs igényei és a vállalatok elképzelései erről	120
Táblázat 7.22 A vállalat és az egyes érintett csoportok által is fontosnak tartott témakörök	122
Táblázat 7.23 A vállalatok által nem említett, de az érintett csoportok által fontosnak tartott témakörök	124
Táblázat 7.24 A vállalatok által fontosnak tartott számszerű információk érintett csoportok általi megítélése.....	125
Táblázat 7.25 Az egyes témakörök fontossága az érintett csoportok szerint.....	128
Táblázat 7.26 Az érintett csoportok véleménye a magyar környezeti jelentésekben tárgyalt témakörökről.....	129
Táblázat 7.27 A Dreher és a TVK környezeti politikájának főbb elemei.....	130
Táblázat 7.28 A jelentés összeállításánál figyelembeveendő szempontok fontossága az egyes érintett csoportok számára.....	132
Táblázat 7.29 Az érintett csoportok értékelése a jelentésekről a megjelenítés szempontjai szerint	132
Táblázat 7.30 A magyar környezeti jelentések pozitív elemei és a továbbfejlesztés lehetőségei az érintett csoportok véleménye szerint	134
Táblázat 7.31 A jelentések módosított értékelése	135
Táblázat 7.32 A hitelesség objektív és szubjektív tartalma a kerekasztal beszélgetés résztvevőinek megítélésében.....	136
Táblázat 7.33 A környezeti jelentések hitelességéhez szükséges ismérvek fontossága az érintett csoportok megítélésében.....	136
Táblázat 7.34 A jelentésekről alkotott vélemények változása a kerekasztal beszélgetés hatására	140
Táblázat 7.35 Az érintett csoportok jártassága a kerekasztal beszélgetésen felmerült témákban.....	141
Táblázat 7.36 Az érintett csoportok ismereteinek bővülése saját bevallás alapján	142
Táblázat 7.37 Vélemények az egyes csoportok elképzeléseinek megismeréséről.....	144
Táblázat 7.38 A kerekasztal beszélgetés résztvevőinek viselkedési jellemzőinek változása.....	145
Táblázat 7.39 A kerekasztal beszélgetés résztvevőinek magatartási jellemzői	146
Táblázat 7.40 Az érintett csoportok véleményei egymásról.....	147
Táblázat 7.41 Az együttműködés lehetőségei	149

Ábrák jegyzéke

Ábra 2.1 A gazdaság, a társadalom és az természet egymásba ágyazottsága.....	16
Ábra 4.1 A vállalat érintettjei környezeti szempontból.....	62

Előszó

A doktori témaválasztás lehet egy évekig tartó folyamat vagy akár egyetlen impulzus eredménye. Az én esetemben ez utóbbiról van szó. 1997-ben a hollandiai székhelyű KPMG Environment igazgatója, dr. George Molenkamp hívta fel a figyelmemet a környezeti jelentések fontosságára. A vele folytatott szakmai munka során lehetőségem nyílt felmérést végezni az akkoriban e témában legnagyobb tapasztalatokkal rendelkező nemzetközi vegyipari vállalatok és érintett csoportjaik körében.

Mind ebben a felmérésben, mind későbbi kutatásaimban maximálisan tudtam építeni azon előtanulmányokra, amelyeket a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Környezetgazdaságtani és Technológiai Tanszékén mint tanársegéd és mint doktorandusz hallgató folytattam. A tanszéki közösség irányadó vezetője, dr. Kerekes Sándor által kialakított gyakorlati környezeti menedzsment és dr. Kindler József által képviselt döntéselméleti és etikai irányvonalak olyan kereteket adtak kutatásom elméleti megalapozásához, amelyek a hazai szakmai körökben mindenképpen meghatározóak. E két fő irányvonalat színesíti a tanszéki munkatársak által végzett, igen széleskörű szakmai munka. Velük együttműködve olyan kutatási programokban vehettem részt, melyek közvetve vagy közvetlenül támogatták elképzeléseim kidolgozását. A szakmai támogatásnál talán még többet jelentett számomra a tanszék családi légköre. Önzetlenség, Segítőkészség, Törődés, Felelősség mind e közösség sajátosságai, s hálás vagyok azért, hogy ennek részese lehettem.

A tanszékről elkerülve disszertációm egy új munkahelyen fejeztem be, ahol megtaláltam ugyanezeket a közösségi értékeket egy másfajta szakmai érdeklődéssel párosulva. A Környezetvédelmi Minisztérium Természetvédelmi Hivatalában az ökológiai értékek tiszteletével, emberi tartással, elkötelezettséggel és nyitott szemlélettel találkoztam.

Külön megtiszteltetés volt számomra, hogy dr. Kindler József professzor témavezetőm lehetett. Személyisége, a szakma iránt érzett elkötelezettsége, fiatalos nyitottsága, komplex gondolkodása olyan értékeket és elvárásokat közvetített felém, mely egész életemet és szakmai pályafutásomat meghatározza. Köszönet érte.

Személy szerint szeretnék köszönetet mondani tanszékvezetőmnek, dr. Kerekes Sándornak mindazon segítségért és megértésért, amit szakmai együttműködésünk során kaptam tőle, különösen azon időszak alatt, amikor témavezetőm súlyos betegsége miatt iránymutatás nélkül maradtam.

Munkaadómnak, dr. Tardy Jánosnak köszönöm, hogy a kutatásom utolsó fázisában messzemenőig bátorított és biztosította mindazon feltételeket (rendkívüli szabadság, rugalmas munkavégzés), amelyek nélkül a dolgozatom végleges formába öntése nem lett volna lehetséges.

Tanszéki kollégáim, Csutora Mária és Kék Mónika nemcsak kutatásaim során, hanem dolgozatom elolvasásakor is sok hasznos ötlettel segítették munkámat.

Hasonló támogatást kaptam az egyetem más tanszékein dolgozó munkatársaktól, Boda Zsolttól és Radácsi Lászlótól. Pataki György segítségét külön kiemelném.

Köszönetet szeretnék mondani a tanszéki és nem tanszéki munkatársaknak - az empirikus kutatás alapját adó - kerekasztal megbeszélés megszervezéséhez nyújtott segítségért és támogatásért. Külön köszönöm Krisztics Bianka közreműködését. Hálás vagyok a meghívott hatóságok, környezetvédelmi szervezetek, önkormányzatok és vállalatok képviselőinek aktív részvételért, mert e nélkül nem nyílt volna lehetőségem a gyakorlati oldal mélyebb elemzésére.

Rádai Ödön (Dönci bácsi) bölcsessége, nagy élettapasztalatából táplálkozó optimizmusa, és megértő figyelme nagy ösztönző erővel bírt.

Zilahy Gyula és Galli Miklós megmutatták, hogy amiről írok, milyen jól lehet a gyakorlatban is alkalmazni. Köszönöm a frissítő ötleteket, a biztatást és a közös terveket.

Zsóka Ági nagy kitartással olvasta a kezdeti próbálkozásaimat, s arra biztatott, hogy vállaljam meggyőződéseimet akkor is, ha azokat nem mindenki fogadja el és ha minden részlet kidolgozására nem lesz lehetőségem. Ez volt a legnehezebb lépés, s köszönöm, hogy segített ennek megtételében.

Gondolataim érlelését inspirálta Kocsis Tamás, akivel rengeteg órát átbeszélgettünk. Szeretete, figyelme még arra is kiterjedt, hogy meglátásait ne erőltesse, hanem hagyja, hogy a saját tempómban, magam leljek rá a gondolatokra. Köszönet érte.

Szerényi Zsuzsának nagyon hálás vagyok a gondoskodó figyelemért, empátiáért és biztatásért, amivel a legnehezebb szakaszokon is átsegített, és a sok-sok óráért, amivel - a saját hasonló súlyú feladatai mellett is - precízen és nagy türelemmel korrigálta írásaimat.

Péter Judit barátnői és szakmai jó tanácsai mindig a legjobb pillanatban érkeztek, s integráló kutatói szemlélete nagy segítséget jelentetett.

És végül köszönöm Flachner Zsuzsának igaz, mély barátságát, amellyel mindig minden helyzetben mellettem állt, s azt, hogy szeretetét, elméleti és gyakorlati tudását mind latba vetve átvágta a számomra megoldhatatlannak tűnő gordiuszi csomókat.

A doktori munkámat ajánlom családomnak, különösen édesanyámnak a megértésért és azért, hogy végig bízott abban, egyszer odaérek életem ezen igen fontos mérföldkövéhez.

Budapest, 2000. augusztus 31.

Kovács Eszter

1. Bevezetés

A nyilvános környezeti jelentések a vállalati környezeti menedzsment új eszközei, amelyben a vállalatok működésük környezeti hatásairól és környezeti tevékenységükről számolnak be a nagy nyilvánosságnak.

A környezeti jelentések nem minden előzmény nélküliek a vállalati gyakorlatban, hiszen az éves üzleti jelentésekben már hosszú ideje közzétesznek környezeti információkat a társadalmi információk között (Gray et. al., 1996). Az éves jelentés elsődleges célja azonban a tulajdonosok és a partnerek tájékoztatása a vállalat pénzügyi és üzleti teljesítményéről, ezért ezen keretek között nincs igazán mód arra, hogy a vállalat környezetvédelmi tevékenységét és környezeti teljesítményét kellő mélységben és terjedelemben ismertessék. A 90-es évek elején jelentek meg - először Észak-Amerikában és Nyugat-Európában - az első különálló környezeti jelentések, de hamarosan Ausztráliában, sőt a távol-keleti és afrikai országokban is elindult ez a folyamat (Gray et. al., 1996). Közép-Kelet-Európáról még nem készültek felmérések e témakörben, a magyar tapasztalatok alapján azonban valószínűsíthető, hogy minden országban van már néhány példaértékű próbálkozás. Magyarországon a kutatás lezárásáig tizenegy vállalat készített önálló környezeti jelentést, három vállalat már másod- vagy harmadízben.

Az iparágakat tekintve először azok a vállalatok választották az információ közzététel ezen formáját, melyek nagy környezetterheléssel működtek, s az érintett csoportoknak bizonyítani akarták környezetvédelmi elkötelezettségüket, illetve a környezetvédelmet fel tudták használni piaci pozícióik erősítésére. Ma is ezek az iparágak, ágazatok járnak élen; közülük is kiemelkednek a vegyipari, a kőolaj- és földgázipari, illetve a közüzemi vállalatok, újabban pedig a papíripari vállalatok (KPMG, 1999; Lober et. al., 1997; Schaltegger et. al., 1996). A kör azonban egyre bővül, s jelenleg már pénzügyi szolgáltatást végző vállalatok, kereskedelmi és reklámcégek, valamint más szolgáltató szervezetek is készítenek környezeti jelentést (KPMG, 1999). Az iparág jellege mellett a vállalati méret a leginkább meghatározó; a nagyvállalatok és multinacionális cégek alkalmazzák leggyakrabban ezt a kommunikációs eszközt (Gray et. al., 1996).

A téma egyre növekvő jelentőségét mutatja, hogy Dániában¹ és Hollandiában² már törvényileg szabályozzák a környezeti információk nyilvános környezeti jelentésben való közzétételét (Skillius, Wennberg, 1998; KPMG, 1997; Act, extending..., 1997), s a környezetközpontú irányítási rendszerekre vonatkozó nemzetközi előírások is kiemelten kezelik a környezetvédelemmel kapcsolatos kommunikáció új formáját. Az ISO 14000-es rendszernek ajánlás szinten³, az Európai Unió EMAS rendeletének⁴ viszont kötelezően része a környezetvédelmi jelentés kiadása. A magyarországi érdeklődést mutatja, hogy 1999-ben törvényjavaslat készült a környezeti jelentések készítésére vonatkozóan.

A környezeti jelentések jelenlegi gyakorlatának két jellemzőjét érdemes kiemelni:

- A jelentések legnagyobb része ma még önkéntes alapon készül, vagyis a vállalat döntésén múlik, milyen formában és tartalommal adja azt ki. Ennek megfelelően nagyon változó a jelentések színvonala, s nem mindig takar valódi elkötelezettséget.
- A vállalatok nem kezdeményeznek párbeszédet azokkal az érintett csoportokkal, akiknek a jelentés szól. Ennek eredményeképpen a tartalom általában nem igazodik az információs igényekhez.

A környezeti jelentések a vállalat környezeti terhelését és környezeti tevékenységét mutatják be, tehát a vállalat és a természeti környezet kapcsolata tükröződik bennük. A széles nyilvánosságnak szólnak, tehát a vállalat a megjelentetéssel a társadalom irányába nyit. Amennyiben a vállalat kész kommunikációt folytatni a társadalmi csoportokkal a jelentés tartalmát illetően, akkor ez erősítheti társadalmi kapcsolatait és külső ösztönzést is jelenthet környezeti tevékenységének javítására.

A fentiek alapján megfogalmazható dolgozatom hipotézise, mely szerint **a környezeti jelentések tartalmát érintő kommunikáció a vállalatokat társadalmi és ökológiai szempontból is a felelősebb viselkedésre ösztönzi.**

¹ Dánia környezetvédelmi törvénye, 35. §

² A holland környezetvédelmi törvény kibővítése, 12. fejezet. Jelentés készítés, elszámolás (record keeping) és monitoring követelmények (1997)

³ Az ISO 14001-es és ISO 14004-es szabványok kiemelik a külső és belső kommunikáció fontosságát, nem teszik azonban kötelezővé a környezetvédelmi jelentés kiadását.

⁴ EMAS (Environmental Management and Audit Scheme): az EU 1836/93/EEC rendelete, mely önkéntes környezeti menedzsment és audit rendszer felállítására ad útmutatót azon ipari vállalatok részére, amelyek javítani kívánják környezeti teljesítményüket. Az EMAS rendszerben a környezeti jelentést *környezeti nyilatkozatnak* hívják.

Az elméleti keretek meghatározásánál olyan szervezetelméleteket kerestem, amelyek a vállalatot társadalmi és természeti/ökológiai környezetében vizsgálják. Mivel a vállalat gazdasági környezetén kívüli kapcsolatáról van szó, ezért érdemesnek tűnt először a gazdaság társadalmi, illetve természeti környezet kapcsolatait tárgyaló közgazdasági elméletekből kiindulni. Az ezen a szinten megjelenő nézetek ugyanis meghatározzák a szervezetelméleti megközelítéseket is.

A neoklasszikus alapú közgazdasági megközelítések mellett megjelentek már azon irányzatok is, amelyek felismerik, hogy a gazdaság a társadalom és a természet része, és ezen nagyobb rendszerek szemszögéből vizsgálják a gazdaság működését. Ezt nevezem *rendszer szemléletű megközelítésnek*. Mivel a gazdaság a társadalomba, az pedig a természetbe ágyazódik, ezért érdemes a rendszer szemléletű megközelítéseket együttesen kezelni. E hármas dimenziót tükröző megközelítést nevezem *integrált megközelítésnek*.

Lévén a gazdasági rendszer egyik alapegysége a vállalat, az előbb bemutatott integrált szemlélet leképezhető a vállalat szintjére, ahol a vállalatot a társadalmi és természeti környezetében egyszerre vizsgáljuk.

A tézisjavaslatban e vizsgálati keret mellett teszem le a voksot, és próbálom meg végigkövetni, hogy a szervezetelméleti irányzatok meddig jutottak e szemlélet beépítésében, amely - véleményem szerint - a vállalatot egy társadalmi és ökológiai szempontból felelősebb működés felé mozdítja el. Nem kérdőjelezi meg a vállalat gazdasági szerepét, de a nagyobb rendszerekkel való kapcsolatában átértékeli azt, és a vállalati működésbe beépíti a társadalmi és természeti értékek tiszteletét.

Ebben az elméleti keretben dolgozatom hipotézise is értelmezhető, mert a környezeti jelentéseket olyan eszköznek tartom, amelyek megfelelő felhasználás esetén az integrált modell szerinti működés felé mozdítják el a vállalatot.

A fenti logikát követve először a gazdaság, a társadalom és a természet kapcsolatait tárgyaló közgazdasági elméleteket vázolom fel, majd ebből levezetem a vállalat és a társadalmi, illetve természeti környezet viszonyára vonatkozó elméleti megközelítéseket. Ebbe a keretbe helyezem bele a környezeti jelentést, és rámutatok az integrált modell felé való elmozdulás lehetőségére.

A következő részben a szervezetelméleti szintet bontom ki, ahol a gazdasági célok elsődlegességét hirdető elképzelésektől a rendszerszemléletű koncepciókon át jutok el az integrált megközelítésig.

A környezeti jelentésekben rejlő lehetőségeket a tartalom és a kommunikáció oldaláról mutatom be. A nemzetközi útmutatók alapján a minimális elvárásokat vetem össze a legelőbbre mutató elképzelésekkel, kijelölve egyúttal a fejlődési irányokat. Az empirikus kutatások eredményeinek felhasználásával fogalmazom meg hipotéziseimet és adom meg az empirikus kutatás kereteit.

Az empirikus kutatás magja egy kerekasztal vita, amely a hazánkban környezeti jelentést kiadó vállalatok és három érintett csoport (hatóság, önkormányzat és környezetvédő szervezet) körében került megrendezésre. A kerekasztal megbeszélésen lehetőség nyílt arra, hogy az érintett csoportok véleményt nyilvánítsanak a jelenlegi környezeti jelentésekről és megfogalmazzák a tartalommal kapcsolatos elvárásaikat. A viták mellett, hogy számos érdekes kérdést felszínre hoztak, egy újfajta többoldalú kommunikáció alapjait is megteremtették. A vitafórum és az ezt kiegészítő kérdőíves megkérdezések eredményeinek feldolgozása során azt vizsgálom, milyen színvonalúak a magyar jelentések és mennyiben felelnek meg az érintettek elvárásainak. A legfontosabb kérdés minde mellett az, hogy a megindult párbeszéd segítette-e az értékszemplélet elsajátítását.

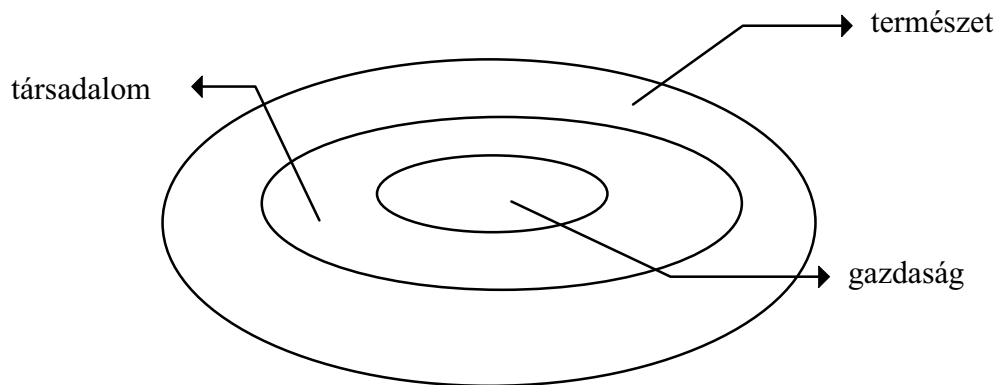
2. A környezeti jelentések tárgyalásának elméleti keretei

A vállalat társadalmi kapcsolataival és környezeti tevékenységével foglalkozó szervezeti elméletek tárgyalása előtt érdemes megnézni a gazdaság és a természet (ökológiai rendszer), illetve a gazdaság és a társadalom viszonyát tárgyaló közgazdasági irányvonalakat is. A nagyobb rendszereknél jellemző gondolkodásmód ugyanis meghatározza a szervezeti elméleti megközelítéseket is.

2.1 A gazdaság kapcsolata a társadalommal és a természettel: közgazdasági megközelítések

A rendszerszemléletű⁵ gondolkodás alapján **a gazdaság**, amely maga is rendszernek tekinthető, nem önmagában létezik, hanem két nagyobb rendszer, **a társadalom és a természet (természeti környezet, ökológiai rendszer)** részeként működik. A rendszerek egymásba ágyazottak, vagyis a gazdaság a társadalomba, a társadalom a természetbe ágyazódik be.⁶ Az alábbi egyszerű ábrával illusztrálható a kapcsolat.

Ábra 2.1 A gazdaság, a társadalom és az természet egymásba ágyazottsága

E törvényszerűség ellenére a közgazdasági elméletek:

- általában külön vizsgálják a gazdaság működésével kapcsolatos társadalmi és ökológiai kérdéseket,
- nem mindig követik e rendszerszemléletet, és csak a gazdaság szemszögéből elemzik a folyamatokat.

⁵ A rendszerelmélet alapjait tárgyalja a Kindler és Kiss (1969) szerkesztésében megjelent Rendszerelmélet című tanulmánykötet.

⁶ Érdekes lehet a rendszerek kapcsolatára Preston és Post (1975) egymásba fonódó (interpenetrating) rendszer definícióját alkalmazni, mely szerint a rendszerek úgy fonódnak össze, hogy nem képes egyik a másikat teljesen kontrollálni.

A fenti megfontolások alapján a közgazdasági elméleteket két dimenzióban vizsgálhatjuk:

- a) a rendszerszemlélet léte vagy hiánya alapján, illetve
- b) a társadalmi vagy az ökológiai rendszer szempontjából.

A Táblázat 2.1 a különböző irányzatokat e két dimenzióban foglalja össze.

Táblázat 2.1 A gazdaság, a természeti környezet és a társadalom kapcsolatát tárgyaló közgazdasági irányzatok

	A társadalom és a gazdaság kapcsolatát leíró elméleti megközelítések	A gazdaság, a társadalom és a természeti környezet kérdéseit egyszerre tárgyaló elméleti megközelítések	A természeti környezet és a gazdaság kapcsolatát leíró elméleti megközelítések
gazdaságközpontú (nem rendszerszemléletű) megközelítések	neoklasszikus alapokra épülő társadalmi kérdéseket tárgyaló gazdaságtan ⁷	neoklasszikus alapú társadalmi és környezeti kérdéseket tárgyaló közgazdaságtan	neoklasszikus alapokra épülő környezetgazdaságtan ⁸
rendszerszemléletű megközelítések	társadalmi közgazdaságtan (humanista közgazdaságtan) ⁹	<i>a gazdaságot a társadalomba és a természeti környezetbe ágyazva vizsgáló irányzat¹⁰</i> <i>(integrált, egymásba ágyazott)</i>	ökológiai közgazdaságtan ¹¹

⁷ Ide tartozik az 1992-ben Nobel díjat kapott Gary Becker, aki a faji ellentéteket, a bűnözést és a családot közgazdasági alapon elemezte (Gompel, 1999).

⁸ A neoklasszikus környezetgazdaságtan képviselői többek között: Pigou, Hotelling, Coase, Baumol, Oates, Pearce, Turner, Tietenberg, Dasgupta, Heal, Fisher. A neoklasszikus közgazdaságtani eredményeinek kiváló összefoglalását adja Cropper és Oates (1992) tanulmánya.

⁹ Gerald Alonso Smith (1996) a humanista közgazdaságtan fő feladatának annak megválaszolását tartja, mi a gazdaság szerepe az emberi élet kiteljesítésében.

¹⁰ Ezen irányzat előhírnöke valószínűleg Polányi Károly szubsztantív gazdálkodás elképzelésével, mely „a természeti környezettel és a társadalmi környezettel folytatott cserefolyamatra utal, amennyiben ez a csere hozzájuttatja az embert anyagi szükségleteinek kielégítéséhez.” (Polányi K., 1957, p. 28, idézi Zsolnai, 1987, p. 31.) Schumachert tekinthetjük az irányzat megalapítójaként, aki az alternatív közgazdasági gondolatok megfogalmazásakor az ökológiai és humán szemléletet ötvözte magyarul is megjelent, nagy sikerű „A kicsi szép” című könyvében (Schumacher 1980, magyarul, 1991). Magyarországon az alternatív gazdaságtan gondolatainak tolmácsolója: Zsolnai László (Másként gazdálkodás, 1989). Az irányzat 90-es évekbeli követői, bár csak egy-egy részterületen: Berkes, Sachs, Folke, Gadgil (utalásokat lásd Berkes-Folke, 1992).

¹¹ Az ökológiai közgazdaságtan jeles képviselői többek között: Daly, Georgescu-Roegen, Boulding, Costanza, Ayres. Az ökológiai közgazdaságtan (egyes követői szerint biofizikai közgazdaságtan) irányzatainak összefoglalását adja Cleveland (1997). Az ökológiai közgazdaságtanról magyarul Zsolnai László (1987) és Kerekes Sándor-Szlávik János (1996) műveiben találunk rövid összefoglalást. A neoklasszikus és az ökológiai közgazdaságtan különbségeit és a gondolatok fejlődését ábrázolja Kocsis Tamás (1999b) összefoglaló tanulmányában.

Vizsgálódásaink szempontjából kiemelt jelentőséggel bír a rendszerszemléletű (2. sor) és a nem rendszerszemléletű irányzatok (1. sor) közötti különbség feltárása:

- neoklasszikus alapokra épülő megközelítés: a gazdaság szemszögéből szemléli a társadalmi és ökológiai kérdéseket. Észreveszi ugyan, hogy a gazdaság hat a nagyobb rendszerre és a hatás sokszor negatív, nem érzékeli azonban a nagyobb rendszer abszolút korlátját. Allokációs problémának tartja a zavaró jelenségeket, és a piac eszközeivel, az árképzésen keresztül próbálja azokat kezelni.
- rendszerszemléletű megközelítés (ökológiai és társadalmi közgazdaságtan): a gazdasági rendszert a nagyobb rendszer részeként elemzi, és ez utóbbi egészségét, terhelhetőségét tartja szem előtt, mert érzékeli abszolút korlátját. Célja a rendszerek harmóniájának kialakítása.

A következő táblázatban a szemléletbeli különbségeket több szempont alapján érzékel-tetjük.¹²

Táblázat 2.2 A rendszerszemléletű és a nem rendszerszemléletű gazdaságtan összehasonlítása több szempont alapján

Szempont, jellemző	nem rendszerszemléletű, de társadalmi és/vagy környezeti témákat tárgyaló gazdaságtan	rendszerszemléletű gazdaságtan
fő célkitűzés	gazdasági növekedés mellett a társadalmi és ökológiai problémák csökkentése, kivédése (átváltások, trade-off-ok)	a gazdaság és a nagyobb rendszer harmonikus fejlődése
mire figyel	az erőforrás hatékony alokációjára (a problémákat externáliaként értékeli és azok beárazásával képzei a megoldást)	a nagyobb rendszer terhelhetősége és egészsége mellett a hatékony erőforrás alokációra
ismeretszerzési folyamat	pozitivista, értéksemlegességet hirdet, de valójában a gazdasági értékek túlzott érvényesítését valósítja meg	szubjektív értékítéletet vall, tágabb értékekre és ideológiára koncentrálna
tudományágak szerepe	egy tudományág, a közgazdaságtan dominanciája érvényesül	interdiszciplináris, több tudományág eredményeit ötvözi
értékelési eljárások	monetáris értékelés, költség-haszon elemzések, teljes gazdasági érték számítása	környezeti és társadalmi hatáselemzések, monetáris értékelés mellett naturáliákban történő értékelés és kvalitatív módszerek alkalmazása

A táblázat jól illusztrálja a szemléletváltást, amely egyfajta tudományos nyitással, szubjektív elemekkel és a módszerek tárházának bővülésével jár együtt.

¹² A táblázat összeállításánál felhasználtuk Sahu-Nayak ((1994, 15. o.), idézi: Kocsis (1999b, 155.o.)) táblázatát. A szerzőpáros ugyan a neoklasszikus közgazdaságtan és az ökológiai közgazdaságtan összehasonlítását illusztrálta a táblázattal, de ez a társadalmi dimenzióra is ugyanúgy érvényes.

A rendszerszemléletű modellbe való átlépés azt jelenti, hogy a nagyobb rendszer (társadalom, természet) integritása, egészsége értékke válik és ez átalakítja a gazdasági érdekekről vallott felfogásunkat. A gazdasági érdek dominanciája megszűnik, a gazdasági és társadalmi, illetve a gazdasági és ökológiai célok együttes érvényesítése lép a régi felfogás helyébe.

A rendszerszemléletű szintnél oly módon lehet ötvözni az ökológiai és a társadalmi irányzatot, hogy a gazdaságot egyszerre vizsgáljuk a társadalomba és a természetbe ágyazottan. Ezt nevezem a továbbiakban *integrált megközelítésnek*, amely egy minőségileg új megközelítés minden előzőhöz képest. Az egydimenziós (gazdaságközpontú) megközelítés háromdimenzióssá válik, megnyitva a kaput újfajta összefüggések feltárására. Az integrált modell a rendszerszemléletű modell jellemzőivel rendelkezik, de minden folyamatot a gazdasági, a társadalmi és a természeti dimenzióban együttesen értékeli. Figyelembe veszi a rendszerek egymásra hatását, valamint a társadalom és természeti környezet korlátosságát. A gazdaság szerepét újraértelmezi a tágabb rendszerek viszonyában.

A kutatás szempontjából az integrált megközelítést tartom a legelőreutatóbbnak, ugyanis megmutatja, hogy a gazdaság és a természet kapcsolatának vizsgálatánál figyelembe kell venni a társadalmat is, mint közbülső rendszert. A környezeti problémák feltárása és kezelése szintén hatékonyabb, ha ebben a hármas struktúrában gondolkodunk.

2.2 A vállalat kapcsolata a társadalommal és a természettel: szervezetelméleti megközelítések

Mivel a vállalat a gazdasági rendszer egyik alapegysége, ezért a vállalatot is vizsgálhatjuk a társadalmi és az ökológiai rendszerrel való kapcsolatában.

A szervezetelméleti megközelítéseket szintén két dimenzióban tárgyalhatjuk: azt nézzük, rendszerszemléletű-e a modell, illetve hogy a vállalat társadalmi vagy természeti környezetével való kapcsolatát vizsgálja-e (lásd Táblázat 2.3).

Táblázat 2.3 A vállalat és a társadalom, illetve a természet kapcsolatát tárgyaló szervezetelméleti irányzatok összefoglalása

	A vállalat és a társadalom kapcsolatát tárgyaló szervezetelméleti irányzatok	A vállalat, a társadalom és a természeti környezet kapcsolatát együttesen vizsgáló irányzat	A vállalat és a természeti környezet kapcsolatát vizsgáló szervezetelméleti irányzatok
stratégiai (nem rendszer-szemléletű)	stratégiai szemléletű társadalmi modell	a környezeti és társadalmi menedzsmentet ötvöző stratégiai szemléletű vállalatmodell	stratégiai környezeti menedzsment modell
rendszer-szemléletű	értékalapú társadalmi vállalatmodell	<i>értékalapú, integrált (a gazdasági, társadalmi és környezeti elemeket ötvöző) vállalatmodell</i>	értékalapú ökológiai vállalatmodell

A rendszerszemlélet szempontjából - ahogy a táblázat is mutatja - két fő irányvonalat lehet megkülönböztetni:

- stratégiai szemléletű megközelítések: Ezen elképzelést vallók a vállalat szemszögéből vizsgálódnak, és azt nézik, milyen gazdasági vonzatai vannak a vállalat társadalmi, illetve természeti környezettel való kapcsolatának. E megközelítésnél fontos a gazdasági célok elsődlegessége.
- rendszer-szemléletű megközelítések: A vállalatot a nagyobb (a társadalmi és természeti) rendszerben vizsgálják. Azt elemzik, hogyan hat a vállalati működés a nagyobb rendszer folyamataira. Céljuk a folyamatok megértése és a nagyobb rendszerrel való harmonikus kapcsolat kialakítása. Ezen irányzatok a társadalmi és az ökológiai értékeket próbálják beépíteni a vállalati működésbe.

A rendszerszemléletű társadalmi és ökológiai koncepciók ötvöztetésével a szervezetelméletek esetében eljutunk az *integrált vállalatmodell*hez. A környezeti jelentéseket ebben a szervezeti modellben értelmezem majd.

Fontos megemlíteni, hogy a téma kutatói - a táblázatban szereplő valamennyi vállalati koncepció esetében a modellalkotásnál tartanak, tehát nem beszélhetünk lezárt folyamatról vagy kikristályosodott elméletekről.

A környezeti jelentések szerepét a szervezetelméletek szintjén értékeljük, ezért a bemutatott modelleket érdemes jobban kibontatni. A gondolatmenet folytonossága miatt azonban először azt nézzük meg, hogyan illeszthető be a környezeti jelentés a fenti keretbe.

2.3 A vállalati jelentések típusai a szervezeti megközelítések tükrében

A rendszerek és a vállalatmodellek szintjén bemutatott logika továbbvihető a vállalat által készített jelentések szerepének értelmezésére is. Ennek megfelelően a jelentések mind a stratégiai, mind a rendszerszemléletű megközelítésben értelmezhetőek, társadalmi és természeti/környezeti tartalom esetén is. A jelentések különböző formáit a Táblázat 2.4 mutatja be.

Táblázat 2.4 A jelentések típusai a szervezetelméleti megközelítések tükrében

	társadalmi jelentés	a gazdasági, környezeti és társadalmi elemek tartalmazó jelentés	környezeti jelentés ¹³
stratégiai	stratégiai társadalmi jelentés ¹⁴	gazdasági, környezeti és társadalmi elemeket is tartalmazó stratégiai szemléletű jelentés ¹⁵	stratégiai környezeti jelentés
rendszer-szemléletű	értékalapú társadalmi jelentés	integrált, értékalapú jelentés (gazdasági, társadalmi és környezeti elemeket tartalmazó)	értékalapú környezeti jelentés

A táblázat egyik dimenziója azt mutatja, hogy a jelentés a vállalat társadalmi vagy környezeti hatásaira, illetve ezzel kapcsolatos tevékenységére összpontosít.

A másik dimenzió jelentéseket a stratégiai és a rendszerszemléletű megközelítésben mutatja be. A jelentés a stratégiai megközelítésben csak marketing célokat szolgál, rendszerszemléletű formájában viszont ténylegesen a társadalmi és a természeti értékek megőrzésére tett erőfeszítéseket tükrözi.

A dolgozat szempontjából példaértékűnek az integrált (rendszer-szemléletű) jelentést tekintem. Mivel Magyarországon még sem társadalmi, sem összesített jelentés nem létezik, ezért a jelen dolgozatban csak annak bemutatására vállalkozom, milyen módon közelítheti meg a környezeti jelentés az integrált, értékalapú jelentést.

¹³ A jelentés többek között a következő témákat tartalmazza: anyag- és energiafelhasználás, szennyezőanyag kibocsátások, hulladéktermelés, környezetközpontú irányítási rendszer kiépítése, megvalósított és tervezett intézkedések. A nemzetközi és hazai tapasztalatokat a későbbi fejezetekben részletesen tárgyalom.

¹⁴ A társadalmi jelentésekben általában a következő témakörök jelennek meg: alkalmazottakkal kapcsolatos programok (továbbképzések, munkahelyi biztonság, méltányos bérezés), részvétel a helyi közösségi életben és fejlesztésekben, nők helyzete a vállalatnál, etikai szempontok más országokban történő beruházásoknál, termékbiztonság és fogyasztóvédelem.

¹⁵ A stratégiai szemléletű jelentések előhírnöke az éves pénzügyi jelentés, amely már társadalmi és/vagy környezeti elemeket is tartalmaz. Magyarországon is találunk olyan vállalatokat, amelyek éves jelentésükben közzétesznek társadalmi és környezeti információkat. Az éves pénzügyi jelentés azonban még csak a tulajdonosok számára készül, a táblázatban szereplő jelentéstípusok - már egy szélesebb beszámoltatást tükrözve - a széles nyilvánosságnak.

A környezeti jelentések általában PR vagy marketing eszközként kerülnek először összeállításra, de amint a viták kiindulópontjául szolgálnak, erősíthetik a vállalati szakemberek elkötelezettségét mind az emberi, mind az ökológiai értékek iránt.

Az elméleti megközelítések ismeretében a dolgozat alaphipotézise megfogalmazható: ha a környezeti jelentéseket a társadalmi csoportokkal való kommunikáció eszközeként használjuk fel, akkor ez nemcsak az ökológiai, hanem a társadalmi dimenzióban is felelősebb viselkedést eredményezhet, vagyis elősegítheti az integrált modell felé való elmozdulást.

3. A vállalat kapcsolata a társadalommal és a természettel: szervezeti megközelítések

Az előző fejezetben bemutatott megközelítések közül ebben a részben a szervezeti szinttel foglalkozunk, a stratégiai és a rendszerszemléletű (értékalapú) modell közötti különbség jobb megértése, illetve az integrált modell meghatározása céljából.

A vonatkozó szakirodalom áttekintésénél azt tapasztaljuk, hogy a kutatók hasonló kérdéseket vetnek fel a vállalat működésével kapcsolatos társadalmi és környezeti témák tanulmányozása során. A két végpont - a gazdasági célok dominanciáját hirdető megközelítés és az etikai alapú megközelítés - között számos átmenetet lehet megkülönböztetni.

Az átmeneti irányzatokban már megjelennek a rendszerszemlélet elemei, de alapjuk nem tisztázott. Kiemelik ugyan a vállalatok által okozott társadalmi és környezeti problémák súlyosságát, azonban a vállalat számára - a gazdasági érdekekkel szemben - nem nyújtanak etikai alapokat az elvárt magatartás követéséhez. A rendszerszemlélet teljes megvalósításáról, a felelős vállalati magatartásról akkor beszélhetünk, ha a társadalmi és környezeti/természeti problémák kezelése a vállalatnál etikai alapon történik¹⁶.

3.1 A vállalat és a társadalom kapcsolatát tárgyaló szervezeti megközelítések

A vállalat működésének társadalmi kérdéseivel intenzíven a 70-es évektől kezdve¹⁷ foglalkoznak a szervezetkutatók, leginkább az Egyesült Államokban¹⁸. A tárgyalt témák

¹⁶ A társadalmi témák kutatói társadalmi felelősség alatt általában a társadalmi elvárásoknak való megfelelést értik. Ebben a dolgozatban a felelős viselkedést etikai alapon értelmezzük.

¹⁷ A koncepció kialakulását Bowen 1953-as könyvétől, a Social Responsibility of the Businessman-tól (Az üzletember társadalmi felelőssége) számítják.

¹⁸ A vállalatok társadalmi szerepével foglalkozó amerikai interdiszciplináris irányzat még egységes elnevezéssel sem bír, talán az „üzleti vállalkozások és a társadalom” (business and society) összefoglaló név alatt lehet őket említeni. Ezek az elképzelések teret nyertek a tudományos életben, amit az is mutat, hogy kutatóik az Academy of Management Review, a Journal of Management, a Business Ethics Quarterly, a Journal of Business Ethics neves szakmai folyóiratokban publikálnak. Saját folyóiratot is indítottak Business and Society címmel. A kutatások eredményeit az évente megjelenő Research in Corporate Social Performance and Policy tanulmánykötetben jelentetik meg. Ma már az amerikai féltekén a közgazdászoktatás részét képezik a vállalatok és a társadalom kapcsolatát tárgyaló kurzusok (tankönyvek: pl. Sturdivant, 1985; Carroll, 1989, 1993; Wood, 1990; Post et. al., 1996). Öröndetes, hogy egy-két alapgondolat megjelent Magyarországon is Chikán (1997) Vállalatgazdaságtan című tankönyvében, illetve számos tanulmánykötetben: Kindler-Zsolnai (1993a): Etika a gazdaságban, Kindler-Zsolnai (1993b): A közgazdaságtan társadalmi és etikai vetületei és Boda-Radácsi (1997): Vállalati etika című könyveiben.

körébe tartozik a fogyasztóvédelem, a munkahelyi biztonság, a méltányos bérezés, nőkkel való egyenlő bánásmód, kisebbségi kérdések, környezetvédelem, helyi közösség támogatása, stb. A három évtized alatt a kutatások irányultsága folyamatosan változott, s bővült a 80-as évektől kezdve a *stakeholder koncepció*, illetve az *üzleti etika* elképzeléseivel is.

A *stakeholder koncepció* a vállalatot úgy tekinti, mint az érintett csoportok középpontjában lévő szervezetet, és működését érintettjeivel való kapcsolatában értékeli.¹⁹ „Érintett minden olyan csoport vagy egyén, aki befolyásolhatja a szervezet célmegvalósítását vagy érintve van abban” (Freeman, 1983, in: Kindler-Zsolnai 1993, p. 169)²⁰. Ezen megfontolások alapján az érintettek közé sorolhatók a részvényesek, a befektetők, az alkalmazottak, a fogyasztók, a szállítók, a versenytársak, a helyi közösségek, a kormányzati szervek, a hatóságok, a társadalmi csoportok és a média/sajtó²¹. A stakeholder koncepció megjelenésével a társadalmi témák új „köntösben”, az érintett csoportokat érdeklő témaként kerülnek tárgyalásra.

Az *üzleti etika* mind a társadalmi témákat, mind az érintettekkel való foglalkozást erkölcsi alapokra helyezi, ezért már éles határvonalat jelent a stratégiai szemlélet és a társadalmilag felelős szemlélet között.

A következőkben a megközelítéseket három csoportban tárgyaljuk: a stratégiai és az etikai alapú megközelítés mellett bemutatjuk a társadalmi elvárásokon alapuló koncepciókat is, amelyeket az átmeneti modellhez soroljuk.

3.1.1 A stratégiai társadalmi vállalatmodell

A stratégiai megközelítést vallók fontosnak tartják a társadalmi változásoknak, főleg a társadalmi értékrend változásának figyelemmel kísérését, de **a vállalat profitérdekeit elsődlegesnek ítélik, s mindent ennek a célnak rendelnek alá.**

Chamberlain (1973) és Steiner (1975) is hangsúlyozza, hogy a vállalatnál csak addig lehet elvárni a társadalmi célú tevékenységet, ameddig az profitérdekeit és piaci pozíci-

¹⁹ A stakeholder szó megértéséhez érdemes rávilágítani arra, hogy: „az angolban a „stake” kifejezést használják mindazon érdekekre (interest), követelésekre (claims) és jogokra (rights), amelyekkel valamely személy vagy csoport egy adott - nem feltétlenül gazdasági - vállalkozással kapcsolatban bír” (Boda-Radácsi, 1997, p. 79). Carroll (1989, 1993) az érdeket (interest), a jogosultságot (right) és a tulajdont (ownership) nevezi meg a „stake” tartalmaként. A jogosultságnál megemlíti, hogy ez lehet jogi vagy erkölcsi eredetű. Ebből már láthatjuk, hogy az elnevezés nagyon különböző jellegű és erősségű kapcsolatokra enged következtetni, amelyet magyarul talán az érintettség szó fejez ki leginkább.

²⁰ Az érintett definíciók széles tárházát adja Mitchell, Agle és Wood (1997, p. 858.) Az érintett mellett az érintett csoport, érdekcsoport, érdekelt csoport, befolyásoló csoport kifejezéseket is használjuk.

²¹ Több kutató, köztük Starik (1995) és Carroll (1993) a természetet is az érintett csoportok közé sorolja. A témára a vállalat és a környezeti rendszer kapcsolatát ábrázoló elképzelések ismertetésénél térünk ki.

óit nem veszélyezteti. A társadalmi célú tevékenység egy bizonyos pontig elősegítheti a vállalat érvényesülését, de azt nem várhatjuk el, hogy a vállalat jótékonyági intézmény legyen, hiszen akkor a tulajdonosok pénzét nem hatékonyan használja fel, s csökkenti a rendelkezésére bocsátott vagyon értékét.

A társadalmi és gazdasági teljesítmény közötti kapcsolat

A stratégiai megközelítés egyik fő kérdése, hogy a társadalmi problémák vállalati szintű kezelése milyen hatással jár a vállalati működésre. Nem mindegy ugyanis, hogy a társadalmi kérdések kezelése javítja vagy rontja a nyereségességet és a vállalat versenyképességét. A társadalmi és gazdasági teljesítmény közötti kapcsolattal a 70-es évektől kezdve foglalkoznak a kutatók, a felmérések száma meghaladja az 50-et²². A kutatási eredmények nem adnak egyértelmű választ a vállalat gazdasági és társadalmi teljesítménye közötti kapcsolatra; abban a pozitív és a negatív hatás, valamint a hatás hiánya egyaránt megmutatkozik. A felmérések eredményeit értékelő összefoglaló művek módszertani hiányosságokra hívják fel a figyelmet, amelyek közül a legjelentősebbek a társadalmi teljesítmény definíciós és mérési problémái, a felhasznált adatbázisok korlátozottsága és a feltett kérdések pontatlansága (Ullmann, 1985; Preston és O'Bannon, 1997).

A stakeholder koncepció stratégiai megközelítése

A stakeholder koncepció stratégiai megközelítésének hívei elismerik ugyan az érintett csoportok fontosságát, érdekeik figyelembevételének szükségességét a vállalati döntéshozatalban, de ezt a vállalat gazdasági érvényesülése, illetve a tulajdonosok vagyonának növelése szempontjából tartják fontosnak.

Rostow (1959) álláspontja, hogy a vállalati vezetőknek nem az a feladatuk, hogy az érdekeltek igényei között megteremtsék az egyensúlyt, hanem az, hogy a tulajdonosi érdekeket képviseljék.

Jones (1995) és Brenner (1995) azzal a hipotézissel élnek, hogy a vállalatok piaci előnyökre tehetnek szert azáltal, hogy érdekeltjeik igényeit figyelembe veszik a vállalati döntéseknél. Ezzel az érveléssel akkor is a stratégiai megközelítésnél maradunk, ha a szerzők a bizalom kiépítését, az együttműködést szorgalmazzák a vállalat és az érintettek között, mert a kapcsolatot saját céljaik eléréséhez használják fel.

²² Lásd pl. a következő összefoglaló elemzéseket: Ullmann, 1985; Aupperle et al., 1985; Griffin és Mahon, 1997; Waddock és Graves, 1997; Roman et al., 1999.

3.1.2 A társadalmi elvárásokon alapuló átmeneti vállalatmodell

A stratégiai és a rendszerszemléletű megközelítés között átmenetet jelent a társadalmi felelősség és a stakeholder koncepció azon változata, amely a társadalmi elvárásokon alapul. Ezek a megközelítések elmozdulást jelentenek a stratégiai szinttől abban, hogy felismerik a vállalati működés társadalmi hatásainak súlyosságát, és ezt kezelni próbálják. A stratégiai vállalatmodellhez képest azonban nem adnak új alapot a vállalati tevékenységekhez. A vállalat ugyanolyan célrendszerrel működik, csak a társadalmi nyomás (törvényi szabályozás és az érintettek nyomása) hatására már beépít egyes eszközöket.

A társadalmi elvárásokon alapuló társadalmi felelősség koncepció

A társadalmi felelősség kutatói abból indulnak ki, hogy a társadalmi elvárások az utóbbi évtizedekben erősen megváltoztak, s a vállalatoknak működésük során már nemcsak a gazdasági célok elérését kell figyelemmel kísérni, hanem társadalmi hatásaikkal is foglalkozniuk szükséges.

A társadalmi felelősség koncepciója szerint a vállalat felelőssége túlmutat a szűk gazdasági érdekeken²³ (Bowen, 1953; McGuire, 1963; Davis, 1973; Sethi, 1979; Preston és Post, 1975; Carroll, 1979; Frederick, 1986). Kutatóik hangsúlyozzák, hogy a vállalatok társadalmi intézmények, és fő feladatuk, hogy a társadalom számára hasznos javakat vagy szolgáltatásokat állítsanak elő, tehát társadalmi igényeket elégítsenek ki. A szervezetek létrehozása a társadalom engedélyével történik, ezért fennmaradásuk alapfeltétele, hogy működésük megfeleljen a társadalmi értékrendnek és a társadalmi elvárásoknak. (Ezt nevezik *legitimitásnak*.) A kapcsolat illusztrálására hipotetikusan felteszik, hogy a vállalatok a társadalomban *társadalmi szerződés* útján működnek, amely mindig fennáll a szervezet és a társadalom között, bár tartalma a társadalom fejlődésével folyamatosan változik (Donaldson, 1982; Keely, 1988).²⁴ Első lépésben kimondják: amennyiben a vállalat működése hosszabb távon nem felel meg a társadalom értékrendjének, akkor

²³ A társadalmi felelősséggel foglalkozó kutatók sokat hivatkoznak Friedman definíciójára, aki a társadalmi felelősséget a következő definícióval illette: „... a vállalatoknak egy és csak egy társadalmi felelősségük van; erőforrásaik oly módon való felhasználása, tevékenységük kiterjesztése olyan területekre, mely elősegíti profitjuk gyors növekedését, amennyiben ez csalás és megtévesztés nélkül, a nyílt és szabad verseny játékszabályainak megtartásával lehetséges.” (Friedman 1962, magyar kiadás 1996, p. 144.) Ezt az álláspontot próbálják meghaladni.

²⁴ Ez egy hipotetikus szerződés az ember és a társadalom között feltételezett társadalmi szerződések analógiájára.

*legitimitását*²⁵ elveszítheti és megszűnik működni (Davis, 1973: a felelősség vastörvénye). **A megközelítés alapja tehát a társadalmi elvárás, amelyet a jogszabályok és a társadalmi csoportok közvetítenek a vállalat felé.**

Az elméleti keret mellett, amely a tágabb társadalmi rendszerben értelmezi a vállalat működését, a társadalmi felelősség kutatói több kísérletet tettek a társadalmi felelősség tartalmának pontosítására, a felelősség elemeinek meghatározására. Ezen kísérletek közül - széleskörű alkalmazása miatt - Carroll (1979, 1991, 1993) négy szintű rendszerét²⁶ emeljük ki.

Carroll (1979, 1989, 1991, 1993) a következő kategóriákat²⁷ különbözteti meg:

- *gazdasági felelősség*: a fogyasztói igények kielégítése a nyereségesség, a termelékenység, és a piaci pozíció megtartása mellett,
- *jogi felelősség*: az írott jogszabályok és törvények betartása,
- *etikai felelősség*: a társadalom által elfogadott, de jogilag nem szabályozott előírások, normák és értékek betartása, a társadalmi károk elkerülése,
- *jótekonysági felelősség*²⁸: humanitárius felelősség, amely mutatja, hogy a vállalat önkéntesen mit forgat vissza abba a közösségbe, ahonnan bevételei és profitja szár-

²⁵ A vállalatok legitimációjával más szervezetelméleti megközelítések is foglalkoznak, mint pl. a mikroinstitucionalista irányzat (Pfeffer and Salancik, 1978; Zucker, 1987, összefoglalás: Kieser, 1995 kiegészítése kézirat formájában). E megközelítés szerint a vállalat olyan vállalati struktúrákat is kiépít, amelyek nem racionálisak, csak a társadalmi elvárásoknak való megfelelés miatt szükségesek. Perrow (1986, magyarul 1997, p. 187) szerint az institucionalista iskola legfőbb hiányossága az, hogy „nem képes ... a szervezeteket és a társadalmat összekapcsolni. A „környezetet” alkotó egyes elemekre tekint, mint akik hatnak a szervezetekre, de a szervezetet nem tekinti a környezetét meghatározó, alakító, formáló tényezőnek.” A társadalmi elvárásokra épülő felelősségmodellben feltételezik, hogy az elvárások változása egyfajta fejlődést mutat, tehát egyre erősebb és tartósabb lesz. A mikroinstitucionalista irányzat ezt nem vallja.

²⁶ A Carroll-i szintek mellett a társadalmi felelősség kutatói előszeretettel hivatkoznak Preston és Post (1975, 1981) közéleti felelősség (public responsibility) elnevezéssel illetett koncepciójára. A szerzőpáros szerint a közéleti felelősség a vállalat elsődleges és másodlagos társadalmi részvételéhez kapcsolódik. Az elsődleges részvétel a vállalat alapvető gazdasági feladatait jelenti. (1981-es cikkükben már a jogi elvárásokat is ide sorolják.) A másodlagos részvétel pedig minden olyan kapcsolat, tevékenység és hatás, amely az elsődleges funkciókból adódik, vagy azok okozzák (pl. környezetszennyezés vagy a termelés helyének kiválasztása, amely a helyi közösségre pozitív és negatív hatást is kifejthet (Preston és Post, 1981, p. 57)). E megközelítés szerint a vállalat felelőssége, hogy a gazdasági tevékenységből adódó, a társadalmat érintő hatásokat - függetlenül azok előre jelezhetőségétől és szándékosságától - megpróbálja megbecsülni, megérteni, értékelni és reagálni rá.

²⁷ Két kutatás is tesztelte a Carroll féle csoportosítást (Aupperle et. al. (1985), illetve Clarkson (1988)), vállalatvezetők körében. Mindkét felmérés azt találta, hogy a vállalati vezetők a gazdasági felelősség elsődlegességét hirdetik a többi kategóriával szemben. Azt is kimutatták, hogy a vállalatvezetők megítélése szerint negatív korreláció van a gazdasági felelősség és a társadalmi felelősség között, vagyis a gazdaságilag motivált vállalatok kevés hangsúlyt fektetnek a jogi, etikai és jótekonysági kategóriákra.

²⁸ Carroll többféle névvel illette ezt a kategóriát; többek között az önkéntes, humanitárius, diszkrecionális (discretionary) felelősség elnevezést használta.

mazik. E kategória magában foglalja például a közösség életminőségének javítása érdekében tett erőfeszítéseit, illetve a közoktatás és a művészetek támogatását.²⁹

A társadalmi felelősség definíciójának képlékenysége, a fogalom tisztázatlanságára már Frederick (1978) felhívja a figyelmet, jelezve az egymást kizáró törekvések (trade-off) problémáját: azokban az esetekben, amikor a vállalat önérdeke és a társadalmi célok ütköznek, választani kell a két cél között. A koncepció - véleménye szerint - nem ad támpontot arra vonatkozóan, hogy a vállalatok konkrét helyzetekben milyen kritériumok alapján hozzák meg a döntést.

Társadalmi érzékenység

A társadalmi felelősség definíciós problémáinak feloldására már a hetvenes években új irányzat született, társadalmi érzékenység (social responsiveness) néven. Ez az irányzat azt vizsgálja, hogyan reagál a vállalat a társadalom kihívásaira. Kutatói hangsúlyozzák, hogy nem foglalkoznak a társadalmi felelősség dilemmáival és az alapelvekkel, hanem leírják a vállalatok lehetséges viselkedését és menedzsment eszközöket ajánlanak.

A vállalatokat társadalmi válaszaik, vagyis a társadalmi nyomásokra adott reakcióik alapján kategóriákba lehet sorolni. Wilson (1975) a következő stratégiákat különbözteti meg: reagálás, védekezés, alkalmazkodás, proaktív viselkedés (lásd még: McAdam, 1973; Post, 1978; vagy Fischer, 1983). A reagáló vállalat megpróbál kibújni a felelősség alól, a defenzív a minimális elvárást teljesíti, az alkalmazkodó maximálisan megfelel az elvárásoknak, de nem tesz semmi többet, a proaktív pedig túlteljesít. A stratégiák egyfajta hierarchiába rendezhetők a társadalmi elvárásokhoz való viszonyulásuk alapján. A szerzők ugyan nem hangsúlyozzák, de valószínűleg a minél magasabb szintű stratégia megvalósítása a kívánatos. Davis és Blomstrom (1975) más típusú megközelítést alkalmaz aszerint, hogy a vállalat mennyire kész együttműködni a társadalmi csoportokkal a problémák megoldásában. Megkülönbözteti a kivonulást, a PR megközelítést, a jogi megközelítést, az alkudozást és a közös problémamegoldás stratégiáit (lásd még Keim, 1981; Miles, 1987). A vállalat - a stratégiák felsorolásának sorrendjében - egyre inkább

²⁹ Az etikai és az önkéntes felelősség közötti különbség nehezen ragadható meg. Boda-Radácsi (1997) szerint: „Etikai felelősségnek azokat a társadalmi elvárásokat nevezzük, melyek általános érvényessége kevésbé vitatható, és diszkrecionális (jótékonyági) felelősségnek azokat a társadalmi igényeket, melyek időről időre megfogalmazódnak ugyan a vállalatokkal szemben, mégsem állíthatjuk, hogy érvényre juttatásukat széleskörű társadalmi konszenzus követelné meg.” (Boda-Radácsi, 1997 p. 23; Carroll, 1989 alapján). A két kategória közötti különbség Carroll (1991) szerint abban jelentkezik, hogy a jótékonyági felelősséget ugyan elvárhatják a vállalatától, de ha ezt a vállalat nem teszi meg, akkor sem fogják tevékenységét negatívan értékelni. Az etikai felelősség tekintetében, amennyiben a vállalat nem az elvárásoknak megfelelően viselkedik, a társadalom elítéli tevékenységét.

partnerként tekinti a társadalmi csoportokat, nem kérdőjelezi meg érdekeiket, hanem a közös megoldásra törekszik.

A társadalmi elvárásokon alapuló stakeholder koncepció

A stakeholder koncepció társadalmi elváráson alapuló megközelítése szerint a vállalat azokkal az érintett csoportokkal kell, hogy foglalkozzon, akiktől gazdaságilag függ, illetve akik nyomást gyakorolnak rá. A vállalatvezetés feladata, hogy az érintettek igényei között a vállalat szintjén egyensúlyt teremtsen, s így biztosítsa a szervezet fennmaradását, hosszú távú működését. A társadalmi elvárásokat tehát az érdekeltek, érintettek közvetítik a vállalat felé.

A stakeholder irodalom az érintetteket többféleképpen csoportosítja. A csoportosítás funkciója kettős: megmutatja a vállalat szempontjából az adott csoport fontosságát és segítséget nyújt a megfelelő vállalati stratégia kialakításához.

Freeman (1984), Carroll (1993), illetve Clarkson (1995) azt vizsgálja, hogy a vállalat túlélése függ-e az adott csoporttól vagy sem. Ennek alapján megkülönböztetik az elsődleges (részvényesek, befektetők, alkalmazottak, fogyasztók, szállítók), illetve a másodlagos (társadalmi szervezetek, tudományos intézmények, média) csoportokat. A hatóságok és a helyi közösségek megítélése nem egyértelmű, hol az egyik, hol a másik csoportba sorolják őket.

Mitchell és munkatársai (1997) három dimenzióban - a hatalom-legitimitás-sürgősség ismérvei alapján - értelmezik az adott csoport fontosságát. Megállapításaik szerint a vállalatnak annál inkább foglalkozni kell az adott csoporttal, minél több dimenzióban bizonyul fontosnak.

Clarkson (1994, idézi: Mitchell et. al., 1997) annak alapján választja szét az érintetteket, hogy azok önkéntesen vállalták-e a vállalat működésével járó kockázatot. Ezen csoportok részéről nagyobb tolerancia várható a vállalat irányában, mint a nem önkéntes csoportoktól.

Frederick (1987), illetve Post és munkatársai (1996) megkülönböztetik a piaci és a nem piaci csoportokat. A piaci csoportok a vállalatot gazdasági céljainak beteljesítésében segíthetik, a nem piaci csoportok általában a vállalat működése által érintettek.

Mindegyik csoportosítás tágitja a vállalatok korábbi kapcsolatait, és felhívja a figyelmet arra, hogy a kommunikáció új formáit kell megtanulniuk ahhoz, hogy kezelni tudják a csoportoktól érkező elvárásokat³⁰.

Freeman (1984) és őt követve Savage és munkatársai (1991) különböző magatartást ajánlanak a vállalatoknak aszerint, milyen az érdekeltek együttműködési és versenyző hajlandósága. Amennyiben az érintett csoport erősen versenyző magatartást mutat, védekező stratégia a kívánatos. Ha együttműködésre hajlandó, akkor ezt érdemes kihasználni és nyitni a csoport felé. Semleges magatartás esetén (alacsony együttműködési és versenyző hajlandóság) a jelenlegi pozíció megtartása vezet célra. Ha az adott érdekcsoportnál mind a versenyzés, mind a kooperativitás magas lehet, akkor a szabályok változtatásával célszerű kikísérletezni, melyik stratégia jár a legjobb eredménnyel.

A stakeholder megközelítés egyik vitapontja, hogy különbözik-e a tulajdonosok és a többi érintett irányába mutató felelősség, és ha igen, melyiknek legyen elsőbbsége. Goodpaster (1991) álláspontja, hogy ketté kell választani a stakeholder koncepció stratégiai interpretációját, mely szerint ez egy eszköz a tulajdonosi érték maximalizálásához, illetve a normatív koncepciót, amely a vállalatok morális kötelezettségeit tartalmazza a stakeholderek irányába³¹.

3.1.3 Az értékalapú társadalmi vállalatmodell

Az értékalapú vállalatmodell az erkölcsi magatartás fontossága különbözteti meg a stratégiai és az átmeneti modelltől. A vállalat ebben a megvilágításban nem a profit reményében vagy annak alárendelve foglalkozik a társadalmi problémákkal, hanem azért, mert azt erkölcsi kötelességének tartja. Az etikai elvek alkalmazása során a társadalmi felelősség és a stakeholder koncepció összefonódik.

Frederick (1986), már az üzleti etika hatását mutatva, azt hangsúlyozza, hogy az üzlet (business) hagyományos értékrendszere - amely a profiton, a gazdasági növekedésen, a technológiai hatékonyságon és a pénzügyi teljesítményen alapul - nem segíti a társadal-

³⁰ Freeman (1984) is ezt hangsúlyozza, amikor két dimenzióban - érdek és hatalom alapján - ábrázolja a vállalat érintettjeit. Véleménye szerint régebben az érdek és hatalom egyes fajtái szorosan összefüggtek, így a tulajdonosi érdekhez szavazati hatalom párosult, a gazdasági érdekhez gazdasági hatalom, a befolyásolási érdekhez pedig politikai hatalom. Mára ezek a összekeveredtek, s a vállalatok még nem tanulták meg az új kapcsolatok kezelését. (Freeman itt idézett gondolatait magyarul megtalálhatjuk Kindler-Zsolnai, 1993a.)

³¹ Ezen az állásponton van Donaldson és Preston (1995) is, akik szétválasztják a stakeholder elmélet leíró, instrumentális és normatív megközelítését. (Az instrumentális szint megfelel a Goodpaster által stratégiai-nak nevezett megközelítésnek.) A szerzőpáros azonban nem hívja fel a figyelmet arra, hogy a két megközelítés között ellentét feszül.

mi célok elérését. Bowie (1991) és Freeman (1995) kiemelik azonban, hogy többféle etikai megközelítés létezik, és még nem alakult ki egységes szemlélet ebben a kérdés-körben. Megállapításukat alátámasztja, hogy a társadalmi felelősség és a stakeholder koncepció etikai alapú átértékelésére több kísérlet is született ³².

Carroll (1993) átértékeli saját társadalmi felelősség koncepcióját, s hangsúlyozza, hogy a vállalati vezetőknek az etikai normáknak megfelelően kell cselekedniük, s az igazságosság alapelvét kell alkalmazniuk és figyelembe venniük az érdekeltek jogait. Freeman és Liedtka (1991), illetve Wicks és munkatársai (1994) a vállalati működés alapelveként - a jogok és kötelességek etikájával ellentétben - a feminista irányzat által vallott *törődés etikáját*³³ javasolják. A feminista irányzat fontosnak tartja a kapcsolatokat és olyan női jegyek erősítését, mint a beleérző képesség, a tolerancia, az intuíció, a törődés, kommunikációs képesség és az együttműködési hajlandóság. A vállalatot az érintettek hálózataként képzelik el, s fontosnak tartják, hogy a vállalat párbeszédet folytasson az érintett csoportokkal a vállalat céljáról és feladatáról. Kiemelik továbbá az alkalmazottak érdekeinek tiszteletben tartását és a róluk való gondoskodást.

Evan és Freeman (1988, in: Boda-Radácsi, 1997) a kantianus és a következmény alapú megközelítést alkalmazzák a stakeholder modell alapjaiként. Kant nyomán azt hangsúlyozzák, hogy a vállalat érintettjeit tisztelni kell, és nem szabad eszközként felhasználni valamely cél elérése érdekében. Ha a működés mégis hatással van valamely érintettre, akkor be kell vonni az őt érintő döntésekbe. A következmény alapú etika alapján kiemelik a vállalat felelősségét a működése által okozott károkért.³⁴

³² Freeman (1994, 1995) ide sorolja az ökológiai vállalatmodellt is, ahol a Földdel való törődés a vállalati működés fő elve. Ezt a megközelítést nem a társadalmi alapú vállalatmodellek között szerepeltetjük, hanem a környezeti kérdésekkel foglalkozó modelleknél.

³³ Az üzleti etika újabb megközelítései közül nemcsak a feminista irányzat, hanem Etzioni (1988) személy a közösségben paradigmája és az erény-alapú etika (lásd Radácsi, 1998a) is a kapcsolatokat, az egymásrautaltságot, a nagyobb közösséghez tartozás értékét és az ezáltal fejlődést hirdetik. Mindhárom irányzat tanulási, nevelési folyamatként fogja fel az ember erkölcsi kiteljesedését. A belső konfliktusokat -, az önzés és a tisztelet harcát, az egyéni célok és közösségért való cselekvés ellenmondásait - elfogadják kiindulópontnak és a tisztelet, illetve a közösségi érzés erősítését a kapcsolatokon keresztül, a közösség részeként képzelik el.

³⁴ Evan és Freeman (1988) így összeegyeztethetőnek tartják a kötelezettség-alapú és a következmény-alapú etikát, sőt elveik együttes alkalmazását javasolják a vállalati normák meghatározásánál. Más írások (Swanson, 1995) e két megközelítés ellentmondásait hangsúlyozzák. A gazdasági logikának ugyanis a következményelvét tartják, amely azt mondja ki, hogy önérték követése esetén a hatékony erőforrás elosztás miatt a piac a legtöbb embernek a legjobb megoldást hozza létre.

Freeman (1995) egy másik írásában a vállalatok és az érintettek kapcsolatát szerződéses viszonyként³⁵ értelmezi. Felvázolja a tisztességes szerződés alapelveit, melyek közül a következő három a legfontosabb: az összes érdekelt bevonása a döntésekbe, a közös szabály meghatározás és a hosszú távú működés szemlélete. Freeman hangsúlyozza, hogy a szerződés megsértése esetén az érintetteknek joga van a vállalat ellen akciókat kezdeményezni.

³⁵ Az érdekeltek és a vállalat közötti szerződést hangsúlyozza Hill és Jones (1992), akik az ügynök-elméletet terjesztik ki a vállalat és érintettjei kapcsolatára. Az ő megközelítésük azonban nem erkölcsi alapon történik és inkább leíró, mint normatív jellegű.

3.2 A vállalat és a természet kapcsolatát tárgyaló szervezeti megközelítések

A vállalat környezeti kérdéseivel foglalkozó szakirodalom még „gyerekcipőben” jár, hiszen az első stratégiai megközelítések a 90-es években jelentek meg, a rendszerszemléletű gondolatok csíráival pedig csak a 90-es évek második felétől találkozunk. A megkülönböztetés alapja ugyanaz, mint amit a társadalmi modelleknél láttunk: **a stratégiai megközelítés a gazdasági érvényesülés elsődlegességét hirdeti, a rendszerszemléletű (ökológiailag felelős) megközelítés legkiforrottabb formájában a környezeti etikára - vagyis a természet önmagában való értékének elfogadására - épül.** A két szélső modell között három átmeneti megközelítést vizsgálunk, amelyek a vállalatok környezeti teljesítményét már a gazdasági érvényesülés nélkül mutatják, de még nem jutottak el a környezeti etikáig. A modellek közül kettő már átmenetet jelent az integrált modell felé, ugyanis a társadalmi oldalt is figyelembe veszi. Azért kerültek mégis ebbe a fejezetbe, mert vizsgálatuk környezeti kérdésekre irányul.

3.2.1 A stratégiai környezeti vállalatmodell

A környezeti menedzsment irodalom nagy része a stratégiai vállalatmodell kategóriába tartozik. Ezen elképzelések közös jellemzője, hogy **a környezeti problémákat „másodlagosnak” tekintik a piaci érvényesüléshez képest, s arra összpontosítanak, hogy a környezeti problémák kezelése hogyan hat a vállalati működésre.** Ezt mutatja a környezeti menedzsment irodalmának két fő kérdése:

- Kifizetődik-e a vállalati környezetvédelem; más szóval a vállalati környezetvédelmi stratégia elősegíti-e a nyereségességet és a versenyképesség növelését?
- Milyen környezetvédelmi stratégiát alkalmazzon a vállalat a működés környezetvédelmi kockázataitól és a környezetvédelemben rejlő piaci lehetőségektől függően?

Az első kérdés tekintetében kettészakad a környezeti menedzsmentet kutatók tábora. A kutatók egy része egyértelműen az *együttes nyereséget hozó (win-win)* kapcsolatot hirdeti, mely szerint a környezetvédelmi intézkedések kifizetődnek, sőt piaci előnyökkel járnak. Ezen irányzat legjelesebb képviselői Porter és van der Linde (1995a, 1995b), akik a vállalati környezetvédelmet - költségcsökkentő volta miatt - minden vállalatnak ajánlják. Véleményük szerint az erőforrásokkal való gondosabb bánásmód, a szennyezések megelőzése mindenképpen előnyös a vállalat számára, hiszen növeli a hatékonysá-

got, s így csökkenti a ráfordításokat. Florida (1996) azt hangsúlyozza, hogy a csővégi megoldásokhoz képest a termelési folyamatok modernizálása rejt magában piaci lehetőségeket. Reinhardt (1998) a környezetbarát termékek kifejlesztésében és megfelelő marketingjében látja a piaci érvényesülés lehetőségeit. Ehhez a vonulathoz csatlakozott számtalan más szerző is, akik esettanulmányok sorozatán keresztül próbálták bizonyítani a környezetvédelem előnyökkel járó voltát.

A kutatók másik csoportja a gazdasági és környezeti előnyökkel egyaránt járó megoldások általánosítását nem fogadja el, és azt vallja, hogy a legjobb környezeti hatással járó intézkedések nagy költségigényűek. Walley és Whitehead (1994) elvetik Porter és van der Linde (1995a, 1995b) álláspontját, s hangsúlyozzák, hogy a vállalatoknak csak kis része tud piaci előnyt kovácsolni a környezetvédelemből. Ennek egyik oka, hogy csak a kezdeti lépések járnak relatíve nagy hatékonyság növekedéssel és megtakarítással, a már viszonylag alacsony szennyezésű vállalatok környezeti teljesítmény javítása magas költségigényű. A vállalatokat arra figyelmeztetik, hogy inkább a *trade-off-okra* figyeljenek.

Ezen irányzathoz kapcsolódva számtalan kutató vizsgálta a környezeti teljesítmény és a pénzügyi teljesítmény közötti kapcsolatot (lásd Freedman és Jaggi, 1982; Shane és Spicer, 1983; Ullmann, 1985). A kutatások a társadalmi és pénzügyi teljesítmény kapcsolatát vizsgáló kutatásokhoz hasonló módszertani problémákkal küzdenek, s eddig egyöntetű eredményt nem tudtak felmutatni.

Az egydimenziós megközelítésekhez képest árnyaltabb képet mutat a *kétdimenziós stratégiák* sora, amelyek már a környezeti kockázatok, illetve a piaci lehetőségek összehasonlításával mondják meg, milyen magatartást érdemes a vállalatnak követnie. Legismertebb ezek közül Steger (1993) kategorizálása³⁶, aki a vállalati környezeti kockázat és a környezetvédelemben rejlő piaci lehetőségek alapján ajánlja négy stratégiáját: a defenzív, az indifferens, az offenzív és az innovatív stratégiát. A defenzív (más szóval védekező) stratégia abban az esetben ajánlatos, ha a vállalatnak nagyok a környezeti kockázatai, de kicsik a környezetvédelemmel kiaknázható piaci lehetőségei. Ilyen körülmények között a jogszabályok minimális betartása, a problémák elhallgatása az elvárható magatartás. Ha mind a kockázat, mind a piaci lehetőségek téra kicsi, a vállalatnak nem sok tennivalója van a környezetvédelem terén. Ezzel szemben a kis környezeti

³⁶ Magyarul lásd Kerekes és Kindler szerkesztésében megjelent Vállalati környezetmenedzsment című könyvben (1997, p. 99).

terheléssel és nagy lehetőségekkel bíró vállalatoknál a környezetvédelmi image javítására lehet és érdemes fektetni a hangsúlyt; csekély erőfeszítéssel - PR és marketing tevékenységgel - a vállalat és a termék környezetbarát voltának erős hangsúlyozása vezethet sikerre (hiszen a kockázatok kezelése valószínűleg nem jelent nagy anyagi terhet). Az innovatív stratégia azoknak a vállalatoknak ajánlható, amelyeknél a nagy környezeti kockázat nagy piaci lehetőséggel párosul. Ezekben az esetekben ugyan jelentős költségekkel járhat a környezeti terhelések csökkentése, ha ezt a vállalat elsőként teszi meg és kellő PR tevékenységet fejt ki, akkor a piacon is vezető szerepre tehet szert. A vállalatok ezen csoportjánál a környezetvédelem megelőző volta, a technológiaváltás és az integrált szemlélet mind része a vállalati stratégiának.

A környezeti rendszer szempontjából már itt megmutatkozik a modell legfőbb hátránya. Abban az esetben ugyanis, amikor a vállalat nagy környezeti kockázattal működik, a környezetvédelemben rejlő piaci lehetőségei viszont korlátozottak, a defenzív stratégiát ajánlja, amely extrém esetekben a minimális jogszabályok be nem tartását is jelentheti. A stratégia kialakításánál tehát nem a környezeti hatások csökkentése az elsődleges szempont.

3.2.2 Átmeneti modellek I.: a társadalmi elvárásokon alapuló környezeti menedzsment megközelítések

A stratégiai vállalatmodelltől elmozdulást jelentenek azok a megközelítések, amelyek a társadalmi elvárások és értékrend részének tekintik a környezetvédelmet és ehhez való alkalmazkodásként a környezeti menedzsmentet. A megközelítések ezen csoportjához tartozik egyrészt a társadalmi elvárásra épülő társadalmi felelősség irodalom, amelynél a környezetvédelem egy téma a sok közül. (A korábbi ismertetés miatt erre most nem térünk ki.) Másrészt ide sorolhatók azok a - vállalat környezetvédelmi tevékenységével foglalkozó - megközelítések, amelyeknél a társadalmi elvárások meghatározó szerepet töltenek be a vállalati magatartás megítélésében. A következőkben bemutatásra kerülő koncepciók - a társadalmi dimenzió megjelenítése miatt - már átmenetet képeznek az integrált modellekhez is.

A társadalmi elvárásokat tükrözik a környezetvédelmi stratégiák fejlődési irányzatai, amelyek a stratégiák több fokozatát adják meg a defenzívtól, a semlegesen keresztül az offenzív magatartásig. Hunt és Auster (1990) öt fokozatot különböztet meg: a kezdő, a

tűzoltó, az aggódó állampolgár, a pragmatista és az élenjáró magatartást; Welford³⁷ (1996) szintén öt szintet: ellenáll, betartja a szabályt, alkalmazkodik, kézben tartja a hatásokat és megelőz, illetve felülmúlja az elvárásokat. Az egyes fokozatokban előrehaladva, a környezetvédelem egyre fontosabb elemévé válik a vállalati stratégiának: először a vállalat megpróbál kibújni a környezetvédelmi szabályok alól, majd azokat ugyan betartja, de nem tesz ennél többet; a következő szinten már egyre több önkéntes intézkedést hoz, míg végül a vállalati kultúra része lesz a környezetvédelem és minden döntésbe beépülnek szempontjai. A vállalati magatartást tehát a társadalmi elvárásokhoz hasonlítják; ez adja a kategóriák alapjait, amelyhez képest leírhatók az egyes szintek jellemzői. Ez az irányzat nem ad meg szituációkat vagy külső, belső körülményeket arra vonatkozóan, mi orientálhatná a vállalatokat a stratégia kiválasztásában. Természetesnek tartják, hogy a magasabb fokozat minden helyzetben kívánatosabb stratégia, s a vállalatoknak csak „meg kell érni” ahhoz, hogy a fejlettebb szintre léphessenek.

A szituációktól függő stratégiák meghatározásában is találunk olyan megközelítéseket, amelyek nem a piaci érvényesülésre helyezik a hangsúlyt, hanem a környezeti és társadalmi elemeket is tartalmazó kockázatokra.

Kerekes és szerzőtársai (1995) a vállalati környezeti kockázatokat két csoportra bontják. Az egyik csoportba azok a kockázatok sorolhatók, amelyekre a vállalatnak befolyása van, s szervezéssel, illetve a vállalati menedzsment erőfeszítéseivel csökkenthetők. Ez az *endogén kockázat*, melynek szintjét a felhasznált anyagok és technológiák, illetve az alkalmazottak felkészültsége alapján lehet megbecsülni. A kockázat másik típusa az *exogén kockázat*, amely külső veszélyforrásokat, illetve olyan bizonytalan környezeti elemeket jelent, amire a vállalatnak minimális ráhatása van. Ebbe a kategóriába tartozik többek között a vállalat földrajzi elhelyezkedése, a környezet ökológiai jellemzői, az infrastruktúra, a környező lakosság iskolázottsági szintje, környezeti attitűdje sőt még a politikai helyzet is. A szerzők e két dimenzió alapján megadják, milyen szinten szükséges a környezetvédelemmel foglalkozni egyes helyzetekben. A környezetvédelemnek ott van a legnagyobb stratégiai szerepe, ahol mindkét kockázat szintje magas. Az exogén kockázatban már megjelennek a kulturális-társadalmi tényezők is, ezért ez a modell elmozdulás a társadalmi elvárásokat is beépítő megközelítések felé.

³⁷ Magyarul lásd Kerekes és Kindler szerkesztésében megjelent Vállalati környezetmenedzsment című könyvben (1997, p. 105).

Csutora (1998, 1999) *alkalmazkodási tartományával* azt bizonyítja, hogy egy vállalatnál elvárható „környezetvédelmi válasz” nagyban függ a vállalati működés környezeti kockázataitól. A környezeti kockázatok a Kerekes és társai (1995) által meghatározott kategóriákra épülnek. A válaszok két fontos összetevője a technológiai, termeléshez kapcsolódó intézkedések és a környezeti menedzsment rendszer (kontrol) kiépítettsége. A szerző szerint meghatározható egy tartomány, amely különböző kockázati szintnél mutatja az elvárható vállalati reakció szintjét. A minimálisan elvárt stratégiai tartomány (annak meredeksége) a társadalom környezeti érzékenységének függvénye, amely - többek között - a szigorodó szabályozás és az érdekelt csoport nyomása alapján becsülhető. Ebben a modellben a korábban bemutatott stratégiák átértékelődnek, és sokkal jobban mutatják a társadalmi elvárásokhoz viszonyított magatartást. A modell egy újabb lépést jelent a társadalmi rendszert is figyelembe vevő megközelítések felé.

3.2.3 Átmeneti modellek II.: a környezeti problémák súlyosságát hangsúlyozó megközelítések

Az átmenet II. modelljeinél a kutatók már túllépnek a szűk gazdasági szemléleten, de nem a társadalmi elvárásokat, hanem az ökológiai problémák súlyosságát tartják szem előtt a modell vagy stratégia felvázolásánál. A tevékenység erkölcsi alapját azonban még nem tisztázzák. Ez utóbbi hiányosság következménye, hogy bár az átmenet II. modelljeiben már határozott elmozdulás látható egy másfajta környezeti vállalatmodell felé, a célok és érvelések még keverednek. Érdekes még egy kiegészítést tenni: ezek az elképzelések a 90-es évek termékei, tehát sokkal újabbak, mint a társadalmi oldal hasonló modelljei; kiforratlanságuk ezzel is magyarázható.

Az átmenetre jó példa Hart (1995) *természeti erőforrás-alapú vállalatmodellje*. A szerző hangsúlyozza, hogy a menedzsment elmélet eddig elhanyagolta a természeti környezet megszorításait. Felhívja a figyelmet a globális környezeti problémák súlyosságára, kiemelve a túlnépesedést, a fogyasztás magas szintjét, a természeti értékek degradációját és a szennyezések kiterjedését. Megállapítása szerint paradigmaváltás szükséges az üzleti világban, mert a jelenlegi gazdasági tevékenységek ökológiai szempontból nem fenntarthatóak. Gondolati kiindulópontja szerint a vállalati stratégia és versenyképesség azon fog múlni az elkövetkezendő években, hogy a vállalat mennyire képes megvalósítani a környezetileg fenntartható gazdasági tevékenységet. Három, egymással összefonódó, s szerinte egymásra épülő stratégiát mutat be: a szennyezés megelőzést, a termék

gondnokságot (product stewardship) és a fenntartható fejlődést. A *szennyezés-megelőzés* során a vállalat csökkenti, megváltoztatja vagy megelőzi a kibocsátásokat és a hulladék-termelést. Ezt különböző utakon érheti el: a felhasznált nyersanyagot helyettesíti, visszaforgatja, illetve a termelési folyamatot fejleszti. Mindenesetre túllép a csővégi (end of pipe) megoldásokon. A *termék gondokság* új szemlélet, mely többet jelent a termelési folyamat környezeti hatásainak csökkentésén. A termék egész életciklusában vizsgálja és próbálja visszafogni a terhelést, a piac más szereplőit is bevonva. E megközelítés egyik eszköze a környezeti célú tervezés (design for the environment, DFE), amely már a termék megtervezésénél előtérbe helyezi a környezetvédelmi szempontokat. A *fenntartható fejlődés vállalati stratégiája* a szerző értelmezésében azt jelenti, hogy fel kell ismerni a kapcsolatot a fejlett országok anyagi fogyasztása és a fejlődő országok környezeti állapotának romlása között. A vállalatoknak úgy kell új piacokat kiépíteni a fejlődő országokban, hogy gazdasági tevékenységük kiterjesztésével ne növeljék ezekben az országokban a környezeti terhelést. Az újfajta hozzáállás megkívánja, hogy a vállalatok hosszú távon megtérülő és környezetbarát befektetéseket tegyenek a fejlődő országokban.

A versenyelőny hangsúlyozása miatt Hart megközelítése még erősen kapcsolódik a stratégiai modellhez, akkor is, ha a fejlett környezeti menedzsment eszközöket tárgyalja. A fenntartható fejlődés stratégiája azonban már nehezen köthető össze piaci előnyökkel, és ennek tárgyalásánál Hart is inkább a morális kötelezettséget hangsúlyozza. Ez utóbbi jellemzője miatt a megközelítés átmenetet képvisel a felelős viselkedés felé.

Két évvel későbbi cikkében Hart (1997) az előzőre épülő, de differenciáltabb elemzést mutat be. A globális környezeti problémákat már osztályozza aszerint, milyen gazdasági fejlettségű országokban jelentkezők. Az emberi tevékenység természeti rendszerre gyakorolt nyomását az előző cikkben is már említett három kategóriába sorolja: a túlnépesedés, a túlzott fogyasztás és a szennyező technológiák alkalmazása. E háromból - véleménye szerint - ugyan csak a technológiák alkalmazása kapcsolható tisztán a vállalati tevékenységhez, Hart mégis úgy tartja, az üzleti világnak részt kell már vállalnia a másik két társadalmi alapú probléma megoldásában is. Megfogalmazza a fenntarthatósági portfóliót, amely az előző cikkében ismertetett stratégiákat tartalmazza egy kiegészítéssel. Bevezeti a tisztább technológia stratégiáját, amely a jövő környezetbarát technológiáiba történő befektetést jelenti. A Táblázat 3.1 e stratégiákat foglalja rendszerbe aszerint, hogy a tevékenység már most jellemző vagy a jövőre irányul, illetve a vállalati

ton

belüli

vagy

azon kívüli tevékenységről van-e szó. Az előző (1995-ös) cikkben kiemelt versenyelőnyről a hangsúly a felelősségre terelődik át, amellyel a szerző még egy lépést tesz az etikai modell irányába.

Táblázat 3.1 A fenntarthatósági portfólió

holnap	tisztább technológia a szennyezés csökkentésének lehetősége új technológia alkalmazásával	fenntarthatósági vízió társadalmi és környezeti problémák megoldása
ma	szennyezés megelőzés hulladékcsökkentés a forrásnál és ezzel költségcsökkentés	termék gondnokság felelősség a termék teljes életciklusán
	belső	külső

Forrás: Hart nyomán, 1997, p. 74.

Shrivastava (1995a) felhívja a figyelmet arra, hogy a szervezetelméleti irodalom (a társadalmi felelősség irodalmának kivételével, amely csak érinti) nem foglalkozik ökológiai kérdésekkel, a menedzsment irodalom pedig azt vizsgálja, hogy a környezet hogyan befolyásolja a vállalati működést, és nem azt, hogy a vállalati működés milyen hatással van a környezetre. A szervezetekkel foglalkozó irodalom négy hiányosságát emeli ki:

1. Figyelmen kívül hagyják a szervezetek által okozott környezeti problémákat.
2. Elfogadják a fogyasztói társadalom ideáját.
3. Csak a pénzügyi kockázatra figyelnek, a környezeti kockázatokra (mind az ember, mind a természeti ökoszisztémák szemszögéből) viszont nem.
4. Antropocentrikus megközelítést alkalmaznak, vagyis elfogadják, hogy a társadalmi intézmények központi célja az emberi jólét elősegítése, s a természetet csak erőforrásnak tekintik.

A szerző véleménye szerint a szervezetelméletnek a környezeti problémákat nem externáliaként, hanem a vállalatvezetés fő problémájaként kellene kezelnie. A fent megjelölt problémák kiküszöbölésére az ökológiai szempontból kíváncsi vállalat két koncepcióját adja meg: az ipari ökoszisztémákat, illetve az ökoközpontú menedzsmentet. Az *ipari ökoszisztéma* a szervezetek egy újfajta kapcsolatrendszer, amelyben a vállalatok egymás hulladékának és melléktermékeinek felhasználásával csökkentik a természeti erőforrások felhasználását és környezeti terhelésüket. A szerző szerint a kis

regionális kezdeményezések a legsikeresebbek, mivel ezek tudják a helyi erőforrásokat, energiát, piacot és hulladék ártalmatlanítást a legjobban kihasználni. A modell gyakorlati megvalósulásaként bemutatja a dániai Kalundborg példáját, azt illusztrálva, hogy a vállalatok céljai, stratégiája és költségstruktúrája teljesen megváltozik, ha egy ilyen rendszer elemeként működnek.

Az ökoközpontú menedzsment - Shrivastava olvasatában - azon szervezeti elemekre összpontosítja figyelmét, amelyek a természetre hatással vannak. Figyel az inputokra, a termelési folyamatokra és a kimenetekre. Az inputok felhasználását csökkenti, előnyben részesíti a megújuló erőforrásokat, meghosszabbítja a használat élettartamát. A termelési folyamatok hatékonyságának növelésével csökkenti a környezeti terhelést. Előtérbe kerül a termékek életciklus költségeinek csökkentése is. A szerző a cikk hátralévő felében egy új paradigmát javasol, ahol a vállalati működés fő célja a fenntartható gazdasági fejlődés és az érdekeltek életminőségének javítása. Ezt a szervezeti modellt, amelynek már vannak társadalmi elemei is, nem fejt ki részletesen. Az itt megjelenő elemeket az integrált modellben használjuk fel.

Shrivastava (1995b) másik cikkében azt vizsgálja, milyen szerepet játszhatnak a vállalatok az ökológiailag fenntartható fejlődés előmozdítása érdekében. Négy mechanizmust ír le, amellyel a vállalatok hozzájárulhatnak az ökológiai értelemben vett fenntarthatósághoz: a teljes környezeti minőség menedzsmentet (total quality environmental management), az ökológiailag fenntartható versenyző stratégiákat, a környezetbarát technológiatranszfert, illetve valamilyen szintű hozzájárulást a túlnépesedés problémájának megoldásához. A szerző a szervezetet úgy tekinti, amely működésével - inputok felhasználásával, termelési folyamatával (erőforrások átalakítása) és outputjaival - hatást gyakorol a természeti környezetre. A vállalat - véleménye szerint - akkor lesz fenntartható, ha ezekre odafigyel és mindhárom fázisban csökkenti környezeti hatásait. A *teljes környezeti minőség menedzsment* legfőbb eszköze az életciklus-elemzés, amely a vállalat határait kitolja, s vizsgálat tárgyává teszi a termékfejlesztést, a termelést, a termékhasználatot és a hulladékok végső elhelyezését. Az *ökológiailag fenntartható versenyző stratégiák* tekintetében a szerző Porter (1980) felosztását követve költségcsökkentő, diverzifikáló, és piaci rést kihasználó stratégiákat különböztet meg. Shrivastava modelljének ez az eleme visszatérés a stratégiai modellhez. A *technológiatranszferrel* a fejlett országok vállalatait erőteljesebb szerepvállalásra ösztönzi a fejlődő országok ökológiailag harmonikus fejlődésének elősegítése terén. Véleménye szerint a fejlődő

országoknak nincs elég tőkéjük a környezetbarát technológiák megvásárlására. Rendelkeznek viszont kiterjedt természeti kincsekkel, aminek a jelentőségét a fejlett országok már felismerték. Ezen értékek megőrzése fejében a fejlett országok vállalatai környezetbarát technológiákat telepíthetnének a fejlődő országokba. A negyedik stratégia a vállalatokat *a népesség környezeti hatásainak csökkentésére* szólítja fel. A fejlődő országokban a születésszabályozó eszközök elterjesztésével, családtervezési tanácsadással, a fejlett országokban a fogyasztás csökkentésének elősegítésével járulhatnak hozzá a folyamatok átalakításához. Shrivastava azonban nem ad választ arra a kérdésre, milyen módon és eszközökkel ösztönözhetők a vállalatok a leírt stratégiák megvalósítására.

A fent leírt megközelítésekben már felismerik a környezeti problémák súlyosságát és ehhez mérik a vállalati környezeti stratégiákat. A környezeti menedzsment eszközök közül csak a legelőremutatóbbakat veszik számításba, s kiemelik a túlzott fogyasztás és a fejlődő országok problematikáját is, amely a stratégiai irodalomban egyáltalán nem volt még jellemző. A vállalati célok azonban nem tisztázottak, s nem keresik a környezeti menedzsment erkölcsi alapjait.

3.2.4 Átmeneti modellek III.: a társadalmi alapú etika alkalmazása környezeti kérdések esetén

A vállalatok környezeti kérdéseivel foglalkozó szakirodalom harmadik átmeneti vonulata a társadalmi modellek etikai alapjait követi, de a természeti környezetet az emberek számára nyújtott hasznosság alapján értékeli.

Hoffman (1991, in Boda-Radácsi, 1997) szerint a környezeti kérdések etikai megfontolásainál többféle megközelítés lehetséges. A minimalista elv a környezeti károk megelőzését, illetve elhárítását jelöli meg a felelősség alapjaként. Ez azonban általában az embereknek okozott károkat jelenti, tehát emberközpontú felfogás. Az emberközpontú felfogás szerint csak az embereknek vannak jogai és morális rangja, mert csak az embereknek van morális értéke.

Purser és szerzőtársai (1995) is megkülönböztetik az emberközpontú (antropocentric) etikát az ökoközpontú (ecocentric) etikától. Véleményük szerint az emberközpontú etika kiterjesztése a természetre azt jelenti, hogy az ember rendel értéket a természethez, illetve annak egyes elemeihez. Ebben az esetben még mindig ott tartunk, hogy a természethez való viszonyunkat hasznossági kategóriákban mérjük. Az ökoközpontú etikában a természet értéke az embertől független.

Frederick és Hoffman (1995) a környezeti problémák kezelését és az etika kérdését kísérlik meg összekapcsolni. Hat kritériumot adnak meg a környezeti kockázatok elfogadható kezelésére és hét kritériumot az etikailag felelős döntésre vonatkozóan. A Táblázat 3.2 ezt illusztrálja.

Táblázat 3.2 Az etikai elvek alkalmazása környezeti problémák kezelése esetén

A környezeti kockázatok kezelésének kritériumai	<ul style="list-style-type: none"> • politikailag megvalósítható • gazdaságos • jogilag védhető • technikailag kivitelezhető • környezeti szempontból elfogadható • etikai szempontból elfogadható
Az etikai szempontból felelős döntés kritériumai	<ul style="list-style-type: none"> • nem jelent veszélyt az emberi életre és egészségre • egyenlően osztja meg a hasznokat és terheket • nem sérti az emberi jogokat és védhető morális kötelezettségeket jelent • minden érintett érdekeit figyelembe veszi • váratlan vagy túl nagy károkat kompenzálja • az érintettek által elfogadható • az embereket nem tekinti eszköznek bizonyos célok felhasználásához

Véleményük szerint e két csoport összehangolása a feladat, amelyet a vállalatvezetők nehezen fogadnak el, mert bonyolultabbá teszi a döntéshozatalt és sok szempontból rontja a hatékonyságot. Ez a megközelítés is az ember szempontjából állítja fel az etikai elveket és még nem vizsgálja a természet önmagában való értékét.

3.2.5 Az értékalapú ökológiai vállalatmodell

Már a 90-es évek elején több szerző kiemelte a környezeti etika fontosságát, megkülönböztetve azt az emberi alapú vagy humán etikától. **Az etika naturalisztikus felfogásában kiemelt szerepet kap a természeti környezet önmagáért való tisztelete** (Buchholz, 1991, Hoffman, 1991; magyarul in: Boda-Radácsi, 1997); **az ökológiai vállalatmodell erre a megközelítésre épít.**

Purser és szerzőtársai (1995) az *ökoközpontú (ecocentric) felelősség* koncepciójában az ökoszisztémák egészségének fenntartását, megőrzését és helyreállítását tűzik ki fő célul. Egy jól működő, egészséges ökoszisztéma véleményük szerint stabil és önfenntartó. Hangsúlyozzák az ökoszisztémák emberi érdekektől függetlenül létező, önmagukban való (intrinsic) értékét. Felismerik, hogy az ökoszisztémáknak - a sokféle faj és biológiai szervezet fenntartásával - tulajdonképpen életet támogató (life support) szerepük van, az

emberek erkölcsi felelősségét az ökoszisztémák fenntartásában látják. Ezen megfontolások alapján az ökoközpontú vállalatvezetés meg kell, hogy kérdőjelezze a folytonos növekedés szükségességét és a technológiai optimizmust³⁸. A szerzők a környezeti menedzsment és az ökoközpontú menedzsment összehasonlításával úgy találják, hogy a környezeti menedzsment antropocentrikus szemléletét fel kell, hogy váltsa egy, a természeti környezetért felelősséget érző etikai szemlélet. A személyi szabadság - véleményük szerint - addig a pontig nem korlátozott, ameddig nem veszélyezteti az ökoszisztémák életet támogató tevékenységét. Felfogásukban ugyanis az emberek is a természetes ökoszisztémák részei. Az elméleti kifejtésben eljutnak a társadalmi, kulturális és természeti értékek harmóniájáig is, de ez már az integrált szemlélet részét képezi. Ez is előrevetíti, hogy a vállalat és a természeti rendszer kapcsolatából kiinduló gondolatmenet el kell, hogy jusson a társadalmi értékekig és rendszerig, azt a válaszokból nem tudja kikapcsolni.

Starik (1995) a stakeholder koncepció kiterjesztését és a természeti környezet érintett csoportként való megjelenítését javasolja. Hangsúlyozza, hogy a stakeholder megközelítés etikai alapjait a környezeti etikával lehetne kibővíteni, amely a természeti erőforrásokkal való bölcs bánásmódot hirdeti, és az embereket arra kötelezi, tartsák tiszteletben a természet adományait és határait. A környezeti etikának ez az ága túllép a humánközpontú megközelítésen és a természeti környezet minden elemét nagyra értékeli, nemcsak azokat, amelyeket az emberek hasznosnak tartanak.

3.3 A társadalmi és környezeti elemeket integráló vállalatmodell jellemzői

Az integrált modellben a vállalati működés fő célja az emberi életminőség javítása az ökoszisztémák terhelhetőségének figyelembevételével. Ez azt jelenti, hogy **mind az ember, mind a természet belső értékkel bír a vállalatok számára, s nem hasznosságuk alapján ítélik meg őket.** Ez a megközelítés tehát figyelembe veszi a gazdasági, a társadalmi és ökológiai rendszer egymásba ágyazottságát, s a három rendszer közötti harmóniát próbálja meg vállalati szinten megvalósítani. A társadalmi értékek mellett kiemelt figyelmet fordít az ökológiai rendszer egészségére, mert az mind a két másik rendszernek alapját képezi.

³⁸ A technológiai optimizmus szerint a környezeti problémákat a technológiai fejlődés majd megoldja.

Az előzőekben bemutatott elméleti megközelítések alapján összegezhethetjük az ökológiai, valamint a társadalmi és stakeholder vállalatmodellek tapasztalatait.

A társadalmi felelősség vitájában ugyan eljutottunk az etika szerepéig a felelősség megállapításánál, nem írtuk azonban le, milyen jellemzőkkel bír a társadalmilag felelős vállalatmodell. A *társadalmi szempontból felelősen viselkedő vállalat* figyelemmel kíséri a társadalmi folyamatokat, és összeegyezteti a társadalmi és gazdasági értékeket a vállalati működés során. Tiszteletben tartja az érintett csoportjai által megjelenített értékeket és azokat beépíti döntéseibe. Teszi mindezt azért, mert az érintetteket önmagukban is értékesnek tartja, és érdekeiket, vallott értékeiket legitimnek fogadja el. Több kutató (Shrivastava, 1995a; Purser és munkatársai, 1995) is kiemeli, hogy az emberi értékek fontossá válása teljesen átformálja a vállalat képét. A vállalaton belül előtérbe kerülnek a kevésbé hierarchizált struktúrák, a részvételen alapuló döntéshozatal, az ember kiteljesedését szolgáló munka³⁹ A munkahelyi kapcsolatokban a versenyszellem és a racionális gondolkodás mellett teret nyernek olyan tulajdonságok is, mint az empátia, a törődés és az együttműködési hajlandóság. A szervezet és társadalmi környezete közötti kapcsolat is fontossá válik, különösen ahhoz a helyi közösséghez tartozás, amelyben a vállalat működik. A termékek az ember valódi szükségleteit elégítik ki, s nem mesterségesen kialakított szükségleteket.

Az *ökológiai felelősség* azt jelenti, hogy a természeti környezetet, az ökoszisztémákat és élőlényeket önmagukban értékkel bíróknak fogadjuk el, és létezésüket, egészségüket fontosnak tartjuk, függetlenül attól, hogy közvetlenül hasznunk származna ebből. A vállalat ezt figyelembe véve szervezi a termelési folyamatait és követi nyomon a környezeti hatásait. A környezeti hatások vizsgálata tehát túlmutat a hagyományos input/output elemzésen, és kiterjed egyrészt a hatásláncok figyelemmel kísérésére, a környezeti állapot, az egészségügyi hatások és az ökológiai hatások értékelésére helyi, regionális és globális szinten egyaránt. A vállalat a termelési folyamatok mellett a termék környezeti hatásait az egész életcikluson elemzi és csökkenti, együttműködve az életciklus szakait befolyásolható szereplőkkel. A hatások komplexitása miatt fontos, hogy a

³⁹ A munka hármas funkcióját Schumacher (1980, magyar kiadás, 1991 p. 55) a következőképpen adja meg:

- „alkalmat ad az embernek arra, hogy képességeit használja és fejlessze
- képessé teszi őt önzésének legyőzésére, amikor más emberekkel együtt egy közös feladat megvalósításán fáradozik
- létrehozza az élethez szükséges javakat és szolgáltatásokat”.

vállalat környezeti ügyek kapcsán is együttműködjön a piaci partnerekkel, hatóságokkal, önkormányzatokkal és társadalmi szervezetekkel.

Az etika, mely az integrált koncepcióval jár, az emberi és a természeti elemeket egyesíti és az élet tiszteletét hirdeti⁴⁰. Az integrált modell megvalósulásáról akkor beszélhetünk, ha mind a társadalmi, mind az ökológiai értékekkel azonosultak az emberek, s belsővé tették azokat. A felelős viselkedés elkötelezettséget takar és nem külső kényszer hatására jön létre. Emiatt a koncepció elfogadása társadalmi-kulturális változást igényel. Az értékelőfogadási folyamatot elősegítheti a társadalmi párbeszéd, ahol mind a vállalati képviselők, mind az érdekelt csoportok (a kormányzati szervek, a helyi közösségek, társadalmi szervezetek, tudományos intézmények, média stb.) folyamatosan alakítják egymás véleményét, hozzáállását és nézeteit, így jutva közelebb ezen elvek elfogadásához.

A Táblázat 3.3 az integrált megközelítés jellemzőit (több szempont alapján) foglalja össze (Shrivastava, 1995b; Purser, et. al., 1995; Jennings és Zandbergen, 1995 felhasználásával). A következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy a környezeti jelentések kiadása és kommunikációja révén hogyan juthatunk közelebb az integrált modellhez.

Táblázat 3.3 Az integrált vállalati megközelítés jellemzői

Szempont	Jellemző
cél	a gazdasági, társadalmi és ökológiai célok összehangolása, elfogadott érték a harmonikus kapcsolat a természettel és az érintettekkel
értékek	ökológiai és társadalmi értékek a gazdasági érték mellett, az ember és a természet önmagában való értéke
természethez való viszony	a természet belső értékét elfogadja, megújuló képességét figyelembe veszi a terhelésnél
érintettekkel való kapcsolat	az érintettek belső értékét elfogadja, párbeszédet folytat
kapcsolat a helyi közösséggel	kiemelkedő jelentőségű a helyi közösséghez tartozás, a közösségért munkálkodás
alkalmazottakhoz való viszony	értelmes munka, amely elősegíti az alkalmazott fejlődését, méltányosság, munkahelyi biztonság
piaci partneri kapcsolatok	kapcsolatok kiépítése a termék életciklusán a piaci szereplőkkel a káros hatások csökkentése érdekében
értékelendő emberi tulajdonságok a döntéshozatal során	a megértés, a törődés, az együttműködés legalább olyan fontos, mint a racionális gondolkodás és a versenyszellem
termék	valós szükségletek kielégítését szolgálja, a vállalat vállalja a termékfelelősséget a teljes életcikluson
beszámolási felelősség	érintetteknek és a széles nyilvánosságnak
a termelés környezeti hatásainak kezelése	hatásláncokat vizsgál, vagyis nemcsak input/outputt, hanem a környezeti állapot változást, az egészségügyi és ökológiai hatásokat is helyi, regionális és globális szinten

⁴⁰ Fiatal magyar szervezeti kutatók írásaiban is megjelenik már ez az etikai megközelítés: Kocsis (1999), Baranyi (1999), illetve Pataki -Radácsi (2000).

4. A környezeti jelentések tartalmi fejlesztésében és kommunikációjában rejlő lehetőségek

A bevezetőben azt állítottam, hogy a környezeti jelentések jó eszközt jelenthetnek ahhoz, hogy a vállalat az integrált (vagyis a társadalmi és ökológiai szempontból is felelős) vállalatmodell felé mozduljon el. A következőkben a tartalom és a kommunikáció oldaláról mutatom be a nemzetközi minimális ajánlásokat, illetve a legelőbbre mutató kezdeményezéseket, utalással az elmozdulás lehetőségére.

4.1 A környezeti jelentés jelenlegi és lehetséges tartalmi elemei

A környezeti jelentésekben a vállalat környezeti folyamatait le lehet írni az érintett csoportok igényeitől függetlenül is. Ebben a fejezetben ezt teszem. A kommunikációs részben mutatom majd be, hogy az érintettek a témakörök fontosságát eltérően ítélik meg, s a vállalatnak a jelentések összeállításánál ezt is figyelembe kell venni.

A környezeti jelentések tartalmának - véleményem szerint - három eleme fontos:

- a) a lehetséges témakörök,
- b) a számszerűsített információk, a mutatószámok, amelyekkel a környezeti teljesítmény leírható,
- c) a számszerűsített információkon belül a pénzügyi információk.

Először megnézem, mi a - nemzetközi szinten - minimális elvárás az egyes elemek esetében, majd mindegyiknél utalok azokra az irányokra, amelyek felé a felvázolt vállalatmodell alapján érdemes elmozdulni. Mindehhez a dán és holland szabályozást, az EMAS rendeletet, az ISO 14031-es nemzetközi szabvány vonatkozó elemeit és a nemzetközi útmutatókat veszem alapul. Lábjegyzetben utalok a magyar törvényjavaslatra is.

4.1.1 A környezeti jelentésben szereplő témakörök

A törvényi szabályozások⁴¹, az EMAS rendelet⁴² és a nemzetközi útmutatók⁴³ alapján ugyan nem egységes a nemzetközi megítélés arra vonatkozóan, milyen információkat

⁴¹ Mint a bevezetőben említésre került, jelenleg Dániában és Hollandiában szabályozzák a környezeti információk környezeti jelentésben való közzétételét. Dániában az ún. *zöld elszámolásban* (green accounts) a nyersanyag- és energiafelhasználásról, a termékekről, a víz- és levegőszennyezésről, valamint a hulladék-kibocsátásról közölnek adatokat. Hollandiában a jelentés részletesebb, több tételt tartalmaz a környezeti hatások mellett, mint pl. a létesítmény, a tevékenységek és a termelési folyamatok leírását, az eddig hozott intézkedéseket és eredményeit, valamint a következő évekre várható javulást

A magyar környezeti jelentéskészítésre vonatkozó törvényjavaslat a jelentés tartalmára a következő tételeket adja meg: A. vállalati profil, B. a jelentés felépítése, C. környezeti hatások/adatok, D. kommunikációs

tegyenek közzé a környezeti jelentésekben, a következő tartalmi elemek tekintetében azonban megegyezés kezd körvonalazódni (lásd Táblázat 4.1).

Táblázat 4.1 A környezeti jelentések minimálisan elvárt tartalma

- a tevékenységek bemutatása
- a környezeti politika
- a környezeti menedzsment vagy KIR
- a termelés környezeti hatásai (inputok és outputok)
- a jogszabályok betartása
- a környezetvédelmi célok és tervezett intézkedések
- kapcsolattartás az érintett csoportokkal

A tevékenységek bemutatásának célja, hogy a vállalatról, telephelyekről általános információt adjon, ismertesse a főbb termékeket, azok piacait és a fontosabb technológiai folyamatokat.

Ma már a nagyobb vállalatok mind rendelkeznek írásba foglalt *környezeti politikával*, mely általános kinyilatkoztatása annak, hogy a vállalati döntésekben a környezetvédelem is szerepet kap a profit és más piaci célok mellett. A környezeti politika a felső vezetés elkötelezettségét mutatja, s így biztosítékot jelent a közvélemény számára, hogy a környezetvédelmi intézkedéseket a vállalat minden szintjén támogatják.

A környezeti menedzsment részben bemutatásra kerülnek a környezetvédelmi teljesítményért felelős személy vagy részleg hatáskörei és pozíciói a vállalati szervezetben. A nagyvállalatoknál elterjedőben van a környezeti menedzsment rendszer (magyar terminológiával: környezetközpontú irányítási rendszer: KIR) bevezetése, az ISO 14001-es

és visszajelzési mechanizmus, E. környezeti vezetés, F. finanszírozás, G. kapcsolat az érdekcsoportokkal, H. tanúsítás.

⁴² Az EMAS rendelet szerint a vállalatoknak a környezetvédelmi felülvizsgálatot követően szükséges környezetvédelmi nyilatkozatot összeállítaniuk. A rendelet 5. pontja a következő útmutatót adja arra vonatkozólag, milyen információkat kell közölni: a) a telephelyen folyó vállalati tevékenységek leírása b) a tevékenységek legfontosabb környezetvédelmi hatásainak leírása, c), összefoglaló adatok közzététele a szennyező anyagok kibocsátásáról, a hulladék termelésről, a nyersanyag-, energia- és vízfogyasztásról, a zajról és egyéb releváns környezeti hatásról d) a környezetvédelmi teljesítmény egyéb tényezőinek összefoglalása, e) a vállalat környezetvédelmi politikájának, programjának és a menedzsment rendszer telephelyi megvalósításának bemutatása f) a következő jelentés kiadási határidejének megadása, g) az akkreditált környezetvédelmi tanúsító neve. A nyilatkozatban be kell mutatni az előző kiadás óta bekövetkezett változásokat is.

⁴³ A jelentések kiadását számos nemzetközi szervezet is ösztönzi útmutatók összeállításával, mint például a PERI, CEFIC, CERES, Future/INEM, FEEM, UNEP. Az útmutatók különböző terjedelemben jelennek meg, s általános vagy iparág specifikus kérdéseket, témalistákat tartalmaznak.

szabványa vagy az Európai Unió EMAS rendelete alapján. Ez már egy fejlettebb szervezeti megoldás, hiszen a vállalat minden egységére kiterjedően foglalkozzák meg a környezetvédelemmel kapcsolatos feladatokat és azok ellenőrzését. Javasolt, hogy tanúsított (ISO vagy EMAS rendszer szerint) vállalatok a környezetirányítási rendszert is ismertessék.

A beszámoló magja a *vállalat tevékenységeinek környezeti hatásait* elemző rész, amelyben az erőforrás felhasználástól kezdve a kibocsátásokig minden fontos hatás felsorolásra kerül. (A számszerűsített információk részben erre külön kitérek.)

A vállalattól elvárható, hogy ismertesse a következő *évek környezetvédelemmel kapcsolatos célkitűzéseit*, valamint bemutassa, milyen eszközökkel kívánja ezeket megoldani. A célok között szerepelhetnek kvantitatív célkitűzések, mint például a kibocsátások csökkentése vagy a hulladékok visszaforgatási arányainak növelése, de emellett a feladatok között megjelölhetnek szervezeti átalakításokat vagy a környezeti kommunikáció javítását is.

A *jogszabályok betartásáról való beszámolás* lényeges eleme a jelentéseknek, mert biztosítékul szolgál arra, hogy a vállalat eleget tesz a társadalmi elvárásoknak.

Végül, de nem utolsósorban értékelendő, ha a vállalat külön is beszámol a *külső és belső érintett csoportjaival való kapcsolattartásról*, a dolgozók továbbképzéséről, a lakosok és a sajtó tájékoztatásáról, valamint a szállítók és vevők környezetvédelembe való bevonásáról.

A jelentések jelenleg elvárt tartalmával kapcsolatban két észrevételt teszek, amelyekre a programok és útmutatók nem hívják fel kellően a figyelmet:

- **különbséget kell tenni a telephelyre vonatkozó és az összvállalati szintű jelentések között**
- **fontos, hogy milyen célcsoportnak készül a jelentés⁴⁴.**

A telephelyi és az összvállalati jelentéseknek más a tartalma és az irányultsága, eltérő a bennük szereplő adatok aggregáltsága, valamint az egyes témák részletezettsége és szerepe (lásd Táblázat 4.2).

⁴⁴ Ez a kommunikáció részben kerül kifejtésre.

Táblázat 4.2 A telephelyi és az összvállalati jelentések lehetséges különbségei

témakörök	telephelyi jelentés jellegzetességei	összvállalati jelentés jellegzetességei
a tevékenységek bemutatása	termelési folyamat, termékek	termékcsoportok, piacok; telephelyek csak felsorolás szintjén
a környezeti politika	a telephelyre vonatkozó főbb pontok vagy a teljes környezeti politika ismertetése	a főbb pontok kiemelése vagy a teljes környezeti politika ismertetése
környezeti menedzsment, KIR	telephelyre vonatkozó felelősségi körök, KIR bevezetése	beépülés a vállalati szervezetbe, KIR az egész vállalat szintjén
a termelés környezeti hatásai (inputok és outputok)	termelési folyamathoz kötöten, főként helyi hatások, a termelés biztonsága (balesetek, nagyobb kibocsátások kockázata)	összesített adatok, telephelyek aggregált adatai, termékek hatásai életciklus elemzés alapján helyi, regionális és globális hatások egyaránt
jogszabályoknak való megfelelés	csak a telephely határértékeknek való megfelelése, bírságok	összesített kimutatás a megfelelésről, bírságokról, termékekre vonatkozó jogszabályok betartása is
környezetvédelmi célok és tervezett intézkedések	input megtakarító programok és szennyezés-csökkentési tervek, technikai megvalósítások	vállalat környezeti szervezetének fejlesztése is, KIR bevezetése több telephelyen, K+F, programok a termékek életciklus elemzésére, a szállítók és vevők befolyásolására
kapcsolattartás az érintett csoportokkal	alkalmazottak, helyi közösség, helyi média és hatóságok	szélesebb kör, pénzügyi befektetők, biztosítók is, ipari szövetségek, a tudományos élet képviselői, jogszabály alkotók

A *telephely szintjén* a helyi viszonylatokra és a konkrét megoldásokra érdemes koncentrálni. Ennek megfelelően a hatások részben a helyi környezetet érintő hatásokat, az érintett csoportokról szóló fejezetben a helyi közösségeket és hatóságokat kell elsősorban figyelembe venni. A konkrét megoldások mind a szervezeti kérdéseknél, mind a céloknál és intézkedéseknél előtérbe kerülhetnek. Így például a szervezeti kérdéseknél a környezetirányítási rendszer bevezetését, a környezeti programok kialakítását célszerű a középpontba állítani, a céloknál és intézkedéseknél pedig a konkrét erőforrás-megtakarítási programokat, szennyezés-csökkentő megoldásokat vagy hulladék-minimalizálási programokat lehet bemutatni.

A *vállalati szinten* már minden kérdést tágabb körben érdemes vizsgálni, s kiemelni az egész vállalatot érintő stratégiai kérdéseket, valamint hangsúlyozni a hosszú távú gondolkodást. A vállalat környezeti hatásainál fontossá válik a térbeli differenciálás, így megjelenik a helyi, a regionális és a globális problémákhoz való hozzájárulás szétválasztása. A kitűzött céloknál és tervezett intézkedéseknél a környezeti szervezet átalakítása, a termékek életciklus-elemzés alapján történő javítása és a környezeti célú kutatás és fejlesztés is kiemelt szerepet kap a környezetterhelés konkrét csökkentése mellett. Az

érintett csoportok köre is bővebb a helyi szinthez képest. Előtérbe kerülnek például a pénzügyi befektetők és biztosítók, akik az egész vállalat környezeti kockázatát vizsgálhatják, az ipari szövetségek környezetvédelmi programjaik révén, esetleg a jogszabályalkotók abban az esetben, ha a vállalatnak lehetősége van a környezetvédelmi törvénykezés befolyásolására.

A megjeleníthető témakörök talán legteljesebb listáját adja a UNEP 1996-os útmutatója, amelyet irányadóként közzé is teszünk (lásd Táblázat 4.3).

Táblázat 4.3 UNEP útmutató a fenntartható fejlődés beszámolóihoz (UNEP, 1996⁴⁵)

<i>I. A menedzsment környezeti politikája és környezeti menedzsment rendszerek</i>	<i>II. Input/output számbavétel</i>	<i>III. Pénzügyek</i>
1. A felső vezetés elkötelezettsége 2. Környezeti politika* 3. Környezetközponitú irányítási rendszer* 4. Vezetői hatáskörök* 5. Környezeti átvilágítás, audit 6. Célok és célállapotok 7. A jogszabályok betartása* 8. Kutatás és fejlesztés 9. Díjak 10. Tanúsítás, minősítés 11. A jelentéskészítés politikája 12. A vállalati működés jellemzői	Inputok 13. Anyaghasználat* 14. Energia felhasználás* 15. Vízfelhasználás* A folyamat irányítása 16. Öko-hatékonyság/ tiszta technológia 17. Egészségügy és biztonság* 18. Környezeti hatásvizsgálat és kockázati menedzsment 19. A balesetek kezelése és a vész-helyzetekre való reagálás* 20. Talajszennyezés és tisztítás 21. Élőhelyek Outputok 22. Hulladékmínimalizálás és hulladékgazdálkodás* 23. Levegőszennyezés* 24. Vízszennyezés* 25. Zaj- és szag 26. Szállítás Termékek 27. Életciklus tervezés és elemzés 28. A termék környezeti hatásai* 29. Termék együttműködés/gondnokság (stewardship) 30. Csomagolás	31. Környezetvédelmi kiadások* 32. Környezetvédelmi felelősség* 33. Piaci megoldások, eszközök és lehetőségek 34. Környezeti számvitel 35. Jótékonyági hozzájárulások <i>IV. Kapcsolattartás és partnerség az érdekcsoportokkal</i> 36. Alkalmazottak* 37. Törvényhozók és szabályozó hatóságok* 38. Helyi közösségek* 39. Befektetők* 40. Szállítók 41. Vevők és fogyasztók 42. Ipari szövetségek* 43. Környezetvédő csoportok 44. Tudomány és oktatás 45. Média <i>V. Fenntartható fejlődés</i> 46. Technológiai együttműködés 47. Globális környezetvédelmi témakörök 48. Globális működési normák 49. Fenntartható fejlődés 50. Víziók, alternatív elképzelések, trendek

*A csillaggal jelölt tételeket mindenképpen ajánlják a jelentésbe bevenni.

A listából látszik, hogy a minimális elvárásokon túlmenően az útmutató külön kitér többek között a jelentéskészítés filozófiájára, a kutatásra és fejlesztésre, a díjakra, a tanúsításra, a folyamatok kezelésére, a termékek hatására, a környezetvédelmi pénzügyekre és a fenntarthatósági témákra is. A nemzetközi felmérésekből (UNEP, 1996, 1997) majd látjuk, hogy alig van olyan vállalat, amelyik mindegyik témát megjelenteti.

⁴⁵ A UNEP 1994-es listájának módosított változata

4.1.2 A környezeti jelentésben szereplő mutatószámok

Kvantitatív információkon általában a vállalat környezeti hatásainak számszerűsítését, illetve a környezetvédelmi tevékenységekkel kapcsolatos pénzügyi információkat értjük. A számszerűsített információk képezik a jelentések magját, mert általuk a vállalat környezeti teljesítménye több időszakon keresztül nyomon követhető, illetve más vállalatok teljesítményével összehasonlítható.

Naturális mennyiségek

A törvényi szabályozások⁴⁶, az EMAS rendelet⁴⁷ és **az útmutatók minimális követelményként az inputok (legalább víz- és energiahasználat) és outputok (levegő- és vízszennyező anyagok kibocsátása, valamint a hulladéktermelés) számszerűsítését határozzák meg.** Emellett az adatok részletezésével és megjelenítésével kapcsolatban is tartalmaznak ajánlásokat az alábbiak szerint:

Ajánlások az adatok részletezésére vonatkozóan:

- Az inputok tekintetében a felhasználás csökkentése mellett külön kiemelik az újrahasznosítási arányok megjelölését, az erőforrásokon belül pedig a megújuló erőforrások arányainak közlését.
- A légszennyező anyagoknál megjelenik a szennyezőanyagok csoportosítása annak alapján, milyen helyi, regionális és globális problémákhoz járulnak hozzá: így kiemelt szerepet kap például a savas eső, az ózonlyuk és a globális felmelegedés problémaköre.
- A hulladékoknál fontos a veszélyes és nem veszélyes anyagok különválasztása, valamint az újrahasznosítási arányok feltüntetése.

⁴⁶ A jogszabályok által meghatározott dán és a holland jelentésben a nyersanyag- és energiafelhasználásról, a víz- és levegőszennyezésről, valamint a hulladéktermelésről közölnek adatokat. A dán zöld elszámolás ezen kívül beszámol még a termék hatásairól, a holland előírásban pedig külön szerepel a vízfogyasztás és a zaj.

A magyar környezeti jelentések kiadására vonatkozó törvényjavaslat a környezeti hatások/adatok részben a következőinputok, kibocsátások, hulladékok, csomagolás, szállítás, termékek, talajszennyezés, kármintesítés, környezeti hatások, egyéb jelentős tényezők.

⁴⁷ Az EMAS rendelet a környezeti hatások nyilvántartásába a következő elemeket veszi be:

- ellenőrzött és ellenőrizetlen légköri kibocsátások
- ellenőrzött és ellenőrizetlen szennyezőanyag-kibocsátások felszíni vízbe vagy csatornába
- szilárd vagy más hulladékok, különösen a veszélyes hulladékok
- talajszennyezés
- föld, víz, tüzelőanyag, energia és más természeti erőforrások felhasználása
- hőenergia, zaj, szag, por kibocsátása, rezgés és vizuális hatás
- hatások a környezet bizonyos részeire és ökoszisztémákra

Ajánlások az adatok megjelenítésével kapcsolatban:

- több időszakra vonatkozó összehasonlítás,
- abszolút adatok mellett relatív értékek is (pl. a termelés egységére vetítve, vagy %-os értékek),
- összehasonlítás a hazai vagy nemzetközi normákkal, határértékekkel,
- a tényleges értékek és a vállalat által kitűzött célértékek összevetése,
- technológiákra, termékcsoporthoz való szétbontás a hatásoknál vagy erőforrás-felhasználásnál.

A jelenlegi legegységesebb és legrészletesebb keret a vállalati környezeti terhelés és teljesítmény számszerűsítésére az ISO 14000-es rendszer újabb eleme, az ISO 14031-es szabvány⁴⁸. A szabványban bemutatott mutatószámok nemcsak a vállalat környezetvédelmi hatásairól adnak sűrített formában információt, hanem a környezetvédelmi szervezet működéséről, a pénzügyeket is beleértve. Az ismertetés tehát már átvezet a pénzügyi információk témaköréhez.

A következő táblázat a környezeti indikátorok három fő csoportját mutatja be az ISO szabványra épülve, egy német útmutató alapján.

Táblázat 4.4 A környezeti mutatószámok csoportosítása (A guide to corporate..., 1997)

Környezetvédelmi teljesítmény indikátorok				Környezeti menedzsment indikátorok		Környezeti állapot indikátorok
anyag- és energia indikátorok		infrastruktúra és szállítási indikátorok		rendszer indikátorok	funkcionális terület indikátorai	víz
input	output	infrastruktúra	szállítás	rendszer megvalósítás	képzés/alkalmazottak	talaj
anyagok	hulladék			jogi ügyek, panaszok	egészség, biztonság	levegő
energia	levegőszennyezés			környezetvédelmi költségek	beszerzés	flóra
víz	szennyvíz				külső kommunikáció	fauna
	termékek					

Kiemelendő, hogy megjelenik az erőforrás-felhasználás, valamint a kibocsátások és a hulladékok mellett a környezet állapothoz való hozzájárulás mérése is.

⁴⁸ A szabvány a vállalati környezeti teljesítmény értékelésére vonatkozik. Nem kapcsolódik közvetlenül a környezeti jelentésekhez, de azok összeállításához jól használható. Az útmutatóknál és az EMAS rendeletnél sokkal szélesebben határozza meg a mutatók körét, ezért irányadóként ezt mutatjuk be.

Általában elmondható, hogy a leggyakrabban alkalmazott környezeti mutatószámok a *környezetvédelmi teljesítmény indikátorai*. Ezek a vállalat közvetlen környezetvédelmi hatásait írják le az input és az output oldalán, kiegészítve az infrastruktúra és a szállítási mutatószámokkal. Az anyag- és energiaindikátorok információt szolgáltatnak a vállalat által felhasznált erőforrásokról és a termelt hulladékokról, valamint a kibocsátott emissziókról. Az infrastruktúra és a szállítási indikátorok azt mutatják, hogy a vállalat környezetvédelmi szempontból mennyire hatékonyan használja fel a termelési eszközöket és a rendelkezésre álló teret, illetve figyel-e az alapanyagok, termékek szállítás során okozott és a vezetők, alkalmazottak utazásai miatt bekövetkező környezeti hatásokra. (Példák: csomagolóanyagok felhasználása, újrahasznosítható csomagolóanyagok aránya, adott energiaforrás aránya a többihez viszonyítva, energia megtakarításból származó költségmegtakarítások, környezetbarát szállítási módok aránya az áruszállításnál.)

A *környezeti menedzsment indikátorai* arra keresik a választ, hogy a vezetőség mennyire képes a környezeti ügyeket kezében tartani, a panaszok kezelésétől kezdve a külső kommunikációig; illetve a vállalat hol tart a környezetközpontú irányítási rendszer kialakításában. Ennek a csoportnak fontos elemét képezik a környezetvédelmi költségek, melyek magukban foglalják a környezetvédelmi beruházásokat csakúgy, mint a működés környezetvédelmi költségeit és a környezetvédelem útján elért megtakarításokat. A funkcionális területek indikátorai a külső és belső érdekcsoportok környezetvédelemben való bevonását és a feléjük történő kommunikációt mutatják, valamint tájékoztatnak a vállalat egészségi és biztonsági területen mutatott intézkedéseiről. (Példák: környezetvédelmi programmal rendelkező telephelyek száma, a környezetvédelmi beruházások aránya, a továbbképzésekben részt vett alkalmazottak száma, a környezetvédelmi szempontból átvizsgált szállítók aránya.)

A *környezetvédelmi állapot indikátorai* megmutatják, hogy a vállalat milyen mértékben járul hozzá helyi, regionális és globális környezete állapotának változásához. Betekintést nyújtanak a vállalat okozta környezeti hatás és a tényleges környezeti állapot közötti kapcsolatba. Ehhez az szükséges, hogy a vállalat nyomon tudja követni a kibocsátott szennyezések hatásláncait. (Például egy reptérnek érdekében állhat az általa okozott zajszennyezés és a háttérzaj szétválasztása. Egy vegyipari vállalatnak fontos lehet az általa okozott levegőszennyezés és a közlekedésből eredő levegőszennyezés arányainak megállapítása.)

A mutatószámok bemutatott rendszerének sok pozitív tulajdonsága mellett hiányosságai is vannak (lásd Táblázat 4.5).

Táblázat 4.5 Az indikátorrendszer pozitívumai és negatívumai

pozitívumok	negatívumok vagy hiányosságok
<ul style="list-style-type: none"> • a nagy kategóriákat tekintve újdonság a környezeti menedzsment indikátorok csoportja • a környezeti hatások mellett szerepel a környezetállapothoz való hozzájárulás is, amely kevés útmutatónak része • a kisebb kategóriák között újszerű az infrastruktúra és a szállítási indikátorok megjelenése • külön szerepel a termékekre vonatkozó információ, amely szintén ritkaságnak számít • felhívja a figyelmet az abszolút és relatív mutatószámok képzésére • megmutatja, hogy technológia, telephely és vállalat szintjén is lehet külön indikátorokat képezni • felhívja a figyelmet a több időszaki összehasonlításra • minden kategóriába beépít pénzügyi mutatókat is • hangsúlyozza a mutatószám-rendszer időszakos felülvizsgálatának szükségességét 	<ul style="list-style-type: none"> • nem minden kategóriában lehet és érdemes egyértelműen mutatószámokat képezni : pl. infrastruktúra vagy külső kommunikáció • a környezeti állapot indikátorai még nincsenek teljesen kidolgozva: az ok-okozati viszonyok megállapítása nehéz lesz • a környezeti állapot indikátoroknál a hatások két szintjét kellene megkülönböztetnie: a koncentrációt, és a problémákat (egészségügyi, ökológiai) • az összehasonlítást tűzi ki célul, de nem hangsúlyozza, hogy a vállalati méret és az iparág jellegzetességei befolyásolják majd a mutatószám struktúrát • a pénzügyi mutatószámok rendszerét a környezeti számvitel fejlődéséhez kellene kapcsolni; erre nem hívja fel a figyelmet

A táblázat csak orientál arra vonatkozóan, hol érdemes meghúzni a mutatószámképzés határait, illetve mely területeket kell még fejleszteni. A mérési, becslési technikák pontosítása, a vállalatok belső számviteli és információs rendszerének kialakítása és az iparágankénti specifikálás fontos lépések ahhoz, hogy az indikátorrendszer alkalmazhatósága javuljon.

Pénzügyi információk

Az elvárt témaköröknél láhattuk, hogy **általában nem elvárás a környezetvédelem pénzügyi vetületeinek ismertetése**. Ennek több oka lehet: egyrészt a vállalatok bizalmasan kezelik a pénzügyi információkat, és nem szívesen tárják azokat a széles nyilvánosság elé. Másrészt a vállalatok legnagyobb része még nem alakított ki környezeti számviteli rendszert, ahol figyelemmel kísérnék, hogyan alakulnak a környezetvédelmi kiadások, beruházások és bevételek. Nehézséget jelent, hogy egy-egy beruházás sokszor nemcsak környezetvédelmi céllal kerül megvalósításra, hanem hatékonyságnövelés vagy korszerűsítés miatt, így ezekben az esetekben problémás leválasztani a környezetvédelmi költségrészt. A környezeti számvitel fejlődésével azonban várható, hogy megjelennek a költségek környezeti szempontú elhatárolási szabályai és külön költségkategóriái. Jelenleg a legfőbb elméleti kérdés az, hogy a struktúra alkalmazkodni tud-e a hagyomá-

nyos számviteli rendszerhez (mindent monetáris egységben mérnek), vagy egy más logikán alapuló (ahol a természetes és pénzügyi tételek egyaránt szerepelnek) ún. *ökológiai számvitel* alakul majd ki (Schaltegger, et. al., 1996). Az integrált vállalatmodellben az ökológiai számvitel az elfogadható forma.

E nehézségek ellenére egyes útmutatókban már szerepelnek pénzügyi kategóriák. Az útmutatókat áttekintve néhány költségkategóriát kiemeltem (lásd Táblázat 4.6).

Táblázat 4.6 Példák a környezeti költségkategóriákra

környezetvédelmi beruházások
környezetvédelmi kutatás és fejlesztés költsége
fizetett adók, díjak
fizetett bírságok
környezetvédelmi károk elhárításának költségei
fizetett kártérítés, kompenzáció
környezetvédelmi működési költségek
környezetvédelmi célú támogatások
környezeti kockázatok kezelésére fordított összegek

A *környezetvédelmi beruházások* vonatkozhatnak csővégi megoldásokra (pl. szűrők felszerelése) vagy technológiafejlesztésre, új technológiák alkalmazására (pl. vízvisszaforgatás megoldása, hőenergia hasznosítása), esetleg meglévő berendezések felújítására (pl. szennyvíztisztító rekonstrukciója).

A *környezetvédelmi kutatás és fejlesztés* körébe sorolhatók a környezetvédelmi szempontokat figyelembe vevő technológiafejlesztések, valamint a környezetbarát termékek tervezése és fejlesztése. A kutatást végezhetik a vállalat szakemberei vagy külső, megbízott intézmények.

A *fizetett adók, díjak* a környezetvédelmi szabályozás pénzügyi kötelezettségeit tartalmazzák. Elképzelhető például, hogy a vállalatnak adót kell fizetnie az erőforrás-felhasználás arányában (pl. igénybevételi járulék), vagy a kibocsátott szennyezés mértékének megfelelően (pl. környezetterhelési díj), esetleg a környezeti szempontból káros anyagot tartalmazó termékek után (pl. termékdíj).

Határérték túllépés esetén pedig előfordul, hogy *bírságot* rónak ki a vállalatra (pl. levegőszennyezési bírság).

A *környezetvédelmi károk elhárítási költségei* leggyakrabban talaj- és talajvíz-szennyezéseknél vagy veszélyes hulladékok nem megfelelő elhelyezése miatt merülnek fel (pl. garéi hulladékok esete).

Ha a vállalat közelében élő lakosságot károsan érinti a szennyezés, vagy a termék fogyasztói a termék használata során egészségkárosodásnak vannak kitéve, elképzelhető, hogy a vállalatnak *kártérítést* kell fizetnie vagy más módon kell *kompenzálnia* a károsultakat (pl. zajszennyezés miatt a reptér környezetében élő lakosok kompenzálása).

A *környezetvédelem működési költségei* közé tartoznak a rendszeresen végzett környezetvédelmi tevékenységek költségei, mint a szennyvíztisztítás költségei, a környezetvédelmi célú berendezések (pl. hulladékégető) működtetésének költségei, a hulladékkezelési költségek, a környezetvédelmi mérések költségei vagy a környezetvédelmi osztály éves működési költsége.

A vállalat *környezetvédelmi támogatásokat* többféle céllal és sokféle szervezetnek ajánlhat fel. Támogatásokat adhat tevékenységéhez közvetlenül is kapcsolódó programra vagy kutatásra (ipari szövetségek környezeti programjai), de általános környezetvédelmi vagy természetvédelmi céllal is (pl. önkormányzatok környezeti alapjainak támogatása, természetvédő csoportok tevékenységének szponzorálása).

A *környezeti kockázatok* kezelésére fordított összegek között szerepelnek a jövőbeli kötelezettségekre és váratlan eseményekre elkülönített céltartalékok, biztosítékok, illetve környezeti felelősség-biztosítások⁴⁹. Ezek tehát még be nem következett károk, káros hatások kivédésére, elhárítására vagy áthárítására vonatkoznak.

A fenti táblázatot vizsgálva megjegyzendő, hogy **a pénzügyi mutatók megítélése azért sem egyértelmű, mert nem mindig lehet megállapítani, a magas érték a környezeti teljesítménnyel pozitív vagy negatív kapcsolatban áll-e, illetve az átmeneti vagy a hosszú távú megoldásokat segíti-e elő.** Pl. a beruházásoknál a csővégi megoldások egyértelműen kimutathatók, pozitív hatással járnak környezetvédelmi szempontból, mégis hosszú távon a technológiai változtatások a célszerűbbek. Ez utóbbinál viszont - a korábbiakban már kifejtettek alapján- nem különíthető el a környezetvédelmi költség-rész. A fizetett kártérítés, kompenzáció megítélése is vitákra adhat okot, hiszen annak

⁴⁹ A felelősségbiztosítások céljaik alapján két nagy csoportba sorolhatók. Az önkéntes környezeti felelősségbiztosítás esetén a gazdálkodók működésük környezeti kockázataikra saját belátásaik alapján köthetnek biztosítást. A kötelező környezeti kockázat biztosítás célja, hogy a károk pénzügyi fedezetét biztosítsa olyan esetekben, amikor a kár okozója nem ismert, vagy ismert, de fizetésképtelen, esetleg a kár hosszú idő után jelentkezik és már nem lehet a kárigényt érvényesíteni. Ebben az esetben a vállalatoknak környezeti kockázataik arányában kell biztosítást fizetniük, de ebből az összegből a gazdátlan károk felszámolását finanszírozzák (Kerekes-Kovács-Kék, 1997).

magas értéke egyrészt arra utal, hogy a vállalat törődött azokkal, akiket a hatás érintett, nem biztos azonban, hogy ezzel a környezetet és embereket ért kár meg is szűnik. Kétséges a környezetvédelmi működési költség megítélése is, hiszen annak magas értéke nem mindig jelenti, hogy megelőző tevékenységet folytat a vállalat; lehet, hogy csak az ártalmatlanítás költségei nőnek vagy a környezetvédelmi szervezet fenntartása kerül sokba.

Ennek ellenére értelmesnek tartom a pénzügyi mutatók használatát kellő magyarázattal, illetve összekapcsolva a környezetvédelmi tevékenység alakulásával.

Az ISO 14031-es szabványtervezetre épülő német útmutatót (lásd Táblázat 4.7) itt is külön említjük két jellegzetessége miatt.

Táblázat 4.7 Pénzügyi mutatószámok az ISO 14031-es tervezetre épülő német útmutatóban. (A guide to corp..., 1997)

indikátorok típusai	példák a pénzügyi mutatókra
A környezetvédelmi teljesítmény indikátorai	
input indikátorok	<ul style="list-style-type: none"> - anyagköltség, csomagolási költségek, a termelési egységre jutó csomagolási költség, energia költségek (együttesen és energiaforrásonként), ipari és ivóvíz fogyasztás költsége + energiatakarékoságból származó költségmegtakarítások, vízvisszaforgatásból származó megtakarítások
output indikátorok	<ul style="list-style-type: none"> - szennyvíztisztítás költsége, a teljes termelési költséghez viszonyított szennyvíz költsége, légtisztítás költsége, hulladékártalmatlanítás költsége, veszélyes hulladékok ártalmatlanításának költsége, + reciklálásból adódó költségmegtakarítás, környezetbarát termékekből származó bevételek
A környezeti menedzsment indikátorai	
rendszer indikátorok	<ul style="list-style-type: none"> - a környezetközpontú irányítási rendszer bevezetésének költségei, bírósági perek költségei, a környezetvédelmi beruházások értéke, a környezetvédelem működési költségei, + a környezetvédelmi intézkedések általi megtakarítások
funkcionális területek indikátorai	<ul style="list-style-type: none"> - egészség-megőrzés költségei, környezetvédelmi célú szponzorálás költségei, környezetvédelmi célú képzésekre fordított összeg

Jelzés: - költségek, + bevételek, megtakarítások

Egyrészt a szabványtervezet alapján a pénzügyi költségek kategória (környezeti menedzsment indikátorokon belül a rendszer indikátorok részeként) mellett több kategóriában is megjelennek pénzügyi mutatók. A fizikai és a monetáris egységben mért mutatók kezelése egy rendszerben történik. Másrészt az útmutató már nemcsak költségkategóriá-

kat, hanem bevételeket és környezetvédelmi intézkedésekből származó megtakarításokat is tartalmaz. Ezen jellemzői alapján hozzájárulhat a környezeti számviteli rendszer fejlődéséhez.

Megjegyzem, hogy **az egységes mutatószám-struktúra kialakítására való törekvések ellenére univerzális rendszerre itt sem számíthatunk**. A tapasztalatok alapján ugyanis **a mutatószámrendszer az iparág jellegzetességeitől, a vállalati mérettől, illetve a társadalmi csoportok értékelésétől függ**. Ennek ellenére törekedni kell arra, hogy a vállalat saját maga számára mégis megpróbáljon egy mutatószám struktúrát kialakítani.

A környezeti jelentések tartalmára vonatkozóan megnéztük a nemzetközi minimális elvárásokat és a legelőbbre mutató kezdeményezéseket. Ezek alapján meghatározható néhány fejlődési pont (lásd Táblázat 4.8).

Táblázat 4.8 Kíváncos elmozdulási pontok a jelentés tartalmát illetően

Jelen	Jövő
kibocsátások megjelenítése	a hatásláncok végigkövetése
csak a vállalati működés vizsgálata	a termék életciklusának végigkövetése és együttműködés az egyes szereplőkkel
helyi hatások bemutatása	helyi, regionális és globális hatások figyelemmel kísérése
kvalitatív információ, legfeljebb input/output adatok	kvantitatív információk arányának növekedése, hatások számszerűsítése, pénzügyi információk megjelenítése
a múlt elemzése	tervezés kvantitatív célokkal és hosszú távú vízió
környezeti jelentés	integrált pénzügyi, környezeti és társadalmi jelentés ⁵⁰

Az integrált vállalatmodell éppen azokkal a jellemzőkkel bír, amelyek a fenti táblázatban a jövőt bemutató oszlopban is szerepelnek. A vállalat ebben az esetben törekszik arra, hogy mind termelésének, min a termékének környezeti hatásait felmérje és azt csökkentse. Ez végső soron a teljes tevékenység átgondolásához vezet. Az integrált szemlélet elsajátításának egyik legfontosabb ismérve az ökológiai értékek tisztelete. Az élővilág védelme látszólag nagyon távol áll a vállalati működéstől, hiszen az ökológiai hatások a hatásláncok legvégén helyezkednek el. Ezen szemlélet elsajátítása és a kapcsolatok feltárása hosszú folyamat.

⁵⁰ Az integrált jelentés megteremtésére a legelőbbre mutató kezdeményezés a Globális Beszámolási Kezdeményezés (GRI: Global Reporting Initiative), amelynek legújabb útmutatója 2000 júniusában jelent meg. Ebben a három terület (gazdasági, társadalmi és környezeti) megjelenítése mellett, már figyelmet fordítanak az összefüggések feltárására is, bár az ezt mutató integrált indikátorok kidolgozása még nem teljes.

4.2 A környezeti jelentéssel kapcsolatos kommunikáció lehetőségei

Az integrált (társadalmilag és ökológiailag felelősségteljesebb) vállalatmodellben fontos elemként szerepelt az érintett csoportok felé való nyitás és igényeik figyelembevétele a vállalati döntéshozatal során, valamint az ökológiai értékek elfogadása. A környezeti jelentésekkel kapcsolatos kommunikáció témakörét járjuk körül azzal a céllal, hogy megnézzük a kommunikáció szerepét a vállalatról alkotott képünk átformálásában.

A jelentések kommunikációjának fontossága később került az érdeklődés középpontjába, mint a jelentés tartalmi összetevői. Ezt mutatja, hogy **a legtöbb útmutató még utalást sem tartalmaz arra vonatkozóan, hogy az érintett csoportoknak meg kell adni a visszajelzés lehetőségét, a párbeszéd ösztönzésére pedig még kevesebb példa van.**

4.2.1 A kommunikációs stratégia elemei

A hatékony kommunikációhoz szükséges a **kommunikációs stratégia** kialakításának szisztematikus folyamata, amelynek főbb lépései a következőkben foglalhatók össze:

1. A vállalat meghatározza *érintett csoportjainak körét és rangsorolja*, mennyire fontosak számára az egyes csoportok. A prioritások kialakítását különböző szempontok befolyásolhatják: a vállalat környezeti hatásai az egyes csoportokat mennyire súlyosan érintik, kiket érdekel a vállalat környezetvédelmi tevékenysége, esetleges konfliktus helyzet esetén mennyire sürgős a kapcsolatfelvétel. Az értékalapú megközelítésnek megfelelően a vállalatnak minden olyan csoporttal törődnie kell, akire a vállalat működése hatással van, illetve aki ezt igényli.
2. Ezt követően kerül sor az *információigények felmérésére*, legalábbis a legfontosabb csoportok tekintetében, illetve olyan mélységben, ahogy azt a vállalati pénzügyi források lehetővé teszik.
3. A következő lépés *a szükséges információk megszerzése* a vállalaton belül, az érintettek igényeinek megfelelő formában és tartalommal.
4. Ezek után választják ki *azt a kommunikációs csatornát*, amely alkalmas az információ közvetítésére, és meghatározzák az információszolgáltatás gyakoriságát.
5. A kommunikáció akkor működik igazán, ha az információnyújtás nem egyoldalú, hanem biztosított a *dialogus* lehetősége is. Ez azt jelenti, hogy legalább a vélemény nyilvánításra lehetőséget kell adni.

A fent leírt folyamat természetesen csak abban az esetben hatékony, ha beépül a vállalatirányítási rendszer egészébe, a „folyamatos javítás” körébe. A vállalati környezetköz-

pontú irányítási rendszer működésében itt kapcsolódik össze a kommunikációs stratégia kialakítása és megvalósítása, valamint az ökológiai számvitel. **A kommunikációs stratégia mondja meg, mely csoportoknak milyen információra van szüksége, az ökológiai számvitel⁵¹ pedig segítséget nyújt ahhoz, honnan és milyen módon lehet ezt az információt előállítani.** Az ökológiai számvitel ugyanis arra összpontosít, hogy a vállalat környezeti hatásait és teljesítményét felmérje, számszerűsítse, és azt a belső döntéshozók illetve a külső érintett csoportok számára használható formában biztosítsa (Schaltegger et. al., 1996).

4.2.2 Az érintett csoportok köre és információigényük

A vállalatok környezetvédelmi teljesítménye és tevékenysége számos csoportot érdekelhet, érinthet. Fontos megjegyezni, hogy **ugyan más kommunikációs eszközök is a vállalat rendelkezésére állnak, a környezeti jelentés ezek közül mégis a legjelentősebb,** ugyanis

- a legtöbb érintett csoport számára hozzáférhető,
- az információk széles körét fogja át és
- viszonylag rendszeresen jelenik meg.

A környezeti szempontból érintettek körébe azok tartoznak, akikre a vállalat környezetvédelmi teljesítménye hatással van, illetve akiknek valamilyen érdekük fűződik ahhoz, hogy a vállalat környezetvédelmi tevékenységét figyelemmel kísérik vagy arra befolyással legyenek. Az érintettek csoportosítása sokféleképpen történhet; az alábbiakban aszerint különböztetem meg a hovatartozást, hogy a vállalat a gazdasági működése folytán vagy a piacon kívül lép-e az adott csoporttal kapcsolatba.

A piaci partnerekkel ugyan korábban kiépültek már az információs csatornák, újdonságot jelent azonban, hogy az információ tartalma környezeti elemekkel bővül. A nem piaci oldalon a nehézséget éppen az okozza, hogy már az információigény idegen lehet a vállalat számára, valamint a kommunikációs eszközök új formáit is meg kell találni a környezeti információ közvetítésére. Nem csoda tehát, ha nehézkes a kapcsolatfelvétel, különösen a helyi lakosok, a zöld szervezetek és a szélesebb nyilvánosság esetén.

⁵¹ A szakirodalom megkülönbözteti a környezeti számvitelt (environmental accounting) az ökológiai számviteltől (ecological accounting). Az előbbi a vállalat környezetvédelemmel kapcsolatos hasznait és költségeit veszi számításba, az utóbbi pedig a vállalat természeti környezetre gyakorolt hatásait méri fel (Schaltegger et. al., 1996).

Ábra 4.1 A vállalat érintettjei környezeti szempontból

piaci		nem piaci
tulajdonosok	vállalat	helyi közösségek
alkalmazottak / dolgozók		önkormányzat
hitelezők / befektetők /		hatóságok
biztosítók		
szállítók		zöld csoportok
közvetítő kereskedők		média/sajtó
vevők / fogyasztók		széles nyilvánosság
versenytársak		tudományos intézmények
		ipari szövetségek

Mivel a jelentések nyilvánosak, ezért sokféle csoport használhatja azokat információ-szerzés céljából. Az útmutatók nem hívják fel kellően a figyelmet arra, hogy az összeállításnál érdemes lenne figyelembe venni ezen csoportok különböző igényeit, s akár több eltérő tartalmú jelentést is kiadni. Az érdekek, elvárások változhatnak az adott ország jogszabályaitól, kultúrájától függően, de befolyásolhatják az iparág jellemzői és a vállalati méret is. A következő táblázat a probléma illusztrálását szolgálja, melyet *hangsúlyozottan* csak gondolatébresztőnek szánok.

Táblázat 4.9 Az érintett csoportok eltérő érdekei a közölt környezeti információval kapcsolatban⁵²

érintett csoportok	környezeti politika és KIR	termelés környezeti hatásai és kockázatai	termék környezeti hatásai	környezetvédelmi költségek	környezetvédelmi célok és tervezett intézkedések	jogszabályok betartása, bírságok
tulajdonosok	**	**	**	**	**	**
alkalmazottak	*	**			*	*
hatóságok		**	**		*	**
önkormányzatok	*	**			**	**
közelben élők	*	**			**	**
szállítók	*	*			*	*
vevők		*	**			*
befektetők	*	**	*	**	*	*
környezetvédő szervezetek	**	**	**	*	**	**
média	*	**	*	*	*	**

Jelölés: *érdekelheti, ** erősen érdekelheti

⁵² A táblázat alapötletét Wever 1996-os tanulmányában szereplő táblázat adta, de ő más környezeti kategóriákat használt.

A *tulajdonosok* alapvető érdeke, hogy tőkéjük értéke ne csökkenjen, és a vállalat folyamatosan profitot termeljen. A környezetvédelem terén is érvényesítik a gazdaságossági kritériumokat, vagyis céljuk a környezetvédelmi teljesítmény minél kisebb költséggel történő javítása. Ha vállalatuk piaci előnyhöz juthat a környezetvédelem útján, akkor számukra minden felsorolt szempont nagy fontossággal bír. Minimális elvárásként figyelemmel kell kísérniük a jogszabályok betartását, a termelés környezeti hatásait - különös tekintettel a kockázatokra - és a környezetvédelem vállalati költségeit.

Az *alkalmazottak* környezetvédelmi érdekei főként a vállalaton belüli termelési folyamatokhoz kapcsolódnak. Fontos számukra, hogy tiszta és biztonságos körülmények között dolgozhassanak, minél kisebb egészségi károsodásnak legyenek kitéve, illetve a veszélyekről tájékoztassák őket. A környezetvédelem egyéb területei iránt akkor érdeklődnek, ha felelősségük van az adott kérdés tekintetében vagy annak javítására pozitív ösztönzésben részesülnek.

A *környezetvédelmi hatóságok* elsődleges célja, hogy a vállalat működése megfeleljen a környezetvédelmi jogszabályoknak. Ehhez kapcsolódóan a termelés és a termékek azon környezeti hatásai érdekesek számukra, amelyekre előírások vonatkoznak.

A *helyi önkormányzatok* arra kíváncsiak, hogy a vállalati működés hogyan hat az adott település környezeti állapotára, a természeti értékekre és az emberek egészségére. A környezetvédelmi programjaikhoz a vállalatok által kitűzött célok és tervezett intézkedések ismerete is fontos.

A *vállalat közelében élők* érdeke, hogy minél kisebb legyen a levegő-, víz- és talajszennyezés, a zaj illetve a kellemetlen szag. Ezen kívül azt is szükséges tudniuk, hogy a vállalat által kibocsátott szennyeződések milyen egészségügyi kockázattal járnak, és anyagi káruk származik-e abból, hogy az adott vállalat vagy gyár közelében élnek (pl. az ingatlan értékeket a szennyezés megléte csökkentheti).

A *szállítók* számára csak akkor bír jelentőséggel a vállalati környezetvédelem, ha feléjük is megfogalmaznak környezeti elvárásokat, például környezeti átvilágítást kell végezniük ahhoz, hogy a vállalat beszállítói legyenek.

A *vevők (fogyasztók)* széles kört képviselnek, s környezeti tudatosságuktól, vásárlási szokásaiktól, illetve jövedelmüktől függ, mennyire tartják fontosnak a vállalat környezetvédelmi teljesítményét, valamint a termékek környezetbarát tulajdonságait. Vásárlásaiknál leginkább a termék - használatnál jelentkező - környezeti hatásait és kockázatait veszik figyelembe.

A befektetők arra a kockázatra kíváncsiak, melyet pénzük vállalaton belüli felhasználása jelent. Környezetvédelmi szempontból tehát az a fontos számukra, hogy a vállalatnak mennyire nagy a környezeti kockázata, illetve milyen kapacitással rendelkezik ahhoz, hogy ezeket a kockázatokat technikailag, szervezetenként és/vagy pénzügyileg kezelni tudja.

A környezetvédő civil szervezetek a vállalatot érintő összes környezeti kérdéstről tudomást akarnak szerezni, kivéve talán a környezetvédelmi költségeket.

A média/sajtó képviselőit minden érdekli, aminek van hírértéke, így az összes felsorolt témakör időlegesen érdeklődési körükbe kerülhet.

Ebből a rövid felsorolásból is látszik, hogy minden csoport jól körülhatárolt érdekekkel viszonyul a vállalat környezeti hatásaihoz és környezetvédelmi tevékenységéhez. Ez nem jelenti azonban azt, hogy ezen csoportok a természeti környezetet önmagában is értékesnek tartják, s az ökológiai szemléletet vallják. Talán egyes környezetvédő civil szervezetek képviselhetik legerősebben az ökológiai szemléletet. A kommunikációnak nagy szerepe lehet ezen értékek vállalati elfogadtatásában.

4.2.3 A kommunikáció lehetséges formái

A Future/INEM (1998) és a UNEP (1996) útmutatója egyaránt hangsúlyozza, hogy a környezeti jelentések csak akkor érik el céljukat, ha eljutnak az érintettekhez, és van visszajelzés. A kommunikációnak több formáját lehet megkülönböztetni aszerint, hogy mennyire engedjük érvényesülni az érintettek befolyását. A UNEP (1996) útmutatóban megjelenik, milyen fejlődési fokozatokon mehet keresztül a jelentésekkel kapcsolatos kommunikáció (lásd Táblázat 4.10).

Táblázat 4.10 A környezeti jelentéssel kapcsolatos kommunikáció lehetőségei
(Forrás: UNEP, 1996)

egyoldalú információ közzététel, nincs igazán kommunikáció	kétoldalú (passzív) kommunikáció az érintettekkel	többoldalú (aktív) kommunikáció néhány érintett csoporttal	többoldalú, aktív kommunikáció az érintettekkel minden országban
nincs visszacsatolás	értékelő lapok, piaci felmérések	kerekasztal beszélgetés és vitafórumok	kerekasztal beszélgetés és vitafórumok

fejlődési út →

Ahogy haladunk a különböző fokozatokban előre, úgy növekszik az érintett csoportok igényeinek meghallgatása, és válik aktívvá a párbeszéd. A dolgozat szempontjából célunk, hogy a többoldalú kommunikációs fázisba érjünk. A kommunikáció formái itt a

kerekasztal beszélgetés és a vitafórum rendezése. Az empirikus kutatással ezt a formát vezetjük be.

A kommunikáció megváltoztathatja a vállalat érintett csoportjaihoz való viszonyulását. A következő táblázat azt mutatja meg, milyen ismérvekkel bír a látszólagos kommunikáció (amely a stratégiai vállalatokra jellemző), illetve a bizalmon alapuló kommunikáció (amely már etikai szemléletet takar).

Táblázat 4.11 A vállalati kommunikáció lehetséges formái

Az „álkommunikáció” jellemzői	A bizalmon alapuló kommunikáció jellemzői
akkor nyitott, amikor az kellemes neki	mindig nyitott
a kommunikációt csak jó PR-nak tartja	ténylegesen érdeklődik az érintett csoportok igényei iránt
csak látszólag adja meg a visszajelzés lehetőségét	interaktív a felekkel
„nevelni” akarja az érintett csoportokat	az érintett csoportokat partnereknek tartja
egyoldalúan informál	kérdez és próbál válaszolni a kérdésekre
elhallgatja a gyenge pontokat	elismeri a korábbi gyenge pontokat, mint problémát

Forrás: Kerekes és Kindler (szerk.) Vállalati környezetmenedzsment (1997, p. 58) felhasználásával

A bizalmon alapuló kommunikációban érvényesül az etikai szemlélet, amely az érintetteket, illetve az általuk vallott értékeket tiszteletben tartja. A vállalatok a jelentések első kiadásakor valószínűleg nem kezdeményeznek párbeszédet az érintett csoportjaikkal, a következő lépésben pedig álkommunikációt folytatnak; s **csak egy hosszú folyamat eredményeképpen alakul ki a bizalmon alapuló kommunikáció.**

Az emberi értékek elfogadásával az integrált szemlélethez még csak félúton járunk. A stratégiai szemlélettől ugyan előreléptünk, de a vállalati működés környezeti hatásait valószínűleg még csak az embereket ért hatáson keresztül értékeljük. Az integrált szemléletben a *természeti értékek tisztelete* szintén fontos. A környezeti jelentésekkel kapcsolatos kommunikáció az ökológiai értékek elfogadásában is segíthet, hiszen a kommunikáció tárgya éppen a vállalat és a természeti környezet viszonya. A vállalati működés és a természeti értékek megőrzése között azonban sokszor több áttételen keresztül jelentkezik a kapcsolat, s a hosszú hatásláncok miatt nehéz ennek a kimutatása. **Amennyiben a vállalatok érintett csoportjai között találhatók olyanok, akik a környezeti etikát vallják, akkor a velük kezdett párbeszéd hatására a vállalati vezetőkben is erősödhet a természeti értékek tisztelete.** Ezeknek az értékeknek az elfogadása valószínűleg még emberi értékek elfogadásánál is hosszabb folyamat.

5. A környezeti jelentésekkel kapcsolatos nemzetközi és magyar empirikus kutatások

A környezetvédelmi információk közzétételére vonatkozó kutatások kezdetben nem önállóan, hanem a társadalmi információk közzétételét vizsgáló kutatások részeként jelentkeztek. A 80-as évektől kezdett szétválni a két irányzat, s a környezetvédelmi információközlés önálló téma lett. Ezen belül először az éves pénzügyi jelentésben vizsgálták az információ közzétételt⁵³; a környezeti jelentésekkel kapcsolatos kutatások csak a 90-es években kezdődtek.

5.1 A környezeti jelentések tartalmát vizsgáló nemzetközi felmérések

Az önálló környezetvédelmi jelentésekkel kapcsolatban a téma újdonságára való tekintettel jelenleg kevés empirikus kutatás áll rendelkezésre.

A Táblázat 5.12 a környezeti jelentések tartalmára vonatkozó felméréseket foglalja össze. A saját empirikus kutatáshoz a következő eredményekre érdemes figyelni:

- nő a jelentéskészítő vállalatok száma,
- egyre több kvantitatív információt tesznek közzé (megjelenik az életciklus-elemzés, a hatások számszerűsítése),
- megjelennek a fenntarthatósággal kapcsolatos témák,
- nő az érintett csoportokkal kezdeményezett párbeszéd,
- a minőség is javul.

Eszerint a vállalatok részéről mutatkozik hajlandóság a környezeti jelentések kiadására és tartalmi továbbfejlesztésére.

A következőkben a rendelkezésre álló felmérések részletesebb összehasonlító elemzése során azt vizsgálom, milyen témakörök, tartalmi elemek figyelhetők meg a jelenlegi külföldi jelentéseknél, ezen belül milyen számszerűsített információkat tartalmaznak a környezeti hatásokra és a pénzügyi információkra vonatkozóan.

⁵³ Az éves jelentések környezeti információtartalmát általában tartalomelemzéssel vizsgálták (lásd pl. Ingram és Frazier, 1980; Freedman és Stagliano, 1991; Gamble et. al, 1995; Gray et. al, 1995; Deegan és Rankin, 1996; Burritt és Welch, 1997). A jelentésekkel kapcsolatos kommunikáció is számos empirikus kutatás témája volt (Rockness, 1985; Epstein és Freedman, 1994; Tilt, 1994; Deegan és Rankin, 1997). Következtetéseikből érdemes megemlíteni néhányat, mert segítheti a saját empirikus kutatást: nem minden érintett csoport érdeklődik a környezeti információk közzététele, így a vállalat környezeti teljesítménye iránt; az éves jelentés volt a legfontosabb információforrás; a társadalmi csoportok bizalma nőtt a környezeti információkat megjelentető vállalatok iránt; szükséges a tartalmi továbbfejlesztés, a hitelesség és az érthetőség növelése.

Táblázat 5.12 A környezeti jelentések tartalmával kapcsolatos nemzetközi kutatások jellemzői

Szerzők	A minta nagysága	Alkalmazott módszertan	Következtetések
UNEP, 1994 nemzetközi	40	gyakoriságok kvalitatív elemzés	a legtöbb vállalat éves jelentésében tesz közzé körny-i információt vagy csak egyszer adott ki külön környezeti jelentést, sok a kvalitatív tartalmú jelentés, de már megjelenik a kvantitatív információt tartalmazó is
UNEP, 1996 nemzetközi	40	gyakoriságok kvalitatív elemzés	legtöbb jelentéskészítő kvantitatív információkat is közzétesz, a jelentések minősége javult, a menedzsment rendszerek és politikák általában jól kidolgozottak, a pénzügyek és a fenntarthatóság a legkevésbé kidolgozottak, A Body Shop az egyedüli, amely társadalmi, környezeti és gazdasági kérdéseket is tárgyal
UNEP, 1997 nemzetközi	100	gyakoriságok kvalitatív elemzés	Eu vezet az érdekcsoportok bevonásában, tanúsítás megindult, a szektorok közötti összehasonlíthatóságban a gyógyszeripar vezet, életcikluselemzés, üzleti tervezés terén a Danish Steel Works, Enso, Neste, Novo Nordisk, SAS és Sun Company teljesít, kis elmozdulás az input/outputról a hatások megjelenítése felé, érdekcsoportok bevonása: Body Shop, BP, Monsanto, Novo Nordisk, fenntarthatósági témák: EB Eddy Group, Body Shop
Lober et. al, 1996 USA	108	gyakoriságok	időben nőtt a jelentéskészítők száma, a jelentésekben 79% kvalitatív információ, nő a dialógus az olvasó és a jelentéskészítő között, internet mint kommunikációs csatorna felhasználása nő, nő a közzétett kvantitatív információk mennyisége
Ince, 1997 Egyesült Királyság	36	tartalomelemzés, ANOVA	környezetszennyező vállalatok kevesebb jó hírt közölnek, iparáganként eltér a jó információ közzététel, az érintett csoport fontossága a vállalat számára meghatározza, hogy a jelentésben közölnek-e velük kapcsolatos információt
KPMG, 1997 nemzetközi	220	gyakoriságok	nő a jelentéskészítők száma, vegyipar, olaj és gázipar és közmű vállalatok adnak ki a legnagyobb százalékban jelentést, USA és Kanada a legnagyobb jelentéskészítők, a jelentések minősége javul, kvantitatív információ már megjelenik, de nem standardizált és nem relatív mutatószámok
Marsanich, 1998 EU	62	gyakoriságok	legtöbb EMAS jelentés abszolút indikátorokat használ, magas a környezeti teljesítmény indikátorok alkalmazása, is, alacsony a menedzsment és a lehetséges hatást mutató indikátorok alkalmazása
KPMG, 1999	267	gyakoriságok	nőtt a jelentéskészítők száma (1996: 17%, 1998:24%), vegyipar, papír-, közmű, olaj- és gáz, gyógyszeripar vállalatai adnak ki a legnagyobb számban, Németországban, és Svédországban adnak ki a legnagyobb százalékban környezeti jelentést, nőtt a kvantitatív információk aránya és a célok tervek megjelentetése is

A témakörök vizsgálatának alapja a KPMG 1997-es és 1999-es nemzetközi felmérése és Lober et. al. 1997-es amerikai felmérése (lásd Táblázat 5.13). Az előző fejezetben bemutatott minimális témakör listát felhasználva vizsgálom a jelenlegi jelentések színvonalát.

Táblázat 5.13 Az egyes témakörök bemutatása a jelenlegi környezeti jelentésekben (nemzetközi kutatások eredményei)

A témakörök	A témakörök a vizsgált jelentések hány %-ában jelennek meg?		
	KPMG felmérés 1997	KPMG felmérés 1999	amerikai felmérés (Lober et. al) 1997
a tevékenységek bemutatása	n.a.	n.a	n.a.
a környezeti politika	80%	84%	85,8%
környezeti menedzsment , KIR	64%	56%	33% (csak környezeti szervezet)
a vállalat, telephely környezeti hatásai (inputok és outputok): számszerűsített	60-64%	67-75%	legalább 51%
a jogszabályoknak való megfelelés	30%	53%	17,4% (folyamatban levő jogi eljárások)
a környezetvédelmi célok és tervezett intézkedések	80%	76%	40,5% (csak számszerűsített)
kapcsolattartás az érintett csoportokkal	7% (helyi közösség)	32% (helyi közösség)	n.a.

A táblázat alapján a következő észrevétel tehető: A felmérések azt mutatják, hogy a minimálisan elvárt témakörök közül az érintett csoportokkal való kapcsolattartást még kevés helyen jelzik, bár csak a helyi közösséget érintő kérdéseket vizsgálták a KPMG felmérésekben. Így ennek a témának a megjelenéséről nem tudunk általános képet festeni. A többi témakör a felmért vállalatok többségénél megjelent. A tevékenység bemutatásáról nem adnak információt a felsorolt nemzetközi felmérések.

A fenti táblázat is mutatja, hogy a környezeti hatásokat már sok vállalat számszerűsíti. A következőkben a minimális elvárásként meghatározott input- és output elemeket veszem sorra.

A Táblázat 5.14-ből kiolvasható, hogy **a felhasznált inputok ma még kisebb százalékban szerepelnek, mint a kibocsátások és a hulladékok**. Az anyag és vízfogyasztásra ugyan nem áll rendelkezésre nemzetközi adat, az amerikai felmérés alapján azonban valószínűsíthető, ha meg is jelenik, arányában sokkal kisebb, mint az energiaszolgáltatás. A kibocsátásoknál viszonylag magas százalékot képvisel a légszennyező anyagok emissziója, s a jelentések felénél már vízszennyezésre és hulladéktermelésre vonatkozó adatokat is közölnek.

Táblázat 5.14 A környezeti jelentésekben közzétett számszerűsített hatások (nemzetközi kutatások eredményei)

A környezeti hatások	A hatások a vizsgált jelentések hány %-ban jelölnek meg?		
	KPMG felmérés 1997	KPMG felmérés 1999	Lober és társai. felmérése 1997
inputok			
anyagok	n.a.	n.a	n.a
víz	n.a.	n.a	6%
energia	45% (35% ⁵⁴) (megtakarítás)	61% (megtakarítás)	24%
outputok			
levegőszennyező anyagok kibocsátása	64%	75%	19-23% (CO ₂ és ózonbontó anyagok)
vízszennyező anyagok kibocsátása	54%	67%	n.a.
hulladéktermelés	53%	74%	n.a.

Az 1998-as olasz felmérés (Marsanich, 1998) azt vizsgálta, hogy az *EMAS környezeti nyilatkozatokban* milyen indikátorokat használtak az ISO 14031 szabványtervezettel összevetve. Ez a megközelítés lehetővé teszi, hogy a mutatószámok a kvantitatív információk szélesebb körét fogják át, mint a minimális elvárásként szereplő input-output adatok. **Az EMAS előírásban szerepel, hogy a környezetvédelmi hatásokról számszerűsített információkat kell közzétenni;** ezért nem meglepő, hogy a vizsgálatba bevont összes nyilatkozat tartalmaz környezeti teljesítmény mutatószámot. **Magas mind az input, mind az output indikátorok aránya** (átlagban 90% fölött), s csak a nyersanyagok felhasználása szerepel kisebb százalékban (60%). A legtöbb jelentés közöl abszolút adatokat, már 55%-ban megjelennek a relatív indikátorok is (termelés egységére, alkalmazottak számára vagy munkaórákra vonatkoztatva). Környezeti menedzsment indikátorokat a nyilatkozatok 29%-a tartalmaz, leginkább a környezetvédelmi költségeket és a bejelentett panaszok számát. **A hatvankét környezeti nyilatkozat egyikében sem tesznek közzé környezeti állapotot jellemző mutatót,** s csak négy jelentésben szerepel valószínűsíthető hatást értékelő indikátor.

A *pénzügyi információk* tekintetében a KPMG 1997-es és 1999-es felmérései szerint még kevés vállalat (35%: 1997, 45%:1999) számol be a környezetvédelmi költségekről. Az olasz kutatás alapján a vizsgált környezeti nyilatkozatok 43%-ban közölnek környezetvédelmi költségadatokat.

⁵⁴ A zárójelben közöl érték a KPMG 1999-es felméréséből származik, ahol az 1997-es és 1999-es felmérés eredményeit egyaránt közlik. Véleményem szerint az 1999-es felmérésben szereplő 35% félreszámolás eredménye, ugyanis az 1997-es felmérés összefoglalójában 220 megvizsgált vállalatból 99 vállalatnál jelezték az energiahatékonyság megjelenítését (KPMG 1997, 10. old.), ez pedig 45%.

A költségek struktúrájára vonatkozóan csak az olasz felmérés utal arra, hogy a környezetvédelmi költségek között beruházások és működési költségek egyaránt szerepelnek. Egyik felmérés sem vizsgálja azonban, hogy a vállalatok vajon közzétesznek-e bevételekre, megtakarításokra vonatkozó adatokat.

5.2 Nemzetközi és magyar kutatások környezeti kommunikációs elemei

A jelentések tartalmi elemei mellett a kutatás szempontjából fontos kérdés az érintett csoportok jelentéssel kapcsolatos információs igénye is, illetve a jelentés felhasználása az érintett csoportokkal történő kommunikációhoz. A következő táblázat az eddigi ilyen irányú nemzetközi felméréseket foglalja össze.

Táblázat 5.15 A környezeti jelentések kommunikációjával kapcsolatos nemzetközi felmérések

Hivatkozás	Milyen csoportokat kérdeztek meg?	A felmérés, elemzés módszertana	Következtetés
GEMI, 1996	környezetvédő csoport, intézményi befektetők, hatóságok, média, vállalati szakemberek	felmérés: fókusz csoport, kérdőív, szeminárium csoportonként a közös vélemény kialakítására elemzés: gyakoriság	a környezetvédelmi jelentéseket csak a hatósági jelentések előzik meg, a környezeti jelentések hitelessége még alacsony, a független szakértői értékelés nem sokat tesz hozzá a hitelességhez a jó és a rossz információk egyensúlya a legfontosabb jellemző a külső érintettek számára
UNEP, 1996	alkalmazottak, helyi közösségek, környezetvédő csoportok, hatóságok, média, vevők, szállítók, pénzügyi közösség, iparági szövetségek, tudományos élet, oktatás	felmérés: interjúk esettanulmányok	alkalmazottak, egyetemek a legérdeklődőbbek, legkevésbé érdeklődők: befektetők, részvényesek és a helyi közösségek
DGXI, 1998 (EMAS nyilatkozatok)	fogyasztók, helyi közösség, önkormányzat, alkalmazottak, hatóság, széles nyilvánosság, szállítók, más vállalatok, versenytársak, médiásajtó, kutatók, tanúsító cégek, tanácsadó cégek	felmérés: kérdőíves felmérés elemzés: gyakoriság	míg a vállalatok a fogyasztókat, helyi közösségeket, önkormányzatot, alkalmazottakat, hatóságot, széles nyilvánosságot és a szállítókat célozták meg a jelentésekben, addig a fogyasztók, más vállalatok, kutatók, tanácsadó cégek érdeklődtek leginkább az EMAS nyilatkozatok iránt

Az empirikus kutatások eredményei alapján a következő észrevételek tehetők:

- A kutatásoknál a kérdőíves felmérésre épülő kvantitatív elemzés mellett megjelenik az interjúra alapozott esettanulmány készítés, a fókuszcsoportban történő információcseré is. Ez a kvalitatív kutatási technikák terjedését jelzi.
- A kommunikáció erősítése fontosnak látszik, mert
 - kevés társadalmi csoport érdeklődik a jelentések iránt,
 - más a célcsoport, mint akik érdeklődnek a jelentések iránt,
 - hitelesség nem a tanúsításon múlik.

Mivel Magyarországon sem az éves pénzügyi, sem a környezeti jelentések felhasználásával kapcsolatosan nem folytak kutatások, ezért csak azt vizsgálhatjuk meg, hogy a magyar környezeti menedzsment kutatások tartalmazznak-e kommunikációval kapcsolatos elemeket. A kutatási eredmények segítenek annak megállapításában, mely csoportoknak van befolyása a vállalatokra környezetvédelmi kérdések kapcsán és a vállalatok milyen kommunikációs eszközöket használnak (lásd Táblázat 5.16).

Táblázat 5.16 A magyar vállalati jelentések kommunikációval kapcsolatos eredményei

Szerző(k)	Nagy hatással bíró csoportok	Az érintett csoportok nyomását befolyásoló változók	Leggyakrabban használt kommunikációs eszközök
Kerekes, Rondinelli, Vastag, 1995	-	-	nem jellemző: nyilvánosság tájékoztatása, zöld marketing
Boda-Pataki (1997)	állami intézmények, menedzsment/alkalmazottak, tulajdonosok	méret, környezetvédelem intézményesültsége, környezetvédelmi tevékenység	-
Zsóka (1997)	hatóság, ügyfelek, tulajdonosok	tulajdonviszonyok	-
Pataki-Radácsi (1998)	állami intézmények, menedzsment/alkalmazottak, tulajdonosok	méret, környezetvédelem intézményesültsége, stakeholder fókusz intézményesültsége	vevők tájékoztatása
Csutora (1998)	felsővezetők, hatóságok, versenytársak	EU piac, piaci tényezők, szennyezés	-
Pataki-Tóth (1999)	felsővezetés, hatóságok, tulajdonosok	KIR	-
Bíró (1999)	alkalmazottak, hatóságok, tulajdonosok, helyi közösségek	érdekcsoportok nyomása, KIR elvárás, hatósági előírásoknak való megfelelés	személyes megbeszélések, gyárlátogatások, éves jelentések
Kerekes, et. al (2000)	jogszabályalkotók/hatóságok, vállalati vezetők, tulajdonosok	nincs szignifikáns kapcsolat egyik vállalati alapjellemezővel sem	éves jelentés, termék vagy termék reklámja

Mindegyik elemzés azt támasztotta alá, hogy

- a környezeti témájú kommunikáció viszonylag alacsony szinten áll,
- az alkalmazott eszközök köre korlátozott,
- leginkább a hatóságok, a tulajdonosok és a vállalatvezetők befolyásolják a vállalatokat környezeti tevékenységükben, a helyi önkormányzatok és a környezetvédő csoportok közepes szinten hatnak a vállalatokra.

A megvizsgált nemzetközi és magyar kutatási eredmények segítséget nyújtanak a soron következő empirikus kutatás kereteinek a meghatározásához.

A nemzetközi kutatások általában feltáró jellegűek voltak, nem egy elmélet tesztelését szolgálták. Ezen jellemzőjük ellenére összehasonlítási alapot adnak a magyar jelentések

színvonalának megítéléséhez, illetve előrevetítik a környezeti jelentésekkel kapcsolatos kommunikáció néhány jellegzetességét, különösen az érintett csoportok hozzáállását és a jelentések hitelességét tekintve.

A magyar kutatások az érintett csoportok kiválasztását segítik. A vállalaton kívüli érintettek közül a hatóság erősen, az önkormányzat és a környezetvédő csoportok közepesen hatnak a vállalatok környezeti tevékenységére, ezért ezeket érdemes meghívni egy kerekasztal beszélgetésre. A nemzetközi kutatások azonban felhívják a figyelmet arra, hogy nem biztos az érdeklődés ezen csoportok részéről. A kommunikációnak ebben az esetben igényfelkeltő szerepe is lehet.

6. Az empirikus kutatás keretei

Az empirikus kutatás célja annak vizsgálata, hogy a magyarországi környezeti jelentések kommunikációjával a vállalatok elmozdulhatnak-e az értékalapú modell felé, amely egy ökológiai és társadalmi szempontból is felelősebb viselkedést jelent.

A vizsgálat kiterjed a jelentések tartalmára és három érintett csoporttal (önkormányzat, hatóság, környezetvédő szervezet) elindított többoldalú kommunikációra.

A jelentések tartalmi elemzése alapján megállapítható, hol tartanak a magyar jelentések a nemzetközi minimális elvárásokhoz képest és miben fejleszthető tovább a tartalom a legteljesebb útmutatók, illetve a legkiválóbb nemzetközi gyakorlat alapján.

A vizsgálat másik eleme az érintett csoportok információs igényének felmérése és egyeztetése a vállalat elképzeléseivel. Ennek passzív formája egy több részből álló kérdőíves felmérés, interaktív formája pedig egy kerekasztal beszélgetés. A fórumon az igények kinyilvánítása és az erről folyó vita egy újfajta kapcsolat elindítására is lehetőséget ad, s a következő jelentések tartalma közelíthet az elvárásokhoz.

A kutatás esszenciája a kommunikáció pozitív szerepének bizonyítása, s ezzel - az elméleti részekhez kapcsolódóan - az értékalapú megközelítés csíráinak felfedezése.

6.1 Hipotézisek

H.1. A magyarországi jelentések színvonala megfelel a minimális nemzetközi elvárásoknak, de van továbbfejlesztési lehetőség

H.1.1. a témakörök,

H.1.2. a számszerűsített információk,

H.1.3. és ezen belül a pénzügyi információk közzétételében egyaránt.

H.2. A jelentéskészítés jelenlegi folyamatában fellelhetők hiányosságok, ugyanis a vállalatok

H.2.1. Nem határozzák meg, milyen csoportoknak szól a jelentés.

H.2.2. Nem mérik fel a csoportok információs igényeit.

H.2.3. Nem folytatnak párbeszédet az érintett csoportokkal a jelentés tartalmát illetően.

H.2.4. Nem jól becsülik meg az információs igényeket.

H.2.5. Más akarnak közölni, mint amit az érintett csoportok szeretnének.

H.2.6. Nincs kialakult környezeti számviteli rendszerük.

H.3. Az érintett csoportok információs igényeinél azonosságok és különbségek is megfigyelhetők, ezért

H.3.1. meghatározható ugyan egy minimum elvárás, amely mindhárom érintett csoport számára fontos,

H.3.2. nehéz azonban egy jelentésben minden csoport igényének egyszerre megfelelni.

H.4. Az érintett csoportok megítélése nem egyértelmű a megjelenő környezeti jelentésekről,

H.4.1. A jelentések kiadásában ugyan találunk pozitív elemeket

H.4.2. Elvárásaiknak azonban csak részben felelnek meg a jelentések

H.4.3. A hitelesség fontos kérdés a megítélésnél, de a fogalmat az érintett csoportok eltérően értelmezik.

H.5. A környezeti jelentésekkel kapcsolatos kommunikáció hosszú távú kezdeményezés kiindulópontja lehet az ökológiailag és társadalmilag felelős vállalati működés irányába, ugyanis

a) a társadalmi oldalon a kommunikáció hatására

H.5.1. az érintett csoportok érdeklődni kezdenek a jelentések iránt,

H.5.2. az érintettek ismeretei bővülnek a jelentésekről, s így objektívabban tudják tartalmukat megítélni,

H.5.3. lehetőség nyílik a vállalat és az érintettek igényeinek egyeztetésére,

H.5.4. bizalom és kölcsönös megértés alakulhat ki a vállalat és az érintett felek között.

b) az ökológiai oldalon a vállalat a kommunikációval ösztönzést kap arra, hogy

H.5.5. az elvárásoknak megfelelően fejlessze a jelentések tartalmát,

H.5.6. egyre inkább felmérje működése környezeti hatásait, javítsa környezeti információs rendszerét,

H.5.7. az elvárásoknak megfelelően csökkentse tevékenysége környezeti hatásait és kockázatait,

H.5.8. közelebb jusson az ökológiai értékek elfogadásához.

6.2 Az empirikus kutatás módszerei

Ebben a fejezetben az alkalmazott módszereket ismertetem, azon belül bemutatom a felmérés körülményeit és a módszerek jellegzetességeit, struktúráját. A részletes elemzésnél adom majd meg, hogy az egyes módszerekből mit és milyen módon használtam fel, s ismertetem a feldolgozás módszertanát.

Az elemzés alapjául szolgáló adatok összegyűjtésére háromféle módszert alkalmaztam. A környezeti jelentéseket tartalmilag, több szempont alapján elemeztem, mellyel célom a magyar jelentések nemzetközi gyakorlat alapján történő értékelése volt. A jelentések kommunikációjára vonatkozóan a legfontosabb adatvételi forrásként a jelentéskészítő vállalatok és kiválasztott érintett csoportjaik körében megrendezett kerekasztal beszélgetés szolgált. A kerekasztal vita előkészítéseként és kiegészítéseként több kérdőív is kiküldésre került, így a jelentéskészítés körülményeiről és a vállalatok környezeti információs rendszeréről, az érintett csoportok témabeli tájékozottságáról és információs igényeiről, a jelentések értékeléséről, s a vitafórumot követően a továbblépés lehetőségeiről. A következőkben ezen módszereket ismertetem.

6.2.1 A jelentések tartalmi elemzése

Magyarországon eddig 11 vállalat adott ki - összesen 16 - önkéntes környezeti jelentést. A jelentések tartalmi elemzésével azt vizsgálom, milyen színvonalúak a magyar jelentések a nemzetközi gyakorlathoz képest.

A dokumentumok tartalmi vizsgálatának legelterjedtebb módszere a *tartalomelemzés*. Korlátai és gyengeségei miatt mégsem ezt, hanem egy egyszerűbbet, a „*listás módszert*” választottam. Általam megadott - az elméleti részben kifejtett - témalisták megjelenését vizsgáltam a jelentésekben 2-es (van-nincs) vagy 3-as (nem jelenik meg, megjelenik, részletes tárgyalás) skálán.

A következő kérdésekre kerestem a választ:

1. Milyen témaköröket szerepeltetnek a magyar vállalatok a környezeti jelentéseikben?
2. Milyen fizikai mutatószámokat tesznek közzé?
3. Milyen pénzügyi mutatószámokat tesznek közzé?
4. Milyen szempontokat vesznek figyelembe a mutatószámok kialakításánál?

Mindegyik kérdésnél a nemzetközi szakirodalomról (útmutatók, felmérések) szóló korábbi elemzéseimet vettem alapul, s vizsgáltam egyrészt a minimálisan elvárt, másrészt a legjobbnak vagy ideálisnak tartott tartalmi elemek megjelenését.

6.2.2 Kerekasztal beszélgetés⁵⁵ a környezeti jelentések szerepéről

A kerekasztal vita egy interaktív módszer, amelynek keretében a meghívottaknak lehetőségük van véleményük megfogalmazására és ütköztetésére. Emellett a résztvevők tanulási folyamatát is segíti, mivel bővíti a tárgyi ismereteket, feltárja az egyes csoportérdekeket, s a kommunikáció révén előmozdítja a kölcsönös megértést is.

A vállalati csoport mellett három érintett csoport került kiválasztásra: a környezetvédelmi hatóság, az önkormányzat, illetve környezetvédő szervezetek.

Az érintett csoportok kiválasztásánál arra törekedtem, hogy a hazai, 11 jelentéskészítő vállalattal kapcsolatban álló szervezeteket hívjak meg. Az előzetes vállalati felmérések (Kerekes et. al., 2000, illetve a jelentéskészítő vállalatok körében végzett személyes megkérdezés) azt mutatták, hogy a vállalatok a hatóságokat és az önkormányzatokat tartják a külső érintett csoportok közül a legfontosabbnak. A hatósági csoportban a Környezetvédelmi Minisztérium, környezetvédelmi felügyelőségek és a vízügyi igazgatóságok kerültek kiválasztásra. Mind a hatóságoknál mind az önkormányzatoknál a szervezetek vezetőit kerestem meg levélben, illetve telefonon, és kértem illetékes munkatársaik részvételének engedélyezését. A környezetvédelmi felügyelőségek összetett feladatköre miatt több szakterület (környezeti elemhez kapcsolódó és egyéb szakma) képviselőjét is felkértem a részvételre.

A környezetvédő szervezetek a vállalati felmérések (Kerekes et. al., 2000, illetve saját megkérdezés) alapján ugyan nem számítanak a vállalatok által fontosnak tartott érintett csoportok közé, kiválasztásuk fontos volt két ok miatt is. Egyrészt a környezeti, ökológiai értékeket ők képviselhetik leginkább a társadalmi csoportok között, másrészt a lakossági igényeket közvetíthetik a vállalatok felé. Mivel kevés jelentéskészítő vállalat jelzett kapcsolatot vagy együttműködést környezetvédő civil szervezettel, ezért azokat a civil szervezeteket kerestem meg, amelyek ha nem is foglalkoztak vállalati környezetvédelmi témával, de már volt vállalattal kapcsolatuk, vagy irányultságuk miatt érdekesnek mutatkozott számukra a vállalati környezetvédelemről szóló információk megszerzése.

Az optimális csoportméret „eltalálása” komoly problémát jelentett. Négy csoportban minimum 5, maximum 15 tagnak kellett részt venni ahhoz, hogy a vita hatékony legyen (vagyis kiscsoportokban is alkalom nyíljon a vitára, de a plenáris vitákban is lehetőség legyen minél több hozzászólásra).

A téma újdonsága miatt fontos volt a résztvevők minél alaposabb felkészítése, ugyanis hatékony vitára csak akkor lehetett számítani, ha a témában kellő jártassággal rendelkeznek. Ennek elősegítésére az alábbi háttéranyagok kerültek kiküldésre a vállalatok és meghívott érintett csoportjaik részére:

- kérdőív az érintett csoportok információs igényeiről (vállalatok kivételével),
- a rendelkezésünkre bocsátott környezeti jelentések (10 db),
- egy 20 oldalas összefoglaló a jelentések nemzetközi tapasztalatairól,
- értékelő lap a jelentésekről.

A folyamatos írásbeli és szóbeli kommunikáció biztosította, hogy minél többen jelenjenek meg a fórumon. Az előzetes érdeklődés ugyan magas volt, de a módszer és a téma újszerűsége miatt a tényleges részvételi arányt nehéz volt előre megítélni. A vállalatok és a hatósági képviselők pozitív hozzáállása nagyban hozzájárult a fórum megrendezhetőségéhez.

A kerekasztal beszélgetés bevezető részéből és tematikus blokkokból állt az alábbiak szerint (lásd melléklet 168. old.):

A bevezető előadás a jelentéskészítés fontosságáról és a környezeti menedzsment eszközei között betölthető lehetséges szerepéről szólt. Ezt követően két vállalati környezetvédelmi vezető a jelentések összeállításával kapcsolatos tapasztalatairól számolt be a kerekasztal beszélgetés résztvevőinek.

A szakmai blokkok három témát öleltek fel: a jelentések tartalmi elemeit, a számszerű információkat és a hitelesség kérdését. Az első két blokkot felvezető előadás indította, amelyet kiscsoportos megbeszélés követett. A plenáris vitán a közös álláspont kialakítását követően a kiscsoportos álláspontok bemutatására, illetve az eltérések megvitatására került sor. A hitelesség kérdését felvezető előadás után plenáris vitán tárgyalták meg a résztvevők.

A felvezető előadások a kiküldött háttéranyag kiegészítéseként, az ismeretek bővítését szolgálták, illetve a résztvevőket ráhangolták a vitára. Mindegyik - a témában jártas -

⁵⁵ A kerekasztal vita házigazdája a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetemen működő Tisztább Termelés Magyarországi Központja (TTMK) volt.

előadó a nemzetközi trendeket, és a gyakorlati tapasztalatokat foglalta össze az adott témában, így a

- a tartalmi elemeknél: a külföldön megfigyelhető elmozdulási pontok kerültek bemutatásra mind a tartalom mind a kommunikáció tekintetében,
- a számszerű információknál: az előadás az ISO14031, illetve a Global Reporting Initiative (globális beszámolási kezdeményezés) elemeit tárgyalta,
- a hitelesség kérdésénél: a hitelesség megközelítéseit és a tanúsítást, mint a hitelesség egyik eszközét ismertetésére került sor.

Mindegyik megbeszélést és vitát gyakorlott vitavezető irányított. A kiscsoportos megbeszéléseken jegyzőkönyvvezetők regisztrálták az elhangzottakat (lásd melléklet 174. old), és megfigyelők kérdőív alapján vizsgálták a résztvevők hozzáállásának változását.

A kerekasztal beszélgetés folyamán mind a kiscsoportos, mind a plenáris viták felvetéseit fal transzparensen írásban is rögzítették (lásd melléklet 191. old.), amely segítette a résztvevők tájékoztatását.

A szakmai nap előtt a vitavezetőkkel és megfigyelőkkel megbeszélést tartottunk, ahol megvitatásra került a kerekasztal beszélgetés célja, a feladatok, a forgatókönyv és a szükséges segédanyagok (kérdőív, szempontrendszer a vitavezetőknek).

A megbeszélés alapján a segédanyagok átdolgozásra kerültek, beépítve az elhangzott ötleteket. A segítők a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Környezetgazdaságtani és Technológiai, illetve Vállalatgazdaságtani tanszékének munkatársai, hallgatói, valamint a Tisztább Termelés Magyarországi Központja, a KÖVET és a Deloitte and Touche munkatársai voltak. Minden segítő a vállalati környezeti menedzsment téma ismerője. A nagy viták vezetésére környezetvédelmi minisztériumi tapasztalattal, országos önkormányzati környezetvédelmi programok vezetésével, környezetvédelmi tanácsadási tapasztalattal rendelkező, vitafórumok levezetésében jártas, a környezetgazdaságtani tanszékkel hosszú ideje együttműködő szakembert kértünk fel.

A vitavezetők a kerekasztal beszélgetés előtt segédanyagot (lásd melléklet 169. old.) kaptak kézhez, mely a viták vezetéséhez tartalmazott instrukciókat és segítő ötleteket.

A kerekasztal beszélgetés után a résztvevők és a többi, meg nem jelent meghívott részére elküldtük a résztvevők listáját, az előadások fóliáit, a jegyzőkönyveket, a viták ered-

ményeinek összesítőit, valamint egy kérdőívet a szakmai nap tapasztalatairól és a továbblépés lehetőségeiről.

A kerekasztal beszélgetés eredményeinek feldolgozása a kiscsoportos viták jegyzőkönyvei, a kiscsoportos és plenáris viták összesített eredményei és a megfigyelői adatlapok elemzésével történik. A meghívottak megjelenési arányait mutatja a következő táblázat.

Táblázat 6.1 A kerekasztal beszélgetés résztvevői szervezeti csoportok szerint

	vállalat	hatóság	önkormányzat	civil szervezet
meghívott szervezetek száma	11	6	11	12
résztvevő szervezetek száma	7	4	6	8
résztvevő személyek száma	9	10	9	10

6.2.3 Kérdőíves megkérdezés a jelentéskészítő vállalatok körében

Ez a megkérdezés a jelentéskészítés körülményeit, a vállalat környezeti információs rendszerét, illetve annak egyes elemeit térképezte fel. A kérdőívhez (lásd melléklet 153. old.) csatoltam a jelentések nemzetközi szakirodalmi összefoglalóját, amely a jelentések tartalmi elemeire, a témakörökre és a számszerű információkra koncentrált, ezzel is segítve az egységes fogalomrendszer használatát.

A következő kérdések adták a kérdőív magját:

- Milyen indítatásból készítették a vállalatok az első jelentést?
- Használtak-e útmutatót az összeállításnál?
- Volt-e célcsoportja a jelentéseknek?
- Felmérték-e az érintett csoportok információs igényeit?
- Van-e visszacsatolás az érintettek felől?
- Működik-e egyfajta környezeti számviteli rendszer / információs rendszer a számszerű információk meghatározására?
- Mennyire járatosak a mutatószámképzés legújabb eredményeit tekintve?

A kérdések egy része nyílt kérdésként, más része zárt kérdésként (skála vagy rangsorolás) került megfogalmazásra.

A 11 vállalatból az elemzések lezártaig 9 küldte vissza a kérdőívet.

6.2.4 Kérdőíves megkérdezés az érintett csoportok információs igényeiről és ismereteiről

A három érintett csoportnak kiküldött előzetes kérdőív (lásd melléklet 158. old.) segítségével a vállalati környezetvédelemmel kapcsolatos informáltságot, a jelentések is-

mertségét és az információs igényeket mértem fel a következő kérdések felhasználásával:

- Honnan szerez információt a vállalatok tevékenységéről és milyen ezen információk megbízhatósága? (A felügyelőségeknél nem szerepelt ez a kérdés.)
- Találkozott-e már környezeti jelentéssel és volt-e benne számára használható információ?
- Ismeri-e a vállalati környezetvédelemmel kapcsolatos kifejezéseket? (A felügyelőségnél nem szerepelt ez a kérdés.)
- Milyen témakörök és számszerű információk megjelenítése fontos a környezeti jelentésben?
- Milyen szempontok fontosak a számszerű információk megjelenítésénél?
- Mi szükséges a jelentés hitelességéhez?

A kérdések zárt, általában 1-5-ös vagy 0-1-2 skálán értékelendő kérdések voltak.

A kérdőív visszaérkezési arányait szemlélteti a következő táblázat.

Táblázat 6.2 Az érintett csoportoknak kiküldött kérdőív visszaérkezési arányai

	hatóság	önkormányzat	civil szervezet
kiküldésre került	10	11	12
visszaérkezett	6	6	8

6.2.5 Értékelőlap a környezeti jelentésekről

A vállalati jelentéseket értékelő lap (lásd melléklet 162. old.) a kerekasztal vita minden meghívottjának kiküldésre került. Az értékelőlap azt a célt szolgálta, hogy a résztvevők a vitára való felkészülésként átolvassák a jelentéseket, tájékozódjanak tartalmukról, és a megadott szempontok alapján értékeljék azokat. Az értékelőlapok az elemzés szempontjából a kerekasztal beszélgetés során megfogalmazott vélemények megerősítéseként és kiegészítéseként is szolgáltak. Az értékelő lap a következő kérdéscsoportokat tartalmazta:

- főbb témakörök megjelenítése,
- tartalmi szempontok,
- pozitív elemek, továbbfejlesztési lehetőségek.

Az első két kérdéscsoport kérdései alapján a jelentéseket (1-5 skálán) kellett értékelni, a harmadik kérdéscsoport nyílt kérdésben adott lehetőséget a résztvevőknek véleményük kifejezésére.

Ennek a kérdőívnek a visszaküldési arányai a legrosszabbak, amint azt a következő táblázat is mutatja:

Táblázat 6.3 A környezeti jelentés értékelő lap visszaküldési arányai

	vállalat	hatóság	önkormányzat	civil szervezet
kiküldésre került	10	10	11	12
visszaérkezett	3	3	0	3

6.2.6 Megfigyelői adatlap

A kerekasztal vita alatt mind a kiscsoportos megbeszéléseken, mind a plenáris vitákon megfigyelők vizsgálták a résztvevők hozzáállásának változását (lásd melléklet 164. old). A megfigyelőknek általában 10-es skálán kellett a következő szempontok szerint állást foglalniuk.

- aktivitás, kezdeményezőkészség
- bizalom, tisztelet és viszonyulás egymáshoz
- reakciók, kommunikáció, konfliktusok kezelése
- ismeretek az adott témáról
- a vizsgálatok kiterjedtsége (közösség, tér, idő, gazdaság-környezeti szempontok)
- fogalmak tisztázása
- konkrét javaslatok.

A megfigyelői kérdőív kísérlet volt arra, hogy a vállalatok és az érintett csoportok kapcsolatát, illetve annak változását nyomon kövessük. A kérdések jellege miatt a skálás módszer kevés értékelhető eredménnyel járt, a válaszok nagy szóródást mutattak ugyanazon csoport értékelése esetén is. Az eredmények ezért csak részlegesen kerülnek felhasználásra az elemzésekben.

6.2.7 Kérdőív a kerekasztal beszélgetésről és a továbblépés lehetőségeiről

A kerekasztal beszélgetés után nyílt kérdéseket tartalmazó kérdőívben (lásd melléklet 167. old.) kérdeztük meg a résztvevők véleményét az alábbi témakörökben:

- nyújtott-e a szakmai nap a résztvevőknek új információkat
- megváltozott-e a résztvevők véleménye bizonyos kérdésekkel, illetve a jelentésekkel kapcsolatban
- együttműködési lehetőségek
- a tapasztalatok továbbadása
- további fórumok lehetősége.

A kérdőív visszaküldési arányait - résztvevői csoportonként - foglalja össze a következő táblázat.

Táblázat 6.4 A kerekasztal beszélgetés után kiküldött kérdőív visszaküldési arányai

	vállalat	hatóság	önkormányzat	civil szervezet
kiküldött kérdőívek száma	8	8	6	8
visszaérkezett kérdőívek száma	5	5	2	5

Az adatfelvételi módszerek ismertetése már előrevetíti az elemzés korlátait is. A jelentést készítő vállalatok kis száma, illetve a kiválasztott érintett csoportok kis elemszáma miatt kvantitatív elemzésre nem nyílik lehetőség. A kérdőíves megkérdezések, melyek a kerekasztal beszélgetés előkészítését és kiegészítését szolgálták, azonban még a várt elemzésekre sem adtak lehetőséget, alacsony visszaérkezési arányuk miatt. Ennek ellenére úgy gondolom, kiegészítő információval szolgálnak, s árnyalják a kerekasztal vita eredményeit.

6.3 Az empirikus kutatásban résztvevő vállalatok és érintett csoportok köre

Az empirikus kutatás eredményeinek ismertetése előtt a jelentéskészítő vállalatok és az érintett csoportok jellemzőit foglaljuk össze.

A környezeti jelentést készítő vállalatok

1997-ben még csak két vállalat, a Mol és az Opel adott ki éves környezeti jelentést (az 1996-os évről), 2000-re azonban már 11-re növekedett a jelentéskészítő vállalatok száma. Több vállalat másod- vagy harmadszor adott ki jelentést (Mol, TVK, Budapesti Erőmű), az Opel pedig kétéves kiegészítést csatolt az 1997-es jelentéséhez. Jelenleg a következő vállalatok számolnak be környezeti teljesítményükről ilyen formában a széles nyilvánosságnak: Audi, Borsodchem, Budapesti Erőmű, Chinoin, Dreher Sörgyárak, Dunapack, Mol, Nabi, Opel, Temic és a TVK. A Nabi jelentése teljes terjedelmében nem nyilvános, illetve csak kérésre hozzáférhető, a széles közvélemény számára egy 4 oldalas kivonatot terveznek az interneten megjelentetni. A következő táblázat néhány szempont alapján összefoglalja, milyen jellemzőkkel bírnak a magyar jelentéskészítő vállalatok.

Táblázat 6.5 A magyar környezeti jelentést készítő vállalatok kiemelt jellemzői

Vállalatok	iparág	méret (alkalmazottak száma)	éves árbevé- tel (Mrd. Ft)	többségi külföldi tulajdonos	tőzsdei vállalat-e?	telephelyek száma	ISO 14000/ EMAS szerinti KIR?
Audi H. Rt.	gépjármű gyártás	n.a.	n.a.	igen	nem	1	igen
Borsodchem Rt.	vegyipar	3.379	72	igen	igen	1	igen
Budapesti Erőmű Rt.	energiaipar	984	24	igen	nem	6	kialakítás alatt
Chinoin Rt	gyógyszer-ipar	1.500	30	igen	nem	3	tervezik
Dreher Sör- gyárak Rt.	sörgyártás	1.300	20	igen	nem	2	igen
Dunapack Rt.	papíripar	1.227	28	igen	nem	3	igen/ kialakítás alatt
Mol Rt.	olaj- és gázipar	14.000	634	nem	igen	400**	igen/ kialakítás alatt
Nabi Rt.	gépjármű- gyártás	487	6	igen	igen	1	igen
Opel H. Kft.	gépjármű- gyártás	1.500*	n.a.	igen	nem	1	igen
Temec H. Kft	elektronika	500	6	igen	nem	1	igen
TVK Rt.	vegyipar	3.267	86	igen	igen	1	igen

*szolgáltató cégekkel együtt

** töltőállomások száma

dőlt betű: részt vett a kerekasztal vitán

A táblázat mutatja, hogy a környezeti jelentéseket kiadó vállalatok - a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően - Magyarországon is néhány iparágra koncentrálnak: olaj- és gázipar, vegyipar, gépjárműgyártás, papíripar, energiagyártás, élelmiszeripar. Az egyetlen elektronikai vállalat, a Temec is nagy gépkocsigyártók beszállítója. A vállalatok többsége budapesti székhelyű (bár néhány vidéki telephellyel is rendelkezik), két vállalat működik a Dunántúlon, kettő pedig észak-magyarországi illetőségű. A méret tekintetében a nagyvállalati kör (500 fő vagy a felett) és általában a többségi külföldi tulajdonosi részarány jellemző. Több tőzsdei vállalat szerepel a jelentéskészítők között. A vállalatok legtöbbször már kiépült vagy most van kiépítés alatt a nemzetközi szabványnak megfelelő környezeti menedzsment rendszere. Leginkább az ISO14000-es rendszer a jellemző, de két vállalat (Opel, Temec) EMAS szerint is tanúsított környezetközpontú irányítási rendszerét.

A kerekasztal vitára meghívott érintett csoportok és jellemzőik

A Táblázat 6.6 összefoglalja, hogy a jelentést készítő vállalatok mely érintett csoportjait hívtuk meg a kerekasztal vitára.

Táblázat 6.6 A kerekasztal vita meghívott szervezetei

Vállalat	Önkormányzat	Környezetvédelmi Hatóság	Környezetvédő civil szervezet
<i>Borsodchem Rt.</i>	Kazincbarcikai PMH.	Észak-magyarországi KÖFE KöM Észak-magyarországi VI	Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődé- sért Alapítvány KÖVET
<i>Budapesti Erőmű Rt.</i>	IV. ker. PMH XI. ker. PMH XIII. ker. PMH X. ker PMH Budapesti FPMH	Közép-Duna-völgyi KÖFE KöM Közép-Duna-völgyi VI	Levegő Munkacsoport Energia Klub KÖVET
<i>Chinoin Rt.</i>	IV. ker. PMH XXII. ker PMH Budapesti FPMH	KöM Közép-Duna-völgyi KÖFE Közép-Duna-völgyi VI	KÖVET
<i>Dreher Sörgyárak Rt.</i>	X. ker. PMH Budapesti FPMH	KöM Közép-Duna-völgyi KÖFE Közép-Duna-völgyi VI	KÖVET
<i>Dunapack Rt.</i>	XXI. ker. PMH Budapesti FPMH	KöM Közép-Duna-völgyi KÖFE Közép-Duna-völgyi VI	HUMUSZ KÖVET
MOL Rt.	Százhalombattai PMH Tiszaújvárosi PMH Budapesti FPMH	KöM Közép-Duna-völgyi KÖFE Közép-Duna-völgyi VI	Energia Klub KÖVET
<i>NABI Rt</i>	Budapesti FPMH	KöM Közép-Duna-völgyi KÖFE Közép-Duna-völgyi VI	KÖVET
<i>Opel H. Kft.</i>	Szentgotthárdi PMH	Nyugat-Dunántúli KÖFE KöM	KÖVET
<i>Temic Magyaror- szág Kft.</i>	Budapesti FPMH X. ker. PMH	KöM Közép-Duna-völgyi KÖFE Közép-Duna-völgyi VI	KÖVET
<i>TVK Rt.</i>	Tiszaújváros PMH	KöM Észak-magyarországi KÖFE Észak-Magyarországi VI	KÖVET

Jelölés: PMH: polgármesteri hivatal, KÖFE: környezetvédelmi felügyelőség, VI: vízügyi igazgatóság, KöM: Környezetvédelmi Minisztérium, Követ: Környezettudatos Vállalatirányítási Egyesület, HUMUSZ (Hulladék Munkaszövetség)

dőlt betű: részt vettek a kerekasztal beszélgetésen

A következő meghívott környezetvédő szervezetek nem kapcsolódtak egy adott vállalathoz sem: EMLA (Környezeti Management és Jog Egyesület), MTVSZ (Magyar Természetvédők Szövetsége), Ökotárs Alapítvány, Ökoszolgálat, E-misszió, Életfa Egyesület. (dőlt betű: részt vettek a kerekasztal vitán)

A Táblázat 6.6-ból látható, hogy a meghívottak nagy százalékban éltek a lehetőséggel, a korábbi Táblázat 6.1 pedig mutatta, hogy néhány szervezet több képviselőt is delegált.

A szervezetek hozzáállását a környezeti jelentésekhez és a kerekasztal vitához nagyban befolyásolja, hogy napi működésükben hogyan, milyen körülmények között kerülnek kapcsolatba a vállalatokkal, s milyen - a vállalatok környezeti terheléseire és környezetvédelmi tevékenységére vonatkozó - információkhoz jutnak hozzá.

A Táblázat 6.7 néhány példát hoz arra, hogy a környezetvédelmi felügyelőségek és a települési önkormányzatok milyen környezetvédelmi feladatkörökkel rendelkeznek.

Táblázat 6.7 Példák a környezetvédelmi felügyelőségek és települési önkormányzatok vállalati környezetvédelemmel kapcsolatos feladatkörére

Környezetvédelmi felügyelőség

- határérték megállapítása a jogszabályok alapján (levegő, zaj)
- határértékek betartásának ellenőrzése, mérés, vizsgálat, kötelezés intézkedések megtételére (levegőszennyezés, zaj- és rezgés, hulladék⁵⁶, veszélyes hulladék)
- bírságkiszabás (légszennyezési, veszélyes hulladék, zaj- és rezgésbírság)
- nyilvántartás⁵⁷ (műszaki alapadatok, környezethasználat minőségi, mennyiségi jellemzői, jogok, kötelezettségek, kibocsátási és koncentrációs értékek: levegő, zaj- és rezgés, veszélyes hulladék, bírságok)
- termékdíj kiszabása, termékdíjmentesség elbírálása
- anyagok, termékek és technológiák környezetvédelmi minősítése
- környezeti hatásvizsgálat és környezetvédelmi engedély kiadása
- környezetvédelmi felülvizsgálat irányítása és környezetvédelmi működési engedély kiadása
- szakhatósági feladatok (talajvédelem, egészségügy, vízvédelem, építésügy, területrendezés, stb.)

Önkormányzat

- helyi környezetvédelmi ügyekben hatósági feladatok ellátása (lásd felügyelőség)
- helyi környezetvédelmi ügyekben szakhatósági feladatok ellátása (lásd felügyelőség)
- környezeti hatásvizsgálat eljárásban szakhatósági feladatok és a lakossági tájékoztatás, közmeghallgatás szervezése
- környezetvédelmi felülvizsgálatban szakhatósági feladatok és a közmeghallgatás szervezése
- környezetvédelmi szempontok érvényesítése a települési rendezési tervek készítése során
- települési környezetvédelmi program összeállítása
- a lakosság tájékoztatása évente a település környezeti állapotáról

⁵⁶ 2001 január 1-től

⁵⁷ Hatósági határozatok, szakhatósági állásfoglalások, környezeti hatásvizsgálatok, környezetvédelmi felülvizsgálat és vállalati rendszeres adatszolgáltatás alapján

A környezetvédelmi felügyelőség és az önkormányzat feladatkörében közös, hogy mindkettő környezetvédelmi hatóság, csak az önkormányzat helyi (illetékeségi területén belüli) ügyek esetén.

A *környezetvédelmi felügyelőségek* az illetékeségi területükön működő vállalatokról széleskörű információval rendelkeznek, mivel (a helyi ügyek kivételével) ők az elsőfokú környezetvédelmi hatóság. A levegőszennyezés, zaj- és rezgés, veszélyes hulladék esetében feladatkörükbe tartozik a határértékek kijelölése, ellenőrzés, bírságkivetés, adatnyilvántartás. Más hatóság jogkörébe tartozó környezetvédelmi ügyekben (vízszennyezés, talajszennyezés, környezetegészségügyi kérdések) általában csak szakhatóságként vesznek részt. (A szakhatósági állásfoglalásaikról is nyilvántartást vezetnek.) Feladatkörükből két eljárást érdemes még kiemelni: a környezeti hatásvizsgálatot és a környezetvédelmi felülvizsgálatot. Mindkét eljárás lefolytatása a felügyelőségek hatáskörébe tartozik, s abban más hatóságok (vízügy, egészségügy, természetvédelem, talaj- és növényvédelem, stb.) csak szakhatósági minőségben vesznek részt. Mindkettő kiterjed a környezeti elemeket (levegő, víz, talaj, hulladék, zaj- és rezgés, élővilág) érintő hatások feltérképezésére. Az a különbség a két eljárás között, hogy a környezetvédelmi hatásvizsgálat induló tevékenységek (illetve tevékenység felhagyása, jelentős bővítése, technológia- és termékváltása⁵⁸), a környezetvédelmi felülvizsgálat pedig meglévő tevékenységek környezetvédelmi hatásainak feltárására szolgál. E két eljárás során a felügyelőség nem csak egy-egy hatótényezőt vizsgál, hanem a vállalat környezeti hatásait és környezetvédelmi tevékenységét egészében értékeli; ez arra enged következtetni, hogy a hatások tekintetében elvárhatjuk a felügyelőségektől a komplex szemléletet. Érdemes még megemlíteni a termékdíj kivetését, amely szintén a felügyelőségek feladata. Ennek megemlítése azért fontos, mert mutatja, hogy a termékek környezeti hatásait is ismerik.

A települési *önkormányzat* a helyi (önkormányzat illetékeségi területén belüli) ügyekben eljáró környezetvédelmi hatóság. Az önkormányzat hatósági feladatai révén széleskörű információkkal csak azokról a vállalatokról rendelkezik, amelyek hatókörzete az önkormányzat illetékeségi területén belül esik. A többi helyi telephelyű vállalatról, illetve a más önkormányzatok területén működő, de áttérjedő hatással bíró vállalatokról csak a környezetvédelmi felügyelőségektől kaphat információt. A felügyelőségek feladatai között egyébként szerepel az önkormányzatok segítése hatósági feladataik ellátá-

sában, ennek megvalósulásáról említést tettek a kerekasztal fórumon is. A vállalati környezeti információkra az önkormányzatoknak a területrendezési tervek és a környezetvédelmi programok kialakításánál van szüksége. Ezen kívül a terület környezeti állapotának értékelése során is megjelenik az információigény, ugyanis a környezet állapotáról az önkormányzatnak minden évben be kell számolnia a lakosságnak. Az önkormányzat a környezeti hatásvizsgálat és a környezetvédelmi felülvizsgálat során is közvetítőként lép fel a vállalat és a lakosok között a véleményezési lehetőség kihirdetése kapcsán illetve a nyilvános közmeghallgatás megszervezése során.

A táblázatból jól látható, hogy a környezetvédelmi felügyelőségek kapcsolata sokkal szorosabb a vállalatokkal, azok működéséről több információval rendelkeznek. Az önkormányzatok feladatkörében a környezetvédelem ugyan fontos elem, de a településre vonatkozó terveknek és programoknak csak egy része. A kapcsolat nem mindig folyamatos a vállalatok és az önkormányzatok között, míg a felügyelőségekkel ezt az adat-szolgáltatás biztosítja.

A meghívott civil szervezetek főbb jellemzőit a következő táblázat foglalja össze.

Táblázat 6.8 A meghívott környezetvédő szervezetek jellemzői

Szervezet	tagszervezetek száma	szakmai/hagyományos környezetvédő szervezet	tevékenységi kör	tevékenységek hatásköre	vállalatokkal kapcsolat formája**
<i>E-Misszió</i>	506	hagyományos	természetvédelem; környezeti nevelés; energia; hulladék; akciók	település, megye, országos, nemzetközi	K: bevásárlóközpontok ügyében E: energiahatékonysági projektek kapcsán
<i>EMLA</i>	-	szakmai	jogi adatbázis és tanácsadás; környezetjogi és környezeti menedzsment tanulmányok; egyetemi hallgatók számára kutatóprogram szervezése	országos, nemzetközi	K, E peres ügyekben társadalmi szervezeteket képviselnek
Életfa	n.a. (4000 tag)	hagyományos	természetvédelmi projektek; városi környezetvédelmi projektek (hulladék, energia)	település, országos	E: energiahatékonysági pályázat kiírása
Energia Klub		hagyományos	részvétel az energiapolitika kialakításában, kisléptékű energiatakarékosági modellkísérletek, energetikai tanácsadás	országos	n.a.

⁵⁸ A hatásvizsgálat köteles tevékenységek körét a Környezeti hatásvizsgálatról szóló (152/1995 (XII.12.) Korm. rendelet melléklete tartalmazza.

Szervezet	tagszervezetek száma	szakmai/hagyományos környezetvédelő szervezet	tevékenységi kör	tevékenységek hatásköre	vállalatokkal kapcsolat formája**
<i>Humusz</i>	18	hagyományos	lakosság hulladékkal kapcsolatos tudatformálása, környezeti nevelés	település, országos	n.a.
<i>Levegő Munkacsoporth</i>	92	hagyományos	zöld költségvetés; közlekedés-, energiapolitika környezetkímélőbbé tétele; tudatformálás	település, országos	E: környezeti piac növelése K: lakossági panaszok miatt
<i>KÖVET</i>	77*	szakmai	KIR elterjesztése; vállalati továbbképzések; szakmai fórumok zöld iroda program	országos, nemzetközi	E: tagvállalatokkal képzés, fórumok
<i>MTVSZ</i>	76	hagyományos	tagcsoportok tevékenységnek támogatása; EU csatlakozáshoz NGO program kidolgozása	országos, nemzetközi	E: tanácsadás-szponzorálás
Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért	-	hagyományos	fenntartható falu fejlesztés; megyei környezetvédelmi program; információszolgáltatás	település, országos	I, E: megyei környezetvédelmi program
<i>Ökoszolgálat</i>	-	hagyományos	ingyenes közérdekű tanácsadás; környezetvédelmi adatbázis	országos	I
<i>Ökotárs</i>	-	hagyományos	„kis”-adományi program: pályázatok keretében társadalmi szervezetek támogatása, szervezet-fejlesztő tréningek	országos, nemzetközi	I

*ebből társult tagok száma: 22

** E: együttműködés, K: konfliktus, I: információszerezés
dőlt betű: részt vettek a kerekasztal vitán

A Táblázat 6.8 azt mutatja, hogy a meghívott környezetvédelmi szervezetek többsége a hagyományos civil szervezet kategóriájába tartozik. A szervezetek profilja vegyes, megtalálható a tanácsadás, a tudatformálás, az információszolgáltatás, a képzés, ugyanúgy, mint az akciók vagy a lobbizás. A környezetvédelmi szervezetek szerepe a vállalatok környezetvédelmi tevékenységéhez kapcsolódóan kettős lehet. Egyrészt a lakossági érdekeket képviselhetik a vállalattal szemben, másrészt informálhatják a lakosokat a vállalat környezetvédelmi tevékenységéről. A meghívott szervezeteknél mind a két szerep előfordul. A táblázatban az is megjelenik, hogy a meghívott szervezetek között helyi, országos és nemzetközi hatáskörű szervezeteket egyaránt találunk. Ez a megoszlás szerencsés a tekintetben, hogy a környezetvédelmi problémákat több szinten érzékelik.

A környezetvédő szervezetektől megkérdeztük, hogy tevékenységük során kapcsolatba lépnek-e vállalatokkal. Minden szervezet legalább esetenkénti kapcsolatot jelzett. A táblázat utolsó oszlopa a kapcsolat formájára utal. A kép vegyes; konfliktus, együttműködés és semleges információszerzés egyaránt előfordul. A korábbi összeütközések bizalmatlanságot is kelthetnek a szervezetekben a vállalati önkéntes kezdeményezések iránt. Ezt a kerekasztal vitái majd megmutatják.

Az önkormányzatoktól és a civil szervezetektől megkérdeztük, honnan szereznek információkat a vállalatok környezetvédelmi tevékenységéről és milyen ezen információk megbízhatósága. Az információforrás igénybevételének gyakoriságát hármas skálán (soha, alkalmanként, rendszeresen), a forrás megbízhatóságát ötös skálán, 1: egyáltalán nem megbízható, 5: nagyon megbízható) jelölték meg. A Táblázat 6.9 a gyakoriságok alapján mutatja a kapott eredményeket.

Táblázat 6.9 Az önkormányzatok és civil szervezetek által használt információforrások és azok megbízhatósága

Információ forrása	önkormányzat		civil szervezet	
	használat gyakorisága	forrás megbízhatósága	használat gyakorisága	forrás megbízhatósága
vállalattól közvetlenül	alkalmanként	3	alkalmanként	3
felügyelőségektől	alkalmanként	4	alkalmanként / rendszeresen	4
sajtóból / médián keresztül	soha / alkalmanként	3 alatt	alkalmanként / rendszeresen	3
éves pénzügyi jelentésből	nem jellemző	-	nem jellemző	
lakossági fórumok alkalmával	nem jellemző	-	soha / alkalmanként	3-4
sajtótájékoztatón	nem jellemző	-	alkalmanként / rendszeresen	2-3
vállalati hírlevélből	nem jellemző	-	soha / alkalmanként	3
termékek csomagolásáról	nem jellemző	-	rendszeresen	2-3-4

A táblázatból látható, hogy az önkormányzatok viszonylag kevés eszközt használnak, s azokat sem rendszeresen. A civil szervezetek az eszközök sokkal szélesebb skáláját veszik igénybe, amelyek megbízhatóságát általában közepesnek ítélik. Legmegbízhatóbbnak mindkét csoport részéről a felügyelőségektől származó információk számítanak.

A civil szervezetek a felsorolt eszközökön kívül használják még kutatások, felmérések eredményeit, lakossági bejelentéseket, más környezetvédelmi szervezetek által begyűjtött információkat.

A táblázat azt is megmutatja, hogy egyik csoport sem tart rendszeres kapcsolatot vállalatokkal környezetvédelmi kérdések kapcsán. Érdekes az is, hogy az önkormányzat a felügyelőségtől is csak alkalmanként szerez be információt.

Érdemes előzetesen tájékozódni arról, mennyire ismerik az érintett csoportok a jelentéseket, illetve használni tudják-e munkájuk során. A Táblázat 6.10 ezekre a kérdésekre ad választ.

Táblázat 6.10 A környezeti jelentések ismertsége az érintett csoportok körében

Érintett csoport	Látott-e már jelentést? (látott/nem látott aránya)	Mennyire volt használható?	Melyik jelentéseket említették?
hatóság	4/2	volt benne hasznos információ	Mol, Dreher
önkormányzat	3/3	napi munkához hasznos / volt benne hasznos információ	Mol, Dreher
civil szervezet	6/2	napi munkához hasznos / volt benne hasznos információ	Mol, Borsodchem, Dreher, TVK

A táblázat is mutatja, hogy a hatósági csoportban és a civil szervezetek körében többségében vannak azok, akik már láttak jelentést, de még a hatóság képviselői között is találhatók olyanok, akiknek újdonságot jelent ez a beszámolási eszköz.

A harmadik oszlop eredményei azt igazolják, hogy a jelentések ugyan tartalmazznak hasznos információt is, de a napi munkához nem minden esetben használható. A felügyelőségeknél ez érthető, hiszen a vállalatoktól közvetlenül szereznek be információkat. Az önkormányzatok és a civil szervezetek esetében ez azért lehetséges, mert nem az igényeiknek megfelelően készül a jelentés vagy a bennük foglalt információ hitelességét kérdőjelezzik meg.

Az utolsó oszlop szerint a 11 jelentés közül csak néhány jut el minden csoporthoz, vagyis nem minden vállalat törekszik a széles körű megismertetésre.

A témához való hozzáállást befolyásolja az is, mennyire jártasak az érintett csoportok a vállalati környezetvédelem egyes eszközeiben, technikáiban. Az önkormányzati és környezetvédelmi szervezetek meghívott képviselőinek kis százaléka környezetvédelmi végzettségű, de egy-két kivétellel mind részt vettek már környezetvédelmi képzésben. Eszerint legalább általános ismeretekkel rendelkeznek. A témakörből adódó speciális ismeretekre vonatkozott az előzetesen kiküldött kérdőív egyik kérdése; mennyire ismerik a megkérdezettek a vállalati környezetvédelem különböző kifejezéseit. Hármaskálán (pontos tartalmát ismeri; hallott már róla, de a pontos tartalmát nem ismeri; nem

ismeri) kellett megadni húsz kifejezés ismertségét. A következő táblázat az önkormányzati és a civil szervezetek válaszait összegzi. A hatóságok körében a vállalati környezetvédelemhez konkrétan kapcsolódó feladatkörük miatt ez a kérdés kimaradt.

Táblázat 6.11 A környezeti menedzsment kifejezések ismertsége az önkormányzatok és civil szervezetek körében

környezeti menedzsment fogalmak	önkormányzat	civil szervezet
vállalati környezeti politika	ismerte	ismerte
vállalati környezeti menedzsment	ismerte/hallott már róla	ismerte/hallott már róla
környezetközpontú irányítási rendszer	ismerte	ismerte
környezetközpontú irányítási rendszer tanúsítása	ismerte	megoszlik
környezeti hatásvizsgálat	ismerte	ismerte
környezeti audit	ismerte/hallott már róla	ismerte
ökocímkézés, ökoembléma	ismerte/hallott már róla	ismerte
termék életciklus elemzése	megoszlik	ismerte
tisztább termelés felmérés	megoszlik	megoszlik
környezeti teljesítmény értékelés	ismerte/hallott már róla	megoszlik
környezeti mutatószámok	megoszlik	megoszlik
ISO14001	hallott már róla	ismerte/hallott már róla
EMAS	nem ismerte	ismerte/hallott már róla
IPPC direktíva	hallott már róla/nem ismerte	megoszlik
ISO 14031	hallott már róla	hallott már róla

A táblázat azt mutatja, hogy a környezeti politika, a környezetközpontú irányítási rendszer és a környezeti hatásvizsgálat azok a fogalmak, amelyeket mindkét csoport pontosan ismer. A környezeti politika ismertsége nem meglepő, mert ez az első olyan nyilatkozat a vállalatok részéről, amely környezetvédelmi elkötelezettségüket mutatja. A hatásvizsgálat ismertsége is érthető, hiszen az önkormányzat szakhatósággént vesz részt az eljárásban, a civil szervezetek pedig írásbeli észrevételeket tehetnek az előzetes tanulmányhoz, és a közmeghallgatáson szóban is kinyilváníthatják véleményüket. Az önkormányzatok közül nem mindenki volt tisztában a környezeti audit fogalmával, a többség valószínűleg csak a hatósági kezdeményezésű környezetvédelmi felülvizsgálatot ismeri.

A vállalati környezeti menedzsment rendszer ismertsége azonban már nem egyértelmű egyik csoport esetében sem. A környezetközpontú irányítási rendszerről ugyan az önkormányzati csoport egyöntetűen állította, hogy tartalmával tisztában van, az erre vonatkozó ISO szabvánnyal, illetve EMAS rendelettel kapcsolatos tájékozottságuk azonban

hiányosnak mondható. A környezetvédő civil szervezetek egy árnyalattal jobban ismerik a környezeti menedzsmenttel kapcsolatos témaköröket, kivéve a tanúsítást.

Az újabbnak számító vállalati környezetvédelmi témákkal kapcsolatban már megoszlanak a válaszok. A termékek környezeti hatásaival összefüggő két témakör, az ökocímkezés és a termék életciklus elemzése a környezetvédő szervezetek számára ismert fogalomnak számít, ami nem meglepő, hiszen a környezettudatos magatartáshoz mindkettő ismerete hozzá tartozik. Az önkormányzatok inkább a termelés környezeti hatásaiban járatosak, mint a termékében.

A tisztább termelés felmérés és a hozzá kapcsolódó intézkedések Magyarországon új menedzsment eszköznek számítanak, amit az is mutat, hogy eddig csak kevés vállalat vett részt (főleg kis- és középvállalatok) ilyen programokban⁵⁹. Alacsony fokú ismertségük tehát nem meglepő.

A környezeti teljesítményértékelés, az erről szóló ISO 14031 szabvány és az ehhez szorosan kapcsolódó környezeti mutatószám struktúra szintén új területnek számítanak a vállalati környezeti menedzsmentben. (Az ISO szabvány idén jelent meg.) Érthető tehát, hogy a válaszok megoszlottak e témák tekintetében, és inkább a „hallott már róla” kategória volt a jellemző.

⁵⁹ Példaként említhető a Tisztább Termelés Magyarországi Központja (TTMK) által szervezett Ökoprofit program, illetve a KÖVET és a TTMK közös szervezésében működő TISOT program.

7. Az empirikus kutatás eredményei

Az empirikus kutatás eredményeit a hipotézisek alapján foglalom össze. Minden egyes hipotézis csoportnál a hipotézisek ismertetésével kezdem. Ezt követően leírom az alkalmazott módszert, utalva a megfelelő kérdőívek kérdéseire, illetve a szakmai nap programpontjaira. Az eredmények kiértékelése után a hipotézist elfogadom, elvetem, vagy feltételesen elfogadom.

7.1 A jelentések jelenlegi színvonala és a továbblépés lehetőségei

A következőkben azt vizsgálom, hogy a hazai jelentések színvonala megfelel-e a nemzetközileg minimálisnak tartott tartalmi elvárásnak a témakörök, a számszerű információk és a pénzügyi információk tekintetében, illetve ugyanezen kérdésköröknél milyen továbbfejlesztési lehetőségek tárhatók fel a legkiemelkedőbb nemzetközi tapasztalatokhoz viszonyítva (H.1. hipotézisek).

7.1.1 Témakörök

A minimálisan alkalmazásra ajánlott témaköröket az elméleti részben ismertettem (lásd 5. fejezet). A Táblázat 7.1 ezen témakörök megjelenését vizsgálja az eddig kiadott hazai környezeti jelentésekben, ahol a tartalmi elemeket 1-3-as skálán (nem jelenik meg, megjelenik, részletes ismertetés) értékeltem.

A táblázat alapján megállapítható, hogy a vállalatok a nemzetközi útmutatók szerint minimálisan elvárt témakörök közül a környezeti politikát és a környezeti hatások részt általában részletesen tárgyalják, elmaradás csak a következő évekre kitűzött célok és a külső kapcsolattartás bemutatásánál tapasztalható. Ez utóbbi hiányos ismertetése annak is köszönhető, hogy az EMAS nyilatkozat előírt tartalmában ez az elem nem szerepel.

A *vállalat bemutatása* mindenhol megjelenik. A telephelyi jelentések közül az Opel ('96), a vállalati szintű jelentések közül a Dunapack ismertetése a legrészletesebb, mely magában foglalja a földrajzi elhelyezést, a történeti áttekintést, a termékek ismertetését, valamint a termelési folyamat lépéseinek bemutatását. Színfoltot jelent az általános ismertetés részben a Dunapack ábrája, amely a vállalat szerepét mutatja be a csomagolási-hulladék körforgalomban.

Táblázat 7.1 A nemzetközi útmutatók által minimálisan ajánlott témakörök megjelenése a hazai jelentésekben⁶⁰

Vállalatok	vállalat-ismertető	környezeti politika	környezeti menedzsment, KIR	környezeti hatások	hatósági előírások betartása	környezetvédelmi célok, tervezett intézkedések	kapcsolat az érintett csoportokkal
Borsodchem '98*	✓	✓✓	✓	✓✓	✓		✓
Budapesti Erőmű '98*	✓✓	✓✓	✓	✓✓		✓✓	✓
Budapesti Erőmű Rt. '99	✓✓	✓✓	✓✓	✓✓	✓✓	✓	✓✓
Chinoi '98*	✓	✓✓		✓✓	✓		✓
Dreher Sörgyárak '98*	✓✓	✓✓	✓✓	✓✓	✓✓	✓	✓✓
Dunapack '99	✓✓	✓✓	✓✓	✓✓	✓	✓	✓✓
Mol '96	✓✓	✓✓	✓	✓✓	✓		✓✓
Mol '97	✓✓	✓✓	✓✓	✓✓	✓✓	✓	✓✓
Mol '98*	✓	✓✓	✓✓	✓			✓✓
Nabi '98	✓✓	✓✓	✓✓	✓✓	✓✓		
Opel H. '96*	✓✓	✓✓	✓✓	✓✓	✓	✓✓	✓
Opel '97-'98-as kiegészítés*	✓✓			✓✓	✓✓		
Temic '97*	✓✓	✓✓	✓✓	✓✓	✓✓	✓✓	
TVK '97	✓✓	✓✓	✓	✓✓	✓✓	✓✓	✓
TVK '98*	✓✓	✓✓	✓✓	✓✓		✓✓	

A vállalatok neve után álló szám azt az évet mutatja, amelyre a jelentés vonatkozik

*-al jelölt jelentéseket kapták kézhez a szakmai nap résztvevői

üres kocka: az adott téma nem jelenik meg, ✓ - az adott téma megjelenik, ✓✓ – kiemelt, részletes bemutatás

sötétítés: a legújabb jelentések

A *környezeti politika* fontosságát minden vállalat hangsúlyozza, s legtöbb esetben a teljes környezeti politikát közlik. Kiemelik a jogszabályok betartását, a környezeti terhelés folyamatos figyelését, értékelését és javítását, valamint a termék környezeti szempontú fejlesztését. Több vállalat mutat elkötelezettséget a gazdaságilag elérhető legmagasabb szintű technológia, vagyis a BAT/BATNEEC alkalmazására. A Budapesti Erőmű ('99), a Mol ('98) és a TVK ('98) utalnak arra, hogy a vállalatnak van múltból visszamaradt szennyezése. Érthető tehát, hogy ezek elhárítását és a további károk megelőzését is előre vetítik. Minden vállalat kiemeli az alkalmazottak környezeti témákról történő tájékoztatását, továbbképzését, tudatosságának növelését. Üdvözlendő, hogy megjelenik a környezeti politika megismertetése az üzleti partnerekkel, beszállítókkal, alvállalkozókkal, illetve a kapcsolatfelvétel társadalmi szervezetekkel és a széles nyilvánossággal.

⁶⁰ Az Audi a jelentését az elemzés befejezéséig nem juttatta el hozzánk.

Mivel mindegyik vállalatnál bevezetésre került vagy folyamatban van a környezetköz-pontú irányítási rendszer kiépítése, ezért *a környezeti menedzsment rész* a Chinoi ki-vételével az összes új jelentésben helyet kap. A Budapesti Erőmű első jelentésében ('98) még nem szerepelt a környezeti menedzsment tárgyalása, a másodikban már részletes bemutatásra törekedtek. A Chinoinnál, valószínűleg azért hiányzik ez a fejezet, mert még csak tervezik környezetközpontú irányítási rendszer bevezetését.

Kiemelendő, hogy a KIR-t, a nemzetközi szabványokat és azok jelentőségét külön ma-gyarázattal látják el. A MOL ('97, '98), az Opel ('96) és a TEMIC még szervezeti ábrát is közöl, melyben bemutatják, hogy a környezetvédelmi felelős, osztály vagy bizottság - felelősségi körei alapján - hogyan épül be a vállalati szervezet egészébe. A Temic az irányítást segítő dokumentumok, eljárások rendszerét is ismerteti. A Dreher Sörgyárak külön részletezi a bevezetés korábbi lépéseit, és megadja, hogy az egyes szintű vezetők-nek milyen környezetvédelemmel kapcsolatos feladataik vannak.

A *hatások* között minden esetben szerepel a termelési folyamatok emisszióinak és hul-ladékainak bemutatása. Az erőforrások felhasználásával a MOL ('96, '97, '98) kivételével minden vállalat foglalkozik. A Budapesti Erőmű ('98, '99) és a Dunapack össze-foglaló táblázatot is közöl, ahol feltüntetik a telephelyek fontos input és output adatait. Meg kell jegyezni, hogy a termékek hatásaira nem tér ki egyetlen vállalat sem. Kieme-lendő viszont, hogy az OPEL ('96) - folyamatábrával illusztrálva - a hatások értékelésé-nek lépéseit is nyomon követi. A hatások azonban ma még csak az input és output ada-tokat jelentik, a hatásláncok végiggondolására nincs példa.

A *hatósági előírások betartását* a vállalatok fontosnak tartják, a TVK ('97, '98) eseté-ben az EU normákhoz és nemzetközi célkitűzésekhez való alkalmazkodást is hangsú-lyozzák.

*Célok*at és *tervezett intézkedéseket* több vállalat ismerteti. Az Opel ('96) és a Dunapack számszerűsített célokat is meghatároz, a TEMIC nagyrészt szervezeti kérdésekre, a Dreher és a TVK ('97, '98) intézkedésekre koncentrál.

Az *érintett csoportokkal történő kapcsolattartás* fontosságára minden vállalat utal, le-galább a környezeti politikájában. A konkrét tevékenységek bemutatása azonban még több vállalatnál hiányzik. Az e területen elért eredményekről a MOL ('96, '97, '98) számol be a legrészletesebben, s kitér a lakossággal, hatóságokkal, jogszabályalkotókkal és a sajtóval kiépített kapcsolatokra.

A minimális elvárások mellett érdemes megnézni, hol tartanak vállalataink a nyugat-európai trendekhez képest. A Táblázat 7.2 azt vizsgálja, hogy a Nyugat-Európában is újnak számító, de egyre nagyobb teret nyerő kérdéskörök megjelennek-e már a magyar jelentésekben is.

Táblázat 7.2 A legkiemelkedőbb nemzetközi jelentésekben megjelenő témák előfordulása a magyar jelentésekben

A legkiválóbb nemzetközi jelentések élmái	Megjelenésük a magyar jelentésekben
HATÁSOK:	
• hatásláncok végiggondolása	• nem jelenik meg
• vállalat környezetében élő lakosság egészségügyi kockázatai	• nem jelenik meg
• flórát, faunát érintő hatások	• nem jelenik meg
• regionális és globális hatások figyelembe vétele	• Budapesti Erőmű ('98, '99): globális felmelegedés, CO ₂ kibocsátás • Mol ('98): illékony szerves vegyületek (ózonkárosító anyag) kibocsátásának csökkentése, • TVK ('98): ózonkárosító anyagok használatának megszüntetése
TERMÉK:	
• termék életciklusának végigkövetése	• környezeti politika része: Dunapack, Opel ('96), Nabi, • Dunapack: a hulladékpapír feldolgozás, • Mol ('98): fáradt olaj visszagyűjtés
• termék környezeti hatásai	• utalás: TVK ('98), Mol ('96, '97, '98) Dunapack,
• termék csomagolása	• nem jelenik meg
• szállítás	• utalás TVK('98)-ban:vasúti szállítás arányának növelése
• termék gondnokság	• utalás a környezeti politikában: TVK, Mol, Borsodchem,
FENNTARTHATÓSÁG:	
• fenntarthatósági témák megjelenítése	• környezeti politikában: Dreher, Dunapack, • Mol ('98): megújuló erőforrások alkalmazása
• a vállalkozás jellegének átgondolása	• nem jelenik meg
• helyi erőforrások felhasználása	• nem jelenik meg
• helyi közösségek támogatása	• nem jelenik meg
• utalás a gazdasági, társadalmi és környezeti témák együttes kezelésére	• nem jelenik meg, csak egyes elemei

A fenti táblázat szerint **a hatásláncok végigkövetése nem jellemző, s ebből következően az állapotindikátorok képzése sem**. Ennek okaira majd a vállalati információs rendszer elemzésénél térünk vissza. A vállalatok leginkább a helyi hatásokra, ott is inkább a kibocsátásokra koncentrálnak, a *globális hatásokra* csak a Budapesti Erőmű a szén-dioxid kibocsátás kapcsán, illetve a MOL ('98) és a TVK ('98) az ózonlyuk problémához hozzájáruló vegyületek alkalmazásának illetve kibocsátásának csökkentésével utal. Értékelendő, hogy a Budapesti Erőmű bemutatja a nemzetközi folyamatokat is. A *termékek életciklus szemlélete* két vállalatnál már a környezeti politika szintjén megjele-

nik, a gyakorlatban a Dunapack hulladékpapír feldolgozása és a Mol ('98) fáradt olaj visszagyűjtése jelent előrelépést. A *termékgondnokság*, vagyis a beszállítókkal és vevőkkel való együttműködés szintén helyet kap három vállalat környezeti politikájában, a megvalósításról azonban a jelentések még nem számolnak be. A *fenntarthatóság* a környezeti politika szintjén több vállalatnál megtalálható. Konkrét példát azonban csak a Mol ('98) hoz, a megújuló erőforrások kutatásával kapcsolatosan. A fenntarthatósági jelentés, amely a gazdasági/pénzügyi, társadalmi és környezeti kérdéseket egyszerre tárgyalja, még nem jellemző. A vállalatok egy része azonban a fő pénzügyi adatait már közzé teszi a környezeti jelentésben is, és utal biztonsági, egészségügyi kérdésekre, valamint jellemzi a környezetvédelemhez köthető társadalmi kapcsolatait. E témák azonban még kiegészíthetők más társadalmi és gazdasági témákkal, valamint a tevékenység jellegének átgondolásával; ezekkel a magyar jelentések még adósak maradnak.

7.1.2 Számszerű információk

A számszerű információknál a nemzetközi irodalom alapján minimális elvárásnak az input és output adatok megjelenítése számít. A Táblázat 7.3 azt mutatja, hogy ezek közül melyeket jelenítik meg a vállalatok:

Táblázat 7.3 Az input-output indikátorok megjelenése a magyar jelentésekben

Vállalatok	inputok			outputok		
	anyagok	víz	energia	légszeny- nyező anyagok	vízszeny- nyező anyagok	hulladék- termelés
Borsodchem '98		✓	✓	✓	✓	✓
Budapesti Erőmű '98	✓		✓	✓		✓
Budapesti Erőmű '99	✓		✓	✓		✓
Chinoi '98	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Dreher Sörgyárak '98	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Dunapack '99	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Mol '96				✓	✓	✓
Mol '97				✓	✓	✓
Mol '98				✓	✓	✓
Nabi '98	✓	✓	✓		✓	✓
Opel H. '96	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Opel '97-'98-as ki- egészítés	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Temic '97	✓	✓	✓	✓	✓	✓
TVK '97		✓	✓	✓	✓	✓
TVK '98	✓	✓	✓	✓	✓	

satírozás: a legújabb jelentések

A Táblázat 7.3 alapján megállapítható, hogy a jelentések legnagyobb része teljesen megfelel a minimális elvárásnak. A Budapesti Erőműnél az adatok hiányát az is magyarázza,

hogy a vállalat nem tartja a hatást lényegesnek. A Mol esetében valószínűleg az adatok vállalati szintű aggregálása okozott problémát.

Ezt szem előtt tartva az ISO 14031-es szabvány szerint megadott mutatókat is alapul vesszük az elemzéshez, mely a kiváló gyakorlat szintjét adhatja meg. A teljesség kedvéért itt is szerepeltetem az input- és output mutatószámokat is, de már összesítve (lásd Táblázat 7.4).

Táblázat 7.4 Az ISO 14031 által ajánlott mutatószámok megjelenése a magyar jelentésekben

A mutatószámok főbb csoportjai	Mely vállalatoknál szerepel?	Példák
A környezeti teljesítmény indikátorai		
input indikátorok	Borsodchem, Budapesti Erőmű ('98, '99), Chinoin, Dreher , Dunapack, Nabi, Opel ('96-'98), Temic, TVK ('97, '98)	éves és fajlagos víz, földgáz, gőz és villamos energia felhasználás, vásárolt ivóvíz felhasználási célok szerinti megoszlása, adalék és segédanyag felhasználás, tisztítószerek használata
output indikátorok	Borsodchem, Budapesti Erőmű ('98, '99), Chinoin, Dreher , Dunapack, Nabi, Opel ('96-'98), Temic, TVK ('97, '98), Mol ('96-'98)	levegőszennyezés (CO, CO ₂ , SO ₂ , NO _x), vízszennyezés (KOI, só, lebegőanyag, szulfát, nehézfémek), zajkibocsátás, hulladéktermelés, veszélyes hulladékok mennyisége, értékesített hulladék, visszaforgatott hulladék, veszteségek
infrastruktúra indikátorok	Chinoin	a Chinoin területének százalékos megoszlása: beépített, zöld terület, térburkolat
szállítás indikátorok	-	
A környezeti menedzsment indikátorai		
rendszer indikátorok	Borsodchem, Budapesti Erőmű ('99), Chinoin, Dreher , Dunapack, Mol, Nabi, Opel ('96), Temic, TVK ('97, '98)	ISO 14001-es tanúsítással rendelkező telephelyek száma, lakossági panaszok száma, bírságok, környezetvédelmi költségek és beruházások
funkcionális területek indikátorai	Borsodchem, Mol ('96-'98), TVK ('97, '98)	munkabalesetek száma, kiesett munkaórák száma, környezetvédelmi oktatásban részt vett személyek száma
A környezeti állapot indikátorai		
víz, talaj, levegő, flóra, fauna	Budapesti Erőmű ('99), Mol (96-'98)	talajszennyezések nagysága

A környezetvédelmi teljesítmény mutatószámai közül az inputindikátorok a Mol ('96, '97, '98) kivételével mindenhol megjelennek. Leginkább a víz- és az energiafelhasználásra adnak meg adatokat, s az anyagfelhasználás bemutatására is már több vállalat vállalkozik. **Az outputindikátorok minden vállalatnál szerepelnek; külön kiemelő, hogy mind az abszolút értékű, mind a fajlagos mutatókat használják.** A légszennyező anyagok, a szennyvízkibocsátás és a hulladéktermelés közzététele általában jellemző, termékekre vonatkozó információt azonban csak a Mol jelentet meg. Az infrastruktúra indikátorokra példát egyedül a Chinoin hoz a zöldfelületre vonatkozó számszerű információval, a szállítási indikátorok pedig még teljesen hiányoznak. Ez az eredmény azonban nem meglepő, mert nemzetközi szintén is újdonságnak számít a tér környezeti szempontú kihasználtságát, a gépek környezetbarát voltát, valamint az áruszállítás és az alkalmazottak utazásainak környezeti hatásait számszerűsítő indikátorok képzése.

A rendszer megvalósítás mutatószámai közül bemutatásra kerülnek a KIR bevezetésével kapcsolatos információk, illetve a környezetvédelmi költségek; bár ez utóbbi különböző csoportosításban és mélységben. A jogi ügyekre és panaszokra a Budapesti Erőmű ('99) tér ki részletesen. A funkcionális területek indikátorai kategóriában az alkalmazottak képzésére egyedül a Dreher-nél találunk adatokat. Az egészség és biztonsági mutatók több helyen megjelennek, a külső kommunikáció viszont még sehol nem számszerűsített. Ez utóbbi a nemzetközi szintén is ritka, s nem is biztos, hogy ezt a területet érdemes számszerűen jellemezni.

A környezetvédelmi állapot mutatószámaira is találunk már példákat, de csak a talajszennyezések számszerűsítésekor. A levegő, vizek minőségéhez való hozzájárulás, az élővilágra gyakorolt hatás bemutatása még nem jelenik meg egyetlen vállalatnál sem. A soron következő elemzések kitérnek majd arra, hogy ennek technikai akadályai vannak, vagy a vállalatok nem akarják ezeket közzétenni.

A nemzetközi tendenciák és egységesítési törekvések alapján azt mondhatjuk, hogy a mutatószámok számbavétele során nemcsak az a lényeges szempont, mely kategóriákban jelennek meg, hanem az is, milyen formában: biztosítják-e a több évre vonatkozó, illetve más vállalatokkal történő összehasonlítást, megmutatkozik-e kialakításuknál, hogy a vállalati prioritások között hol foglalnak helyet. A szempontok összefoglalásánál felhasználtuk az ISO 14031-es szabvány kategóriáit is (lásd Táblázat 7.5).

Táblázat 7.5 A mutatószámok megjelenési formái a magyar jelentésekben

Kategória	Előfordulás
abszolút	mindegyik jelentésben
relatív	mindegyik jelentésben
aggregált	Borsodchem, Budapesti Erőmű ('98, '99), Chinoin, Dunapack, Mol('96-'98), Nabi
súlyozott	-
több évre vonatkozó összehasonlítás	Temic kivételével mindegyik jelentésben
viszonyítás a magyar határértékhez	Borsodchem, Budapesti Erőmű ('99), Chinoin, Dunapack, Nabi, Opel ('96-'98), Temic
viszonyítás az EU határértékekhez	-
viszonyítás az iparági átlaghoz	-
összehasonlítás a tervekkel, célokkal	-

A Táblázat 7.5 is mutatja, hogy a magyar jelentéskészítő vállalatok a mutatók képzésének több fajtáját ismerik, de nem mindegyiket. Nem adják még meg a mutatók fontosságát, és nem hasonlítják teljesítményüket az EU határértékhez, ipari átlaghoz. (Az ipari átlag valószínűleg nehezen képezhető, ha egyáltalán létezik.) A vállalatok egyelőre nem vizsgálják, mit sikerült megvalósítani az előző években kitűzött célokból. A jelentéskészítés újszerűsége miatt ez az eredmény nem meglepő, hiszen sok vállalat még a célok kitűzéséről sem számol be, illetve csak a intézkedéseket nevezi meg, számszerűsített célok meghatározása nélkül.

7.1.3 Pénzügyi információk

Amint az elméleti részben bemutattam, a pénzügyi információk közzétételét a nemzetközi útmutatók nem adják meg minimális elvárásként. Ebben a pontban csak azt vizsgálom, a magyar vállalatok ennek ellenére megjelentetnek-e pénzügyi információkat, és ha igen, milyen formában. Az elméleti részben általam megadott kategóriákat veszem sorra. A Táblázat 7.6 az előfordulásokat vizsgálja.

Táblázat 7.6 A költségkategóriák előfordulása a magyar jelentésekben

Költségkategóriák	Előfordulás
a környezetvédelmi szabályozásból adódó kötelezettségek	Mol ('98), Dunapack, Dreher, Nabi
fizetett kártérítés, kompenzáció	-
felhalmozódott szennyezés tisztítási költségei	Mol ('98), TVK ('97, '98)
környezetvédelmi beruházások	Borsodchem, Mol ('96-'98), Dunapack, Nabi, TVK ('97, '98)
környezetvédelmi működési költségek	Borsodchem, Mol ('98), Chinoin, Dunapack, Nabi, TVK ('97)
a környezetvédelmi kockázatok kezelésére fordított összeg	Mol ('96-'98)
környezetvédelmi kutatás és fejlesztés költségei	Mol ('97)
környezetvédelmi célú támogatások	Mol ('96-'98)
megtakarítások	-

A Táblázat 7.6 is mutatja, hogy a környezetvédelmi szabályozásból adódó kötelezettségeket, a környezetvédelmi beruházásokat és a környezetvédelmi működési költségeket (vagy azok egyes tételeit) több vállalat is megjeleníti. A környezetvédelmi szabályozásból adódó kötelezettségek között a környezetvédelmi bírság szerepel a leggyakrabban. Termékdíjra vonatkozó adatokat még nem közölnek a vállalatok. A környezetvédelmi működési költségek között a hulladék- és szennyvízkezelési költségeket említik a leggyakrabban. A hátramaradt szennyezések, mint az előző táblázatban is láthattuk, több vállalatnak problémát okoznak, ennek ellenére csak a Mol és a TVK számszerűsíti azokat. A Mol megadja a környezetvédelmi céltartalék összegét is, amely a jövőbeli szennyezések elkerülésére fordítható. Környezeti felelősségbiztosítást, mely szintén a környezetvédelmi kockázatok kezelésére hivatott, egy vállalat sem említ meg. A korábbi években a Mol-nál szerepelt a kutatás és fejlesztésre szánt összeg, a legújabb jelentésben azonban már nem találunk utalást erre a tételre. **A környezetvédelmi intézkedésekből adódó megtakarítások még nem szerepelnek a jelentésekben.** A későbbi fejezetekben arra is választ keresünk, hogy azok a vállalatok, amelyek nem jelentetnek meg ilyen adatokat, képesek-e egyáltalán ezen kategóriák számszerűsítésére.

A környezetvédelmi teljesítmény és a pénzügyi mutatók kapcsolatának kimutatására még nincs példa.

Következtetés

Az elemzések alapján azt mondhatjuk, hogy a magyar jelentések a nemzetközi színvonalnak megfelelően készülnek mind a minimális szintként megadott témaköröket, mind a számszerű információkat tekintve. A pénzügyi információk megjelenítését a nemzetközi útmutatók többsége nem várja el, ennek ellenére több magyar jelentésben találunk pénzügyi mutatószámokat is.

A jelentések tartalmában van javítási lehetőség, mind a három megadott kategóriában, és pedig

- *témakörök*: környezeti hatások szélesebb körű értelmezése, termékek hatásainak részletezése, fenntarthatóság értelmezése és gyakorlati megvalósítása,
- *számszerűsített információk*: funkcionális területek indikátorai és állapotindikátorok szélesebb körű használata, megjelenítésben a mutatók fontosságának érzékeltetése, EU és ipari átlagokhoz való viszonyítás, előző években kitűzött célokhoz való viszonyítás,

- *pénzügyi információk*: környezetvédelmi kutatás- és fejlesztés költségei, környezetvédelmi intézkedések általi megtakarítások, a környezetvédelmi teljesítmény és a pénzügyi mutatók kapcsolata.

A fentiek alapján a H.1. hipotézist elfogadhatjuk, amely szerint a magyarországi jelentések színvonala megfelel a minimális nemzetközi elvárásoknak, de van továbbfejlesztési lehetőség.

7.2 A jelentéskészítés folyamatának jellemzése

A következőkben megvizsgálom, hogy a vállalatok meghatározzák-e a jelentés célcsoportjait, felméri-e a célcsoportok információs igényeit, s kialakították-e azt az információs/számviteli rendszert, amely a felmerült igények kielégítését szolgálhatja. A használhatóság próbája a kommunikáció, ezért azt is körüljáró, megindult-e már párbeszéd a vállalatok és érintettjeik között a környezeti jelentések kapcsán (H.2.1-H.2.3, H.2.6. hipotézisek).

7.2.1 A jelentés célcsoportjának meghatározása

Azt a kérdéskört, hogy meghatározzák-e a vállalatok a jelentések célcsoportját, háromféle módon térképezem fel. Először megnézem, hogy a jelentésekben meghatározzák-e az érintettek azon körét, akiknek a jelentést szánják. Ezt követően a vállalatoknak kiküldött kérdőív alapján megvizsgálom, kiknek szánták a jelentést, és milyen csoportoknak küldték azokat ki. A kapott eredmények kiegészítéseképpen azt is összefoglalom, hogy a szakmai napon hogyan és milyen mélységben került megvitatásra ez a kérdés, illetve milyen eredménnyel. A Táblázat 7.7 az mutatja meg, mely jelentésekben nevezik meg a célcsoportokat.

Táblázat 7.7 A célcsoportok megadása a jelentésekben

Vállalatok	Milyen célcsoportot ad meg a jelentésben?	Hol jeleníti meg?
Budapesti Erőmű Rt 98, 99	partnerek, munkatársak, olvasók (nagyközönség)	előszó
Dunapack 99	partnerek és a közvélemény	előszó
Nabi 98	részvényesek, vevők és a termékek használói, alkalmazottak, alvállalkozók, beszállítók, telephelyi szomszédok, felügyeleti szervezetek	a jelentés célja
Opel H. 96	érdeklődő partnerek és olvasók (nagyközönség)	előszó
TVK 97	partnerek, befektetők, közvélemény	levél az elnöktől
TVK 98	részvényesek, partnerek, a társaság tevékenysége iránt érdeklődő szervezetek, állampolgárok	elnöki levél

A Táblázat 7.10 alapján azt mondhatjuk, hogy a jelentéskészítő vállalatok közel fele már a jelentésben is megadja a célcsoportot. Ezek ugyan nem minden esetben tekinthetők jól körülhatárolt csoportnak (pl. partnerek, közvélemény), arra azonban utalnak, hogy a vállalatok a jelentéseket nem csak szakmai közönségnek és nem kizárólag a tulajdonosoknak szánják. A fenti képet árnyalja az a felmérés, amelyet a jelentéskészítő vállalatok körében végeztem.

A vállalatoknak kiküldött kérdőívben két kérdés vonatkozott a célcsoportokra:

1.3. Kiknek készítették a jelentést?⁶¹

1.5. Kiknek juttatták el a jelentést?⁶²

A következő táblázatban a két kérdésre adott válaszokat összegzem.

Táblázat 7.8 Az érintett csoportok fontossága a vállalatok bevallása szerint⁶³

Csoportok jellemzői	Kiknek készül a jelentés?	Kiknek juttatták el?
fontos	tulajdonosok, helyi önkormányzat, hatóságok *	tulajdonosok, önkormányzat, hatóságok, szakmai szervezetek, érdeklődők
közepesen fontos	vevők , pénzügyi befektetők, alkalmazottak	pénzügyi befektetők, egyetemek
szóródik / említésre kerül	széles nyilvánosság, <i>a vállalat közelében lakók, zöld csoportok, szállítók</i>	konkurens cégek, dolgozók , sajtó, parlamenti bizottságok, piaci partnerek, vevők , szállítók, minisztériumok

* a hatóságok nem szerepeltek a „kiknek készül a jelentés” kérdésben, ennek ellenére ott is többen jelezték fontosságukat.

A jelen megkérdezéskor tapasztaltak is megerősítik a korábbi vállalati felmérések eredményeit (Pataki-Tóth, 1999; Kerekes et. al., 2000), miszerint **nem a társadalmi csoport-**

⁶¹ Az 1.3. kérdésnél a vállalatoknak fontosság szerint kellett rangsorolni a megadott érintett csoportokat: legfontosabb 1, és így tovább. Abban az esetben, ha két csoport egyformán fontos volt, ugyanazt a számot kellett adni. Abban az esetben, ha a csoport egyáltalán nem volt fontos, üresen kellett hagyni a kockát.

A táblázatban

- a fontos kategóriába azok a csoportok kerültek, ahol az 1-2-3-as fontosságnál tömörültek a válaszok,
- a közepesen fontos kategóriába kerültek azok a csoportok, ahol még a válaszok többsége 5-ös alatt szerepelt,
- az említésre került kategóriába soroltam azokat a csoportokat, ahol a válasz szóródott vagy az 5-nél magasabb érték volt túlsúlyban.

⁶² Az 1.5. kérdésnél felsorolást kértem. A táblázat kitöltéséhez itt szintén a gyakoriságok alapján osztottam három csoportba az érintetteket: a fontos kategóriába 4 fölötti gyakorisággal szereplőket, a közepesen fontos kategóriába a 2-3-4. előfordulásúakat, az említésre került kategóriába pedig a többit soroltam.

⁶³ Mindkét kérdésnél a kapott válaszok gyakoriságát felhasználva a potenciális célcsoportokat három csoportba soroltam: fontos, közepesen fontos, említésre kerül/szóródik.

tok dominálnak a célcsoportok között; hiszen a legfontosabbnak a tulajdonosokat, a helyi önkormányzatot és a hatóságot emelték ki a vállalatok képviselői.

A széles nyilvánosság vállalatok általi megítélése erősen szóródott, amit megerősít, hogy az érdeklődők, a vevők, a sajtó mind a kevésbé fontos kategóriába sorolódtak az alapján, hogy kiknek került ténylegesen kiküldésre a jelentés. Ez azt jelenti, hogy a vállalatok nem törekedtek széles körű népszerűsítésre, célzottabb volt a jelentéskészítés. Erre utal az is, hogy néhány jelentés csak 30-50 példányban készült el. A széles nyilvánosság számára az internet is megfelelő csatorna lenne, de ezzel a megoldással még kevés vállalat él⁶⁴.

A vállalat közelében lakók, a zöld szervezetek és a szállítók kevésbé fontosak, ugyanis szóródott a válasz a tekintetben, hogy nekik készül-e a jelentés, s a kész jelentéssel sem kereste meg egyik vállalat sem őket (a Dunapackot kivéve, amely a szállítóknak eljuttatott jelentést).

A kerekasztal beszélgetésen is vita tárgyát képezte, hogy kik a vállalat célcsoportjai. Már az 1. szakmai blokkban minden kiscsoportban előkerült a kérdés. A következőkben az egyes csoportokban felmerült kérdéseket és problémákat foglalom össze.

Vállalati csoport

A vita alapján kiderült, hogy nem minden vállalat határozta meg előre a jelentés célcsoportját, s amelyek igen, azok is egymástól eltérően. Ez arra enged következtetni, hogy a vállalatok különféle céllal adják ki a jelentést, ami tartalmi eltéréseket is maga után vonhat.

A vállalatok fontosnak ítélték a hatóságot, az önkormányzatokat és a fogyasztókat, vita alakult azonban ki a lakosok, a tulajdonosok és az üzleti partnerek tekintetében. A tulajdonosokkal kapcsolatban az az ellenvetés merült fel, hogy ők amúgy is figyelemmel kísérik a vállalat környezetvédelmi tevékenységét, nem nekik szól tehát a jelentés. Az üzleti partnerek fontosságát nem kérdőjelezték meg, de jelezték, hogy nem csak nekik szól a jelentés.

A célcsoportok közül érdemes kiemelni a közelben élő lakosokat, mert a vállalati működés egyik közvetlen érintettjei. A vita arra világított rá, hogy fontosságuk megítélése különböző. Egyes vállalatok lakónegyedtől távol helyezkednek el, ott a lakosság nem

⁶⁴ Internetes megjelentetés a Mol, a TVK és a Borsodchem esetében már megvalósult, a Nabi tervezi, a többi vállalat még nem jelezte ebbéli hajlandóságát.

számít célcsoportnak. A szakmai nap beszélgetésében kiderült, hogy a Chinoi is, amelynek képviselője egyértelműen jelezte a lakosok fontosságát, csak nyílt napon adta közre a jelentését, nem küldte ki postán. A lakosság viszont nem jelent meg a nyílt napon, vagyis nem jutott el hozzájuk a jelentés. A viták alapján leszűrhető, hogy csak látszólag a lakosság a legfontosabb érintett csoport, mert a vállalat a lakosokat nem keresi fel és a lakosok sem érdeklődnek. Hiányzik a közvetítő csatorna a vállalat és a lakosok között. A jelenlévő érintett csoportok közül az önkormányzat és a civil szervezetek is elvállalhatnák ezt a szerepet. Az önkormányzatok azonban féltik semlegességüket, a civil szervezetek pedig nem érzik ezt feladatuknak.

Érdekes, hogy a civil szervezeteket annak ellenére nem említették a célcsoportok között, hogy ott voltak a kerekasztal vitán.

Hatósági csoport

A hatósági csoportban a célcsoporttal kapcsolatban felmerülő vita arról folyt, mi lehet a hatóság viszonya a jelentésekhez (elkészítéséhez, megítéléséhez).

A hatóság számára nem volt egyértelmű, hogy célcsoport-e és milyen mértékben. A beszélgetésből kiderült, bizonyos esetekben a hatóság is használja a jelentéseket információszerezés céljából, vagyis akár lehetne is célcsoport. Abban azonban egyetértettek, hogy a jelentés elsősorban nem a hatóságnak készül, és számukra sem ez a legfőbb információszerzési csatorna.

A jelentéskészítés folyamatában való közreműködésüket is többféleképpen látták. Megjelent az a vélemény, hogy a felügyelőség partnerként segíthetné a vállalatokat a jelentés összeállításában, de ezt mások nem tartották helyesnek, mondván a jelentés önkéntes kezdeményezés. Abban egyetértés mutatkozott, hogy a hatóság esetleg informális úton értesítheti a vállalatokat, ha hibát talál, illetve ha „hamukázós” a jelentés. A hitelességről szóló vita ismertetésénél még visszatérünk arra, kik biztosíthatnák a jelentések tartalmának valódiságát.

Civil szervezetek

A civil szervezetek körében is felmerült a célcsoport kérdése, melyet a következő észrevétel illusztrál.

„Kezdjük azzal a beszélgetést (a tartalmi elemek boncolgatása helyett), hogy KINEK készül a környezetvédelmi jelentés, mert szerintem minden jelentés PR anyag.” Ez a kijelentés a jelentéskészítéssel kapcsolatos szkeptikus hozzáállást mutatja a zöld szervezetek egyes képviselői részéről, és nem csak azt, hogy nincs célcsoportja a jelentésnek.

7.2.2 Az érintett csoportok bevonása a jelentéskészítés folyamatába

A jelentéskészítő vállalatoknak kiküldött kérdőív négy kérdése állt kapcsolatban az igények megismerésével:

2.1. Van-e a vállalatnak környezetvédelemmel kapcsolatos kommunikációs stratégiája?

2.2. Felméri-e a vállalat az érintettek információs igényeit?

1.6. Kaptak-e visszajelzéseket a jelentésekkel kapcsolatban?

1.7. Felhasználhatók-e a visszajelzések a jelentés továbbfejlesztésére?

A kapott válaszokat gyakoriságuk alapján összegeztük a következő táblázatban:

Táblázat 7.9 Az érintett csoportok bevonása a jelentéskészítés folyamatába

Kérdések	Jellemző gyakorlat
Van-e kommunikációs stratégia?	van kommunikációs stratégia
Felméri-e az érintett csoportok információs igényeit?	nem méri fel az igényeket
Kapnak-e visszajelzéseket?	nem számottevő a visszajelzés
Használhatók-e a visszajelzések a jelentés továbbfejlesztésére?	általában nem használhatóak a visszajelzések

Egyedül a Mol jelezte, hogy általánosan felméri az információs igényeket, a Dunapack pedig a vevők esetében utalt erre. Az igények figyelembevétele az első jelentések visszajelzései alapján is megtörténhet, ezért ebből még nem vonható le következtetés.

A további két kérdésre adott válaszokból azonban kiderül, hogy **a kétirányú kapcsolat a jelentéskészítő vállalatok többségénél még nem működik.**

A felmérés egy másik kérdéséből az is kiderült, hogy **a vállalatok többsége nem az érintettek nyomására állította össze a jelentést, hanem külföldi példák kapcsán kapott rá kedvet, vagy a környezetirányítási rendszer bevezetésével járt együtt a jelentések kiadása.** Ez megmagyarázza egyrészt a célcsoporttal kapcsolatos problémák egy részét, illetve a kommunikációs gondokat is. Valószínűleg nem is jelentkezett igény az érintett csoportok részéről, tehát a vállalatnak kell azt „feléleszteni”.

7.2.3 A vállalat környezeti információs/számviteli rendszere

A vállalati kérdőív több pontja vonatkozott a számviteli/információs rendszer meglétére. A kérdések egy része azt vizsgálta, milyen hatásokat számszerűsítenek a vállalatnál, illetve milyen pénzügyi mutatószámokat képeznek, másik része azt kutatta, járatosak-e a környezetvédelmi vezetők a mutatószámok képzésének különböző módozataiban.

A környezeti teljesítmény mutatószámai

A vállalatoknak kiküldött kérdőív egyik kérdése arra vonatkozott, hogy a vállalatnál mely területeken történik a környezeti hatások számszerűsítése.⁶⁵ A következő táblázatban azt jelenítem meg, mi a jellemző gyakorlat egy-egy hatás tekintetében.

Táblázat 7.10 A környezeti hatások számszerűsítésének jellemző gyakorlata

Tételek	Jellemző gyakorlat
szennyezőanyag kibocsátások	számszerűsítik
környezetminőségi vagy koncentrációs értékek	számszerűsítik
a vállalat működésének helyi egészségügyi hatásai	szóródik
a vállalat működésének helyi ökológiai hatásai	szóródik
a vállalat működésének regionális hatásai	szóródik
a vállalat működésének globális hatásai	számszerűsítik vagy nincs ilyen hatása a vállalatnak
a termékek életciklus elemzése	lehetséges, de nem számszerűsítik

A válaszok azt mutatják, hogy a szennyezőanyag kibocsátásokat és koncentrációs értékeket mindegyik vállalat számszerűsíti. Az egészségügyi hatásokat négy vállalat számszerűsíti vagy tartja azt fontosnak, öt vállalat a hatás hiányát jelzi vagy nem tartja fontosnak a számszerűsítést. Az utóbbi eredményeket magyarázza, hogy a vállalatok egy része zárt technológiával dolgozik (Temic, Opel), illetve van olyan vállalat, amelynek közvetlen közelében nincs lakott település (Temic). A globális hatásoknál leginkább a globális felmelegedésre és az ózonlyuk problémára asszociálnak, s ha nincs ezeket okozó gázkibocsátásuk, akkor úgy tekintik, mintha nem lenne hatás.

Üdvözlendő viszont, hogy a termékek életciklus elemzését már lehetségesnek tartják.

Érdeemes megnézni, hogy a fent számszerűsítést mutatott hatások közül mit tesznek közzé a jelentésekben. Amint a korábbi elemzések során láttuk, koncentrációs értékeket - annak ellenére, hogy számszerűsításukat jelezték -, még nem jelentetnek meg. Erre vonatkozóan a következő kérdések is adalékokkal szolgálhatnak.

⁶⁵ . A megkérdezetteknek hétféle hatást kellett a következő kategóriák valamelyikébe sorolni: 1. jelenleg is számszerűsítésre kerülnek, 2. lehetséges, de még nem számolják, 3. jelenleg nem lehetséges, de fontos lenne, 4. jelenleg nem lehetséges, de nem is fontos, 5. ilyen hatása nincs a vállalatnak, 6. egyéb, éspedig.

Külön kérdés vonatkozott arra, mi alapján követik nyomon a vállalatnál az anyag- és energiaáramokat⁶⁶ (lásd Táblázat 7.11) .

Táblázat 7.11 Az anyag- és energiaáramok nyomon követése a magyar jelentéskészítő vállalatoknál

Az alkalmazott módszerek	Jellemző gyakorlat
számviteli adatok	alkalmazzák
laboreredmények	a vállalatok felénél alkalmazzák
szakértői becslések	egy-két vállalat alkalmazza
számítógépes modell	nem jellemző

A jelentéskészítő vállalatok leginkább számviteli adatokat használnak az anyag-és energiaáramok becslésénél. Ez arra enged következtetni, hogy nem ismerik pontosan a hatásokat, ugyanis nem mindegyik vállalat végez méréseket vagy becsüli meg a hatásokat. Környezetvédelmi vezetők azt jelezték, hogy a telephely közelében lévő települések környezetminőségi adatai részben vagy egyáltalán nem ismertek számukra, illetve nem ismernek olyan módszereket, amelyekkel a hozzájárulás számszerűsíthető lenne. Ezek alapján **valószínűsíthető, annak ellenére, hogy a környezetminőségi és a koncentrációs értékek számszerűsítéséről számoltak be, csak részben és a hatások szűk körét tekintve tudják azokat számszerűsíteni.** A kerekasztal vita is azt mutatta, hogy ez egy problémás terület mind módszertani szempontból, mind a szükséges technikai felszereltség hiánya miatt.

Környezeti menedzsment mutatószámok

Külön kérdés vonatkozott csak arra, hogy a kitöltő tud-e példát mondani olyan mutatószámra, mellyel jellemezni lehetne a vállalat (telephely) környezeti menedzsmentjét. A válaszokból az olvasható ki, hogy ezt a területet a vállalatok felének még fejlesztenie szükséges, ugyanis többen nem tudtak ilyen mutatószámot megadni vagy keverték a környezeti teljesítményre vonatkozó mutatókat a menedzsmentet értékelő mutatószámokkal. A kerekasztal fórum előadásában is elhangzott a menedzsment mutatószámok kialakításának lehetősége, és a vállalati csoport hajlandóságot is mutatott arra, hogy megjelentessen ilyeneket.

⁶⁶ A válaszadók a következő kategóriákat (többet is) jelölhették be: számviteli adatok, laboreredmények, szakértői becslések, nem követik nyomon

Pénzügyi mutatószámok

A vállalati környezetvédelemre vonatkozó pénzügyi mutatószámokra több kérdés is vonatkozott.

A feleletválasztós kérdések a következők voltak:

- Készítenek-e olyan pénzügyi kimutatást, ahol elkülönítve jelennek meg a környezeti költségek és hasznok?
- Számontartják-e a környezetvédelmi intézkedések általi megtakarításokat?
- Számolják-e a környezetvédelmi beruházások megtérüléseit?

A válaszokat a következő táblázat összesíti:

Táblázat 7.12 A környezetvédelem pénzügyi vetületeinek követése a magyar jelentéskészítő vállalatoknál

A számszerűsítés módja	Jellemző gyakorlat
pénzügyi kimutatás a környezeti költségek és hasznok elkülönítésével	a vállalatok felénél alkalmazzák
környezetvédelmi intézkedések általi megtakarítások	a vállalatok többsége nem számolja
környezetvédelmi beruházások megtérülései	a vállalatok többsége számolja

A válaszok alapján azt mondhatjuk, hogy a vállalatok egy része számszerűsít már ilyen tételeket. A fentieket kiegészíti a Táblázat 7.13, amely azt mutatja, hogy meghatározott költségkategóriákat megjelentetnek-e a vállalatok⁶⁷.

Táblázat 7.13 Környezetvédelmi pénzügyi tételek számszerűsítése a magyar jelentéskészítő vállalatoknál

Tételek	A számszerűsítés jellemzői
környezetvédelmi beruházások	számszerűsítik vagy megadhatónak tartják
környezetvédelmi K+F	ahol felmerül, ott számszerűsítik vagy problémásnak tartják a számolását
fizetett adók, díjak, bírságok	számszerűsítik
környezetvédelmi károk elhárításának költségei	ahol felmerül, ott számszerűsítik
fizetett kártérítés, kompenzáció	ahol felmerül, ott számszerűsítik
környezetvédelmi működési költségek	számszerűsítik vagy megadhatónak tartják
környezetvédelmi célú támogatások	ahol felmerül, ott számszerűsítik vagy megadhatónak tartják
környezeti kockázatok kezelésére fordított összegek	ahol felmerül, ott számszerűsítik vagy megadhatónak tartják

⁶⁷ 8 pénzügyi kategóriát kellett a következő 6 csoportba sorolni: számszerűsítik; megadható, de nem számolják; problémás a számolása; nem érdemes ilyen kategóriát képezni; nem merül fel; egyéb, éspedig.

A táblázatból látható, hogy viszonylag sok költségtétel kerül számszerűsítésre és több esetben elképzelhetőnek tartják a mutatószámképzést. Érdekes, hogy problémásnak egyedül a K+F -et tartották, holott azt gondolnánk, másik két kategória: a beruházások, illetve a működési költségek környezetvédelemhez kapcsolódó részeinek meghatározása jelent inkább nehézséget. A kerekasztal vitán a vállalatok kiemelték, hogy problémás a környezetvédelmi és nem környezetvédelmi költségtételek szétválasztása pl. beruházásoknál, illetve nehéz annak megállapítása, hogy a költségek hogyan vethetők össze a környezeti teljesítménnyel. Annak, hogy a lehetséges mutatószámképzéshez viszonyítva mégiscsak kevés pénzügyi adatot közölnek szintén több oka van; az adatok titkossága, illetve a negatív információk (pl. bírságok) közléséhez való felemás vállalati hozzáállás.

Következtetés

Az elemzések azt mutatták, hogy a vállalatoknak csak egy része határozza meg a jelentések célcsoportjait, és ez sem mindig egyértelmű a célcsoportok számára. A H.2.1. hipotézis, amely arra vonatkozott, hogy a vállalatok nem határozzák meg, kinek szól a jelentés, így csak részben teljesül.

A jelentéskészítő vállalatok többsége nem méri fel előre az érintettek információs igényeit. Ez alátámasztja a H.2.2. hipotézist. A visszajelzésekből arra lehet következtetni, hogy korlátozott a kommunikáció a vállalat és az érintett csoportok között, amellyel a H.2.3. hipotézis teljesül.

A környezeti számviteli rendszer egyes elemei ugyan már mindegyik vállalatnál megvannak, hiszen a kibocsátásokat számszerűsítik, de a tovaggyűrűző hatások, a termék életciklusa, a környezeti menedzsment és a pénzügyi mutatószámok terén még van fejleszteni valójuk. Ezek alapján a H.2.6. hipotézist, amely arra vonatkozott, hogy nincs kialakult környezeti számviteli rendszerük, elfogadhatjuk.

7.3 Azonosságok és különbségek az érintett csoportok információs igényében

Ebben az alfejezetben azt vizsgálom, mennyire különböznek, illetve hasonlítanak a kiválasztott érintett csoportok információs igényei. Feltételezésem, hogy lényeges eltérések tapasztalhatók az érdeklődés súlypontjaiban, de vannak olyan információk is, amelyek egyaránt fontosak mindegyik csoport számára. Ezeknek mindenképpen szerepelnie kell a jelentésekben (H.3. hipotézis).

Az elemzéshez az információs igényeket felmérő kérdőívet, illetve a kerekasztal beszélgetés tapasztalatait használok fel. Az elemzést egyszerre végzem a közös pontokra és a különbségekre vonatkozóan, s mindkét témában vizsgálom a témaköröket és a számszerű információkat is.

7.3.1 Azonosságok és különbségek a témakörök megítélésében

A témakörök fontosságának megítéléséhez a kérdőív és a kerekasztal vita eredményeit egy táblázatban foglalom össze.

Táblázat 7.14 Az érintett csoportok információs igényeinek összehasonlítása a témakörök tekintetében

	hatóság		önkormányzat		civil szervezetek	
	Kérd ⁶⁸	Fórum	Kérd	Fórum	Kérd	Fórum
1. a vállalati tevékenységek bemutatása	F	N	F	SZ	F	N
2. a környezeti politika ismertetése	F	N	NF	N	NF	N
3. a környezeti menedzsment és környezetvédelmi szervezet bemutatása	F	SZ	F	N	F	SZ*
4. környezetközpontú irányítási rendszer tanúsításának közzlése	F	N	F	N	F	N
5. környezetvédelmi auditok eredményei	F	N	F	N	F	N
6. a termelés környezeti hatásai	NF	SZ	NF	SZ	NF	SZ
7. a termékek környezeti hatásai	NF	SZ	NF	N	NF	SZ
8. a jogszabályok betartása	F	SZ	F	N	F	SZ
9. munkaegészségügyi kérdések	F	N	F	N	F	N
10. a balesetek kezelése és a vészhelyzetekre való felkészülés	NF	N	F	SZ	F	N
11. az előző években hozott környezetvédelmi intézkedések és annak eredményei	F	SZ	F	SZ	F	N
12. a következő évekre kitűzött környezetvédelmi célok	F	N	NF	SZ	F	SZ
13. az elkövetkezendő évekre tervezett intézkedések	F	N	NF	SZ*	F	N
14. vállalati környezetvédelem pénzügyi vetületei	N	SZ	F	SZ	F	N
15. részvétel környezetvédelmi programokban	F	N	F	N	F	N
16. együttműködés a vevőkkel és szállítókkal a környezetvédelem területén	F	N	F	N	F	N
17. környezetvédelemmel kapcsolatos szponzorálások	N	N	F	N	F	SZ*
18. kapcsolattartás az érintett csoportokkal	F	SZ	F	N	F	N
19. a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos vállalati elképzelések	F	SZ	F	N	F	SZ

kérdőív: N: nem fontos, F: közepesen fontos, NF: nagyon fontos

szakmai fórum: N: nem szerepel, SZ: szerepel

* csak a kiscsoportban merült fel

⁶⁸ Az érdekeltek körében végzett felmérésben a témakörök és a számszerűsített információk fontosságát kérdeztem meg az egyes csoportoktól 1-5-ös skálán (1: egyáltalán nem fontos, 5: nagyon fontos). A könnyebb értelmezhetőség kedvéért - a válaszok megoszlásának figyelembevételével - a 3-as alatti átlagértékeket a nem fontos, a 3-4,5 közötti értékeket a közepesen fontos és az 4,5 fölötti értékeket a nagyon fontos kategóriába tettem.

A táblázat azt mutatja, hogy a termelés környezeti hatásait mindegyik csoport kiemelten fontosnak tartotta. **Érdeemes azonban megvizsgálni, mit értettek az egyes csoportok környezeti hatás alatt, mert a fogalomba beletartozhatnak az input/output adatok, a koncentrációs értékek, környezeti állapotváltozások, az egészségügyi hatások, az ökológiai hatások stb.**

A Táblázat 7.15 azt mutatja, hogy az egyes csoportok mely hatásokat említették meg a kerekasztal vitán.

Táblázat 7.15 A környezeti hatások megjelenési formáinak fontossága az egyes érintett csoportok számára

hatóság	önkormányzat	civil szervezet
ózonkárosító anyagok, immisszió, örökölt károk, ökológiai hatások*	terjedő hatások*	
inputok, kibocsátások, állapotváltozások		
	környezet-egészségügyi hatások	

*csak a kiscsoportos megbeszéléseken hangzott el.

A táblázat alapján mondhatjuk, hogy az input-output adatokat és az állapotváltozásokat a hatóság és az önkormányzat tartotta fontosnak. Mindkét csoport tételesen megadta a kibocsátások listáját, és lényegesnek ítélte a teljeskörű bemutatást. Esetükben érthető az érdeklődés, hiszen a feladatkörükhöz tartozik e hatások ismerete. Említésre kerültek a hatásláncok további elemei is, mint az egészségügyi és ökológiai hatások, ez előbbi az önkormányzatnál és a civil szervezeteknél, az utóbbi a hatósági csoportban. Az önkormányzatnál az egészségügyi hatások iránti érdeklődés természetes, hiszen a településük környezeti állapotáért felelősek. Érdekes eredmény viszont, hogy a civil szervezetek nem említették meg az ökológiai hatásokat, a környezet-egészségügyit viszont igen. Ez annak is köszönhető, hogy a megjelent környezetvédő szervezetek közül csak egy foglalkozik természetvédelemmel. A válaszokból viszont úgy tűnik, hogy a környezetvédelmi felügyelőségek nyitottak az ökológiai értékek védelmére, annak ellenére, hogy természetvédelmi hatósági jogkörrel a nemzeti park igazgatóságok rendelkeznek. A környezeti hatásvizsgálati eljárásban a felügyelőségek is találkoznak élővilágot érintő hatásokkal, ez megindokolhatja a téma megjelenését. Az ózonkárosító anyagok megjelenése a hatósági csoportban valószínűleg azzal magyarázható, hogy felhasználásukról a felügyelőség - a vállalati bevételek alapján - nyilvántartást vezet. Emellett a termékdíj köteles termékek között szerepelnek az ózonkárosító anyagokat tartalmazó termékek is (pl. hűtőgép), s a termékdíjak beszedése és elbírálása felügyelőségi hatáskör. Az önkor-

mányzatok kiemelték a terjedő hatásokat, amit magyaráz, hogy kellő mélységben csak az illetékességi területükön lévő szennyező forrásokat ismerik, ezért fontos számukra, hogy a máshonnan származó szennyezésről is információhoz jussanak. Abban az esetben, ha az önkormányzat területét más településen működő vállalat szennyezése is érinti, akkor kezdeményezheti a bírság megosztását. Ez tehát anyagi ösztönzést is jelent ahhoz, hogy információt szerezzen a terjedő szennyezésekről.

Térjünk vissza az első összefoglaló táblázathoz (Táblázat 7.14). **A második legjelentősebb hatásnak a termékek környezeti hatásai bizonyultak.** E hatás kiemelt fontosságát a hatósági és a civil szervezetek csoportja egyértelműen vallja, az önkormányzatoknál viszont ellentmondás tapasztalható a kérdőív és a kerekasztal beszélgetés eredményei között. A hatóság a termékdíjas termékek elbírálása során gyakran találkozik a problémával, ezért érdeklődésük érthető. A civil szervezetek pedig egyrészt a kockázatok miatt, másrészt a környezetbarát termékek vizsgálata során, harmadrészt a túlzott fogyasztás és a hulladékok problémájának tárgyalása kapcsán foglalkoznak a termékek környezeti hatásaival. Érdekes a későbbiek során megnézni, hogy ez a két csoport megemlítette-e az életciklus-elemzést a számszerűsített információknál. A kérdőívben az önkormányzatok nagyon fontosnak ítélték a termékek hatásait, de a szakmai napon nem említették meg. Ennek az lehet az oka, hogy az önkormányzat ténylegesen a területét érintő hatások iránt érdeklődik, s a kérdőív kitöltője valószínűsíthetően ‘egyszerű állampolgárként’ ítélte fontosnak a termék környezeti hatásait.

Mielőtt a további közös pontokat kiemelnénk, érdemes megnézni az *inkonzisztenciákat*. A környezeti politika ismertetése a kérdőív alapján nagyon fontosnak tűnt az önkormányzat és a civil szervezetek számára is, mégsem említették meg a kerekasztal megbeszélésen. Ennek egy lehetséges magyarázata, hogy a környezeti politika meglétét ezeknél a vállalatoknál természetesnek tartják. A hatóság a balesetek kezelését a kérdőíves megkérdezés során nagyon fontosnak ítélte, a fórumon azonban ez a témakör nem került elő. A haváriák kezelését ugyan megemlítették a kerekasztal vitán, de nem a felkészülésre helyezték a hangsúlyt. A felemás érdeklődés oka lehet, hogy a hatósági résztvevők általában egy-egy környezeti elem felelősei voltak, ezért elképzelhető, hogy a saját területükre koncentráltak és egyszerűen nem jutott eszükbe a téma. A környezetvédelem pénzügyi vetületei ezzel szemben a fórumon felkerült a hatósági csoport listájára, a kérdőívben viszont nem találták fontosnak. A pénzügyi információ tág fogalom, mert beletartozhat a pénzügyi bírságtól kezdve a beruházásokon át a működési költségekig több-

féle kategória. A hatósági képviselők feltehetően a bírságokra és a termékdíjakra gondoltak a pénzügyi információk címszó alatt, mert ezeknek a kivetésében érintettek. A költségek iránti felemás érdeklődésüket mutatja, hogy a számszerű információk között már nem említették meg a pénzügyi információkat.

A hatóságok és a környezetvédő szervezetek egyaránt fontosnak tartották a környezeti menedzsment bemutatását, a jogszabályok betartását és a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos vállalati elképzelések ismertetését. A jogszabályok betartása érthető mindkét csoportnál: a hatóság esetében ez jogköréből adódik, a civil szervezetek számára pedig ez egy minimum elvárás. A vállalat környezetvédelmi szervezetének bemutatásánál a hatóság a felelősségi körök megjelenítését emelte ki. A civil szervezetek a kerekasztal megbeszélésen hangsúlyozták, hogy a vállalatok és a zöldek szemlélete eltér egymástól; a vállalat sokszor a maximumnak tekinti a KIR kiépítését, a zöldek számára ez minimum elvárás. A hatósági vonal nyitottságát mutatja, hogy a fenntartható fejlődés témakörét is megjelenítette. A környezetvédő csoportok esetében ez természetes.

Érdekes viszont, hogy az érintettekkel való kapcsolattartást a hatósági csoport emelte ki egyedül annak ellenére, hogy a vállalatokkal éppen nekik van a legszorosabb kapcsolatuk. A civil szervezetek esetében ez mindenképpen elvárható lett volna.

Az előző évben hozott intézkedések eredményei, a célok és a tervezett intézkedések közül egy legalább a fontos kategóriába került mindegyik csoportnál. Az önkormányzatok kiemelten fontosnak tartották a jövőbeli célok és intézkedések kitűzésének megjelölését, amit valószínűleg fel tudnának használni a most készülő önkormányzati környezetvédelmi programokhoz.

Olyan témák is szerepeltek a kérdőívben, amelyeket csak egy-egy csoport emelt ki. A vállalati tevékenységek bemutatását egyedül az önkormányzat tartotta fontosnak. A hatóság nyilván ismeri a vállalat tevékenységét, tehát nincs szüksége erre az információra. A civil szervezetek esetében ez furcsa, hiszen korlátozott a lehetőségük a közvetlen információszerzésre. A következő évekre kitűzött célokat és intézkedéseket az önkormányzat kiemelten fontosnak jelezte mind a kérdőív kitöltésekor mind a fórumon. A környezetvédelmi pénzügyek megjelenítését szintén az önkormányzat szorgalmazta. Mindkét téma -mint a kerekasztal vitán kiderült - azért fontos az önkormányzat számára, mert az önkormányzati környezetvédelmi programok tervezéséhez szolgáltatnak információt. A környezetvédelemmel kapcsolatos szponzorálásokat a környezetvédő szerve-

zetek hangsúlyozták. Ez érthető, hiszen a környezetvédelmi szervezetek forrásai az elmúlt időszakban jelentősen csökkentek, s a vállalati szféra támogatására is számítanak (bár ezt a zöld mozgalom felemásként értékeli). Ez is jelzi a zöld szervezeteknél jelentkező szerepzavart.

A kerekasztal beszélgetés során az egyes csoportok megemlítették olyan témákat is, amelyek a kérdőívben nem szerepeltek (lásd Táblázat 7.16)

Táblázat 7.16 A kérdőívben nem szereplő témák megjelenése a kerekasztal beszélgetésen

hatóság	önkormányzat	civil szervezet
<ul style="list-style-type: none"> • zöld terület • monitoring • hatásterület • érintettek 	<ul style="list-style-type: none"> • hatóság-önkormányzat-vállalat viszonya • több önkormányzatot érintő problémák kezelése 	<ul style="list-style-type: none"> • lakossági panaszok • társadalmi szerepvállalás • termék és hulladék szálítása • reklámozás költsége

A hatóságnál megjelent a zöld terület aránya, ami érdekes, mert ennek kiemelését az önkormányzatoktól lehetett volna várni. A monitoring fontossága érthető, mert a környezetvédelmi minisztérium kiemelt programként kezeli a monitoring rendszer kialakítását, amelyhez a felügyelőségeknek is információkat kell szolgáltatni a vállalatok által okozott szennyezésekről. Tapasztalataik valószínűleg azt mutatják, hogy a vállalatok nem működtetnek saját monitoring rendszert. A vállalatok körében végzett felmérés és a kerekasztal megbeszélés is ezt támasztotta alá. A hatásterület és az érintettek körének megadása ahhoz szükséges, hogy a hatásokat le lehessen határolni.

Az önkormányzati képviselők a kiscsoportos beszélgetés során többször kiemelték, hogy nincs kellő információjuk a vállalatokról, adatokhoz sokszor csak fizetség ellenében jutnak. Ez azt mutatja, hogy nem megfelelő az információáramlás a hatóság és az önkormányzat között, pedig a környezetvédelmi felügyelőségek hatásköreiről szóló rendelet hangsúlyozza, hogy a felügyelőségeknek segíteniük kell az önkormányzatokat környezetvédelemmel kapcsolatos feladataik ellátásában. Ezek szerint a gyakorlat nem ezt jelzi. Az önkormányzatok másik problémája, hogy csak a saját illetékességi területükön működő, illetve csak ott hatást kifejtő cégekről van információjuk, - mert mint már többször említettük - helyi ügyekben (vagyis az illetékességi területen belül) látják el a környezetvédelmi hatósági funkciót. Emiatt jelezték annak fontosságát, hogy a több önkormányzatot érintő problémákról is számoljanak be a vállalatok.

A **civil szervezetek** által megjelenített plusz témák azt sugallják, hogy a szervezetek egy **szélesebb társadalmi szerepvállalást várnak el a vállalattól**. A reklámozás költségét azzal hozták összefüggésbe, hogy a vállalat milyen eszközökkel népszerűsíti termékeit, és átgondolja-e tevékenysége természetét. A termék és hulladék szállítása is ezzel van kapcsolatban.

7.3.2 Azonosságok és különbségek a számszerű információk megítélésében

Az érintett csoportoknak kiküldött kérdőívben külön kérdés vonatkozott arra, milyen fontos számukra egy-egy mutatószám megjelentetése.

A Táblázat 7.17 a kérdőíves megkérdezés és a kerekasztal vita eredményeit együttesen ábrázolja. Az önkormányzatok a szakmai nap második felében már nem vettek részt, ezért a táblázatban az első beszélgetésben elhangzott információk alapján becslöm, mit tartottak volna fontosnak.

Táblázat 7.17 A számszerű információk fontossága az érintett csoportok számára⁶⁹

	hatóság		önkormányzat		civil szervezet	
	Kérd	Fórum	Kérd	Fórum	Kérd	Fórum
1. felhasznált anyag- és energiamennyiség	NF	SZ	NF	SZ*	F	SZ**
2. szennyezőanyag kibocsátások	NF	SZ	NF	SZ*	NF	N
3. hulladéktermelés	NF	SZ	NF	SZ*	NF	SZ***
4. a vállalat vagy üzem működésének hatása a közeli település levegőminőségére	NF	SZ	NF	SZ*	F	N
5. a vállalat vagy üzem működésének hatása a környező felszíni vizek vízminőségére	NF	SZ	NF	SZ*	F	N
6. a vállalati működés hatása a talaj minőségére	NF	SZ	NF	SZ*	F	N
7. a vállalati működés hatása a felszín alatti vizek minőségére	NF	SZ	NF	SZ*	F	N
8. a vállalat szennyezéséből adódó egészségügyi problémák a közeli településeken (levegő-, víz- vagy talajszennyezés útján)	F	N	NF	SZ*	NF	SZ*
9. a vállalat működésének ökológiai hatásai (növények, állatok, élőhelyek állapotára)	F	SZ*	NF		F	N
10. a vállalat működésének savas esőt okozó hatása	F	N	NF		F	N
11. a vállalat működésének hozzájárulása a globális felmelegedéshez	F	N	NF		F	SZ
12. a vállalat működésének hozzájárulása az ózonlyuk problémához	F	SZ*	NF		F	SZ

kérdőív: N: nem fontos, F: közepesen fontos, NF: nagyon fontos

szakmai fórum: N: nem szerepel, SZ: szerepel

*szerepelt, de a témakörök között említették, nem a számszerű információk között

** csak a veszélyes anyagok és a megújuló erőforrások szerepeltek

*** csak az újrahasznosítást, visszaforgatást emelték ki

Érdeklődését tekintve a hatóság és az önkormányzat áll közel egymáshoz. Mindkét csoport kiemelten fontosnak tartotta az input és output adatokat, illetve az állapotmutatókat.

⁶⁹ A skálatranszformációt a témaköröknél alkalmazott módon végeztem itt is el.

Ez feladatkörükből adódik. Az egészségügyi problémákat már csak az önkormányzat jelezte kiemelkedően fontosnak, ami érthető, hiszen a település egészségügyi állapotának megőrzése az önkormányzat egyik feladata. A hatóságok közül az ÁNTSZ hatáskörébe tartozik a vállalatok egészségügyi hatásainak nyomon követése, ami megmagyarázza, miért nem volt olyan fontos e témakör a környezetvédelmi felügyelőségek számára.

A civil szervezetek a számszerű információk fontosságát a másik két csoporttól eltérően ítélték meg. Az input/output adatoknál is speciális témákra voltak kíváncsiak, így a megújuló energiaforrások alkalmazására, a veszélyes anyagok használatára és a hulladék újrahasznosítására. Érdekes, hogy a kérdőív kitöltésekor kiemelkedően fontosnak ítélték a kibocsátásokat is, de a kerekasztal vitán ezt már nem említették meg. Az egészségügyi hatásokkal is némileg hasonló a helyzet, mert azt a kérdőívben nagyon lényeges szempontként szerepeltették, a kerekasztal vitán csak a témakörök tárgyalásánál említették, a számszerű információknál pedig már nem sorolták fel. Hangsúlyozták viszont a globális folyamatokat. Ez azt mutatja, hogy **a hangsúly a vállalati tevékenység jellegére tevődött át, s már csak a fenntarthatósági témákról szólt a beszélgetés.**

A kerekasztal vitán a táblázatban megadott kategóriákhoz képest más kategóriákat is megadott mindkét csoport, amint azt a Táblázat 7.18 táblázat mutatja.

Táblázat 7.18 A kerekasztal vitán a hatóság és a civil csoportok által megemlített számszerű információk

Hatóság	Civil szervezet
<ul style="list-style-type: none"> menedzsment mutatók panaszok, jogi esetek száma kockázat mértéke 	<ul style="list-style-type: none"> termék életciklus import szállítás tevékenység fenntarthatósága

* csak a kiscsoportban említették meg, a plenáris vitán már nem hangzott el

A hatósági csoport a menedzsmentet jellemző mutatószámokat, illetve a kockázatok számszerűsítését említette még meg. A környezeti menedzsment bemutatását már a témakörök között is kiemelték, s valószínűsíthető, hogy a vitaindító előadás hatására - amelyben kiderült, hogy a számszerű jellemzésre is van lehetőség - említették meg itt is a témát. A kockázat mértékét a KIR-rel hozták összefüggésbe, s olyan indikátort képzeltek el, amely a vállalat környezethasználatához képest mutatja, megfelelő-e a vállalati környezetirányítás szintje. A környezetvédő szervezetek ismételten kiemelték a termék életciklus-elemzését, illetve a tevékenység fenntarthatóságára helyezték a hangsúlyt. Az import és a szállítás is ezzel van kapcsolatban.

Szemponatok a mutatószámok kialakításánál

A kérdőíves felmérésben és a szakmai napon is szerepelt az a kérdés, milyen szempontokat kellene a vállalatoknak figyelembe venni a mutatószámok képzésénél.

A kerekasztal fórum második blokkjában a számszerű információk megjelenítésének szempontjairól szólt a beszélgetés. A következő táblázat a kérdőív erre vonatkozó eredményeit hasonlítja össze a kerekasztal vitán elhangzottakkal.

Táblázat 7.19 A mutatószámok megjelenítésénél értékelendő szempontok az egyes érintett csoportok megítélésében

	hatóság		önkormányzat		civil szervezet	
	Kérd	Fórum	Kérd	Fórum	Kérd	Fórum
több évre vonatkozó összehasonlító adatok	F	SZ	NF		NF	SZ
magyar határértékekhez való viszonyítás	NF	SZ	NF	SZ*	F	N
EU határértékekhez való viszonyítás	F	N	NF		F	N

kérdőív: N: nem fontos, F: közepesen fontos, NF: nagyon fontos

szakmai fórum: N: nem szerepel, SZ: szerepel

* az önkormányzat a kerekasztal beszélgetés első vitáján említette meg ezt a szempontot.

A táblázat azt mutatja, hogy a magyar határértékhez való viszonyítást a hatóság és az önkormányzat, míg a több évre vonatkozó adatok közlését a környezetvédő csoportok tartották kiemelkedően fontosnak. A környezetvédő szervezetek a jelek szerint nem tartják elegendőnek a jogszabályok betartását, hanem más viszonyítási alapokat keresnek. Az EU határértékek közepes fontossága érthető, mert a csoportok ezt még a jövő feladatának érezhetik. A következő táblázatban azt mutatjuk be, milyen szempontokat említettek még az előzőek kiegészítéseként a szakmai nap (ott maradt) résztvevői.

Táblázat 7.20 A mutatószámok megjelenítésének fontos szempontjai az egyes érintett csoportok szerint a kerekasztal beszélgetés alapján

hatóság	civil
országok közötti, leányvállalatok, telephelyek teljesítményének összehasonlítása	iparági átlaghoz hasonlítás
BAT-hoz való hasonlítás, iparágsspecifikus mutatószámok	

* az önkormányzat véleményére csak az 1. kiscsoportos megbeszélésen elhangzottakból következtettem.

Mindkét csoport kiemelte BAT-hoz (vagyis a legjobb elérhető technológiához) való hasonlítást és az iparágsspecifikusságot. A hatóságoknál a BAT valószínűleg az IPPC direktíva kapcsán került előtérbe. A zöld szervezetek esetében is érthető, hogy a legjobb iparági gyakorlatot veszik viszonyítási alapnak, s ezt a határértékek betartásánál fontosabbnak ítélik meg.

Következtetés

Az elemzések során azt tapasztaltuk, hogy vannak közös pontok az érintett csoportok által igényként megfogalmazott témakörökben, így

- a termelés környezeti hatásai és
- a termék környezeti hatásai tekintetében.

Ugyanígy mindegyik érintett csoport fontosnak tartja

- a hulladéktermelés számszerű megjelenítését.

Emellett azonban vannak eltérések az információs igények között.

Mindhárom csoportnak vannak speciális igényei a témakörök tekintetében:

- hatóságok: balesetek kezelése, immissziós értékek, hatásterület kijelölése, érintettek körének meghatározása, zöld felület nagysága, stb.
- önkormányzatok: állapotleírás, intézkedési tervek, több önkormányzatot érintő problémák, az önkormányzat-vállalat-hatóság kapcsolata
- civil szervezetek: hulladék és termék szállítása, helyi közösségek támogatása, reklámozás hatásainak átgondolása

A mutatószámok esetében a külön kívánságok közül érdemes megemlíteni a következőket:

- hatóságok: menedzsment mutatók, panaszok, jogi esetek, kockázat
- önkormányzatok: terjedő hatások (csak következtetni lehet a témakörökből)
- civil szervezetek: termék életciklus elemzése, újrahasznosítás, megújuló erőforrások használata, import, szállítás, a tevékenység fenntarthatósága

Az eredmények alapján a H.3. hipotézist elfogadom, amely szerint az érintett csoportok igényeinél azonosságok és különbségek is megfigyelhetők.

7.4 A vállalat és az érintett csoportok eltérő véleménye a jelentés tartalmáról

Ebben az alfejezetben a kiválasztott érintettek információs igényeit azzal vetem össze, mit gondol a vállalat információs igénynek. Azt is megvizsgálom, mit tart fontosnak a vállalat közölni, és ez hogyan viszonyul az érintett csoportok kinyilvánított igényeihez (H.2.4 és H.2.5. hipotézisek).

7.4.1 Az érintett csoportok információs igényei és a vállalatok elképzelései ugyanerről

A jelentéskészítő vállalatoknak kiküldött kérdőív egyik kérdése vonatkozott arra, hogy a vállalat szerint az érintett csoportokat milyen információk érdeklik⁷⁰. Ennek a felmérésnek az eredményeit hasonlítjuk össze az érintettek információs igényeire vonatkozó korábbi értékelések eredményeivel. A következő táblázat azt mutatja, mennyire egyezik a vállalatok és az érintett csoportok véleménye a hat témakör tekintetében.

Táblázat 7.21 Az érintettek információs igényei és a vállalatok elképzelései erről

	hatóság információs igényei		önkormányzat információs igényei		civil szervezet információs igényei	
	hatóság	vállalat így gondolja	önkormányzat	vállalat így gondolja	civil szervezet	vállalat így gondolja
környezeti politika és környezeti szervezet	F?	SZ	F?	SZ	F?	F
termelés környezeti hatásai és kockázatai	NF	F/NF	NF	F	NF	F/NF
termék környezeti hatásai	<u>NF</u>	<u>SZ</u>	F?	SZ	NF	F/NF
környezetvédelmi költségek	N?	N	<u>F</u>	<u>N</u>	N?	SZ
meghozott és tervezett intézkedések	F	F	F/NF	F	N?	SZ
jogszabályok betartása	F	F/NF	F	F/NF	F	F/NF

N: nem fontos, F: közepesen fontos, NF: nagyon fontos, SZ: szóródik

A táblázatból látható, hogy egyes kérdéskörökben a vállalatok és az érintett csoportok is bizonytalanok, más témákat közelítően hasonlóan értékelnek, vagy árnyalatnyi különbség van az értékelésben, s találunk olyan témát is, amelyet ellentétesen ítélnék meg.

A vállalatok között nagy eltérés mutatkozik annak megítélésében, hogy a hatóságok és az önkormányzatok számára fontos téma-e a környezeti politika és környezetvédelmi szervezet. A táblázat szerint az érintett csoportoknál sem egyértelmű ennek megítélése. A korábbi elemzések során láttuk, hogy a környezeti politikát a kérdőíves megkérdezés során fontosnak (önkormányzatok nagyon fontosnak) tartották, a kerekasztal fórumon

⁷⁰ 10 érdekcsoportot kellett értékelni 6 információs csoport (környezeti politika és környezeti szervezet, a termelés környezeti hatásai és kockázatai, környezetvédelmi költségek, meghozott és tervezett intézkedések, jogszabályok betartása) tekintetében 3-as skálán (0: egyáltalán nem érdekli, 1: érdekli, 2 : részletesen érdekli) A táblázatban ezeket a kategóriákat átneveztem: nem fontos, fontos, nagyon fontos kategóriáknak a másik elemzéssel való összehasonlíthatóság kedvéért.

pedig nem említették meg. A környezeti menedzsmentet a hatóságok a „fontos” kategóriába sorolták. Ez azt jelenti, hogy nem volt szerencsés a két kategória összerakása.

Hasonlóan bizonytalan annak megítélése, hogy az önkormányzatok számára fontos-e a termék környezeti hatása. A korábbiakban már utaltunk arra, hogy valószínűleg hatóságként nem foglalkoznak ezzel a témával. Másrészt láttuk azt is, hogy sem az életciklus-elemzés, sem az ökocímkézés nem volt teljesen ismert fogalom számukra.

A környezetvédelmi szervezetek környezeti pénzügyek iránti érdeklődése sem egyértelmű, bár inkább a nem felé hajlik. Nem véletlen tehát, hogy a vállalatok is bizonytalanok voltak az információs igényeket illetően. Ehhez hasonló a jogszabályok betartásának fontossága. Mindegyik érintett csoport közepesen fontosnak tartotta a témát, a vállalatok pedig a ’közepes’ és ’nagyon fontos’ kategória között ingadoztak. Bár a hatóság és az önkormányzat is a megjelenítés szempontjainál nagyon fontosnak tartotta a magyar határértékekhez való viszonyítást. Eszerint közelítően hasonlóan fogadhatjuk el a két oldal értékelését.

Számos olyan témakört találunk, amelynél a tényleges igények megjelenését jól látják, de fontosságukat másként ítélik meg. Erre példa a termelés környezetvédelmi hatásai az önkormányzat esetében. **Az önkormányzat egyértelműen nagyon fontosnak tartotta a hatások megjelenítését, a vállalat pedig azt gondolta, hogy csak közepesen fontos számukra.** Az eltérés magyarázatát csak találgatni lehet. Valószínűleg nem túl szoros a vállalatok és önkormányzatok kapcsolata, s az önkormányzat környezetvédelemmel foglalkozó szakembereinek nincs idejük ezen információknak utánajárni. A vállalatok valószínűleg nem látják az önkormányzatoknak azt az információs igényét, ami a környezetvédelmi programjuk összeállításánál jelentkezik.

Erős eltérés egyedül a környezetvédelmi költségek esetében volt megfigyelhető, ahol a vállalatok azt gondolták, a téma nem érdekli az önkormányzatokat, a kérdőíves felmérés és a szakmai nap pedig ennek épp az ellenkezőjét mutatta ki. Mint már utaltunk rá, az önkormányzatok azért tartják fontosnak a környezetvédelmi költségeket, mert a környezetvédelmi program készítéséhez fontos információt jelent; erre a vállalatok valószínűleg nem gondoltak. **Az eltérő megítélésre még egy példa a termék környezeti hatásainak fontossága a hatóság számára. A vállalatok különféleképpen nyilatkoztak arról, hogy ez a téma mennyire fontos a hatóság számára, a hatóság pedig egyértelműen kiemelkedő jelentőségűnek tartotta.** Az eltérő megítélés oka az

lehet, hogy a vállalatok nem gondoltak a termékdíjra, ahol a mentesség megállapításához szükség van termékinformációkra.

A felmérés korlátozott abban a tekintetben, hogy előre megadott témaköröket vizsgált. Nem volt tehát lehetőség arra, hogy esetleg az érintett csoportok által igényelt további témaköröket is teszteljünk a vállalatok körében. A táblázat mindenesetre egy tanulsággal szolgál: annak ellenére, hogy a legtöbb témakör esetében nem volt nagy eltérés a tekintetben, hogy a vállalat mit gondolt az érintett csoportok megítéléséről egy-egy téma tekintetében, s mi volt a tényleges vélemény, a párbeszéd a bizonytalanságokat tisztázza és az esetleges eltéréseket korrigálhatja.

7.4.2 Az érintettek és a vállalat által fontosnak tartott témakörök és számszerű információk összehasonlítása

Témakörök

A korábbi módszereket követve először a kerekasztal vitában a vállalati csoport által fontosnak tartott témaköröket hasonlítjuk össze az érintett csoportok véleményével. A korábbi táblázatok adatait használjuk fel újra kiegészítve a vállalatokra vonatkozó információkkal. A következő táblázat azt mutatja, hogy a vállalatok által fontosnak tartott témakörökről mit gondolnak az érintett csoportok.

Táblázat 7.22 A vállalat és az egyes érintett csoportok által is fontosnak tartott témakörök

Előforduló témakörök	Vállalat	Hatóság		Önkormányzat		Civil szervezet	
		Kérd	Fórum	Kérd	Fórum	Kérd	Fórum
környezeti politika	SZ	F	N	NF	N	NF	N
cégbemutató, technológia, tevékenység leírása	SZ	F	N	F	SZ	F	N
input (erőforrás felhasználás)	SZ	NF**	SZ	NF**	SZ	F	SZ***
kibocsátások	SZ	NF**	SZ	NF**	SZ	NF	SZ***
határérték túllépések	SZ	F	SZ	F	N	F	SZ
intézkedési tervek	SZ	F	N	NF	SZ*	F	N
pénzügyi információ (költségek)	SZ	N	SZ	F	SZ	F	N

kérdőív: N: nem fontos, F: közepesen fontos, NF: nagyon fontos, üres rubrika: nem szerepelt a kérdőívben

kerekasztal beszélgetés: SZ: szerepelt, N: nem szerepelt

*csak a kiscsoportos beszélgetésben szerepelt

** a számszerű információknál szerepelt, mert a témakörökre vonatkozó kérdések csak a termelés környezeti hatásaira vonatkoztak

*** csak résztémákat említettek

A táblázat azt mutatja, hogy vannak átfedések a vállalatok által közölni kívánt információ és az érintett csoportok igényei között. A környezeti politikát ugyan a kerekasztal

beszélgetés során nem említették az érintett csoportok, a kérdőívben azonban az önkormányzat és a civil szervezetek is kiemelkedően fontosnak ítélték azt. A termelés környezeti hatásait a kérdőíves felmérésben szintén mindegyik csoport nagyon fontosnak tartotta, de mint már bemutattuk, az input/output mellett más hatásokat is kiemelnek. A számszerű információk megjelenítésénél láttuk, hogy a kibocsátások mindegyik csoportnál, az inputok a hatóságnál a legfontosabbak. Az intézkedései terveket ugyan csak az önkormányzat említette, de a célok a civil szervezetnél is előfordultak. A pénzügyi információkat a civil szervezet nem említette a szakmai napon, de a kérdőíves felmérésben a közepesen fontos kategóriába sorolta. Mint ahogyan korábban is láttuk, a hatóság a kérdőívben lényegtelennek jelölte a pénzügyeket, a szakmai napon viszont már a fontosabb témák közé sorolta azt.

A vállalati csoport két témakör - az immissziók és a negatív információk - megítélésében nem jutott teljes konszenzusra a kiscsoportos megbeszéléseken.

Az *immissziók* megjelentetésének fő akadályja, hogy nem számszerűsítik, legfőképpen technikai akadályok miatt. A vállalati szakemberek megemlítették, hogy nehéz a hatások bizonyítása és számszerűsítése, mert a mérőponton olyan komponensek is megjelennek, amiért nem a vállalat a felelős. Problémaként jelezték azt is, hogy nincs olyan vállalati szakcsoport, amely a méréseket és becsléseket elvégezhetné. A vállalatok a kérdőíves megkérdezésben ugyan azt állították, hogy a koncentrációs értékeket számszerűsítik, de a további elemzések során kiderült, hogy nem igazán ismerik a környező település környezetminőségi adatait, és nem mindenki tudja a számszerűsítés módszerét sem megmondani.

A *negatív információkról* is megoszlott a vélemény. A vállalati csoport egyik fele azt tartotta, hogy már vannak erre példák (pl. Budapesti Erőmű, Dunapack, Mol), s a vezetőség meggyőzhető a negatívumokról abban az esetben, ha már megvan a megoldása is. A csoport másik fele viszont kétségét fejezte ki, mondván, hogy a jelentésnek így negatív hatása lenne, főleg akkor, ha a többi vállalat ezt nem teszi. Az érintett csoportoknak kiküldött kérdőív kérdéseire adott válaszok azt mutatják, hogy **az önkormányzatok és a civil szervezetek kiemelkedően fontosnak, a hatóságok közepesen fontosnak tartják a rossz hírek közzétételét.** A kiscsoportos beszélgetések során a hatósági és a környezetvédő csoportban is előkerült ez a vélemény. A hitelesség tárgyalásánál még visszatérünk erre a témára.

Érdemes azokat a témaköröket is megnézni, amelyeket a vállalati csoport nem tartott fontosnak a jelentésekben szerepeltetni, az érintett csoportok viszont igen. A Táblázat 7.23 emlékeztetőül ezeket a témaköröket foglalja össze:

Táblázat 7.23 A vállalatok által nem említett, de az érintett csoportok által fontosnak tartott témakörök

	hatóság	önkormányzat	civil szervezet
hatóság	ózonkárosító anyagok, zöld felület, állapotváltozások, monitoring, örökölt károk, ökológiai hatások*, hatásterület, érintettek, kapcsolattartás az érintettekkel	haváriák*, megvalósult és meg nem valósult intézkedések*,	termék-életciklus, ökológiai/gazdasági fenntarthatóság KIR felelősök,*
önkormányzat		biztonságtechnika, termelésből adódó kockázatok, kiindulási állapot leírása hatóság-önkormányzat-vállalat viszonya terjedő hatások*	környezet-egészségügyi hatások,
civil szervezet			lakossági panaszok, hulladékkezelés és szállítás, termék szállítás, társadalmi szerepvállalás, helyi közösségek támogatása,* helyi erőforrások felhasználása,* reklámozás költsége

*csak a kiscsoportos beszélgetésben fordult elő

sötét: azon témakörök, amelyeket csak egy-egy csoport tartott fontosnak, fehér: azon témakörök, amelyeket két csoport is fontosnak tartott

Ugyan a vállalatok nem említették meg ezeket a témákat, de érdemes megnézni, hogy közülük mi jelenik már meg a magyar jelentésekben. A megjelenés ugyanis azt mutatja, hogy a vállalat fontosnak tartja a témát, de a kerekasztal vitán időszűke vagy a beszélgetés más irányultsága miatt maradt le a listáról.

Az érintett csoportok által fontosnak tartott, a vállalatok által azonban nem említett témák között a KIR felelősök már szerepelnek a környezeti jelentések nagy részében. Ezt a témakört tehát lényegesnek ítélik a vállalatok, csak említésükre nem jutott idő a kiscsoportos megbeszélések során.

A témák között olyanok is szerepelnek, amelyek ugyan még nem általánosak, de már megjelennek egy-két jelentésben, mint pl: haváriák, örökölt károk, megvalósult és meg nem valósult intézkedések, kapcsolattartás az érintettekkel, termék életciklus, célok, monitoring, zöld felület nagysága, társadalmi szerepvállalás. (Példák: haváriák: Mol '99, örökölt károk: TVK '98, Budapesti Erőmű '99, Mol '97, megvalósult és meg nem valósult intézkedések: Budapesti Erőmű '99, Temic, kapcsolattartás az érintettekkel: Mol '96-98, Dunapack, zöld felület nagysága: Chinoin, társadalmi szerepvállalás: Mol mecenatúra). A nemzetközi gyakorlatban ezek a témák már gyakran előfordulnak.

Emellett néhány olyan témakör is felsorolásra került, amelyek még nem kaptak helyet a magyar jelentésekben: terjedő hatások, ökológiai hatások, helyi erőforrások felhasználása, hatásterület. A felsorolt témák mind túlmutatnak a termelés input/output vizsgálatán, de a nyugat-európai gyakorlatban is csak most kezdenek velük foglalkozni. A vállalati információs rendszer vizsgálata megmutatta, hogy az ökológiai hatásokat és a terjedő hatásokat a vállalatok ma még nem számszerűsítik.

Számszerűsített információk

Ebben a pontban az előző stratégiát követve először a kerekasztal vitán a vállalatok által fontosnak tartott mutatószámokat hasonlítjuk össze az érintett csoportok véleményével:

Táblázat 7.24 A vállalatok által fontosnak tartott számszerű információk érintett csoportok általi megítélése

Előforduló mutatószámok	Vállalat	Hatóság		Önkormányzat		Civil szervezet	
		Kérd	Fórum	Kér	Fórum	Kérd	Fórum
input adatok	SZ	NF	SZ	NF	SZ*	F	SZ
output adatok	SZ	NF	SZ	NF	SZ*	NF	N
pénzügyi információ	SZ	N	SZ*	NF**	SZ*		N
menedzsment mutatók	SZ		SZ				N
munkavédelem	SZ		N				N
oktatás	SZ		N				N
veszteségek	SZ		N				N

kérdőív: N: nem fontos, F: közepesen fontos, NF: nagyon fontos

szakmai fórum: N: nem szerepel, SZ: szerepel

üresen hagyott rubrikák: kérdőívben nem szerepeltek, illetve önkormányzat a fórumon már nem vett részt

*csak az első kiscsoportos beszélgetésben szerepelt

**következtethető a kérdőív témakörökre vonatkozó részéből

A vállalatok előrevetítették, hogy nő a menedzsment típusú indikátorok alkalmazása, ahol két új területet is megjelöltek: az oktatást és a munkavédelmet. Az előadásban is szerepelt, hogy a funkcionális területeken is lehet mutatókat képezni. Ez a pótlólagos információ is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a vállalati szakemberek ennek tényleges alkalmazhatóságára hívták fel a figyelmet. Egy-két jelentésben már szerepelnek ilyen

mutatószámok (pl. munkabalesetek száma (Mol '98), oktatásban részt vett személyek száma (Dreher)). A menedzsment mutatókat az érintett csoportok közül egyedül a hatósági csoport említette meg azt hangsúlyozva, hogy a vállalat működéséből adódó kockázathoz képest kell értékelni a környezeti menedzsment rendszer kiépítettségét, s külön kiemelve a panaszok és a jogi esetek számának megjelenítését. Megemlítendő, hogy nemzetközi szinten is most kezdik ezeket a területeket számszerűsíteni.

A *hatóság* az állapotmutatók fontosságára utalt, amelyet a vállalatok nem említettek meg. Az állapotmutatók képzésében rejlő nehézségekre már utaltunk az előző részben. A jelentésekben is csak a korábbi években felhalmozott szennyezések, talajszennyezések szerepelnek (Budapesti Erőmű '99, Mol '96-98). Visszautalva a nemzetközi összehasonlításra, az állapotmutatók a legkiválóbb vállalati gyakorlat elemei. Mint az előbbieken láttuk, még az immissziók mérése is problémás a vállalatok számára.

A *civil szervezetek* a vállalatoknál sokkal szélesebben húzták meg a szükséges mutatószámok körét: a globális hatások számszerűsítését, a termék életciklus elemzését és fenntarthatósági mérőszámok kialakítását kívánják meg a vállalatoktól. A fenntarthatóság mérőszámaiként szerepel az import és a szállítás mutatószámainak képzése, valamint a megújuló erőforrások használata is. Korábban láttuk, hogy a termék életciklus elemzését a legtöbb jelentéskészítő vállalat lehetségesnek tartja, de még nem számolja. A globális hatásokat a vállalatok egy része számszerűsíti, más része azt tartja, nincs ilyen hatása a vállalatnak. A jelentésekben már egy-két helyen szerepel legalább ismerettség szintjén (Budapesti Erőmű '99: globális felmelegedés, Mol '98, '99, TVK '98: ózonkárosító anyagok használata). A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy a globális hatások és a termék-életciklus elemzés eredményei már egy-két jelentésben szerepelnek, a fenntarthatósági mérőszámok kialakítása még várat magára.

A pénzügyi mutatók alkalmazásában vita volt a vállalati csoportban. Három problémás területet jelöltek meg:

- a pénzügyi mutató képzési nehézségei: nem tudják leválasztani a technológiába beépült környezeti költségeket, csak a csővégit
- a költség sokszor nincs arányban a környezeti teljesítménnyel
- az adatok titkossága: például ha a mutató a pénzügyi tervek egy része, vagy hatással lehet a piaci pozícióra, akkor nem biztos, hogy a vállalatvezetőség engedélyezi a közzétételt

A szempontok kapcsán **a vállalati csoportban vita alakult ki a relatív/abszolút mutatók alkalmazásának kérdésében**. A következő vélemények hangzottak el:

- Mit értenek az olvasók az abszolútból?
- A nagy volumenben gyártott termékre könnyebb megadni a fajlagost, sok kicsire nem érdemes (pl. gyógyszergyártásnál).
- Hogyan értékeljük azt, ha a környezeti teljesítmény javult, de a környezetterhelés romlott? Megkérdőjelezhető a termelés jogossága.
- A vállalatnak a fajlagos eredmény számít, a fenntartható fejlődés az abszolúttal van összefüggésben.
- Az érintett csoportokat valószínűleg az abszolút mutatók érdeklik.
- Hogyan értékelem akkor egy új telephely üzembe helyezését?
- Ki adja meg a termelés abszolút korlátját? a) fogyasztó, b) törvények

A párbeszédből két következtetés vonható le: **A vállalati csoport véleménye az volt, hogy az érintettek valószínűleg az abszolút indikátorokat keresik majd**, hisz azzal lehet ténylegesen mérni a vállalati működés által okozott terhelést. **Az eredmények összevetése azonban azt mutatta, hogy az érintett csoportok a relatív/fajlagos mutatószámokat is fontosnak tartották**, mert ebben látták az összehasonlíthatóság biztosítását.

Az együttgondolkodás eredménye volt az is, hogy előkerült a fenntartható fejlődés, és annak gyakorlati megvalósítása. A termelés abszolút korlátjának kérdése is erre utalt. A kiemelt gondolatoknál látjuk, hogy ebben a kérdésben nem jutottak megegyezésre.

Következtetés

A hipotézisek tesztelésének eredménye a következőkben foglalható össze.

Az érintettek és a vállalat elképzeléseinek összevetése az információs igényekről azt mutatta, hogy a vállalat az esetek nagy részében közelítőleg jól ítéli meg, milyen témakörök érdeklik az érintett csoportokat. Kivételt képeztek a pénzügyi információk, amelyeket az önkormányzat és a civil szervezetek is fontosnak tartottak, míg a vállalatok ezt nem gondolták volna róluk. A fontosság tekintetében már nem minden esetben volt meg az összhang a vállalati elképzelések és a tényleges igények között. Az eredmények alapján sem egyértelműen elfogadni, sem elutasítani nem lehet a H.2.4 hipotézist, az érvényesség megállapításához további vizsgálatok szükségesek.

A H.2.5. hipotézis tesztelése során azt tapasztaltam, hogy mind a témakörök, mind a számszerű információk között voltak olyanok, amelyekben megegyezett a vállalat és az érintettek véleménye a közzétételt illetően: a környezeti politika, kibocsátások, határérték túllépések, pénzügyi információk. Emellett az érintett csoportok a megjelentetett információk körét bővítenék, pl. a környezeti állapotra a termékekre és a fenntartható fejlődésre vonatkozó információkkal. Ezek alapján a hipotézist elvetem, és helyette úgy módosítom, hogy a vállalat az információs igényeknél kevesebbet kíván közölni.

A korábbi vizsgálatokkal együtt a H.2. főhipotézis elfogadható, miszerint a jelentéskészítés folyamatában vannak hiányosságok.

7.5 Az érintett csoportok értékelése a környezeti jelentésekről

A következőkben azt vizsgálom, milyen az érintett csoportok megítélése a jelenlegi környezeti jelentésekről, mennyire felel meg elvárásaiknak a jelentés, találnak-e bennük pozitív elemeket, megfogalmazzák-e a továbbfejlesztés lehetőségeit (H.4. hipotézisek). A jelentések értékelését azok hitelessége is erősen befolyásolja, ezért erre a témára külön kitérek.

7.5.1 Az igényeknek megfelelő-e a tartalom?

Az érintett csoportoknak kiküldött értékelő lapon több tartalmi elem megjelenését kellett értékelni a csatolt jelentéseknél. Az eredmények értelmezésének elősegítésére először újra előhívjuk annak az elemzésben az eredményeit, amely a tartalmi elemek fontosságát vizsgálta az érintett csoportok körében. Itt már azonban csak azokat a témaköröket emeljük ki, amelyek az értékelőlapon is szerepeltek.

Táblázat 7.25 Az egyes témakörök fontossága az érintett csoportok szerint

Témakörök	hatóság		önkormányzat		civil szervezetek	
	Kérd.	Fórum	Kérd.	Fórum	Kérd.	Fórum
1. A vállalat bemutatása	F	N	F	SZ	F	N
2. A környezetvédelmi politika	F	N	NF	N	NF	N
3. A környezeti menedzsment, a KIR	F	SZ	F	N	F	SZ*
4. Környezeti hatások	NF	SZ	NF	SZ	NF	SZ
5. A hatósági előírások betartása	F	SZ	F	N	F	SZ
6. Környezetvédelmi célok és célállapotok, tervezett intézkedések	F	N	F	SZ	F	SZ**
7. Kapcsolattartás az érintett csoportokkal	F	SZ	N	N	F	N

N: nem fontos, F: közepesen fontos NF: nagyon fontos

* kicsi csoportban hangzott el

Mint már korábban is megállapítottuk, legnagyobb jelentőséggel a környezeti hatások bírnak mindegyik csoport számára (sötétszürkével jelezve). A kérdőívben a környezeti

politika közlését az önkormányzat és a civil szervezetek is kiemelten kezelték, de a kerekasztal vitán ezt a témát nem emelték ki. A táblázat azt is megmutatja, hogy vannak olyan témakörök, amelyek fontosságát a kerekasztal fórumon is megerősítették, ezért ezek megjelenésére is érdemes odafigyelni (világos szürkével jelezve). A témakörök fontosságát súlyként használhatjuk a jelentések értékelésénél.

A következő tábla a tényleges értékelést tartalmazza⁷¹. A környezetvédő szervezetek és a hatóságok értékelésében nem volt szignifikáns különbség, ezért a következő táblázatban a két csoport értékelése együttesen szerepel. (Az önkormányzatok nem küldték vissza az értékelőlapokat.)

Táblázat 7.26 Az érintett csoportok véleménye a magyar környezeti jelentésekben tárgyalt témakörökről

Vállalatok Tartalmi elemek	Borsod- chem 98	Bp-i Erőmű. 98	Chinoi 98	Dreher 98	MOL 98	Opel H. 96-98	Temic H. 97	TVK 98
1. A vállalat bemutatása	E	K	E	K	E	K	E	E
2. A környezetvédelmi politika	E	E	E	K	E	E	E	K
3. A környezeti menedzsment, a KIR	E	GY	GY	K	E	E	E	K
4. Környezeti hatások	E	E	E	E	E	E	E	E
5. A hatósági előírások betartá- sa	E	E	GY	E	E	E	E	E
6. Környezetvédelmi célok és célállapotok, tervezett intéz- kedések	E	E	E	E	E	E	E	E
7. Kapcsolattartás az érintett csoportokkal	E	GY	GY	E	K	GY	GY	GY

GY: az érintett csoportok által gyengének tartott tartalmi elemek

E: az érintett csoportok által elfogadhatónak tartott elemek

K: az érintett csoportok által kiemelkedőnek tartott tartalmi elemek

A táblázat szerint az érintett csoportok általában közepesnél jobbra értékelték a jelentéseket minden tartalmi elem tekintetében; kivételt képez a környezeti menedzsment bemutatása (Budapesti Erőmű Rt. ('98) és Chinoi Rt.), illetve az érintett csoportokkal történő kapcsolattartás (a vállalatok nagy részénél).

A vállalat bemutatását tekintve az érintettek kiemelkedőnek tartották a Budapesti Erőmű ('98), a Dreher és az Opel jelentéseit. Ez a szempont - mint láttuk - különösen az önkormányzatok számára fontos. A Budapesti Erőmű 1998-as jelentésében három szinten - a többségi tulajdonos finn és japán vállalatok, a magyarországi vállalat és az erőművek szintjén - ismerteti a cég működését, történeti áttekintést is adva, illetve utalva a

⁷¹ A jelentéskészítő vállalatok érdekcsoportjai - a kiküldött kérdőív alapján - a jelentésekben 7 tartalmi elem megjelenését osztályozták 5-ös skálán (1: egyáltalán nem megfelelő, 5: kiváló)

környezetbarát fejlesztésekre. (A pozitív véleményt a szöveges értékelésben is kiemelték.) A Dreher szintén történeti áttekintéssel kezd, majd részletesen bemutatja a gyár termékeit. Az Opel ismertetése a legrészletesebb, amely - mint már utaltunk rá - magában foglalja a termelési technológia bemutatását is.

A *környezetvédelmi politikát* tekintve a Dreher és a TVK ('98)-t találták a legelőbbremutatónak, ezért e két politika főbb pontjait ismertetjük (lásd Táblázat 7.27).

Táblázat 7.27 A Dreher és a TVK környezeti politikájának főbb elemei.

Dreher	TVK ('98)
<ul style="list-style-type: none"> • termékek és technológia fejlesztésénél környezetbarát megoldások alkalmazása • alap- és segédanyagok kiválasztásánál és felhasználásánál szempont az ökológiailag veszélytelen anyagok alkalmazása • gazdaságilag elérhető legmagasabb szintű technológia: folyamatos fejlesztés • elsődleges természeti erőforrásokkal való takarékos bánásmód • környezeti terhelés folyamatos figyelése, értékelése és javítása • visszaváltható, környezetbarát csomagolás • csomagolás során képződő hulladék környezetbarát hasznosítása • egészséges és biztonságos környezet • nyílt belső kommunikáció és folyamatos továbbképzés: tudatos, környezetkímélő és kockázatsökkentő vállalati kultúra • veszélyforrások csökkentése és a váratlan események megelőzése • környezetvédelmi jogszabályok és előírások betartása 	<ul style="list-style-type: none"> • a még fennálló környezeti problémák felszámolása • a környezetvédelem jogszabályi követelményeinek, szabványelőírások és hatósági kötelezések betartása • a környezeti hatások folyamatos, tervszerű csökkentése • biztonságtechnikai követelmények betartása • környezetvédelmi szempontok figyelembe vétele az új technológiák létesítésénél, meglévők fejlesztésénél, termékfejlesztésnél • munkatársak képzése és ösztönzése • környezetvédelmi politika elfogadtatása és figyelembevétele a beszállítókkal és piaci partnerekkel

A *környezeti menedzsment* tárgyalásában már kiemelkedő és gyenge változatok egyaránt szerepelnek. Az érintett csoportok a Budapesti Erőmű ('98) és a Chinoín bemutatását találták gyengének. A Budapesti Erőmű első jelentésében a környezeti menedzsment általános tárgyalása szerepelt, ami azzal magyarázható, hogy most folyik az ISO 14001-es rendszer kiépítése. E hiányosságukat - ettől függetlenül - a második jelentésükben már korrigálták, részletes bemutatásra törekedve. A Chinoínnál szintén hiányzik ez a fejezet, valószínűleg azért, mert még csak terv szintjén létezik a vállalat környezetközpontú irányítási rendszerének kialakítása.

A *hatósági előírások betartása* a Chinoínnál nem kap elég hangsúlyt az értékelők szerint, kiemelkedő megoldásokat pedig nem találtak. A Chinoínnak voltak korábban

Az adatok könnyebb értelmezhetőségéhez - a korábbiakhoz hasonlóan - a megadott értékek átlagát képeztem és a kapott átlagértékeket három csoportba soroltam: 3-as alatt: gyenge, 3-4,5 között: elfogadható, 4,5 fölött: kiemelkedő.

konfliktussal járó szennyezési esetei (halpusztulást okozó szennyezőanyag kibocsátás a Dunába), s a bizalom még nem állt helyre, ezért hiányolják a határértékekhez való viszonyítást.

A környezetvédelmi célok és célállapotok fejezeteket az érintettek minden vállalatnál megfelelőnek ítélték. A szöveges értékelésben kiemelték a Temicet és a TVK-t, amiért részletes ütemezéssel együtt mutatták be környezetvédelmi céljaikat és a tervezett intézkedéseket.

Az érintett csoportokkal való kapcsolattartást a vállalatok legnagyobb részénél az érintettek sem tartották megfelelőnek. A Temic és az Opel esetében ez érthető, mert mint korábban már említettük, az EMAS rendelet előírásaiban nem szerepel ez a témakör. A Budapesti Erőmű újabb jelentésében ('99) már részletesebben kitér a kapcsolattartásra is. A Mol ('98) jelentését ebben a kategóriában a megkérdezettek kiemelkedőnek jelölték meg.

A két táblázat összevetésével azt mondhatjuk, hogy a **témakörök tekintetében az érintettek nagyjából elvárásaiknak megfelelő információkat kaptak**. A legfontosabbnak tartott környezeti hatások tekintetében az összes jelentést elfogathatónak minősítették. **A - viszonylag fontosnak tartott - KIR-nél és jogszabályi megfelelésnél voltak gyengébb teljesítmények, de kis számban.** (KIR: Budapesti Erőmű, Chinoin, a hatósági megfelelés: a Chinoin.) **A vállalatoknak érdemes odafigyelni ezekre a hiányosságokra és korrigálni.** Az érintett csoportokkal való kapcsolat fenntartásának bemutatását az egyes csoportok eltérően ítélték meg, az önkormányzat nem tartotta fontosnak, a hatóság igen, a civil szervezetek pedig csak a kérdőívben nyilatkoztak erről. Mint láttuk, ennek a témának a tárgyalása sikerült a leggyengébben. Az önkormányzatok a hiányosságokat elnézik, de a másik két csoport megítélése miatt a következő kiadványokban ezt a témát is érdemes részletesebben tárgyalni.

További szempontok a jelentések megítéléséhez

Az értékelő lap további szempontokat is tartalmazott a jelentések megítéléséhez. Itt is először a szempontok fontosságát vizsgáljuk az érintettek számára, s ezután mutatjuk be az értékelés eredményeit. A szempontok súlyozásánál felhasználjuk a korábbi táblázatok eredményeit is.

Táblázat 7.28 A jelentés összeállításánál figyelembeveendő szempontok fontossága az egyes érintett csoportok számára⁷²

Jellemzők	érintett csoportok	hatóság	önkormányzat	civil szervezet
összehasonlítható információk közlése		F	F	NF
közérthető nyelvezet, a technikai kifejezések mellőzése vagy alkalmazás esetén magyarázata		F	NF	F
a jelentés logikus szerkezeti felépítése		NF	NF	F
számszerűsített és nem számszerűsített információk egyensúlya		F	F	F
grafikonok, ábrák alkalmazása		F	F	F
rossz hírek közlése a jó hírek mellett		F	NF	NF

N: nem fontos, F: közepesen fontos, NF: nagyon fontos

A táblázat jól mutatja, hogy az érintettek minden szempontot legalább közepesen fontosnak ítélték. A jelentés logikus szerkezete és a rossz hírek közlése a jó hírek mellett két-két csoport számára is kiemelkedő jelentőséggel bírt. Az önkormányzat a közérthető nyelvezetet is nagyon fontosnak jelölte, ami azt jelezheti, hogy nem ismertek számára a vállalati környezeti menedzsment és a technológiák szakkifejezései.

A Táblázat 7.29 az érintettek értékelését tartalmazza a jelentésekről.

Táblázat 7.29 Az érintett csoportok értékelése a jelentésekről a megjelenítés szempontjai szerint⁷³

Vállalatok	Bor-sod-chem '98	Bp-i Erő-mű '98	Chino-in '98	Dre-her '98	MOL '98	Opel H. '96-98	Temic H. '97	TVK '98
Jellemzők								
összehasonlítható információk közlése	E	E	E	E	E	E	E	E
közérthető nyelvezet, a technikai kifejezések mellőzése vagy alkalmazás esetén magyarázata	E	GY	E	K	K	K	E	K
a jelentés logikus szerkezeti felépítése	E	E	E	E	E	E	E	E
számszerűsített és nem számszerűsített információk egyensúlya	E	E	E	E	E	E	E	E
grafikonok, ábrák alkalmazása	E	E	E	E	E	K	E	E
rossz hírek közlése a jó hírek mellett	GY	E	GY	E	E	GY	GY	E

GY: gyenge, E: elfogadható K: kiemelkedő

A táblázat jól szemlélteti, hogy a jelentéseket közepesnél jobbnak minősítették a legtöbb szempont szerint, kivételt csak a rossz hírek közlése jelent, amely több vállalatnál is gyenge értékelést kapott. Érdekes, hogy a Budapesti Erőmű Rt. jelentését túl technikainak találták, pedig csatolt szójegyzetet. Ugyanezen szempont szerint viszont négy vál-

⁷² A szempontokat itt is 1-5-ös skálán kellett fontosság szerint értékelniük. A skálatranszformációt a korábbiakhoz hasonlóan végeztem itt is el.

⁷³ Az 1-5-ös skálán mért értékek átlagát a témaköröknél bemutatott módon számítottam át 3-as skálára. A civil szervezetek és az önkormányzatok megítélésében itt sem volt különbség, ezért az eredmények együtt jelennek meg.

lalatét kiemelkedőnek minősítették, ami az értékelők elismerését jelzi azért, hogy a vállalatok odafigyeltek a nem szakmai közönség igényeire is.

A két táblázat összevetésével azt mondhatjuk, hogy két szempont kivételével az érintettek minden jelentést megfelelőnek ítélték. **Mivel a jó és a rossz hírek egyensúlya kiemelkedő fontossággal bír mind az önkormányzat, mind a környezetvédelmi szervezetek számára, ezért az itt mutatott gyenge teljesítmény szigorúbb elbírálás alá esik, és mindenképpen javításra szorul.** Mint már korábban jeleztük, a kerekasztal fórumon is vita volt ebben a témában, s majd a szakmai nap értékelő kérdőívei is szolgálnak még erre vonatkozó plusz információval. A közérthető nyelvezetet az önkormányzat különösen fontosnak tartotta, ezért a Budapesti Erőmű gyengébb teljesítménye erősebben érvényesül. Ugyanakkor a Dreher, a Mol, a Temic és a TVK odafigyelését külön díjazza ez a csoport. (A jelentéseket az önkormányzatok ugyan nem értékelték, de a tapasztalatok alapján valószínűleg hasonló lett volna az eredmény.)

7.5.2 A jelentések pozitív vonásai és a továbbfejlesztés lehetőségei

Az előző elemzés kiegészítéseképpen megvizsgáljuk, milyen pozitív elemeket és milyen továbbfejlesztési lehetőségeket látnak az érintett csoportok a jelenlegi (számukra rendelkezésre bocsátott) jelentéseknél. Két információforrásunk van e kérdéskör tárgyalásához: az értékelőlap, illetve a kerekasztal fórum első plenáris vitájának eredménye. Mindkettő formában nyílt kérdésre kellett választ adni⁷⁴ (lásd Táblázat 7.30).

Előfordulnak olyan szempontok, amelyek fontossága nem volt egyértelmű a korábbi elemzések során. Ilyen a környezeti politika, illetve a pénzügyek megjelenítése. A környezeti politika szerepeltetését a vitafórumnak ebben a részében pozitív elemként említették meg. A kiscsoportos megbeszéléseken nem került elő a kérdés, az előzetes kérdőívben pedig az önkormányzat és a környezetvédő szervezetek is kiemelten fontosnak tartották. Valószínűsíthető, hogy azért jelent meg újra, mert a vállalatok szerepeltették a fontos témakörök között. **A környezeti pénzügyek közzététele valószínűleg még nem elvárás, de pozitívan értékeli azt, ha a vállalat mégis megjelenti.**

A KIR-t és a felelősségi körök megnevezését a pozitív oldalon és a továbbfejlesztési lehetőségek oldalán is megemlítették mind az értékelőlapon, mind a kerekasztal vitán. Ez azt jelenti, hogy erősen foglalkoztatja a kérdés az érintett csoportokat.

Táblázat 7.30 A magyar környezeti jelentések pozitív elemei és a továbbfejlesztés lehetőségei az érintett csoportok véleménye szerint

	pozitív elemek	továbbfejlesztésre javasolt elemek
kérdőív	<p>tartalmi elemek</p> <ul style="list-style-type: none"> a vállalat, a technológia részletes bemutatása (Dreher, Budapesti Erőmű) globális problémák ismertetése (Budapesti Erőmű, Mol) <u>a KIR részletes bemutatása, felelősségi körök megnevezése</u> (Dreher, Temic) nyílt napok, lakossági fórumok (Borsodchem) panaszok kezelése (Temic) <u>intézkedések határidők megadásával</u> (Temic, TVK) pénzügyi mutatószámok közzététele (Borsodchem, TVK) relatív mutatószámok alkalmazása (Borsodchem, Opel) <u>havária és intézkedések bemutatása</u> (Mol) több éves összehasonlítás (Dreher) <u>kibocsátások és határértékek összevetése</u> (Borsodchem, Dreher) technikai kifejezések magyarázata (Budapesti Erőmű) válaszlap (Mol) tanúsítás (Mol) <p>kivitelezés</p> <ul style="list-style-type: none"> szép kiadvány (Borsodchem, Dreher, Mol, TVK) logikus felépítés (Borsodchem, Dreher) <u>közérthető</u> (Borsodchem, Chinoin, Dreher) <u>szemléletes grafikonok</u> (Opel) 	<p>tartalmi elemek</p> <ul style="list-style-type: none"> környezeti hatások részletes bemutatása (Budapesti Erőmű, Mol, TVK) <u>a KIR részletes bemutatása, felelősségi körök megnevezése</u> (Borsodchem, Chinoin, Opel) célok (Chinoin, Dreher) <u>intézkedések határidők megadásával</u> (Budapesti Erőmű, Dreher,) kapcsolattartás külső csoportokkal (Borsodchem, Dreher, Temic, TVK) <u>rossz hírek</u> (Budapesti Erőmű, Chinoin) termékek környezeti hatásai (Mol, Opel) környezetbarát termékek (Mol) <u>haváriaterv</u> (TVK) <u>összevetés a határértékekkel</u> (Budapesti Erőmű, Chinoin, Mol, Temic, TVK) <p>kivitelezés</p> <ul style="list-style-type: none"> igényesebb lehetne a kiadvány (Temic) túl sok elméleti rész (Budapesti Erőmű) <u>szemléletes grafikonok</u> (Mol, Temic)
kerekasztal beszélgetés	<p>tartalmi elemek</p> <ul style="list-style-type: none"> vállalati környezeti politika megjelenítése <u>KIR felelősségi köreinek bemutatása</u> <u>határértékekhez viszonyítás</u> számszerű információk közlése folyamatok komplex kezelése <p>kivitelezés</p> <ul style="list-style-type: none"> <u>a kommunikációt segítő közérthetőség</u> optimális terjedelem <p>a jelentéskészítés folyamatával kapcsolatban</p> <ul style="list-style-type: none"> jó, hogy megindult a folyamat értékelendő a jelentés elkészítésébe fektetett munka 	<p>tartalmi elemek</p> <ul style="list-style-type: none"> <u>KIR, mint működő rendszer bemutatása</u> teljeskörű bemutatás és a kiemelések egyensúlya <u>gyenge pontok kiemelése</u> <p>kivitelezés</p> <ul style="list-style-type: none"> grafikai megjelenítés és a tartalom összhangja <p>a jelentéskészítés folyamatával kapcsolatban</p> <ul style="list-style-type: none"> az érintett csoportok érdeklődése diverz, mindenkinek a megfelelő csatornát kellene megtalálni a kritikus cégeknek kellene jelentést készítenie önkéntes megállapodások alapjául szolgálhatna

dőlt betű: a pozitív elemek között és a továbbfejlesztésnél is megjelenő témák

aláhúzás: az értékelőlapon és a kerekasztal beszélgetésen is hangsúlyozott témák

Ugyanilyen fontos a kibocsátások határértékekkel való összehasonlítása, s a negatív hírek közlése, amely ezzel szoros kapcsolatban van. (Bár a negatív hírek tárháza gazda-

⁷⁴ A kérdőív visszaküldési aránya ugyan alacsony volt, ennek ellenére az észrevételek alapján közelebb juthatunk az értékeléshez.

gabb: havária helyzetek, balesetek, felhalmozódott szennyezés, bírságfizetések, tervek nem teljesítése, stb.). Az írásbeli értékelés során mind a pozitív mind a negatív oldalon megjelent az intézkedések határidőkkel együtt történő megjelenítése. A pozitív elemek között pedig a közérthetőség szerepelt az értékelőlapon és a kerekasztal vitán is, vagyis a fontos kategória felé tolódik el a korábbi elemzésekhez képest. A szemléltető grafikonok megjelenését az értékelőlapon megtaláljuk mind a pozitív mind a továbbfejlesztésre váró témák között, ami az igények felmérésénél tapasztaltakhoz képest esetleg a fontosabb kategóriába sorolja e szempontot.

Érdeemes továbbá megnézni, hogy az előző (számszerű) értékeléshez képest együttesen mit mutatnak az értékelőlap és a kerekasztal beszélgetés szöveges véleményei. Az értékelő táblázatot árnyalhatjuk a szöveges rész alapján (lásd Táblázat 7.31).

Táblázat 7.31 A jelentések módosított értékelése

Vállalatok Tartalmi elemek	Borsod- chem 98	Bp-i Erőmű. 98	Chinoi 98	Dreher 98	MOL 98	Opel H. 96-98	Temic H. 97	TVK 98
1. A vállalat bemutatása	E	K	E	K	E	K	E	E
2. A környezetvédelmi politika	E	E	E	K	E	E	E	K
3. A környezeti menedzsment, a KIR	GY/E	GY	GY	K	E	GY/E	K/E	K
4. Környezeti hatások	E	GY/E	E	E	GY/E	E	E	GY/E
5. A hatósági előírások betartása	K/E	GY/E	GY	K/E	GY/E	E	GY/E	GY/E
6. Környezetvédelmi célok és célállapotok, tervezett intéz- kedések	E	GY/E	GY/E	GY/E	E	E	K/E	K/E
7. Kapcsolattartás az érintett csoportokkal	GY/E	GY	GY	E	K	GY	GY	GY

GY: gyenge, E: elfogadható, K:kiváló

besatírozott: változott az előző értékeléshez képest

A táblázat azt mutatja, hogy számos témában több vállalat inkább a gyengébb kategóriába került, néhány témában egy-két vállalat mozdult el a kiváló kategória felé. Ez csak azt mutatja, hogy **nehéz a jelentéseket objektívan értékelni.**

7.5.3 A jelentések hitelességének kérdése

A szakmai nap utolsó blokkjában a résztvevők előadást hallhattak a jelentések hitelességéről és a tanúsításról. Az előadást követő vitában kiderült, a hitelesség fogalma nem egyértelmű a résztvevők számára, és nem szűkíthető le a tanúsításra. A Táblázat 7.23 a hitelesség objektív és szubjektív oldalát mutatja be, a résztvevők értelmezésében.

Táblázat 7.32 A hitelesség objektív és szubjektív tartalma a kerekasztal beszélgetés résztvevőinek megítélésében

objektív	szubjektív
<ul style="list-style-type: none"> • a jelentésben szereplő információk valóságosága • ezt mutatja a független szervezet általi tanúsítás • a tanúsító cég ezért vállal felelősséget 	<ul style="list-style-type: none"> • az érintettek eltérő információigényének való megfelelés • maguk az érintettek döntenek el, megfelelő-e a jelentés • tartalmi teljesség • valós kép a környezeti teljesítményről • a tárgyalat kérdések relevanciája • elősegítheti az érintettekkel történő párbeszéd, kommunikáció

A hitelesség objektív oldala azt jelenti, hogy a jelentésben szereplő információk megfelelnek a valóságnak. Itt nem kérdés, mennyire teljeskörű az információközlés és releváns kérdéseket tárgyal-e. **A szubjektív oldal értelmezése szerint a jelentés elfogadása az olvasó megítélésétől függ,** hiszen nem mindegy, hogy igényeinek megfelelő információt közöl-e a vállalat. **A szubjektív hitelesség kialakításához a vállalatnak kommunikálnia kell az érintett csoportjaival.**

Az érintett csoportoknak előzetesen kiküldött kérdőív egyik kérdése arra vonatkozott, milyen szempontokat tartanak fontosnak a jelentés hitelességéhez. A következő táblázat mutatja az értékelés eredményeit, melynek egyes elemei már ismerősek egy korábbi táblázatból.

Táblázat 7.33 A környezeti jelentések hitelességéhez szükséges ismérvek fontossága az érintett csoportok megítélésében⁷⁵

	hatóság	önkormányzat	civil szervezet
a jelentés tanúsítása független szervezet által	F	NF	F
a jelentés tanúsítása a hatóság által	F	NF	F
az érintett csoportok számára a hozzászólás és véleményezés lehetőségének biztosítása	F	NF	NF
a jelentés célcsoportjának pontos megadása	F	F	F
összehasonlítható információk közzétele	F	F	NF
közérthető nyelvezet, a technikai kifejezések mellőzése vagy alkalmazás esetén magyarázata	F	NF	F
a jelentés logikus szerkezeti felépítése	NF	NF	F
számszerűsített és nem számszerűsített információk egyensúlya	F	F	F
rossz hírek közzétele a jó hírek mellett	F	NF	NF

N: nem fontos, F: közepesen fontos, NF: nagyon fontos

A táblázat azt mutatja, hogy mindegyik megkérdezett csoport minden elemet viszonylag fontosnak tartott. A nagyon fontos kategóriába az érintettek azonban eltérő módon sorolták az ismérveket. A hatóság - amely valószínűleg kellő mélységű információval ren-

⁷⁵ A szempontokat itt is 1-5-ös skálán kellett fontosság szerint értékelniük. A skálatranszformációt a korábbiakhoz hasonlóan végeztem itt is el.

delkezik a vállalatról - közepes fontosságúnak ítélte majdnem mindegyik feltételt. Az önkormányzatnak viszont kevés információja van a vállalatról, és szakmailag is megszeretné ítélni a környezeti teljesítményt; így majdnem minden ismerv (formai, tartalmi és valódiság) egyaránt kiemelkedő jelentőséggel bír számára. A civil szervezetek szkeptikusan ítélik meg a vállalat környezetvédelmi tevékenységét, ezért csak akkor hisznek a vállalatnak, ha az negatív híreket is meg mer jelentetni; másrészt a „zöld” csoportok a kommunikáció hívei, nem véletlen tehát, hogy a véleményezés lehetőségének megadását is nagyra értékelik. A korábbi elemzések némileg árnyalhatják az itt kapott eredményeket. A tanúsítás megítélésének tisztázásához hozzájárult a vitaindító előadás és az ezt követő beszélgetés. A hatóság általi tanúsítás is előkerült az vitafórum első kiscsoportos megbeszélésén, de a hatósági képviselők nem jutottak megegyezésre ebben a kérdésben. A többi szempont fontosságát a vitafórum megerősítette. A kerekasztal megbeszélésén a hitelesség még néhány szempontját kiemelték:

- teljesség: minden telephely és minden lényeges hatás,
- integrált megközelítés: az összefüggések feltárása,
- szerkezeti folytonosság a változások nyomon követhetőségéhez.

Következtetés:

Az elemzések alapján azt mondhatjuk, hogy a jelentések érintett csoportok általi megítélése árnyalt képet mutat:

A jelentések önkéntes megjelentetésében találnak jó elemeket: üdvözlük, hogy megindult a folyamat, értékelik a befektetett munkát, a számszerű információk közzétételét és az esztétikus megjelenést.

Az elvárásoknak a jelentések nagyjából megfelelnek, kifogás csak a menedzsment rendszer bemutatásában, az érintett csoportokkal való kapcsolattartás ismertetésében, illetve a jó és rossz hírek közzétételében van.

Továbbfejlesztést javasolnak mind a jelentéskészítők körének bővítésében, a tartalom, a hitelesség és a kommunikáció terén is.

A hitelesség megítélése egyrészt nem volt egyértelmű az érintettek számára, másrészt más elemeket tartottak kiemelkedően fontosnak: A hatóságok a logikus szerkezetet, az önkormányzatok számos ismervet, a független szervezet általi tanúsítástól, a kommunikációig, a civil szervezetek a véleménynyilvánítás lehetőségét, az összehasonlítható információk közlését és a rossz és jó információk egyensúlyát.

A fentiek alapján a H.4. hipotézist elfogadom, amely azt mondja, hogy az érintett csoportok megítélése különböző a megjelenő környezeti jelentésekről, mert a jelentések kiadásában ugyan találnak pozitív elemeket, de a jelenlegi jelentések - a tartalmat és a kivitelezést tekintve - elvárásaiknak csak részben felelnek meg. A továbbfejlesztés lehetőségeit meg tudják fogalmazni. A jelentések elfogadásánál fontos szempont a hitelesség kérdése, de azt eltérően értelmezik.

7.6 Összegzés: A kommunikáció szerepe a felelős vállalati viselkedés előmozdításában

A felelős vállalati viselkedés ismérveként az emberi és az ökológiai értékek tiszteletét jelenítettem meg. E záró alfejezetben azt vizsgálom, hogy a kommunikáció mennyire segítette az értékek elfogadását (H.5. hipotézisek). A kerekasztal beszélgetés ennek a folyamatnak az első állomása volt, s a hatások valószínűleg hosszabb távon jelentkeznek; a véleményekből azonban már látni az előrelépést. Minden pontnál először a kiinduló helyzetet nézzük meg, majd a kerekasztal vitán tapasztaltakkal egészítjük ki az információkat, s végül az utókérdőív alapján a résztvevők véleményét mutatjuk be.

7.6.1 Az érintett csoportok érdeklődésének felkeltése a környezeti jelentések téma iránt

A környezeti jelentés kiadása már önmagában is pozitívan értékelhető, hiszen a vállalat ezzel nyit a nyilvánosság és a társadalmi csoportok irányába. A jelentéseknek azonban sokkal nagyobb hatása lehet mind a vállalati működésre, mind a vállalat és az érintett csoportok kapcsolatára, ha a kommunikáció eszközévé válik. A vállalat ugyan ezzel utat enged a kritikának, de a visszajelzések és a vélemények ütköztetésével saját céljai is tisztázódhatnak; a pozitív visszajelzések megerősítik abban, hogy érdemes volt a jelentéskészítésbe munkát fektetnie, a kritikák pedig tökéletesítésre ösztönözhetik.

Az előzetes felmérések azt mutatták, hogy általában nem az érintett csoportok nyomására készültek a jelentések, hanem kiadásuk leggyakrabban a környezetközpontú irányítási rendszer bevezetésével járt együtt, illetve külföldi példák adták az ötletet. Érdemes tehát megnézni, milyen volt az érdeklődés a téma iránt az érintett csoportok részéről, és ez változott-e kerekasztal beszélgetés hatására.

Az érintett csoportok érdeklődését azzal mérjük, hogy felismerték-e a kerekasztal beszélgetés lehetőségeit, eljöttek-e a fórumra, mennyire voltak felkészültek, illetve milyen volt az aktivitásuk a viták alatt.

Hatóságok

A hatóságok közül a vízügyi igazgatóság nem érdeklődött a téma iránt és elzárkózott a kerekasztal vitán való részvételtől. A három meghívott környezetvédelmi felügyelőség ezzel szemben a kezdetektől fogva nagy érdeklődést mutatott, amit a kérdőívek kitöltésével illetve a szakmai napon való aktív részvételükkel is megerősítettek.

Önkormányzatok

Az önkormányzatok közül a vidéki önkormányzatok érdeklődése alacsonynak volt mondható. Ezt jelzi, hogy már a kiküldött kérdőíveket is töredékesen küldték vissza, s a szakmai napon is csak a szentgotthárdi önkormányzat képviselője jelent meg. A budapesti önkormányzatok részéről nagyobb érdeklődés volt tapasztalható, bár a kérdőívek kitöltetése csak többszöri telefonálásra sikerült. A szakmai napon is felemásnak értékelhető a részvételük, mert az első témakör tárgyalásánál aktívan és nyíltan folytatták a beszélgetést és szóltak hozzá a vitában, a nap további részében viszont már nem voltak jelen. Ennek okait többek között a környezetvédelem önkormányzatokon belüli „mostoha” helyzetével és a környezetvédelmi referensek/megbízottak nagy leterheltségével magyarázhatjuk. A kerekasztal vitán elmondták, hogy több helyen nincs csak erre a feladatra kijelölt megbízott, hanem az építészeti vagy városüzemeltetési osztály egyik munkatársa részmunkakörben foglalkozik környezetvédelmi kérdésekkel. Problémának látták azt is, hogy a gazdasági és politika érdekek nagyobb hangsúlyt kapnak az önkormányzat működésében, mint a környezetvédelmi szempontok. Véleményük szerint a rendezési terveknek sem megfelelő a környezetvédelemmel foglalkozó része. Ez is mutatja, hogy bár az önkormányzatoknak rengeteg, jogszabályból adódó környezetvédelmi feladatuk van, a téma ma még nem bír számukra kellő fontossággal.

Civil szervezetek

A meghívott civil szervezetek a vártnak megfelelő számban jelentek meg a szakmai napon, mely mutatja érdeklődésüket. Előzetesen azonban többen visszamondták a részvételt a téma miatti fenntartás, külföldi kiküldetés vagy egyéb elfoglaltságok miatt. A kérdőíveket a többi csoporthoz (vállalat, hatóság) hasonló arányban töltötték ki, de a

jelentéseket nem mindenki olvasta át. Ennek egyik oka, hogy többen első ránézésre marketing anyagnak tekintették a jelentést.

A vizsgálat azt mutatja tehát, hogy a környezetvédelmi felügyelőségek érdeklődtek leginkább a téma iránt, ezt követte a zöld szervezetek - bár felemás- érdeklődése, és végül következik az önkormányzat.

A résztvevők hozzáállásának és a jelentésekkel kapcsolatos véleményének változását mutatja az utókérdőívben megjelenő néhány vélemény (Táblázat 7.34).

Táblázat 7.34 A jelentésekről alkotott vélemények változása a kerekasztal beszélgetés hatására

Érintett csoport	Vélemények
hatóság	<ul style="list-style-type: none"> • Már nem tartom kimondottan PR tevékenységnek a jelentéskészítést. Több jelentést látva, megismerve (részben) a vállalatok céljait a jelentésekkel, véleményem pozitívan változott. • Eddig inkább propagandafogásnak tartottam a környezeti jelentéseket néhány kivétellel. A workshopot követően úgy látom, hogy a vállalatok környezetvédelemmel foglalkozó felelősei valós képet kívánnak cégükről felvázolni, ennek általunk hiányosságnak tartott elemei inkább a más oldalról történő szemlélés, valamint a közérthetőség, mint követelmény számlájára írhatók. • A készülés túl nehéz, miután nincs egységesen kiadott központi direktíva, esetleg jogszabály. • A jelentést készítő vállalatok törekvése elismerést érdemel. • Remélhetőleg ez a munka folytatódni fog, és egyre többen kapcsolódnak a folyamatba. • A jelentések nyomonkövetése hasznos, de túl sűrű lenne évről évre összehasonlítani.
önkormányzat	<ul style="list-style-type: none"> • Nem változott a véleményem
civil szervezet	<ul style="list-style-type: none"> • Szükség van rá. Fejleszteni kellene azoknak, akik már kiadtak, és motiválni azokat, akik még nem. • Kiderült, hogy nem is olyan könnyű korrekt, összehasonlítható mérőszámokat kitalálni. • Nemcsak nyomonkövetés fontos, hanem szorgalmazás is. • Hasznos a jelentések figyelemmel kísérése, de nem mindenható • A jelentés mutatja a vállalat környezeti tudatosságának (sajnos, néha rafinériájának) fejlődését, illetve a környezetével való kommunikáció hatását. Emellett a technológiai fejlesztésről is képet ad.

A táblázat alapján azt látjuk, hogy a hatóságok esetében pozitívan változott a jelentésekről korábban élő kép. Néhányan marketing fogásnak tartották a jelentést; ezt a véleményüket azonban a kerekasztal beszélgetés után ártértékelték. A civil szervezetek megítélése is javult, de a szkeptikus megjegyzések azt mutatják, hogy még nem teljes a je-

lentések elfogadása. Az önkormányzati csoport érdeklődése látszólag nem volt túl nagy, a kerekasztal beszélgetésen azonban hangsúlyozták, hogy a környezetvédelmi jelentések kapcsán lehetőséget látnak arra, hogy javuljon az információáramlás a környezetvédelmi felügyelőségek, a vállalatok és az önkormányzatok között. A jelentés - véleményük szerint - terepi bejárások alapját képezheti.

7.6.2 A környezeti jelentéssel kapcsolatos ismeretek bővítése

A környezeti jelentés a vállalati környezeti menedzsment új eszköze. A korábbi elemzések mutatták, hogy az érintettek közül nem mindenki látott előzetesen jelentést, s többen kizárólag PR eszköznek tartották. Másrészt - amint azt az előzetes felmérések kimutatták - érintettek közül többen nem ismerték a környezeti teljesítmény mérését szolgáló mutatószámokat, pedig azok a jelentések fontos részét képezheti. A kommunikációnak szerepe van abban, hogy az érintettek ismereteit bővítse a jelentésekkel kapcsolatban, s így objektívebb megítélésre adjon lehetőséget. A kerekasztal fórumon a bevezető előadások és vitaindítók a szakmai ismeretek közérthető formában történő tolmácsolásával szolgálták e célt, a megbeszélések, mind a kiscsoportban, mind a plenáris viták interaktív módon tették ugyanezt.

A kerekasztal vita megfigyelői a kiscsoportos megbeszéléseken és a plenáris viták is vizsgálták a résztvevők témabeli jártasságát⁷⁶. Megfigyeléseiket a következő táblázat foglalja össze.

Táblázat 7.35 Az érintett csoportok jártassága a kerekasztal beszélgetésen felmerült témákban

	Témakörök	Mutatószámok	Hitelesség
hatóság	kiváló	kiváló	közepes
önkormányzat	szóródik (gyenge-jó)	-	-
civil szervezet	jó	jó	közepes

A táblázat azt mutatja, hogy a hatóság volt a legfelkészültebb a témaköröket illetően, majd a zöld csoportok, végül az önkormányzat (bár ott nagy volt a szórás.) A hitelesség kérdésében a csoportok már kevesebb ismerettel rendelkeztek, amit a plenáris vitán felmerült kérdések is mutattak. A vita és beszélgetés során azonban a fogalom fokozatosan tisztult a résztvevők számára (lásd Táblázat 7.32).

⁷⁶ Az 1-10. skálán (1: egyáltalán nem ismeri, 10: teljes jártasság) megadott eredményeket a következőképpen kódoltam át: 1-2-3: gyenge, 4-5: közepes, 6-7: jó, 8-9-10: kiváló.

A szakmai nap résztvevőinek kiküldött kérdőívek első kérdése a kerekasztal beszélgetés által nyújtott új információkra vonatkozott, a következő két kérdés pedig azt tudakolta, miben változott meg a fórum hatására a megkérdezett véleménye (általában és a jelentésekkel kapcsolatban). A következő táblázat e három kérdést foglalja össze, kiemelve, hogy a résztvevők különböző csoportjai milyen tárgyi ismereteket szereztek.

Táblázat 7.36 Az érintett csoportok ismereteinek bővülése saját bevallás alapján

Érintett csoport	Új ismeretek
hatóság	<ul style="list-style-type: none"> • Hasznos volt, mert eddig keveset tudtam a vállalatok környezeti jelentéseiről. • Egzakthoz közelítő környezeti teljesítmény mutatószámok megismerése • Új szempontok kiemelése, hangsúlyozása: hitelesség, komplex szemlélet, IPPC, BAT • Egy-két részletkérdés tisztázódott számomra.
civil szervezetek	<ul style="list-style-type: none"> • Hasznos volt, mert nem volt sok információm a vállalati jelentésekről. • Megtudtam, milyen új szempontokat kellene bevenni a környezeti jelentésekbe (másfajta mérőszámok). • Kiderült, hogy nem is olyan könnyű korrekt, összehasonlítható mérőszámokat kitalálni.

A táblázat azt mutatja, hogy mind a jelentésekről, mind a teljesítmény mérőszámairól bővültek az ismeretek, legalább is a hatóságok és a civil szervezetek csoportjában.

7.6.3 Az érintettek információs igényeinek kölcsönös megismerése és tisztázása

A kommunikáció egyik célja, hogy a vállalatok megismerjék az érintett csoportok információs igényeit, s így a nekik szánt jelentés tartalma fokozatosan közelítsen az elvárásokhoz. Elemzéseink mutatták, hogy a vállalatok nem mindig becsülik meg jól az igényeket, másrészt az igények nem mindig egyértelműek, harmadrészt a vállalat nem mindig képes arra, hogy ezeknek megfeleljen. A kommunikációnak nagy szerepe van abban, hogy ezeket a problémákat felszínre hozza és egyértelműbbé tegye a helyzetet.

Az elemzésekből láthattuk, hogy egy-két esetben lényeges eltérés mutatkozott a vállalat által becsült és a tényleges információs igény között (lásd 7.4.1. alfejezet), pl.:

- termék környezeti hatásai (hatóság)
- környezetvédelmi költségek (önkormányzat).

A kerekasztal vita ezen eltéréseket felszínre hozta.

A kerekasztal beszélgetés és a kérdőíves felmérés megmutatta, hogy lényeges eltérések lehetnek az egyes csoportok információs igényei között, s így nem mindegy, melyik érintett csoportok számára készítik a jelentést (lásd 7.3. alfejezet), pl:

témaköröknél:

- hatóságok: KIR, ózonkárosító anyagok, örökölt károk, intézkedések és azok hatásai
- önkormányzatok: állapotváltozások, terjedő hatások, célok és tervezett intézkedések
- civil szervezetek: termék és hulladék szállítása, társadalmi szerepvállalás, reklámozás hatásai

számszerű információknál:

- hatóságok: menedzsment mutatók a kockázatokhoz hasonlítva, lakossági panaszok, jogi esetek száma
- civil szervezetek: termék életciklus, import, tevékenység fenntarthatósága.

Az igények megjelenítése azért is fontos volt, mert kiderült, melyek azok a témakörök, amelyeket az érintett csoportok fontosnak tartottak, a vállalat azonban nem (lásd 7.4.2. alfejezet). Az előző listából majdnem minden ebbe a kategóriába tartozik.

A kerekasztal beszélgetés rávilágított arra, hogy vállalatoknak is vannak korlátai, amelyek jelenleg nem teszik lehetővé bizonyos információk közzétételét (lásd 7.2. alfejezet), pl:

- immissziók megjelenítése
- környezetvédelmi költségek bemutatása esetén.

A kommunikáció folytatása szükséges azonban olyan témákban, amelyek iránt a vállalatok még nem érdeklődnek: mint az életciklus elemzés, a társadalmi szerepvállalás, a tevékenység fenntarthatósága. Ez utóbbi fogalom valószínűleg a környezetvédő csoportok számára sem teljesen tisztázott, ezért érdekes lenne egy újabb kerekasztal beszélgetésben ezt a témát körüljárni.

A témakörök és számszerű információk között vannak olyanok, amelyek fontossága az egyes érintett csoportok számára a kerekasztal beszélgetés után sem egyértelmű (lásd Táblázat 7.21).

témakörök:

- környezeti politika (önkormányzat és a civil szervezetek számára)
- a balesetek kezelése és a vészhelyzetekre való felkészülés (hatóság számára)
- a vállalati környezetvédelem pénzügyi vetületei (hatóság számára).

A számszerű információk:

- szennyezőanyag kibocsátás (civil szervezetek számára)

Ezeknél a tételeknél további párbeszédre van szükség az igények tisztázása végett.

A kerekasztal beszélgetés résztvevői pozitívan értékelték, hogy lehetőség nyílt egymás véleményének megismerésére (lásd Táblázat 7.37).

Táblázat 7.37 Vélemények az egyes csoportok elképzeléseinek megismeréséről

Érintett csoportok	Vélemények
vállalatok	<ul style="list-style-type: none"> • Megtudtuk, hogy az egyes célcsoportok hogyan reagálnak, és mit értenek úgy, ahogy mi, és mit másképp. • Szélesebb látókör a jelentéskészítéshez. Érdekes volt a másik oldal (hatóság, önkormányzat, civil szervezetek) véleményének megismerése. • Módomban volt megismerni a témában érintett többi partner gondolkodásmódját, igényeit a jelentés tartalmára és az együttműködési szándékra, annak esetleges formájára vonatkozóan.
hatóság	<ul style="list-style-type: none"> • Kiderültek a készítési nehézségek, amelyek a vélemények ütköztetésével javulni fognak. • A jelenlegi helyzetet jobban megismertem, a különböző érdekeket képviselő csoportok egy helyiségbe történő összehozását nagyon pozitívan értékelem. • Megtapasztalhattuk, miként állnak hozzá a nagyvállalatok a környezetvédelem kérdéséhez, mik lehetnek a találkozási pontok környezeti politikájuk és hatósági munkánk között.
önkormányzat	<ul style="list-style-type: none"> • A vállalati törekvések megismerése. • A civil szervezetek hozzáállásának megismerése. • Együttműködés szükséges az önkormányzat, a hatóság és a vállalatok között.
civil szervezetek	<ul style="list-style-type: none"> • Hasznos más szervezetek véleményét, hozzáállását, tapasztalatait látni.

7.6.4 A bizalom kialakítása a vállalat és érintett csoportjai között

A kommunikáció egyik fontos célja a bizalom megteremtése a vállalat és az érintett felek között. Azokkal a csoportokkal könnyebben kialakul, akikkel a vállalatok rendszeresen találkoznak. Azon csoportok esetében, ahol eddig nem sikerült a kapcsolatot létrehozni, több probléma fordulhat elő. A konfliktusok felszínre kerülése jótékony hatású lehet akkor, ha az érintettek ezt pozitívan értékelik, és nem zárkóznak el a további kommunikációtól, hanem annak új formáit keresik.

A kerekasztal vitán a résztvevőket homogén csoportokba soroltuk. Ennek a felosztásnak megvannak az előnyei és a hátrányai is. Alkalmat ad arra, hogy a közel azonos helyzetű

és érintettségű csoportok maguk között tisztázzák a vállalathoz való viszonyulásukat, és emellett meghallgassák a többi csoport véleményét is. Az elkülönítés hátránya viszont, hogy erősíti a kiscsoporthoz tartozást, és megtartja a távolságot. A plenáris vitákon ugyan lehetőség van az észrevételekre, de a nagyközönség előtt történő felszólalás előadás jellegű és szintén távolságtartó. Ha azonban ezt egy folyamat első lépésének tekintjük, akkor - minden problémájával együtt - pozitív lépésnek tarthatjuk a kezdeményezést.

A vállalatok és az érintettek egymáshoz való viszonyulását a kerekasztal vitán tett megfigyelések alapján fejtem ki. A Táblázat 7.38 a megfigyelők tapasztalatait összegzi több szempont alapján⁷⁷.

Táblázat 7.38 A kerekasztal beszélgetés résztvevőinek viselkedési jellemzőinek változása

	vállalat		hatóság		civil szervezet		önkormányzat	
	1. plenáris	3. plenáris	1. plenáris	3. plenáris	1. plenáris	3. plenáris	1. plenáris	3. plenáris
mennyire értik meg egymás felvetéseit?	teljesen	teljesen	teljesen	teljesen	jól	teljesen	jól	
milyen nyelvezetet használnak?	közért-hető	közért-hető	közért-hető	közért-hető	közért-hető	közért-hető	közért-hető	
bizalom egymás iránt	civil felé alacsony	civil felé alacsony	van	megvan	vállalat felé alacsony	vállalat felé alacsony	van	
hogyan reagálnak egymás viselkedésére?	hárító	megértő	megértő	megértő	hárító	megértő	semleges	
milyen alapon érvelnek?	észérvek érzelmi	érzelmi észérvek	észérvek	észérvek	észérvek érzelmi	észérvek érzelmi	észérvek	
milyen kommunikációs stratégiát alkalmaznak?	meggyőző	magyarázó	semleges	semleges	támadó	kérdező	semleges	
hogyan kezelik a felmerülő konfliktusokat?	fokozza tisztázni próbál	tisztázni próbál	nincs konfliktus	tisztázni próbál	fokozza	tisztázni próbál	nincs konfliktus	

A kerekasztal beszélgetés résztvevőit két csoportra lehet osztani. A hatóságok és az önkormányzatok nyíltan, objektíven és érzelemmentesen fejezték ki véleményüket, saját igényeikre helyezték a hangsúlyt. A vállalatok és a civil szervezetek között nem volt teljes a bizalom, s már az első plenáris vitán felszínre kerültek a nézeteltérések; az észérvekkel és higgadtan, objektíven történő felvezetések és reakciók többször érzelmi reakciókra váltottak át. A technikai kifejezések mellőzése értékelendő minden csoport részéről.

⁷⁷ A megfigyelőknek 10-es skálán (1: negatív szélsőpont, 10: pozitív szélsőpont) kellett a résztvevők viselkedését több szempont alapján értékelniük. A kapott értékek alapján alkottam kategóriákat.

A megfigyelők nemcsak skálán, hanem egy lista⁷⁸ alapján is értékelték a résztvevő csoportokat: A következő táblázat azt mutatja, hogy a megfigyelők szerint hogyan változott a résztvevők hozzáállása:

Táblázat 7.39 A kerekasztal beszélgetés résztvevőinek magatartási jellemzői

	1. megbeszélés	1. plenáris	2. megbeszélés	3. plenáris
vállalat	higgadt, objektív	védekező, támadó konstruktív, ötletgazda	konstruktív, semleges, humoros	védekező, semleges
hatóság	konstruktív, ötletgazda, megértő, higgadt, objektív	konstruktív, megértő, objektív, ötletgazda, semleges	konstruktív, ötletgazda, megértő, higgadt, objektív	semleges, konstruktív
civil szervezet	konstruktív, ötletgazda, megértő, higgadt	konstruktív, támadó, ötletgazda	támadó, keményfejű	semleges, keményfejű, konstruktív
önkormányzat	konstruktív (1-2 ember) semleges, megértő	konstruktív, semleges, megértő		

A táblázat is megerősíti az előző megfigyeléseket. A kiscsoportos megbeszéléseken higgadt és objektív párbeszédnek a plenáris vitán támadó vagy védekező magatartássá alakultak. Ez szerencsére nem vezetett a kommunikáció megszakadásáig, de rossz érzéseket keltett a résztvevőkben.

A konfliktust illusztrálja következő szóváltás is, amely az első plenáris vitán hangzott el.

Civil szervezet:

- Túl sok pozitívumot soroltak fel: lózungok, szép képek, kézbe véve PR.

Vállalati képviselő:

- Miért kérdéses a hitelesség? Hiszen vettük a bátorságot, ki mertünk állni.
- „Semmilyen hatással” nem működhet egy vállalat. Azonosítottuk hatásainkat. Rávilágítottunk arra, hogy mi a gyakorlat. Ez egy folyamat. Elindultunk, vettük a fáradságot, hogy beszámoljunk. A negatívumokat nehéz aláíratni a vállalati vezetéssel. Nyilván minden program azért indult el, mert volt nehézség. Igenis PR anyag, de a PR közönségkapcsolatot jelent, egy kommunikációs kapcsolatot, csatornát.

⁷⁸ A lista a következő magatartási jellemzőket tartalmazta: védekező, támadó, konstruktív, destruktív, semleges, ötletgazda, humoros, megértő, keményfejű, higgadt, objektív.

Civil szervezet:

- Túl sok papír, „túl színes”, gyanús: kérdéses a használhatósága

Vállalati képviselő:

- Azt, hogy egy ilyen kiadványt a vállalat megjelentetett, mutatja a vállalat hozzáállását. Adjunk az esztétikára is.

A párbeszéd több érdekességre hívja fel a figyelmet. **A civil szervezetek egy része úgy gondolja, minden körülmények között az a feladata, hogy a vállalatot támadja.** Ez a - saját maguk számára meghatározott - pozíció gátolja a tényleges igények felszínre kerülését és megvitatását. **A másik oldalon a vállalati képviselők sem voltak a környezetvédő szervezetek támadására felkészülve**, szintén pozíciót vettek fel, s védekeztek. **Az érzelmen alapuló vita nem járt kellő eredménnyel.** A sértődés még akkor is megmaradt, amikor a plenáris vitán a jelentések pozitív vonásait sorolták fel a résztvevők, pedig ez megmutatta, hogy sokan értékelik a vállalatok erőfeszítéseit, és ezt a fórumot arra használják fel, hogy a vállalatokat megerősítsék abban, hogy jó, amit csinálnak.

Az utókérdőívre adott válaszok azt mutatják, a résztvevők is érzékelték, hogy különbségek mutatkoznak az egyes csoportok hozzáállásában. Ezt mutatja a következő lista:

Táblázat 7.40 Az érintett csoportok véleményei egymásról

Érintett csoportok	Vélemények
vállalatok	<ul style="list-style-type: none"> • Megmutatkozott a hatósági és önkormányzati oldal együttműködési szándéka. • A zöld mozgalmak képviselői sokszor figyelmen kívül hagyják a gazdasági realitásokat, nem értékelik kellően a vállalatok környezetvédelmi törekvéseit.
hatóság	<ul style="list-style-type: none"> • A legszükségesebb a civil szervezetek és a hatóság közötti kapcsolatfelvétel, mert ma sajnos még elbeszélünk egymás mellett.
civil szervezetek	<ul style="list-style-type: none"> • Pozitívabb volt a hatóság és az önkormányzat, mint gondoltam. • Nagyobb a vállalatok és a civil szervezetek közötti szakadék, mint gondoltam. • Az önkormányzatok passzívak.

A hatóságról egyértelműen pozitívan nyilatkoztak, az önkormányzatok megítélésében már vannak eltérések.

A fórum után kiküldött kérdőív utolsó kérdése arra vonatkozott, hogy a résztvevők milyen hangulatban távoztak. A semleges (☹) és a jó (😊) vélemény dominált, de előfordult csalódott (😞) és vegyes értékelés is. Ez utóbbi két kategória is a vállalatok és a civil szervezetek közötti ellentétekre utaltak. Ennek illusztrálásra kiemelünk néhány megjegyzést:

Vállalat:

- Kicsit csalódott voltam, de ez túlzott optimizmusomnak is köszönhető. Most, hogy jobban leülepedett, már munkakedvvel készítjük elő a következő évi jelentést.
- 😊 a többiek miatt, 😞 a zöldek miatt.

Civil szervezet

- 😞, de ennek nemcsak a fórum az oka.

Az eredmények azt mutatják, hogy maradt még tüske a résztvevőkben, s ez csak a kommunikáció következő fázisában oldható majd fel.

Amint az előzőekben láttuk, **a kerekasztal vita felszínre hozta a nézetbeli különbségeket. Ez azonban nem jelenti azt, hogy elutasítják a vállalatok önkéntes kezdeményezéseit.** Ezt támasztja alá, hogy a jelentések kiadását a kiadott értékelőlapon és a kerekasztal vitán is pozitívan értékelték, s a jelentéseket is egy-két kivétellel jónak minősítették (lásd 7.5. alfejezet)

- A tartalmi elemek között kiemelték többek között a környezeti politika közzétételét, a KIR felelősségi köreinek bemutatását, a számszerű információk közlését, a határértékekhez viszonyítást
- A kivitelezésnél értékelték a közérthetőséget, az esztétikus megjelenítést, a logikus felépítést, a szemléletes grafikonokat.

Az utókérdőívre adott válaszok alapján is megállapítható, hogy **a résztvevők nem zárkóznak el a párbeszéd vagy többoldalú kommunikáció folytatásától** (lásd Táblázat 7.41).

A táblázat azt mutatja, hogy mindegyik csoport kész az együttműködésre és a saját csoportjaikon belül is továbbadják majd az információkat. Eszerint a csoportok mindegyike elfogadja - a vegyes érzelmek ellenére - a kommunikáció szerepét és fontosságát.

Táblázat 7.41 Az együttműködés lehetőségei

	Van-e további együttműködésre lehetőség? Kikkel és milyen témában?	Az itt tapasztaltakat át tudja-e adni másoknak? Kiknek?	Érdekes-e ilyen fórumokat szervezni? Milyen témában?
vállalat	<ul style="list-style-type: none"> • mindegyik csoporttal, mindegyik témában • mindegyik fél nyitott volt a további együttműködésre • konstruktív zöldekkel • MTVSZ-szel közös projekt 	<ul style="list-style-type: none"> • iparágon belül más vállalatoknak • vállalaton belül felsővezetésnek • PR • szakmai fórumokon, konferenciákon, szaktalálatokban, érdekvédelmi körökben 	<ul style="list-style-type: none"> • falak lebontása a drasztikus zöldek és a vállalatok között. • realitásérzék kialakítása a „túl buzgó” laikusokban. • teljesítmény-értékelés • ugyanilyet • információigények egységesítéséről, figyelembe véve az EMAS előírásokat
hatóság	<ul style="list-style-type: none"> • egyetemi kutatócsoporttal, vállalati körrel • minden csoporttal készszek vagyunk a párbeszédre, együttműködésre • vállalatokkal egy-egy téma kapcsán • civil szervezetekkel 	<ul style="list-style-type: none"> • fiatal kollégáknak • kollégáknak, hogy serkentsük a készítményt • jelentést nem készítő vállalatoknak • kollégáknak 	<ul style="list-style-type: none"> • EU tapasztalatok • környezetvédelmi jogszabályokkal kapcsolatban • résztémákban: környezeti elemek • ha a vállalatok igénylik
önkormányzat	<ul style="list-style-type: none"> • ugyanezekkel a csoportokkal 	<ul style="list-style-type: none"> • kollégáknak 	
civil szervezet	<ul style="list-style-type: none"> • vállalatok-zöld szervezetek • zöld szervezetek-önkormányzatok • zöld szervezetek-hatóságok 	<ul style="list-style-type: none"> • részben, tagcsoportok felé • civil zöld szervezeteknek 	<ul style="list-style-type: none"> • kooperáció: zöldek és a vállalatok, önkormányzatok, hatóságok között • a jelentéskészítés gyakorlati problémái a vállalatoknál • információhoz jutás lehetőségei

A vállalati csoport visszajelzései azt mutatják, hogy ötleteket is kaptak arra vonatkozóan, milyen információkkal kell a jelentést kiegészíteni ahhoz, hogy az közelítsen a csoportok elvárásaihoz:

- Adatigényesek részére több információ.
- A nyilvánosság tájékoztatásának fontossága.
- A problémák bemutatása, lehetőleg a megoldás felvázolásával.
- Meg kell adni a visszajelzés lehetőségét.
- Bővebben be kell mutatni a gyárat.
- Közérthetőség, korrektség és elfogadhatóság. Nem merülhet fel a jelentést olvasva, hogy nem őszinte a tartalma!

7.6.5 A környezeti felelősség előmozdítása

A környezeti jelentések kiadása már önmagában is mutatja, hogy a vállalat valamilyen szinten ismeri környezeti hatásait és intézkedéseket is fogantatosít e hatások csökkentésére. A jelentések tartalmi elemzése azt mutatta, hogy a magyar jelentések a nemzetközi minimális elvárásoknak megfelelnek, de a továbbfejlesztésnek van tere, mert egyes témák még hiányoznak (lásd 7.1 alfejezet):

- hatásláncok végiggondolása (környezeti állapot, egészségügyi hatások, élővilágot érintő hatások)
- termékek életciklus-elemzése, termékgondnokság (csak utalás a környezeti politikában)
- fenntarthatósági témák: a vállalkozás jellegének átgondolása, helyi erőforrás felhasználás, gazdasági-társadalmi-környezeti témák együttes kezelése

A kommunikáció előmozdíthatja a hiányzó témák megjelenítését, amennyiben azokat az érintettek fontosnak tartják. A párbeszéd segíthet abban is, hogy a vállalat a hiányzó információkat megszerezze (önkormányzattól: települési állapotinformációk, környezetvédő csoportoktól: helyi flóra-fauna állapota).

A kerekasztal vita és a kérdőíves felmérés megmutatta, hogy az érintett csoportok a környezeti hatások szélesebb körét szeretnék látni, mint amelyek megjelenítésére a vállalatok gondoltak (lásd 7.4.2. alfejezet).

Példák a témaköröknél:

- terjedő hatások (önkormányzat)
- ökológiai hatások, hatásterület és érintettek megnevezése (hatóság)
- helyi erőforrások felhasználása (civil szervezet).

Számszerű információknál:

- állapotmutatók, kockázat és KIR viszonya, jogi esetek, panaszok (hatóság)
- termék életciklus, import, szállítás, a tevékenység fenntarthatósága (civil szervezetek).

Már ebből a felsorolásból is látszik, hogy az érintett csoportok a környezeti teljesítményt tágabban értelmezték, mint a vállalat. Nemcsak az input/output adatokra kíváncsiak, hanem a hatások továbbgondolására, a termék környezeti hatásaira és a fenntarthatóságra (éppen azokra a témákra, amelyeket a nemzetközi útmutatók egy része is kiemel).

A vállalati csoport vitát folytatott az immisszió kérdéséről, de megoldásra nem jutottak a kérdésben. A hatáslánc további elemeire - úgy tűnik - még nem terjed ki a vállalatok érdeklődése (pl. egészségügyi, ökológiai hatások.) A vállalati információs rendszer sem alkalmas még arra, hogy ezeket megjelenítse vagy számszerűsítse. A civil szervezetek többször megemlítették, hogy a tevékenység jellegét kellene átgondolni, amellyel valószínűleg arra gondoltak, hogy a gyártott termék társadalmi hasznosságát is meg kellene vizsgálni. A vállalati csoportban ugyan előkerült a vállalati tevékenység korlátainak kérdése, de nem volt megegyezés a tekintetben, hogy ki adja meg a vállalati működés abszolút korlátját: a fogyasztók vagy a törvényi előírások. A kérdéskör további tárgyalására van szükség.

Az elméleti részben utaltunk arra, hogy az ökológiai értékek belsővé tétele hosszú folyamat lehet, de azt segíti, ha van olyan érintett csoport, amely ezeket az értékeket már vallja. Azt gondolhattuk volna, hogy a környezetvédő szervezetek vallják majd az ökológiai szemléletet, de a kérdőíves felmérés és a kerekasztal megbeszélés is ennek ellenkezőjét bizonyította. A fenntarthatósági kérdéseket többször említették, de a fogalmat valószínűleg csak emberközpontúan értékelik. Ennek az lehet az oka, hogy a meghívott szervezetek többsége nem foglalkozik természetvédelemmel. Egyedül a hatóság említette az ökológiai hatásokat. Ebből levonhatjuk következtetésként, hogy **a kommunikációs folyamatba további csoportok (természetvédelmi hatóságok, természetvédő szervezetek) bevonása is szükséges ahhoz, hogy az ökológiai értékek tisztelete is kialakuljon a vállalati vezetésben.**

Következtetés

A dolgozat alaphipotézise az volt, hogy a környezeti jelentésekkel kapcsolatos kommunikáció elősegíti, hogy a vállalat elmozduljon egy társadalmilag és ökológiailag is felelősebb viselkedés irányába. (H.5. hipotézis) Ez egy hosszútávú folyamat, aminek tesztelése az empirikus kutatás kereteit tekintve nem volt könnyű feladat. Az egynapos kerekasztal beszélgetés a jelentéskészítő vállalatok és három érintett csoportja között elindította ezt a folyamatot. A korábbi fejezetek elemzései és az utókérdőívre adott válaszok is azt mutatták, hogy a résztvevők sok mindent tanultak egymásról. Felszínre kerültek a gondolkodásbeli és értékkülönbségek is, amelyek elfogadása nem megy egyik napról a másikra. Ha a vállalatok hozzáállását vizsgáljuk, akkor mindegyik, a kerekasztal vitán résztvevő vállalat nyitott a kooperációra, s már most gondolkodik azon, hogy a jelentés tartalmában milyen változtatást eszközöljön ahhoz, hogy az az

érintettek számára elfogadhatóbb legyen. E mindenképpen előrelépést jelent egy bizalom és tiszteleten alapuló kapcsolat irányába, amely az értékszemlélet legfontosabb ismérve.

A környezeti hatások területén a kerekasztal vitán felvillantak a vállalati információs rendszer hiányosságai is, illetve a környezetállapothoz való hozzájárulás mérésének problémái. Mivel az érintettek a hatások megjelenítését fontosnak tartják, ezért a vállalatok valószínűsíthetően elgondolkodnak azon, milyen módon lehetne a számításokat pontosítani. A cél természetesen az, hogy a vállalatok környezeti kockázataikat csökkentsék, a kommunikációnak ezt elősegítő hatását azonban csak egy sokkal nagyobb időintervallumban vizsgálhatnánk. Az ökológiai értékek elfogadásában arra a megállapításra jutottam, hogy a kerekasztal beszélgetésen jelenlévő csoportok nem képviselték elég erősen ezt az értéket. Emiatt a kommunikációnak csak akkor lesz ezen érték elfogadására hatása, ha más csoportokat is bevonnak a párbeszédbe.

8. Mellékletek

8.1 Kérdőív a jelentéskészítés körülményeiről

1. A jelentéskészítés körülményei és motivációi

1.1 Milyen okokból kifolyólag készítették el a jelentést?

(Több válasz is bejelölhető.)

1. külföldi tulajdonos elvárása volt
2. a környezetirányítási rendszer bevezetésével járt együtt
3. nagy információigény jelentkezett az érintett csoportok részéről
4. külföldi példák kapcsán kaptunk rá kedvet
5. tanácsadó cégek hívták fel figyelmünket a lehetőségre
6. egyéb, és pedig:.....

1.2. Használtak-e útmutatót?

☐ nem ☐ igen , még pedig:.....

1.3 Kiknek készül a jelentés?

(Kérem, állítsa sorba a következő csoportok aszerint, hogy Önök mennyire tartották fontosnak , hogy az adott csoportnak szóljon a jelentés. (A legfontosabb: 1 és így tovább. Abban az esetben, ha két csoport egyformán fontos, adja ugyanazt a számot. Abban az esetben, ha egyáltalán nem volt fontos a csoport, hagyja a kockát üresen.)

Érintettek	Sorrend
tulajdonosok	
a vállalat közelében lakók	
széles nyilvánosság	
helyi önkormányzat	
zöld csoportok	
alkalmazottak/dolgozók	
szállítók	
vevők	
pénzügyi befektetők, hitelezők, biztosítók	
hatóságok	

1.4. Milyen példányszámban készült a jelentés és ebből mennyit osztottak ki?

.....

1.5 Kinek juttatták el a jelentést?

.....

1.6 Kaptak-e visszajelzéseket a jelentéssel kapcsolatban?

☐ igen, de nem számottevő mértékben ☐ igen, sok észrevételt kaptunk
☐ nem

1.7 Felhasználhatóak-e a visszajelzések a jelentés továbbfejlesztésére ?

- ☐ nem, a visszajelzések kis száma miatt ☐ nem, mert nem tartalmi észrevételek voltak ☐ igen

1.8. Hozzáférhető-e interneten a jelentés?

- ☐ igen, ☐ még nem, de tervezzük ☐ nem

2. Az érintett csoportok információigénye**2.1. Van-e a vállalatnak környezetvédelemmel kapcsolatos kommunikációs stratégiája?**

- ☐ van ☐ nincs

2.2. Felméri-e a vállalat a fenti csoportok környezeti információs igényeit?

(Kérem, 'nem' válasz esetén rakjon a rubrikába x-et, 'igen' válasz esetén adja meg a a felmért csoportokat és a felmérés módját.)

- ☐ általában nem
☐ igen, a következő csoportokat a megadott módon

.....

2.3 Ön szerint az érintett csoportokat milyen információk érdekelnék ?

(Kérem, rakjon '+' jelet, ha Ön szerint érdekli, '++', ha részletesen érdekli az adott téma a csoportot.)

érintett csoportok	környezeti politika és a környezeti szervezet	termelés környezeti hatásai és kockázatai	termék környezeti hatásai	környezet-védelmi költségek	meghozott és tervezett intézkedések	jogszabályok betartása
tulajdonosok						
alkalmazottak, dolgozók						
hatóságok						
közelben élők, lakók						
helyi önkormányzat						
szállítók						
vevők						
pénzügyi befektetők, biztosítók						
zöld csoportok						
média/sajtó						

3. Környezeti számviteli rendszer

3.1. Kérem jelölje meg, hogy a környezeti hatások számszerűsítése mely területeken történik az Önök vállalatánál:

	1. Jelenleg is számszerűsítésre kerülnek 2. Lehetséges, de még nem számoljuk 3. Jelenleg nem lehetséges, de fontos lenne 4. Jelenleg nem lehetséges, de nem is fontos 5. Ilyen hatása nincs a vállalatnak 6. egyéb, éspedig:.....
Szennyező anyag kibocsátások	
Környezetminőségi vagy koncentrációs értékek	
A vállalat működésének helyi egészségügyi hatásai	
A vállalat működésének helyi ökológiai hatásai	
A vállalat működésének regionális hatásai	
A vállalat működésének globális hatásai	
Termékek életciklus elemzése	

3.2. Mi alapján követik nyomon a vállalatnál az anyag- és energiaáramokat?

(Több választ is megjelölhet)

- ☐ számviteli adatok ☐ laboreredmények ☐ szakértői becslések
☐ számítógépes modell ☐ nem követik nyomon az anyag- és energiaáramokat

3.3 Ismertek-e Önök számára a telephely(ek) közelében elhelyezkedő települések környezetminőségi adatai?

- ☐ igen ☐ részben ☐ nem

3.4 Ön hogyan számszerűsítené (mutatószám kialakítása), hogy a vállalat (telephely) mennyiben járul hozzá a környező települések környezetvédelmi problémáihoz?

.....

3.5 Tudna-e példát mondani néhány olyan mutatószámra, mellyel jellemezni lehetne a vállalat (telephely) környezeti menedzsmentjét?

- ☐ nem ☐ igen, éspedig:.....

3.6 Kérem, adja meg azt az 5 abszolút és 5 relatív mutatószámot, amellyel Ön szerint a legjobban jellemezhető a vállalat környezeti teljesítménye

Abszolút	Relatív (termékegységre vetítve, árbevételhez viszonyítva, %, stb...)
1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.
5.	5.

3.7 Készítenek-e olyan pénzügyi kimutatást, ahol elkülönítve jelennek meg a környezeti költségek és hasznok?

☐ igen ☐ nem

3.8 Kérem, adja meg, hogy a következő környezetvédelmi beruházás és költségkategóriák mennyire értelmezhetőek az Önök vállalata számára!

(A kitöltés előtt kérem, olvassa el a kategóriák magyarázatát! Kérem, írja be a megfelelő számot a rubrikába!)

	1. Számszerűsítjük 2. Megadható, de nem számoljuk 3. Problémás a számolása 4. Nem érdemes ilyen kategóriát elkülöníteni 5. Nem merül fel 6. egyéb, éspedig
Környezetvédelmi beruházások	
Környezetvédelmi kutatás és fejlesztés költsége	
Fizetett adók, díjak, bírságok	
Környezetvédelmi károk elhárításának költségei	
Fizetett kártérítés, kompenzáció	
Környezetvédelmi működési költségek	
Környezetvédelmi célú támogatások	
Környezeti kockázatok kezelésére fordított összegek	

A **környezetvédelmi beruházások** vonatkozhatnak csővégi megoldásokra (pl. szűrők felszerelése) vagy technológiafejlesztésre, esetleg új technológiák alkalmazására (pl. vízvisszaforгатás megoldása, hőenergia hasznosítása), illetve meglévő berendezések felújítására (pl. szennyvíztisztító rekonstrukciója).

A **környezetvédelmi kutatás és fejlesztés** körébe sorolhatók a környezetvédelmi szempontokat figyelembe vevő technológiafejlesztések, valamint a környezetbarát termékek tervezése és fejlesztése. A kutatást végezhetik a vállalat szakemberei vagy külső, megbízott intézmények.

A **fizetett adók, díjak és bírságok** a környezetvédelmi szabályozás pénzügyi kötelezettségeit tartalmazzák. Elképzelhető például, hogy a vállalatnak adót kell fizetnie az erőforrás-felhasználás arányában (pl. igénybevételei járulék), vagy a kibocsátott szennyezők mértékének megfelelően (pl. környezetterhelési díj), esetleg a környezeti szempontból káros anyagot tartalmazó termékek után (pl. termékdíj). Határérték túllépés esetén pedig előfordul, hogy bírságot rónak ki a vállalatra (pl. levegőszennyezési bírság).

A **környezetvédelmi károk elhárítási költségei** leggyakrabban talaj- és talajvíz-szennyezéseknél vagy veszélyes hulladékok nem megfelelő elhelyezése miatt merülnek fel. (pl. garéi hulladékok esete)

Ha a vállalat közelében élő lakosságot károsan érinti a szennyezés, vagy a termék fogyasztói a termék használata során egészségkárosodásnak vannak kitéve, elképzelhető, hogy a vállalatnak **kártérítést** kell fizetnie vagy valamilyen más módon kell **kompenzálnia** a károsultakat. (pl. zajszennyezés miatt a reptér környezetében élő lakosok kompenzálása)

A **környezetvédelem működési költségei** közé tartoznak a rendszeresen végzett környezetvédelmi tevékenységek költségei, mint a szennyvíztisztítás költségei, a környezetvédelmi célú berendezések (pl. hulladékégető) működtetésének költségei, a hulladékkezelési költségek, a környezetvédelmi mérések költségei vagy a környezetvédelmi osztály éves működési költsége.

A vállalat **környezetvédelmi támogatásokat** többféle céllal és sokféle szervezetnek ajánlhat fel. Támogatásokat adhat tevékenységéhez közvetlenül is kapcsolódó programra vagy kutatásra (ipari szövetségek környezeti programjai), de általános környezetvédelmi vagy természetvédelmi céllal is (pl. önkormányzatok környezeti alapjainak támogatása, természetvédő csoportok tevékenységének szponzorálása).

A **környezeti kockázatok** kezelésére fordított összegek között szerepelnek a jövőbeli kötelezettségekre és váratlan eseményekre elkülönített céltartalékok, biztosítékok, illetve környezeti felelősség-biztosítások. Ezek tehát még be nem következett károk, káros hatások kivédésére, elhárítására vagy áthárítására vonatkoznak.

3.9 Számontartják-e a környezetvédelmi intézkedések általi pénzügyi megtakarításokat?

☐ igen ☐ nem

3.10 Számolják-e a környezetvédelmi beruházások megtérüléseit?

☐ igen ☐ nem

4. A környezeti jelentésekkel kapcsolatos kutatások**4.1 Érdekelne Önöket egy olyan felmérés eredménye, ahol**

- a zöld csoportok környezeti információigényét mérik fel? ☐ igen ☐ nem
- a pénzügyi befektetők környezeti információigényét mérik fel? ☐ igen ☐ nem

4.2 Ön szerint érdemes különválasztani a telephelyi és az összvállalati szintű környezeti jelentést?

☐ igen ☐ nem

4.3 Elképzelhetőnek tartja, hogy esetleg több jelentés is készüljön az információigénynek megfelelően?

(pl. lakosoknak, széles nyilvánosságnak, pénzügyi befektetőknek)

☐ igen ☐ nem

4.4 Részt venne-e egy olyan fórumon, ahol a jelentések továbbfejlesztését tárgyalnák meg más vállalatokkal együtt?

☐ igen ☐ nem

4.5 Részt venne-e egy olyan fórumon, ahol a jelentések továbbfejlesztését tárgyalnák meg zöld szervezetek részvételével?

☐ igen ☐ nem

4.6 Hozzájárulnak-e ahhoz, hogy a jelentést felhasználjuk:

- környezeti menedzsment oktatásban ☐ igen ☐ nem
- vállalati továbbképzéseken példaként ☐ igen ☐ nem

Köszönöm a válaszadást!

8.2 Kérdőív az érintett csoportok információs igényéről

KÉRDŐÍV KÖRNYEZETVÉDŐ CIVIL SZERVEZETEK SZÁMÁRA A KÖRNYEZETI JELENTÉSEKRŐL

A. Általános adatok a környezetvédelmi szervezetről

1. Szervezet neve
2. Címe:
3. Alakulás éve:
4. Tagjainak száma:
5. Tagja-e a szervezet nemzetközi hálózatnak? igen ☐ nem ☐
6. Tevékenységeinek hatásköre:
település ☐ megye ☐ országos ☐ nemzetközi ☐
7. Tevékenységük során kapcsolatba kerülnek-e vállalatokkal?
nem, soha ☐ esetenként ☐ rendszeresen ☐

7.1. Ha igen, akkor honnan szerez információt a vállalat környezetvédelmi tevékenységéről és milyen Ön szerint az információk megbízhatósága?

Információ forrása	0: sosem használok 1: alkalmanként 2: rendszeresen	Információ megbízhatósága (1-5) 1: nem megbízható 5: nagyon megbízható	Megjegyzések
vállalattól közvetlenül			
felügyelőségektől			
sajtóból / médián keresztül			
éves pénzügyi jelentésből			
lakossági fórumok alkalmával			
sajtótájékoztatón			
vállalati hírlevélből			
termékek csomagolásáról			
egyéb			

8. Voltak-e, vannak-e a szervezetnek vállalatokkal kapcsolatos akciói, programjai?
nem ☐ igen ☐

8.1. ha igen, akkor kérem, írja le a kapcsolat jellegét a következő táblázatba!

Év	Vállalat	Téma	A kapcsolat jellemzése 1: információszerzés 2: konfliktus 3. együttműködés 4. egyéb

9. Látott Ön már környezeti jelentést?

igen, magyar vállalatét, és pedig:..... igen, külföldi vállalatét ☐ még nem ☐

9.1. Ha igen, mit gondolt róla?

a napi munkámhoz hasznos információkat tartalmazott ☐volt benne használható információ ☐egyáltalán nem tartalmazott hasznos információt ☐

10. Ismeri-e a vállalati környezetvédelemmel kapcsolatos következő kifejezéseket?

	ismerem a pontos tartalmát	hallottam már róla, de a pontos tartalmát nem ismerem	nem ismerem
vállalati környezeti politika	2	1	99
környezeti menedzsment	2	1	99
környezetközpontú irányítási rendszer	2	1	99
környezetközpontú irányítási rendszer tanúsítása	2	1	99
környezeti hatásvizsgálat	2	1	99
környezeti audit	2	1	99
ökocímkézés, ökoemléma	2	1	99
termék életciklus elemzése	2	1	99
tisztább termelés felmérés	2	1	99
környezeti teljesítmény értékelés	2	1	99
környezeti mutatószámok	2	1	99
ISO14001	2	1	99
EMAS	2	1	99
IPPC direktíva	2	1	99
ISO 14031	2	1	99

B. A környezeti jelentések tartalmi elemei

1. Kérem jelölje be, Ön szerint mennyire fontos, hogy az alábbi témakörök szerepeljenek a környezeti jelentésben:

	egyáltalán nem fontos	említés szintjén	rövid ismertetés	részletesen	nagyon fontos	nem tudom
1. a vállalati tevékenységek bemutatása	1	2	3	4	5	99
2. a környezeti politika ismertetése	1	2	3	4	5	99
3. a környezeti menedzsment és környezetvédelmi szervezet bemutatása	1	2	3	4	5	99
4. a környezetközpontú irányítási rendszer tanúsításának közlése	1	2	3	4	5	99
5. környezetvédelmi auditok eredményei	1	2	3	4	5	99
6. a termelés környezeti hatásai	1	2	3	4	5	99
7. a termékek környezeti hatásai	1	2	3	4	5	99
8. a jogszabályok betartása	1	2	3	4	5	99
9. munkaegészségügyi kérdések	1	2	3	4	5	99
10. balesetek kezelése és a vészhelyzetekre való felkészülés	1	2	3	4	5	99
11. az előző években hozott környezetvédelmi intézkedések és azok eredményei	1	2	3	4	5	99
12. a következő évekre kitűzött környezetvédelmi célok	1	2	3	4	5	99
13. az elkövetkezendő évekre tervezett intézkedések	1	2	3	4	5	99
14. a vállalati környezetvédelem pénzügyi vetületei	1	2	3	4	5	99
15. részvétel környezetvédelmi programokban	1	2	3	4	5	99
16. együttműködés a vevőkkel és szállítókkal a környezetvédelem területén	1	2	3	4	5	99
17. környezetvédelemmel kapcsolatos szponzorálások	1	2	3	4	5	99
18. kapcsolattartás az érintett csoportokkal	1	2	3	4	5	99
19. a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos vállalati elképzelések	1	2	3	4	5	99
20. egyéb, éspedig:	1	2	3	4	5	99

C. Számszerűsített adatok

1. Kérem, jelölje be, hogy a környezeti hatások ismertetésénél mennyire fontos a következő hatások számszerű megjelenítése!

	Egyáltalán nem fontos				Nagyo n fon- tos	Nem tudom
1. felhasznált anyag- és energiamennyiség	1	2	3	4	5	99
2. szennyezőanyag kibocsátások	1	2	3	4	5	99
3. hulladéktermelés						
4. a vállalat működésének hatása a közeli település levegőminőségére	1	2	3	4	5	99
5. a vállalat működésének hatása a környező felszíni vizek vízminőségére	1	2	3	4	5	99
6. a vállalati működés hatása a talaj minőségére	1	2	3	4	5	99
7. a vállalati működés hatása a felszín alatti vizek minőségére	1	2	3	4	5	99
8. a vállalat szennyezéséből adódó egészségügyi problémák a közeli településen (levegő-, víz- vagy talajszennyezés útján)	1	2	3	4	5	99
9. a vállalat működésének ökológiai hatásai (növények, állatok, élőhelyek állapotára)	1	2	3	4	5	99
10. a vállalat működésének savas esőt okozó hatása	1	2	3	4	5	99
11. a vállalat működésének hozzájárulása a globális felmelegedéshez	1	2	3	4	5	99
12. a vállalat működésének hozzájárulása az ózonlyuk problémához	1	2	3	4	5	99
13. egyéb, éspedig.....						

2. Ön szerint mennyire fontos a számszerű adatok megjelenítésénél a következő szempontok figyelembe vétele?

	Egyáltalán nem fontos				Nagyon fontos	Nem tudom
több évre vonatkozó összehasonlító adatok	1	2	3	4	5	99
magyar határértékekhez való viszonyítás	1	2	3	4	5	99
EU határértékekhez való viszonyítás	1	2	3	4	5	99
a hatások magyarázata	1	2	3	4	5	99
grafikonok alkalmazása	1	2	3	4	5	99
táblázatos megjelenítés	1	2	3	4	5	99
illusztráció ábrákkal	1	2	3	4	5	99
egyéb, éspedig	1	2	3	4	5	99

D. A jelentés hitelessége

1. Ön szerint mennyire fontos a jelentés hitelességéhez:

	Egyáltalán nem fontos			Nagyon fon- tos		Nem tudo- m
a jelentés tanúsítása független szervezet által	1	2	3	4	5	99
a jelentés tanúsítása a hatóság által	1	2	3	4	5	99
az érintett csoportok számára a hozzászólás és véleményezés lehetőségének biztosítása	1	2	3	4	5	99
a jelentés célcsoportjának pontos megadása	1	2	3	4	5	99
összehasonlítható információk közlése	1	2	3	4	5	99
közérthető nyelvezet, a technikai kifejezések mellőzése vagy alkalmazás esetén magyarázata	1	2	3	4	5	99
a jelentés logikus szerkezeti felépítése	1	2	3	4	5	99
számszerűsített és nem számszerűsített információk egyensúlya	1	2	3	4	5	99
rossz hírek közlése a jó hírek mellett	1	2	3	4	5	99

E. Általános adatok a kitöltő személyről a statisztikai feldolgozáshoz

Az Ön

4. Kora.....

5. Neme:

6. Szakmája:.....

7. Részesült-e környezetvédelmi képzésben?

.....

8. Feladatköre a környezetvédelmi szervezetben

.....

9. Dátum:.....

10. Egyéb észrevételek:

.....

.....

.....

Köszönöm a válaszadást!

8.3 Értékelőlap a környezeti jelentésekről

1. Kérem, értékelje az Önnek megküldött jelentéseket 1-5-ös skálán (1: nem megfelelő, 5: kiváló) a tartalmi elemek megléte alapján.

Tartalmi elemek	Vállalatok	Borsodchem Rt.	Budapesti Erőmű Rt.	Chinoin Rt.	Dreher Sörgyárak Rt.	MOL Rt. 1998	Opel H. Kft.	Temic H. Kft.	TVK Rt.
1. A vállalat bemutatása									
2. A környezetvédelmi politika									
3. A környezeti menedzsment, a KIR									
4. Környezeti hatások									
5. A hatósági előírások betartása									
6. Környezetvédelmi célok és célállapotok, tervezett intézkedések									
7. Kapcsolattartás az érintett csoportokkal									

2. Kérem, értékelje a jelentéseket 1-5-ös skálán (1: egyáltalán nem, 5: nagyon megfelelő) az alábbi jellemzők alapján.

Jellemzők	Vállalatok	Borsodchem Rt.	Budapesti Erőmű Rt.	Chinoin Rt.	Dreher Sörgyárak Rt.	MOL Rt. 1998	Opel H. Kft.	Temic H. Kft.	TVK Rt.
összehasonlítható információk közlése									
közérthető nyelvezet, a technikai kifejezések mellőzése vagy alkalmazás esetén magyarázata									
a jelentés logikus szerkezeti felépítése									
számszerűsített és nem számszerűsített információk egyensúlya									
grafikonok, ábrák alkalmazása									
rossz hírek közlése a jó hírek mellett									

3. Ön mit tart az egyes jelentések pozitív sajátosságainak és hol lát továbbfejlesztési lehetőséget? Kérem, röviden írja be ötleteit a táblázatba.

Vállalat	Pozitív elemek	Továbbfejlesztési lehetőségek
Borsodchem Rt.		
Budapesti Erőmű Rt.		
Chinoin Rt.		
Dreher Sörgyárak Rt.		
Mol Rt. 1998		
Opel Hungary Kft.		
Temic Hungary Kft.		
TVK Rt.		

8.4 Megfigyelői adatlap a plenáris vitákhoz

programpont:

kitöltő:

Kérlek, hogy jelöld be mindegyik kérdésnél, hogy az általam megfigyelt csoportok hol helyezkednek el a skálán. Ha van hozzáfűzni valód, azt írd mellé. Ahol nincs skála, ott írd be tapasztalataidat.

Példa

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		váll	önk., felügy			civil			

1. Milyen a csoport(ok) aktivitása?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
inaktív								nagyon	aktív

2. Milyen a bizalom egymás irányában? (1-5-ös skálán, 1:nincs, 5: teljes)

	vállalat felé	önkormányzat felé	hatóság felé	civil szervezet felé
vállalat				
önkormányzat				
hatóság				
civil szervezet				

3. Mennyire jellemző egymás tisztelete?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
nem									fontos

4. Mennyire természetes a viselkedésük?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
mesterkelt									természetes

5. Hogyan reagálnak a másik csoport felvetéseire?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
hárító									megértésre törekvő

6. Mennyire értik meg a többi csoport felvetését?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
egyáltalán nem									teljesen

7. Milyen alapon érvelnek?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
érzelmi									észérvekkkel

8. Milyen nyelvezetet használnak?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
technikai									közérthető

9. Milyen kommunikációs stratégiát alkalmaznak?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
egyoldalú meggyőzés								együttműködés re törekvés	

10. Hogyan kezelik a felmerülő konfliktusokat?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
elnyomják									megpróbálják tisztázni

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
tompítják									fokozzák

11. Véleményed szerint milyen mélységű ismeretekkel rendelkeznek az adott témáról?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
nincs									nagy szak- ismeret

12. Mennyire veszik figyelembe a tágabb közösség érdekeit?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
önérdek kizáró- lagossága									közérdek

13. Milyen távon gondolkodnak az adott téma tekintetében?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
rövid									hosszú

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
csak helyi				regionális				globális	

15. A gazdasági és környezeti szempontok mennyire játszanak szerepet az érvelésekben?

gazdasági

nagyon

egyáltalán nem

egyáltalán nem

nagyon

környezeti

16. Milyen a csoportok kezdeményezőkézsége?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
passzív									kezdemenyez ő

17. Milyen fogalmak, definíciók tisztázása történik meg?

18. Milyen konkrét javaslatok hangzanak el?

19. A következő jellemzők mely csoportokra érvényesek?

- védekező
támadó
konstruktív
destruktív
semleges
ötletgazda
humoros
megértő
keményfejű
higgadt
objektív

8.5 Kérdőív a kerekasztal beszélgetésről

Kérdőív a „környezeti jelentések” szakmai nap résztvevői számára

1. Ez a fórum nyújtott-e Ön számára új információkat?

.....

2. Megváltozott-e a véleménye egyes kérdésekkel kapcsolatban? Mely kérdésekben és hogyan?

.....

3. A jelentésekről megváltozott-e a véleménye? Milyen módon?

.....

4. Hasznosnak tartja-e a jelentések fejlődésének nyomon követését?

.....

5. Ön szerint lesz-e további együttműködésre lehetőség? Milyen csoporttal és milyen témában?

.....

6. Az itt tapasztaltakat tovább tudja-e adni másoknak? Kiknek?

.....

7. Ön szerint érdemes-e ilyen fórumokat szervezni a későbbiek során is?

igen-nem

Ha igen, milyen témában?.....

8. Ön milyen hangulatban távozik?

Köszönöm a válaszadást!

TISZTÁBB TERMELÉS MAGYARORSZÁGI KÖZPONTJA
HUNGARIAN CLEANER PRODUCTION CENTRE

8.6 A „környezeti jelentések tartalmi továbbfejlesztése” című szakmai nap programja

9.30-10.10	BEVEZETŐ A jelentéskészítés fontossága és lehetséges szerepe Előadó: dr. Kerekes Sándor, a Tisztább Termelés Magyarországi Központjának igazgatója, tanszékvezető egyetemi tanár A jelentéskészítés eddigi tapasztalatai: felkért vállalati szakemberek beszámolóit*
10.10-12.20	1. RÉSZ A JELENTÉS, MINT A VÁLLALATI KÖRNYEZETI KOMMUNIKÁCIÓ EGYIK ESZKÖZE Vitaindító: A jelentések tartalmának és kommunikációjának fejlődése Előadó: Kovács Eszter, a BKÁE doktorandusz hallgatója Kiscsoportos beszélgetés az érdekeltek információs igényeiről: Milyen témakörök szerepeljenek a jelentésekben? Plenáris ülés: a kiscsoportban kialakított álláspontok megvitatása
12.20-13.00	Ebédszünet: állófogadás
13.00-15.20	2. RÉSZ SZÁMSZERŰSÍTETT INFORMÁCIÓK Vitaindító: A vállalati környezeti teljesítmény mutatószámai Előadó: Tóth Gergely, a KÖVET-INEM Hungária ügyvezető igazgatója Kiscsoportos beszélgetés: Milyen számszerű információk szerepeljenek a jelentésekben? Plenáris ülés: a kiscsoportban kialakított álláspontok megvitatása
15.20-15.30	Kávészünet
15.30-16.30	3. RÉSZ A JELENTÉSEK HITELESSÉGE Vitaindító: A jelentések hitelessége Előadó: dr. Pásztor Zsolt, Deloitte & Touche Plenáris vita

* egyeztetés alatt

A kiscsoportos megbeszélésekhez a résztvevőket - a szervezet jellege szerint - a következő négy csoportba osztjuk: vállalatok, hatóságok, önkormányzatok, civil szervezetek.

A kiscsoportos beszélgetéseket és plenáris üléseket vitavezetők segítik.

A szakmai nap helyszíne: a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem III. előadója

8.7 Segédlet a “környezeti jelentések szakmai nap” vitavezetőinek

Időpont	Program	Előadó
9.30-9.50	Bevezető : A jelentéskészítés fontossága és lehetséges szerepe	Dr. Kerekes Sándor
9.50-10.10	A jelentéskészítés eddigi tapasztalatai	Urbán Katalin, Ódor Erzsébet
10.10-10.20	Előadás: a jelentések tartalmi elemei, témakörök	Kovács Eszter
10.20-11.00	Kis csoportokban: Információs igények, Miért szükséges a jelentés? Milyen témakörök jelenjenek meg a jelentésekben?	
11.00-11.20	A csoportmunkák eredményeinek összevetése, a közös pontok és az eltérések kiemelése	
11.20-12.20	Plenáris vita	1.
12.20-13.00	Ebédszünet (szendvicsek, svédasztal)	
13.00-13.20	Előadás: A környezeti teljesítmény mutatószámai	Tóth Gergely
13.20-14.00	Kis csoportokban: Milyen mutatószámok/számszerű információk szerepeljenek a jelentésekben?	
14.00-14.20	A csoportmunkák eredményeinek összevetése, a közös pontok és az eltérések kiemelése	
14.20-15.20	Plenáris vita	
15.20-15.30	Kávészünet	
15.30-15.50	Előadás: A jelentések hitelessége	Pásztor Zsolt
15.50-16.30	Záró plenáris vita	

A szakmai nap beosztása

Téma, csoportok	vitavezető	megfigyelő	jegyzőkönyv vezető
1. Tartalmi elemek			
vállalatok	Zilahy Gyula	Kovács Eszter	Csutora Mária
önkormányzatok	Flachner Zsuzsanna	Szi-Ferenc Zsófia	Pataki György
hatóságok	Galli Miklós	Szerényi Zsuzsanna	Kaizinger Ervin
zöld szervezetek	Krecz Ági	Hargitai Kata	Saltarelli Erika
2. Számszerűsített információk			
vállalatok	Galli Miklós	Kovács Eszter	Csutora Mária
önkormányzatok	Krecz Ági	Hargitai Kata	Pataki György
hatóságok	Zilahy Gyula	Szerényi Zsuzsanna	Kaizinger Ervin
zöld szervezetek	Flachner Zsuzsanna	Szi-Ferenc Zsófia	Saltarelli Erika

1. Milyen témakörök szerepeljenek a jelentésekben?

UNEP útmutató a fenntartható fejlődés beszámolóihoz (UNEP, 1996)

I. A menedzsment környezeti politikája és környezeti menedzsment rendszerek 1. A felső vezetés elkötelezettsége 2. Környezeti politika ⁷⁹ * 3. Környezetközpontú irányítási rendszer* 4. Vezetői hatáskörök* 5. Környezeti átvilágítás, audit 6. Célok és célállapotok 7. A jogszabályok betartása* 8. Kutatás és fejlesztés 9. Díjak 10. Tanúsítás, minősítés 11. A jelentéskészítés politikája 12. A vállalati működés jellemzői	II. Input/output számbavétel Inputok 13. Anyaghasználat* 14. Energia felhasználás* 15. Vízfelhasználás* A folyamat irányítása 16. Öko-hatékonyság/ tiszta technológia 17. Egészségügy és biztonság* 18. Környezeti hatásvizsgálat és kockázati menedzsment 19. A balesetek kezelése és a vészhelyzetekre való reagálás* 20. Talajszennyezés és tisztítás 21. Élőhelyek Outputok 22. Hulladékminimalizálás és hulladékgazdálkodás* 23. Levegőszennyezés* 24. Vízszennyezés* 25. Zaj- és szag 26. Szállítás Termékek 27. Életciklus tervezés és elemzés 28. A termék környezeti hatásai* 29. Termék együttműködés/gondnokság (stewardship) 30. Csomagolás	III. Pénzügyek 31. Környezetvédelmi kiadások* 32. Környezetvédelmi felelősség* 33. Piaci megoldások, eszközök és lehetőségek 34. Környezeti számvitel 35. Jótékonyági hozzájárulások IV. Kapcsolattartás és partnerség az érdekcsoportokkal 36. Alkalmazottak* 37. Törvényhozók és szabályozó hatóságok* 38. Helyi közösségek* 39. Befektetők* 40. Szállítók 41. Vevők és fogyasztók 42. Ipari szövetségek* 43. Környezetvédő csoportok 44. Tudomány és oktatás 45. Média V. Fenntartható fejlődés 46. Technológiai együttműködés 47. Globális környezetvédelmi témakörök 48. Globális működési normák 49. Fenntartható fejlődés 50. Víziók, alternatív elképzelések, trendek
--	---	--

* Ezeket mindenképpen ajánlják a jelentésbe bevenni

2. számszerűsített információk

1. A környezeti mutatószámok csoportosítása (A guide to corporate..., 1997)

Környezetvédelmi teljesítmény indikátorok		Környezeti menedzsment indikátorok		Környezeti állapot indikátorok	
anyag- és energia indikátorok	infrastruktúra és szállítási indikátorok	rendszer indikátorok	funkcionális terület indikátorai	víz	
input	output	infrastruktúra	szállítás	rendszer megvalósítás	képzés/alkalmazottak
anyagok	hulladék			jogi ügyek, panaszok	egészség, biztonság
energia	levegőszennyezés			környezetvédelmi költségek	beszerzés
víz	szennyvíz				külső kommunikáció
	termékek				

⁷⁹ A csillaggal jelölt tételeket mindenképpen ajánlják a jelentésbe bevenni.

Forгатókönyv a kiscsoportos vitákhoz

10.20-11.00 Tartalmi elemek

Kérdés:

- Vállalatoknak: A jelenlegi jelentések alapján milyen tartalmi elemeket tartanak fontosnak? Milyen továbblépési lehetőségeket látnak? (nagy vitához gondolkodni azon, hogy mitől függ az egyes tartalmi elemek megjelentése: nehézségek)
- Érdekcsoportoknak: Milyen információra van szüksége az érintett csoportoknak ahhoz, hogy a vállalat működését környezetvédelmi szempontból megítélhessék?

Módszer:

1. Először kérjük meg a kiscsoport résztvevőit, hogy mutatkozzanak be, és mondják el, milyen szervezettől jöttek.
2. Írják fel kis papírra, milyen információkat tartanak fontosnak.
3. Sorba menve olvassák fel, mit írtak és a témavezető kezdje el a flipchartra felírni az ötleteket (mindig az újakat). Ha tudnak fontossági sorrendet adni, akkor az még jobb.
4. Ha marad idő, akkor beszélgessenek arról, hogy miért fontosak ezek az információk, szerintük nehéz-e az előállításuk, illetve mely információk hiányoznak még a jelenlegi jelentésekből.
5. A csoport egyik tagja ismerteti a listát, a többiek kiegészíthetik. (A kártyákat gyűjtésük be.)

Ha nincs elég ötlet, akkor vagy a UNEP (1996) listája vagy a következő lista segíthet:

I. A vállalati működés általános jellemzői
1. a vállalati tevékenységek bemutatása
2. a környezeti menedzsment és a környezetvédelmi szervezet bemutatása
3. környezetközpontú irányítási rendszer tanúsításának közlése
4. környezetvédelmi auditok eredményei
5. a jogszabályok betartása
II. a környezeti politika ismertetése
III. környezeti hatások
1. a termelés környezeti hatásai
2. a termékek környezeti hatásai
3. munkaegészségügyi kérdések
4. a balesetek kezelése és a vészhelyzetekre való felkészülés
IV. Múltbéli eredmények
1. az előző években hozott környezetvédelmi intézkedések és annak eredményei
V. Jövőbeli tervek
1. a következő évekre kitűzött környezetvédelmi célok
2. az elkövetkezendő évekre tervezett intézkedések
VI. A vállalati környezetvédelem pénzügyi vetületei
VII: Kommunikáció
1. együttműködés a vevőkkel és szállítókkal a környezetvédelem területén
2. környezetvédelemmel kapcsolatos szponzorálások
3. kapcsolattartás az érintett csoportokkal
VIII. Hosszú távú vízió
1. a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos vállalati elképzelések

13.20-14.00 Számszerűsített információk

Kérdés:

- Vállalatoknak: Milyen szempontokat vettek figyelembe a jelentések összeállításánál? Milyen továbblépési lehetőségeket látnak? (nagy vitához gondolkodni azon, hogy mitől függ az egyes szempontok alkalmazhatósága: nehézségek, illetve milyen vállalati feltételeknek kell teljesülnie)
- Érdekcsoportoknak: Véleményük szerint milyen szempontok figyelembevétele fontos a mutatószámok kialakításánál?

Módszer:

1. Kérjük meg a csoport résztvevőit, hogy kis ragasztós papírra írják fel véleményeiket.
2. Olvassák fel, majd ragasszák ki a táblára.
3. A táblát mindenki nézze meg, majd beszélgessenek arról, hogy mi kerüljön fel a listára.
4. Ha marad idő, akkor beszélgessenek arról, hogy miért fontosak ezek a szempontok, látnak-e problémát valamelyik elv alkalmazásában, vannak-e kérdéseik a vállalatokhoz a mutatószámok kialakításával kapcsolatban.
5. A csoport egyik tagja adja elő az eredményeket, a többiek egészítsék ki.

Ha nincsenek ötletek, akkor a következőket lehet bedobni:

- több évre vonatkozó összehasonlító adatok
- tervekhez való hasonlítás
- tervezett csökkentések
- magyar határértékekhez való viszonyítás
- EU határértékekhez való viszonyítás
- iparági átlaghoz való hasonlítás
- vezető iparági vállalatokhoz való hasonlítás
- hatásláncok
- kockázatok
- rövid, közepes, hosszú időtáv
- térbeli kiterjedés
- relatív és abszolút mutatószámok
- a hatások súlyosságának alapján választani (csak jelentős hatások)
- koncentrációs értékek is

Plenáris viták

A kiscsoportos beszélgetések eredményeit a következő táblázatban jelenítjük meg. Az érdekcsoportok igényeit annak alapján jelenítjük meg, hogy a vállalat azokat mely csoportban szerepeltette. Ezt a táblázatot a résztvevők megkapják. Az érdekcsoportok által fontosnak tartott pótlólagos elvárások szolgálnak a vita alapjául. Meg kell nézni, hogy a pótlólagos elvárások szerepelnek a vállalatok által megadott továbblépési lehetőségek listában.

Az érdekelt csoportok információs igényei a vállalatok által fontosnak tartott információkkal összevetve

	vállalatok		
	jelenleg már csinálják	továbblépési lehetőségeknél szerepel	pótlólagos elvárások a vállalat felé
hatóságok igényei			
önkormányzatok igényei			
civil szervezetek igényei			

Kérdések:

1. Miért tartják fontosnak az érdekcsoportok azokat a témákat, amelyeket a vállalat nem szerepeltetett és nem is rakott a továbbfejlesztési lehetőségek közé?
2. Miért nem szerepeltették a vállalatok azokat a témákat, amelyeket az érdekcsoportok fontosnak tartanak?

Flipchartra írni a főbb vitapontokat, az okokat, a megoldási javaslatokat.

15.50-16.30 Záró plenáris vita

Főbb kérdések:

1. Mitől hiteles egy jelentés?
 - a jelentés tanúsítása független szervezet által
 - a jelentés tanúsítása a hatóság által
 - az érintett csoportok számára a hozzászólás és véleményezés lehetőségének biztosítása
 - a jelentés célcsoportjának pontos megadása
 - összehasonlítható információk közlése
 - közérthető nyelvezet, a technikai kifejezések mellőzése vagy alkalmazás esetén magyarázata
 - a jelentés logikus szerkezeti felépítése
 - számszerűsített és nem számszerűsített információk egyensúlya
 - rossz hírek közlése a jó hírek mellett

8.8 A szekcióülések jegyzőkönyvei I.

Vitanap a környezeti jelentésekkel kapcsolatban – 2000. május 16.

Az 1. szekcióülések összefoglalói

Információs igények, a jelentések tartalmi elemei

A megvitatandó kérdések:

- Vállalatoknak: A jelenlegi jelentések alapján milyen tartalmi elemeket tartanak fontosnak? Milyen továbblépési lehetőségeket látnak?
- Érdekcsoportoknak: Milyen információra van szüksége az érintett csoportoknak ahhoz, hogy a vállalat működését környezetvédelmi szempontból megítélhessék?

ZÖLD SZERVEZETEK

Vitavezető: Krecz Ágnes (KÖVET-Inem)

Megfigyelők: Tóth Krisztina (BKÁE)
Hargitai Katalin (MTVSZ)

(A csoport a tagok bemutatkozásával kezdi tevékenységét.)

Résztvevők:

Zalatnay László	EMISSZIÓ
Beliczay Erzsébet	Levegő Munkacsoport
Tanyi Anita	Levegő Munkacsoport
Hágen Andrea	Ökoszolgálat
Balogh Emese	Ökoszolgálat
Dr. Kiss Csaba	EMLA
Máyer Zoltán	MTVSZ
Tóth Gergely	KÖVET
Móra Vera	Ökotárs

(A csoport munkáját nehezítette, hogy néhányan nem kapták meg előre a jelentéseket⁸⁰, vagy csak felületesen volt idejük elolvasni, illetve nem ugyanazon kérdőívet töltötték ki, mint amivel a vitavezető rendelkezett.)

(Az előzetes egyéni felírások módszerét elveti a csoport, helyett folyamatosan együtt dolgoztak)

- A környezeti politikák benne legyenek-e a jelentésekben minden évben?
- *(Reagálva a kérdésre)* A vállalat céljai változhatnak, ezt kellene tömören közölni.
- A KIR (Környezet Irányítási Rendszer) feladatait feltüntetni.
- Túlságosan PR ízűek a jelentések.

⁸⁰ A jelentések és háttéranyagok minden meghívott szervezethez időben kiküldésre kerültek.

- Tapasztalatuk, hogy a lakosság nem kap választ a vállalatoktól problémáira, ezért keresi meg a L.CS-t.
- Javaslat: a lakosság problémáira reagáljanak a jelentések, ha már nekik készül.

Vitavezető - Ennek néhány jelentés megfelel!

- Valóban, például a Budapesti Erőmű Rt. Jelentése.
- A vállalati stratégia kapcsán a környezetvédő szervezetek támogatását is mérlegelhetnék.

(a feladatunk keretein kicsit túllép a felvetés)

- Bár a lakosságnak készülnek, egyoldalúan (főleg jó oldalról) mutatják be a céget.
- Ellenpélda a TEMIC (kis cég), mely EMAS-nak megfelelés miatt készítette, ezért minden benne van. A nagyok anyagának hiányosságai a túlzott profizmusból és a túlzott PR szemléletből eredhetnek.

Vitavezető - Igen, a TEMIC-nek kötelező volt, a többiek csak saját fejük után próbálkoztak.

- Akkor ajánljuk a többinek is, hogy a negatív kép is legyen benne.
- A Budapesti Erőmű Rt. anyagában is van romló adatsor.
- A Mol anyagában is.

(A vitavezető felkéri a résztvevőket a javaslatok írásba foglalására – eredménytelenül.)

- Hiányolom a rendszerszemléletű megközelítést, mire gyakorol hatást a vállalat profilja
- Az éghajlatváltozási egyezmény óta önkéntes megállapodásokat kötnek a vállalatok, de sokszor saját csökkentésüket kiváltják fejlődő országokban végrehajtott beruházásokkal a költségelőny miatt. – Ezt a cselekvést hogyan értékeljük? Bekerüljön a jelentésbe, hogy ilyen programban részt vesz-e?
- A reklám-költségvetés is megjelenítendő – milyen ideológiával adja el a terméket; akár a reklámetika kérdései is szerepelhetnek benne.

Vitavezető - Bekerüljenek-e ezek a dolgok?

- Kötelezhetőek rá, de ha kellemetlen, úgysem teszik be. - A fenntartható jelentések jók lennének – ezekben olyan gazdasági szempontok is benne vannak, mint a helyi közösségek támogatása, bizonyos ideológiák terjesztése. Sajnos, ma még nehéz őket keresztülvinni a vállalatvezetésen.
- Ha az átfogó környezeti hatásról nem szól a jelentés, akkor van-e egyáltalán valamilyen jelentése. Ha csak “greenwash”, akkor nem éri el a célját.

Vitavezető - Az elkészült jelentések tartalmi része elegendő-e, tükrözi-e a vállalat környezeti teljesítményét?

- Itt egy folyamatról van szó. A vállalat felméri környezeti teljesítményét, majd kiadja. A mi álláspontunk szerint ez a vállalat-környezet viszony felméréséhez kevés információt szolgáltat, vizsgálni kell azt is, hogy fenntartható-e a fejlődésük (pl.: a termelési rendszer a helyi erőforrások felhasználásának megfelelő-e).

Vitavezető - Van olyan jelentés, ahol az erőforrás-felhasználás szerepel.

- A zöldek és a vállalatok szemlélete távol áll egymástól. Az ISO 14000 nekik a maximum, nekünk a minimum elvárás. Nem feltétlen kellene a saját álláspontokhoz ragaszkodni, mert akkor nem lesz párbeszéd.

- A jelentések nem lesznek hitelesek a zöldek számára, ha a vállalat pénzén, az ő megrendelésükre készül, valamint ha nincs rendes törvényi szabályozás.
- A vállalati szektoron belül is kell differenciálni. A környezeti megbízott nehéz helyzetben, rossz pozícióban van vállalaton belül, kevés vállalatnál készül ilyen jelentés. Azokat kell kritizálni, akik nem csinálnak, ha valaki készít, azt pozitívan kell fogadni és a benne lévő dolgokat óvatosan értékelni.
- A többség a gyártási folyamatra koncentrálnak, kevés szó esik a termék környezeti tulajdonságairól (Mol – a környezetbarát termék hiába védjegyes, azt három évente meg kell újítani, ennek szerepelnie kellene a jelentésben; egy Volvo 80-szor annyi energiát használ fel élettartama alatt, mint amennyi elkészítéséhez kell).
- A jelentéseket tendenciaszerűen kellene publikálni.
- A minőségítő a számszerű információk felé történő elfordulás a kívánatos.
- Az intenzív anyag-felhasználású iparág esetén jelezni kellene, milyen szállítási móddal szerzik be az anyagot (vasút vagy közút), illetve juttatják el azt a fogyasztóhoz.
- A tendenciák kiolvashatósága érdekében a jelentések szerkezete hasonló legyen minden évben.
- Kell még a “fajlagos szállítási igény” mutató is termékegységre vetítve (pl.: a Mol-nál az EU-átlag két és félszerese)?
- Jó lenne, ha szerepelne bennük a környezet-egészségügyi hatás.
- A veszélyes hulladék elszállítással kapcsolatos adatokat teljes pontossággal kellene közölni: kinek adták, mennyit, hova helyezték el véglegesen, stb.
- A Chinoin jelentésében olvasható, hogy a gyár folyékony hulladéka folyamatosan növekedett, miközben tudjuk, hogy a szennyvíztisztítás kérdése megoldatlan. Miért nem szerepel a jelentésben, hogy mit csináltak a szennyvízzel és miért növekedett a mennyiség?

Vitavezető – Lassan csoportokba kellene szedni a javaslatokat!

- Két csoportot javasolnék:
 - kis javítások a jelentésen,
 - nagy reformok.*(Lásd a zöldek elkészült nagy papírját)*

(A felíráskor már szóródik a figyelem, az összefoglalás elkészítésében főképp Tóth Gergely, Beliczay Erzsébet és a vitavezető vesznek részt, később Móra Vera és Kiss Csaba is bekapcsolódnak.)

- Fontos, hogy összehasonlítható adatokat közöljenek a vállalatok saját tevékenységük különböző időpontjairól.

VÁLLALATOK

Vitavezető: Dr. Kerekes Sándor (BKÁE, TTMK)

Megfigyelők: Kocsis Tamás (BKÁE)
Csutora Mária (BKÁE, TTMK)

(A csoport a tagok bemutatkozásával kezdi tevékenységét.)

Résztvevők:

Majerusz László	TVK Rt.
Urbán Katalin	Budapesti Erőmű Rt.
Makkosné Szabó Judit	Dreher Sörgyárak Rt.
Debreczeny István	Dunapack Rt.
Papp Béla	Dunapack Rt.
Ódor Erzsébet	Chinoi Rt.
Orosz Jenő	Chinoi Rt.
Fekete Nagyné Török Judit	Borsodchem Rt.
Orosz Sándor	NABI Rt.
Pásztor Zsolt	Deloitte & Touche

- Ha valamiről nincs szó a jelentésben, az gyanús: legyen szó arról is, ami rendben van.

Vitavezető: - Mi legyen a jelentésben? A jelentések tartalmilag különböznek. Mi legyen a filozófiája, ami a tevékenységtől függetlenül közös? Ki dönt a tartalomról? Miért éppen ez vagy az van benne?

- Fogalmazzuk meg, mit akarunk és mit nem akarunk a jelentésekbe bevenni!
- Kinek szól a jelentés?
- A vállalatok közelében élőknek. *VITA*
- Nem mindenki gondolta ezt.
- Tulajdonosok, üzleti partnerek, önkormányzatok, hatóság.
- Fogyasztók.
- Fontosak az üzleti partnerek, de nemcsak nekik szól.

Vitavezető: Az éves jelentésben kinél van környezetvédelmi rész? (Dreher és NABI)

- A tulajdonosok a vállalatot amúgy is figyelemmel kísérik, ezért mi ezt a csoportot nem, inkább egy homogénebb csoportot céloztunk meg: a környéken lakókat és az önkormányzatokat. A lakosság nyílt napon kapta meg, az önkormányzathoz is leadtunk egy példányt. Nem postáztunk, hogy ne jusson a jelentés a szórólapok sorsára.

K: Hány példányszámban adták ki a jelentéseket?

- Chinoi: 1000 fölött és angolul is.
- Dunapack: 1000 magyar, 400 angol.
- Dreher: 1000.
- Borsodchem: 1000 (újra kellett nyomni, 500 + 1000, angol 500+500).

Vitavezető: Van-e olyan listájuk, hogy kinek küldik ki?

- Van lista: Budapesti Erőmű, Chinoi, Borsodchem.

K: Hogyan álltak a vállalatok az első jelentésük elkészítéséhez?

- Dreher: A környezetvédelmi politika alapján akartuk bebizonyítani, hogy lépéseket tettünk.
- Chinoin, Erőmű Rt: Útmutatót használtak.
- Budapesti Erőmű: A 2. jelentésnél már volt koncepció, apró dolgok már nem szerepeltek. Az erőműnél nem fontos a saját energiafelhasználás, máshol inkább az.
- Minden cég a saját jelentős hatását mutassa be?

Vitavezető: A jelentés milyen mértékben a környezetvédelmi osztály beszámolója? VI-TA

- Nem szabad annak lennie, súlyozni kell fontosság szerint, ne legyünk fekete doboz, fontos a bizalmatlanság oldása, a kulcspontok érthető tálalása.
- A pénzügyi beszámoló sem a pénzügyi osztály beszámolója, hanem az egész vállalaté.
- Az EMAS, ISO 14000 előírásainak feleljenek meg, később audit kell. Ez az alapkövetelmény, ezen túl azonban legyenek benne a cég sajátosságai is.
- ISO 14000 nem ír elő jelentést, az EMAS igen és megadja a pontos tartalmat is.

Vitavezető: külföldön a jelentés általában i/o beszámoló, a környezeti állapot változás hiányzik. *VITA*

- Igen, mindegyik emissziós adat.
- Nincs monitoring.

Vitavezető: Van.

- Ha valaki tudja az emissziót, következtethető az immisszió.

Vitavezető: A lakosságot az immisszió érdekli.

- Nehéz ez, mert több iparvállalat van a körzetben.

Vitavezető: Vállalatonként nem mérik az immissziót.

- Mérik, de nem közlik.
 - A mérőponton olyan komponensek jelentek meg, amihez a vállalatnak semmi köze.
- Miért tegyük közzé?

(Példa, Budapesti Erőmű: Privatizáláskor felmérték minket, és 0,5-0,005 között volt az NOx-ünk, délkeleti irányban 1000 méterre. Kiderült, ez pont az Üllői úton van. Minek oda immissziós mérőpont, ha 0,5% a mi hozzájárulásunk?

NABI: Zajos a tevékenység, a forgalmas út miatt nem mérhető a vállalat által okozott immisszió, csak éjjel.)

- Tényleg ez lenne érdekes, de egyik cég sem tud ilyen kutatócsoportot felmutatni.

Vitavezető: Szívesen közölné-e a vállalat, ha volna?

- Igen

Vitavezető: Az első jelentést miért nem hozták nyilvánosságra?

- Alig olvassák, ez igaz. A broszúra bizonyítja, hogy komolyan veszik. Szimbólum. Persze a tartalom is fontos.

Vitavezető: Mi legyen a jelentésben?

- A környezeti politika.
- Aláírás, dátum is legyen hozzá. A tavalyi jelentés dátum híján hiteltelen lett.
- Közérthető tevékenység-leírás legyen benne. Az, hogy a műanyaggyár műanyagot gyárt, az kevés.

Vitavezető: A negatív melléktermék „gyártása” itt legyen-e (pl. foszgén mint intermedi-
er gyártása benne legyen-e)? *VITA*

- Ne a tevékenység leírásánál, hanem a hatások bemutatásánál. (Ezzel többen egyetérte-
nek.)

- Ahány cég és telephely, annyiféle technológia. Túlzott részletek a technológia bemu-
tatásánál ne legyenek, mert áttekinthetetlen lesz.

- Néhány dolog nincs mindegyikben benne: pl. egészségvédelem, munkavédelem, tűz-
védelem. Benne legyenek-e ezek?

- Környezetbiztonsági téma legyen benne: kockázatok, balesetek mennyi és milyen volt,
Borsodchemnél benne vannak.

- Cége válogatja, hogy benne legyen-e.

Vitavezető: Könnyen elmehet a dolog egy egészség-biztonság-környezetvédelem jelen-
tés felé.

- A direkt és indirekt hatásokat bontsák szét.

- I/O, de nem a hatás van benne a jelentésekben.

- Anyagmérlegeket közöl mindenki.

Vitavezető: Például nincs a jelentésekben határérték túllépésekről szó. *VITA*

- A Budapesti Erőmű 99-es jelentésének 22. oldalán van ilyen adat.

- A vezetőség meggyőzhető a negatívumok jelentésbe tételéről, ha a negatívumra már
van megoldási stratégia. Megoldási stratégia is beletehető. Nincs az a vállalat, amely
önként bemutatja minden rossz oldalát, főleg, ha a többi cég nem teszi ezt. A jelentés-
nek így negatív hatása lenne.

- Ha valaki már elérte az ISO14001-et, az már nem lehet olyan rossz.

HATÓSÁGOK

Vitavezető: Galli Miklós (TTMK)

Megfigyelők: Kaizinger Ervin (Deloitte & Touche)
Marjainé Szerényi Zsuzsanna (BKÁE)

Résztvevők:

Spitz Roland	Közép-Duna-völgyi Környezetvédelmi Felügyelőség
Horváth Balázs	Közép-Duna-völgyi Környezetvédelmi Felügyelőség
Somló István	Közép-Duna-völgyi Környezetvédelmi Felügyelőség
Tolcsvai Rózsa	Közép-Duna-völgyi Környezetvédelmi Felügyelőség
Kádárné dr. Nagy Anna	Közép-Duna-völgyi Környezetvédelmi Felügyelőség
Komlósi Gyula	Közép-Duna-völgyi Környezetvédelmi Felügyelőség
Lenti László	Nyugat-dunántúli Környezetvédelmi Felügyelőség
Foki Imre	Nyugat-dunántúli Környezetvédelmi Felügyelőség
Dr. Palásthyiné	Észak-Magyarországi Környezetvédelmi Felügyelőség
Nám Andrea	Környezetvédelmi Minisztérium

Haváriatervek

Környezeti elemekre vonatkozó adatok és ezek viszonyítása a határértékhez.

Csak egy cég jelentette ki, hogy rendben vannak a hatósági kapcsolatok.

Mutassa be, milyen hatósági kötelezettségei vannak.

Túllépés esetén célállapot bemutatása, ez alapján akciótervet lehet készíteni.

Önkéntes az akció vagy hatósági kötelezés miatt végzik. Ez a tárgyilagosság miatt fontos. Ha ezt szerepeltetik, hitelesebb a jelentés.

Milyen formában használja a hatóság az információkat? A CER nem a hatóságnak szól. *VITA*. A felügyelőség is felhasználja a jelentést információszerzésre.

A felügyelőségnek partnerként kell megjeleníteni, segíteni a vállalatokat a jelentés készítésében. *VITA*. Nem kell bevonni a hatóságot a jelentés készítésébe.

A jelentés ne csak reklám legyen, mutassa be a vállalat gyenge pontjait is (pl. haváriák). Az eddigi jelentésekben ez nem igazán szerepelt (kivéve MOL). Haváriaterv szerepeljen a jelentésben.

A jelentés önkéntes legyen, vagy szigorú követelményeket állítsanak a jelentésekkel szemben. Legyen önkéntes. Kérdés az adatok hitelessége.

Taglaljon a jelentés minden egyes környezeti elemet.

Hulladékok esetében általában összemoszák a veszélyes és nem veszélyes hulladékokat. Ezt el kell kerülni.

A termék hatásait taglalni kell, életciklus megközelítés.

Hiányzik a zaj, ózonkárosító adatok, zöld felületek, élővilág.

Be kell mutatni a környezeti állapot változásait.

Összefoglaló értékelés a vállalat hatásairól. Terjedjen ki a gazdaságin túl az ökológiai fenntarthatóságra is.

Meg kell határozni a hatásterületet és az érintettek körét. Hatásterület, védőterület.

Érdemes kimutatni, mennyiben romlik a terület értéke (pl. telekárak).

A cégek hajlamosak elfeledkezni a „piszkos” telephelyekről. Fontos, hogy a jelentés teljes körű legyen.

A szennyvíz összetételéről mélyen hallgatnak a jelentések, mennyiségek és minőségek fontosak.

Monitoringról is szólni kell (van, mire irányul, működtetjük, tervek).

Vízforgalmi, anyagforgalmi ábrák fontosak lennének.

A jelentésben közölt adatoknak meg kellene egyezni a hatóság felé közöltekkel.

“Hamukázós jelentés” - a hatóság informálisan visszajelelhet.

A jelentések jelenleg önkéntesek.

Fontos: HITELESSÉG, VALÓSÁGTARTALOM.

Folyamatos adatközlés, változások nyomon követhetőek legyenek az éves környezeti jelentésben. Mutassa be, tervei miért, vagy miért nem valósultak meg.

Egyes beruházásoknak milyen környezeti hatásai lesznek.

Hogyan változnak a kibocsátások technológiaváltás esetén. Integrált megközelítésmód szükséges.

KIR kapcsán a személyi felelősségi köröket ismertetni kellene. Csak beosztást ismertes-sen, nevek nem kellenek.

Pozitívum: jó összeállítás van egyes jelentésekben az örökölt károkról. Problémákat mutassuk be a megoldási lehetőségekkel együtt.

Zaj: ismeretterjesztés legyen az anyagban, de korlátozottan. A saját környezethasználat-ra kellene kitérni és nem a globális felmelegedésről beszélni.

Az illusztrációkat is a saját telephelyeiken készítsék (lásd TVK).

A UNEP tartalmi elemekből szükséges lenne:

- Termék környezeti hatása - termékdíj.
- Környezetvédelmi kiadások.
- Kapcsolattartás, kikkel van a vállalat partneri kapcsolatban, szerepeltesse itt a hatóságot is. Hogyan kommunikál panasz esetén a lakossággal.
- Fenntartható fejlődés, jó arány.

A jelentések összehasonlíthatósága fontos. Egységes struktúra fontos lenne.

ÖNKORMÁNYZAT

Vitavezető: Zilahy Gyula (BKÁE, TTMK)

Megfigyelők: Pataki György (BKÁE)
Szi-Ferenc Zsófia (BKÁE)

(A csoport tevékenységét a tagok bemutatkozásával kezdi.)

Résztvevők:

Gurina Éva	Budapest IV. ker. Önkormányzat
Kassai Lászlóné	Budapest IV. ker. Önkormányzat
Major Klára	Budapest IV. ker. Önkormányzat
Járainé Simon Ágnes	Budapest XXI. ker. Önkormányzat
Trajbár Judit	Szentgotthárd V. Önkormányzat
Dr. Mujzerné Szabó Mária	Budapest XI. ker. Önkormányzat
Papp Katalin	Budapest Főváros Önkormányzata
Montvai József	Budapest X. ker. Önkormányzat
Bánhegyiné Binder Zsuzsanna	Budapest X. ker. Önkormányzat

Vitavezető: Bemutatkozás. Milyen formában kerül kapcsolatba az önkormányzat a vállalatokkal? Találkoztak-e már jelentésekkel?

XI. ker. Önkormányzat: építési osztály vezetője (korábban Kőbányán volt):

A Dreher jelentését már látta

- meghívások bemutatóra,
- mindenkit érint,
- Dreher rendbe tette a területet.

Szentgotthárdi Önkormányzat:

- nincs környezetvédelmi felelős
- Az Opel jelentésével már találkozott
- határérték módosítások
- hatástanulmányok

XXI. ker. Önkormányzat építési osztály környezetvédelmi felelőse:

- rendezési tervek, környezetvédelmi hatásvizsgálatok véleményezése

- A Mol jelentését már látta: 1998-as jelentésben adatokat nem közöltek, kérdésekre nem adtak választ (savgyantás eset: lakossági tiltakozás; jelentésük reklám, szép prospektus, de nem céljuk a negatívumok kiemelése).

A jelentés kiváló alkalom: meghívásra, bejárásra, megismerésre.

Dunapack ma: helyszíni szemlével rá lehet térni a keretet érintő problémákra (szennyezett iszap problémája).

A jelentés értelme: feltárni a problémákat, megoldásokat adni.

IV. ker. Önkormányzat, városüzemeltetési osztály:

- nincs egy kézben összefogva a környezetvédelem, szakmanként előadók vannak.

Chinoi: nyílt nap a lakosságnak, önkormányzatoknak; vezetőség is ott volt, a jelentés megvitatásra került, kérdéseket lehetett feltenni. A lakosság nem ment el, pedig ők a panaszkodók, érdeklődésük csak a tiltakozásig terjed, amikor tenni kell, megáll a dolog.

IV. ker. Önkormányzat városüzemeltetési iroda vezetője:

- Itt fut össze minden környezetvédelem.

Chinoinnal van kapcsolat.

IV. ker.-i alpolgármester referense: lakossági kapcsolatok

Fóti úti telep: jelentés a bővítésről - megismertetni a lakossággal.

Vitavezető: Milyen információkat látnának szívesen, melyek a legfontosabb információk, amit a vállalatoktól szívesen látnának? (Mindenki írja fel magának!)

Kevesen vannak.

Az önkormányzat rendelkezik a legkevesebb információval.

Nem értik, hogy ez miről szól. A gazdasági és egyéni érdekek a testületben elnyomják a környezetvédelmi szempontokat.

Esztétika sem érvényesül.

Az önkormányzat kiszolgál.

Sokkal nagyobbak a politikai, gazdasági érdekek.

Közlekedési problémák, „plazak”. „Megtalálják a megfelelő utakat.” Nagyon sok környezeti problémát indukáltak. A zajra vonatkozó tanulmányban csak kis részt vizsgáltak, nem a tágabb környezetet.

Másodfokon „kilőtték” az elsőfokú szigort.

Szakemberek hiánya jellemző a kerületekben.

Nincs egységes szemlélet.

Önkormányzatonként sem egységes a szemlélet.

Egyetlen megoldás lenne: központi hatóság lenne az engedélyezésnél, egységes követelményrendszerrel.

Politikai nyomás.: egy önkormányzat sem akarja kiengedni kezéből a hatalmat.

Rendezési terveknek silány a környezetvédelmi része. (Veszélyek egy része nincs feltárva. Építési hatósági szinten már nem lehet mit csinálni.)

Adott településre gyakorolt (esetlegesen káros) hatások.

A technológiából eredő veszélyek.

Havária helyzet kezelése.

Az önkormányzat ebből adódó feladatai.

Kibocsátások, környezeti elemekre gyakorolt hatások.

A KÖFE előírta határértékek bekerülnek az építési engedélybe.

A KÖFE nagyon ritkán bírságol.

Adatokat pénzért kaphatnak.

Ha bírságol, informál.

Pl. a ciánszennyezéssel kapcsolatban sem kaptak választ kérdéseikre.

- hatóságok közötti kapcsolat

adatok, információk

pl. privatizáció - állapotfelmérés - eljusson erről az információ (károkat elhárították-e, eredmények)

- technológia

Építési engedélyezés során leírást kell készíteni erről a tervezőnek.

mérhetőség (anyagmérleg)

- káros kibocsátások teljeskörűsége

környezetvédelmi jelentés túl sterilnek tűnik

kapcsolattartás

mélyebb betekintés lehetősége: pl. helyszíni szemle

pénzügyi ráfordítások mértéke

Vitavezető: Használná-e az önkormányzat a jelentést?

Környezetvédelmi törvény értelmében környezetvédelmi program kellene.

Ehhez reális adatok kellene.

- környezeti elemenként állapot, cél, hogyan

magyar és EU előírások szerint

- új technológiák, fejlesztések hatásai

- közérthetőség, ábrák

- biztonságtechnológia és egészségügyi hatásokat is bemutatni

- hatóságok, civil szervezetek válaszlehetőségeit betenni (visszajelzések: mennyire ért egyet?)

- kivonat helyi újságban, tévében, lakossági fórumon, nyílt napok

ez lenne a kommunikáció,

nem az, hogy egy példányt küldenek

lakosokhoz is el kellene juttatni; ne csak akkor találkozzon a lakos a vállalattal, ha probléma van.

- több kerületet érintő dolgok

- terjedő hatások

- kerületek összefogása szükséges

- a lakosság számára közérthető legyen

- kibocsátások: ... anyagra túl sok, nem mond semmit, sokszor nekem sem, nem még a civileknek. Veszélyesség szerint mutassák ki , hatáscsoport szerint (pl. rákkeltő) + időbeli alakulását

Mennyire veszélyes az emberekre - ez az érdekes.

- hitelességen alapul a bizalom

- helyi fórum a párbeszédre: szennyezők és a lakosság közvetlen párbeszédére lenne szükség, önkormányzat gyanús lehet (részt venne, helyet biztosítana)

- érthető, sokatmondó adatokra is szükség lenne (lakossági fórumon ÁNTSZ ilyen adatokkal jönne)

- hiteles akkor lesz, ha ellenőrzik.

8.9 A szekcióülések jegyzőkönyvei II.

Vitanap a környezeti jelentésekkel kapcsolatban – 2000. május 16.

**A 2. szekcióülések összefoglalói
Számszerű információk, mutatószámok**

A megvitatandó kérdések:

- Vállalatoknak: Milyen szempontokat vettek figyelembe a jelentések összeállításánál? Milyen továbblépési lehetőségeket látnak?
- Érdekcsoportoknak: Véleményük szerint milyen szempontok figyelembevétele fontos a mutatószámok kialakításánál?

VÁLLALATOK

Vitavezető: Galli Miklós (TTMK)

Megfigyelők: Pataki György (BKÁE)

Tóth Krisztina (BKÁE)

Vitavezető: Mi az, ami jó lenne, ha benne lenne? Mit lehet beletenni egyáltalán?

- Összehasonlítható mutatókat keresünk vagy iparági mutatókat? Hol keressük az összehasonlíthatóságot?

- Pénzügyi bemutató kell a cégről. (mit, mennyit gyárt, milyen értéket képvisel?)
- input-output
- 3-4 évre vannak adataink
- fajlagos értéket kell figyelembe venni
- bevétel-környezetvédelmi költségek (%)

Vitavezető: Mennyire fontos a teljes anyagmérleg?

- Fontos, hogy legyen benne.
- Hatóságnak kell leadni.
- Hulladék legyen benne.
- Rengeteg az alapanyagunk (500 féle): hezitáltunk: csoportokat igyekszünk felállítani (pl. reaktáns, oldószer). Elálltunk az ötlettől. A fajlagos fajlagosát mutattuk.
- Iparág-specifikus az I-O hasznossága.
- Mást jelent az anyagmérleg, mint a hulladék.
- 70 fajta vegyianyagon végigmentünk (nyilvántartás, mennyi épül be, levegőbe mennyi kerül, festékszűrőbe, tömlőbe, mennyi a hulladék). Jelentésbe csak azt tettük be, hogy hány tonna a hulladék.

Hozzáférhetőség

- Technológiához rendeltlen nem adnánk ki.
- Technológiára jellemző adatot nem.
- Korlát a belső számontartó rendszer.

Abszolút-relatív

Vitavezető: Milyen mutatószámokat jelentessünk meg, abszolútat vagy fajlagosat?

- Fajlagosokat.
- És aki olvassa? Mit ért az abszolútból?
- A változást lássa.
- Nagy volumenben gyártott termékre könnyebb megadni a fajlagost, sok kicsire nem érdemes.

Vitavezető: Mi érdekli az érdekelteket?

- Abszolút
- Ha érdekli.
- Abszolút érdekli.
- El vagyunk bizonytalanodva.
- Környezeti teljesítmény javult, környezeti terhelés romlott. Megkérdőjelezhető lenne a termelés jogossága.
- Fenntartható fejlődés: bővül a termelésben, ökohatékonyság: megteremteni a környezetvédelem pénzügyi alapjait.
- A vállalatnak a fajlagos számít.
- A fenntartható fejlődés az abszolúttal van összefüggésben.
- Újabb telephely
- Korlátozod mohóságod a ruhaboltban.
- Fogyasztó adja meg az abszolút korlátot.
- Törvények határozzák meg az abszolútat.
- Ha a jobb relatívat vesszük, megoldjuk az abszolútat is.

Pénzügyi mutatók

- Működési költségek elkülönítése könnyű, de nem tudjuk a technológiába beépült költségeket. Beruházási csomagból kiemelni nem lehet. Csővégit igen. Tehát annál több a költség, mit amit ki tudok mutatni.
- Oktatás is. Tudjuk, hogy mi tartozna bele.
- Nagy cégnél nem lehet összeszedni.
- Költség-eredmény, teljesen nincs egyenes arányban.
- Évről évre srófoljuk fel magunkkal szemben az elvárásokat.
- Sohasincs 0 megoldás, csak mérlegelni tudok, hogy mi a jobb.
- Ami érdemben hatással lehet a piaci pozícióra, azt nem adom ki.
- Integrált berendezés. Nem tudunk minden egyes dologra odafigyelni. Pénzügyi előre tervezést nem adhatjuk meg, mint tőzsdei cég. Olyan tervek nem adhatók meg, amelyek jelentősen befolyásolják az árfolyamot.
- Arany középutat kell megtalálni.
- Pazarlást, veszteséget.
- Megbetegedéseket.

HATÓSÁGOK

Vitavezető: Zilahy Gyula (TTMK)

Megfigyelők: Kaizinger Ervin (Deloitte Touche)
Marjainé Szerényi Zsuzsanna (BKÁE)

Az indikátorok alkalmazása vállalat és iparág specifikusnak kellene lenni.
De az összehasonlíthatóság miatt közös pontoknak is kell lenni.

Hatékonysági mutató fontossága.

A teljesítmény és a KIR mutatókat szét kell választani.

A kibocsátási mutatókon kívül környezeti állapot indikátorok szükségessége (egészségkárosítás hatása). Ezek viszont jelenleg nem nyilvánosak. *VITA - PÁNIK-KELTÉS*. Ezeket a határértékekhez kellene viszonyítani.

Benchmarking szükségessége - ezt hiányolják

Jogi esetek és panaszok számát be kell mutatni a jelentésben, és ezek kezelésének módját. De mit mond ez az információ, hogyan lehet értékelni?

Folyamatos nyilvános kommunikáció, ha ez megvan, akkor az érdekelt felek tudnak kérdezni. Ötlet: nyílt napok tartása. Közérthetőség fontos.

KIR indikátorok

A vállalat környezethasználata milyen kockázatot jelent, ehhez képest milyen a környezeti irányítás szintje.

Mutatókról egy összefoglalás hasznos lenne.

Jó lenne, ha a jelentés több változatban készülne a különböző érdekcsoportoknak. *VITA* nem szükséges.

Kivonatolt és részletes változat.

Mi az amit minden évben megjelentetni, vagy amit elég több évente

Érdemes évente minden adatot megjelentetni vagy teljesítményindikátorok évente, KIR és állapotindikátorokat ritkábban. De fontos a nyomonkövethetőség, összehasonlíthatóság.

A BAT-tal számolni kell.

Anyagforgalmi diagrammra feltétlenül szükség van - környezeti rendszerszemlélet. Itt tüntessenek fel minden kibocsátást.

Technológiaváltás eredményeiről is kell információkat bemutatni. Mi lett volna, ha a régi technológiánál marad ?

ZÖLD SZERVEZETEK

Vitavezető: Kerekes Sándor (TTMK)

Tóth Gergely (KÖVET)

Megfigyelők: Szi-Ferenc Zsófia (BKÁE)

Csutora Mária (TTMK)

- kötelező jellegű mutatók -> kötelező adatfeldolgozás
- átfogó jellegű mutatók
- mostani mutatók sokfélék (általában 8-10 fféle anyaggyűjtő)
- azok a cégek bocsátanak ki jelentést, akikkel nincs baj (MOL)
- leírt adatok nem relevánsak
- csak a pozitív jellegű adatokat közlik
- cél az összehasonlíthatóság
- jó lenne, ha kötelező lenne a jelentés (indikátorok)
- használható-e a jelentés?
 - igen, sok fajlagos adatot kellene közölni (összehasonlíthatóság)
 - igen, ha a vállalatok nagy többsége csinálná
- hiányzik a szállítás, termékegységre vetítés
- A jelentésben az adott iparág környezeti jellemzőit, problémáit is be kellene mutatni
- nehéz a mutatókat aggregálni
- USA, EPA: anyagok két csoportja
- (nagyon veszélyes: 10 éven belül 50%-os csökkentés
- kevésbé veszélyes: 10 éven belül 30%-os csökkentés
- önkéntes kezdeményezés: a csatlakozók az adataikat rendszeresen jelentik
- jelentés optimális nagysága (Dreher)
- a jelentés csak az egyik (+ KIR, Tisztább termelés program)
- nagyobb nyilvánosságra lenne szükség
- nehéz az összehasonlítás : nem lehet különböző iparágakat összevetni (erőmű, sör-gyár)
- a cégek saját magukhoz képest fejlődhetnek
- meg kell fogalmazni
- megújuló erőforrások
- visszaforgatás aránya
- import részaránya
- egész életcikluson keresztül figyelni
- mutatók pontosítására van szükség
- fajlagos mutatókat kellene alkalmazni

- időintervallumba helyezés fontos lenne
- nyereségre vetített szennyezés
- legjobb iparági gyakorlathoz kellene hasonlítani (BAT és a saját eredményeik összevetése)
- ágazati mutatókat kellene kidolgozni

Táblára:

1. iparági átlaghoz való viszonyítás
2. trendek figyelése
3. fenntarthatóság megfigyelése (pl. globális felmelegedéshez mennyire járul hozzá, újrahasznosítás, visszaforgatás aránya)
4. 10-20-30-40 legveszélyesebb anyag számszerű vizsgálata (USA Környezetvédelmi Hivatal mintájára)

8.10 A kerekasztal vita megbeszéléseinek összefoglalója

Délelőtti kiscsoportos viták eredményei Az érintett csoportok információs igényei

Vállalatok

Célok:

Egyszeri olvasás, emészthetőség

Célcsoport:

- elsődlegesen a vállalat közelében élő lakosság,
- fogyasztók,
- hatóság,
- tulajdonosok

Példányszám:

1000-2000

Kezdet:

szakértői kiadványok,
hazai és külföldi jelentések,
saját jelentést veszi alapul,
nyílt napok.

Elvárások, szempontok:

- EMAS követése

Tartalom:

- környezeti politika,
- cégbemutató,
- tevékenység közérthető formában,
- input, output,
- határérték túllépések terve és intézkedési tervek,
- költségelemek

Non-profit/ civil szervezetek

Kis javítások: (cél: jobb környezeti jelentés)

- fajlagos szállítás/a termék szállítása
- lakossági panaszok, igények
- hulladékkezelés, szállítás konkrétan (kiknek és hova szállítják?)
- hitelesség?
- környezetegészségügyi hatások: mit okoz, bővebb információ
- konkrét határérték, túllépés számszerűsítés
- szerkezeti folytonosság (követhető legyen a változás)
- embléma használat

Újragondolás, fenntarthatóság

- kevesebb PR: kinek szól?
- hitelesség?
- termék életciklus szemlélet (gyártás folyamata mellett: OPEL)
- társadalmi szerepvállalás
- az elektromos energia mint legtisztább energiahordozó
- a reklámozás költségét és hatásai (továbbgondolni, hogy mire ösztönöz)

Hatóságok

- hatások környezeti elemenként : határérték
 - hatósági kötelezések (megfelelés)
 - gyenge pontok, haváriák !
 - környezeti állapot, hatásterület, érintettek
 - összefoglaló értékelés, ökológia/gazdasági fenntart-hatóság
 - teljeskörű (minden telephely)
 - hitelesség (egyezés a hatósági bevallásokkal)
 - folyamatosság / összehasonlíthatóság
 - integrált megközelítés (összefüggések)
 - termék hatásai
- speciális:
- hulladék, (veszélyes, nem veszélyes,)
 - zaj
 - ózonkárosító anyagok
 - zöld terület
 - szennyvíz összetétel
 - monitoring
 - input/output (anyagforgalom ábra)
 - KIR felelősök
 - pénzügyi információ

Önkormányzatok

1. településre gyakorolt káros hatások, havária helyzetek: teljeskörűen
 - kibocsátások: levegő, szennyvíz, zaj, stb.
 - talajszennyezés
 veszélyesség szerint, nem feltétlenül konkrétan megnevezve
2. Hatóság - vállalat - önkormányzat közötti viszony
 - korábban elvégzett állapotfelmérés eredményei
 - mit tettek az állapotfelmérést követően, mi valósult meg és mi nem?
 technológiai leírások, új technológiák ismertetése, anyagmérlegek
4. a jelentés a mélyebb betekintés alapját kell képezze
5. pénzügyi mutatók, költségek - önkormányzati környezetvédelmi programokhoz szükséges információk biztosítására
6. kiindulási állapot - célok - megvalósult intézkedések
7. biztonságtechnika, egészségügyi hatások
8. mennyire ért egyet a vállalat a hatóságok, önkormányzatok véleményével
9. nyilvánosság biztosítása fontos
10. több önkormányzat területét érintő problémák megfelelő kezelése
11. a jelentést bemutató lakossági fórumokon általános környezetvédelmi, egészségügyi adatok ismertetése

Délelőtti plenáris vita eredményei

Pozitívumok jelenlegi jelentésekkel kapcsolatban

- vállalati környezetvédelmi politika
- KIR felelősségi körök
- jelentések megléte / folyamat indulása
- határértékhez viszonyítás
- számszerű információk
- folyamatok komplex kezelése
- saját bevallás: munka
- közérthetőség -> kommunikáció
- optimális terjedelem

Továbblépési lehetőségek

- érdekcsoportok érdeklődése diverz -> megfelelő csatornák alkalmazása
- kritikus cégeknek kellene készítenie
- hitelesség -> vállalat felelőssége
teljesség <-> kiemelt részek
gyenge pont
- KIR, mint működő rendszer
- folyamat
- fővárosi cégek: támogatás
- grafikai megjelenítés <-> tartalom
- vállalati belső támogatás megszerezése: nehézségekkel jár
- önkéntes megállapodások

A délutáni szekciók eredményei

Számszerű információk

Vállalat

I/O adatok (iparág specifikus)
részletezettség korlátai
fajlagos -> vállalat
abszolút -> érdekelték kommentár!!

pénzügyi információ

- számítási nehézségek (költségek hozzárendelése)
- üzleti titok
- hogyan kapcsolódik a környezeti teljesítményhez?: értelmezés

eltolódás a management mutatók felé (munkavédelem, oktatás)

veszteségek kimutatása

Hatóságok

- Vegye figyelembe a vállalati struktúrát, technológiát, termékeket
- Legyen iparágspecifikus
- összehasonlíthatóság
- időbeli, országok közötti, leányvállalatok, BAT
- közös pontok -> fajlagosok
- mutatók szélesebb köre: állapotmutatók
- veszélyesség : határértékhez való viszonyítás
- panaszok / jogi esetek száma, kezelése
- rendszeres fórum
- közérthetőség
- KIR mérőszámok: kockázat mértéke (KIR helye)
- melléklet, összefoglalás / több változat
- anyagforgalmi diagrammok: rendszerszemlélet
- teljesítmény és KIR mutatók szétválasztása
- évente <-> ritkábban

Non profit/civil szervezetek

- BAT <-> hagyományos technológiák (környezeti/ komplex)
- iparági átlag: viszonyítás
- trendek
- globális folyamatok , ahol releváns
- import / szállítás / termék életciklus
- legveszélyesebb anyagok listája : „core set”
- tevékenység
fenntarthatóság
újrahasznosítás, visszaforgatás

9. Irodalomjegyzék

- A Guide to Corporate Environmental Indicators (1997): Federal Environmental Ministry, Bonn, Federal Environmental Agency, Berlin
- Ackerman, R. W. and Bauer, R. A. (1976): Corporate social responsiveness, Reston, Virginia, Reston Publishing
- Alkhafaji, A. F. (1989): A stakeholder approach to corporate governance. Managing in a dynamic environment, New York, Quorum Books
- Aupperle, K. E., Carroll, A. B. and Hatfield J.D. (1985): An Empirical Examination of the Relationship between Corporate Social Responsibility and Profitability, Academy of Management Journal, 28 (2), pp. 446-463
- Bándi, Gy. (1999): Környezetjog, Oziris Kiadó, Budapest
- Baranyi, Á. (1999): Erkölcsi és gazdasági megfontolások a vállalati környezetvédelemben, Kovász, Tavaszy-Nyár, pp. 50-68
- Beauchamp, T. L. and Bowie N. E. (eds.) (1983): Ethical Theory and Business, Prentice Hall
- Belkaoui, A. (1976): The impact of the disclosure of environmental effects of organizational behaviour on the market, Financial Management, Winter, pp. 26-31
- Berkes, F. and Folke, C. (1992): Commentary: A systems perspective on the interrelations between natural, human-made and cultural capital, Ecological Economics, No. 5, pp. 1-8
- Biró, E. (1999): Developments of corporate environmental reporting in Hungary, Thesis, submitted to the Department of Environmental Sciences and Policy of Central European University, Budapest
- Boda, Zs. (1997): A vállalat társadalmi felelőssége, in: Boda, Zs. és Radácsi, L (1997): Vállalati etika, BKE Vezetőképző Intézet, Budapest, pp. 10-25
- Boda, Zs. és Pataki, Gy. (1997): Versenyképesség és környezetügy, Zárótanulmány, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Vállalatgazdaságtan tanszék
- Boda, Zs. és Radácsi, L. (1997): Vállalati etika, BKE Vezetőképző Intézet, Budapest
- Bowen, H. R. (1953): Social responsibility of the Businessman, New York, Harper and Row
- Bowie, N. (1982): Business Ethics, Englewood Cliffs, N.Y., Prentice Hall
- Bowie, N. (1991): New directions in corporate social responsibility, Business Horizons, July-August, pp. 56-65
- Bowie, N. and Duska, R. (1990): Business ethics, 2nd edition, Englewood Cliffs, N.Y., Prentice Hall
- Brealey, Myers (1992): Modern vállalati pénzügyek, Panem Kft., Budapest
- Brenkert, G.B. (1992): Corporations and Public Welfare, Public Affairs Quarterly, April, pp. 155-168 (magyarul: Magánvállalatok és a közjó, in: Boda, Zs. és Radácsi, L.: 1997, Vállalati etika, BKE Vezetőképző Intézet, Budapest, pp. 43-78)

- Brenner S. N (1995): Stakeholder theory of the firm, Its consistencies with current management techniques, in: Nasi, J. (ed.) Understanding stakeholder thinking, LRS publ. Helsinki, Finland, 1995, pp. 75-95
- Brenner, S. N. and Cochran, P. (1991): The stakeholder theory of the firm: Implications for business and society theory and research, Paper presented at the annual meeting of the International Association for Business and Society
- Brummer, J. J. (1991): Corporate responsibility and legitimacy: an interdisciplinary analysis, New York, Greenwood Press
- Buchholz, R. A. (1991): Corporate responsibility and the good society: from economics to ecology, Business Horizons, July-August, pp. 19-31
- Burritt, R. L. and Welch, S. (1997): Accountability for environmental performance of the Australian Commonwealth public sector, Accounting, Auditing and Accountability Journal, Vol.10 No.4. pp. 533-561
- Carroll, A. B.(1979): A three dimensional conceptual model of corporate performance: Academy of Management Review, 4., pp. 479-505
- Carroll, A.B. (1987): In search of the moral manager, Business Horizons, March-April, 1987, pp. 7-15
- Carroll, A. B. (1989): Business and Society: Ethics and stakeholder management. Cincinnati: South-Western
- Carroll, A. B. (1991): The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders, Business Horizons, July-August, pp. 39-48
- Carroll, A. B. (1993): Business and Society: Ethics and stakeholder management. Cincinnati: South-Western
- Chamberlain, N. W. (1973): The limits of corporate responsibility, New York, Basic Books
- Chikán, A (szerk.) (1997): Vállalatgazdaságtan, Aula, Budapest
- Clarkson, M. B. E. (1988): Corporate Social Performance in Canada, 1976-1986, in: L. E: Preston (ed.): Research in Corporate Social Performance and Policy, Vol. 10, pp. 241-265, Greenwich CT. JAI Press
- Clarkson, M. B. E. (1991): Defining, evaluating and managing corporate social performance: the stakeholder management model, Research in Corporate Social Performance and Policy, Vol. 12, pp. 331-358, JAI Press Inc.
- Clarkson, M. (1994a): A risk based model of stakeholder theory, Proceedings of the Second Toronto Conference on Stakeholder Theory, Toronto, Centre for Corporate Social Performance and Ethics, University of Toronto
- Clarkson, M. et. al. (1994b): The Toronto Conference: Reflections on Stakeholder Theory:, Business and Society, Vol. 33, No. 1, April, pp. 82-131
- Clarkson, M. B. E. (1995): A Stakeholder Framework for Analyzing and Evaluating Corporate Social Performance, Academy of Management Review, Vol. 20. No.1. pp. 92-117
- Clarkson, M. B. E. (ed.) (1998): The corporation and its stakeholders, Toronto, Canada, University of Toronto Press

- Cleveland, C. J. (1997): *Biophysical Economics: From Physiocracy to Ecological Economics and Industrial Ecology*, Department of Geography and Center for Energy and Environmental Studies, Boston University
- Colby, M. E. (1991): Environmental management in development: the evolution of paradigms, *Ecological Economics*, 3, pp. 193-213
- Costanza, R. (ed.) (1991): *Ecological Economics: The Science and Management of Sustainability*, Columbia University Press, New York
- Cropper, M. L. and Oates, W. E. (1992): Environmental Economics: A Survey, *Journal of Economic Literature*, 30, June, pp. 675-740
- Csurgó, O., Hajdu, P. (1994): Felelősség és menedzsment, *Biztosítási Szemle*, 40. évf. 10. sz. pp. 22-30
- Csutora M. (1998): Az alkalmazkodás környezetvédelmi stratégiája - a hiányzó láncszem a vállalati környezeti stratégiák értelmezéséhez, *Doktori disszertáció*, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem
- Csutora, M. (1999): Mérhető-e a vállalati környezetvédelmi teljesítmény?, *Gazdaság-Vállalkozás, Vezetés, Műhelytanulmányok*, 1999/1, pp. 68-80
- Daly, H. E. (ed.) (1973): *Toward a Steady-State Economy*, W. H. Freeman, San Francisco, CA
- Daly, H. E. (ed.) (1980): *Economics, Ecology and Ethics: Essays Toward a Steady State Economy*, Freeman, San Francisco, CA
- Davis, K. and Blomstrom R. L. (1975): *Business and society: environment and responsibility*, McGraw-Hill Book Company, New York
- Davis, K. (1973): The case for and against business assumption of social responsibility, *Academy of Management Journal*, 16, pp. 312-322
- Davis, K. (1976): Social Responsibility is Inevitable, *California Management Review*, Vol. 19, No.1. pp. 15-20
- Deegan, C. and Rankin, M. (1996): Do Australian companies report environmental news objectively? An analysis of environmental disclosures by firms prosecuted successfully by the Environmental Protection Agency, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, Vol. 9 No.2. pp. 50-67
- Deegan, C. and Rankin, M. (1997): The materiality of environmental information to users of annual reports, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, Vol.10. No.4. pp.562-583
- Deegan, C. and Gordon, B. (1996): A study of the environmental disclosure policies of Australian corporations, *Accounting and Business Research*, Vol. 26. No.3. pp. 187-199
- Donaldson, T. (1982): *Corporation and morality*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey
- Deloitte Touche Tomatsu International, IISD (International Institute for Sustainable Development) and Sustainability (1993): *Coming Clean, Corporate Environmental Reporting, Opening up for Sustainable Development*, London

- Donaldson, T. and Preston L. E. (1995): The Stakeholder Theory of the Corporation: Concepts, Evidence and Implications, *Academy of Management Review*, Vol. 20. No.1. pp. 65-91
- Donaldson, T. and Werhane, P. (eds.) (1983): *Ethical issues in business*, Englewood Cliffs, N.Y., Prentice Hall
- EC, DGXI. (1998): An assessment of the implementation status of Council Regulation (No 1836/93) Eco-management and Audit Scheme in the member states (AIMS-EMAS), Project No. 97/630/3040/DEB/E1 (Hillary, R., Gelber, M., Biondi, V.)
- Epstein, M.J. and Freedman, M. (1994): Social Disclosure and the Individual Investor, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, Vol.7 No.4. pp.94-109
- Etzioni, A. (1988): *The moral dimension: Toward a new economics*, New York: Free Press
- Etzioni, A. (1992): The I and We paradigm, in: Ekins, P. and Max Neef, M. (eds): *Real-Life Economics*, Rotledge, London, New York, pp 48-53 (magyarul: Etzioni, A. A „Személy a közösségben” paradigma, in: Kindler, J.-Zsolnai, L (szerk.): 1993, *Etika a gazdaságban*, Keraban, Budapest, pp. 57-64)
- Evan, W. M.-Freeman, R. E. (1988): A Stakeholder Theory of the Modern Corporation: Kantian Kapitalism, in: Beachamp, T.L.-Bowie, N. L. (eds): *Ethical Theory and Business*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, Third Edition. (magyarul: A modern vállalat stakeholder elmélete: kantiánus kapitalizmus, in: Boda, Zs. és Radácsi, L.: 1997, *Vállalati etika*, BKE Vezetőképző Intézet, Budapest, pp. 93-124)
- Fischer, D. W. (1983): Strategies Toward Political Pressures: A Typology of Firm's Responses, *Academy of Management Review*, January, pp. 71-78
- Florida, R. (1996): Lean and Green: The Move to Environmentally Conscious Manufacturing, *California Management Review*, Vol. 39, No.1., Fall, pp. 90-105
- Frederick, R. E, and Hoffman, W. M (1995): Environmental risk problems and the language of ethics, *Business Ethics Quarterly*, Vol. 5. No.4. pp. 699-711
- Frederick, W. (1978): From SCR1 to SCR2, The maturing of business and society thought, Working paper 279, Graduate School of Business, University of Pittsburgh, (újrányomás in: *Business and Society*, Vol. 33. No. 2., August, 1994, pp. 150-164)
- Frederick, W. C. (1986): Toward CSR3: Why Ethical Analysis is Indispensible and Unavoidable in Corporate Affairs?, *California Management Review*, Vol. 28, No. 2. Winter, pp. 126-141
- Frederick, W. C. (1987): Theories of corporate social performance, in: Sethi, S. P. and Falbe, C. M. (1987): *Business and Society, Dimensions of Conflict and Cooperation*, pp. 142-161
- Frederick, W. C. (1992): Anchoring values in nature: Toward a theory of business values, *Business Ethics Quarterly*, 2. pp. 283-303
- Frederick, W. C. (1995): *Values, Nature and Culture in the American Corporation*, New York, Oxford University Press
- Freedman, M. and Jaggi, B (1982): Pollution Disclosures, Pollution Performance and Economic Performance, *OMEGA*, Vol. 10. No. 2. pp. 167-176

- Freedman, M. and Stagliano, A. J. (1991): Differences in Social-Cost Disclosures: A Market Test of Investor Reactions, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, Vol.4. No.1 pp. 68-83
- Freeman, R.E. (1983): Stakeholder menedzsment, in: Kindler, J. Zsolnai, L. (szerk.): 1993, *Etika a gazdaságban*, Keraban Kiadó, Budapest, pp. 169-191
- Freeman, R. E. (1984): *Strategic Management: A stakeholder approach*, Boston, Pittman
- Freeman, R. E. (1991): *Business Ethics: The state of the art*, New York, Oxford University Press
- Freeman, R. E. (1994): The politics of stakeholder theory: some future directions, *Business Ethics Quarterly*, Vol. 4. No.4, pp. 409-421
- Freeman, R. E. (1995): Stakeholder Thinking, The State of the Art, in: Nasi (ed.), *Understanding stakeholder thinking*, LRS publications, Helsinki, Finland, pp. 35-46
- Freeman, R. E., Liedtka, J. (1991) Corporate social responsibility: A critical approach, *Business Horizons*, July-August, pp. 92-98
- Freeman, R. E. and Evan W. M. (1990): Corporate Governance: A stakeholder interpretation, *The Journal of Behavioral Economics*, 19 (4), pp. 337-359
- Freeman, R. E. and Reed D. L. (1983): Stockholders and stakeholders: A new perspective on corporate governance, *California Management Review*, Vol. 25, No. 3, Spring 1983, pp. 88-106
- Freeman, R. E., Gilbert, Jr. D. E. (1987): Managing Stakeholder Relationships, in: Setti, S. P.-Falbe C. M. (eds): *Business and Society*, Lexington Books (magyarul: Stakeholder menedzsment és etikai elemzés, in: Boda, Zs. és Radácsi, L. (1997): *Vállalati etika*, BKE Vezetőképző Intézet, Budapest, pp. 110-124
- Friedman, M. (1962): *Capitalism and freedom*, Chicago, University of Chicago Press (magyarul: Friedman, M. (1996): *Kapitalizmus és szabadság*, Akadémiai Kiadó, Budapest)
- Friedman, M. (1970): The social responsibility of business is to increase its profits, *The New York Times Magazine*, September 13, pp. 32-33, 122-126
- Fülöp, Gy. Hisrich, D., Szegedi, K. (1998): Vállalati etika és társadalmi felelősség: nézetek és intézményesülés, *Vezetéstudomány*, 29. évf. 4. sz. pp. 1-20
- Gamble, G. O. et. al. (1995): Environmental Disclosures in Annual Reports and 10Ks: An Examination, *Accounting Horizons*, Vol. 9. No. 3., September, pp. 34-54
- GEMI (1996): *Environmental Reporting and Third Party Statements*, Investor Responsibility Research Center for GEMI (Global Environmental Management Initiative): Washington, D.C.
- Gladwin, T. N., Kenelly, J. J., Krause, T. (1995): Shifting paradigms for sustainable development: implications for management theory and research, *Academy of Management Review*, Vol. 20., No. 4., pp. 874-907
- Gompel, J. V. (1999): Who wins the Nobel Prize?, How fair is the Nobel?, *Challenge*, Vol. 42, No. 2. March -April, pp. 33-40

- Goodpaster, K. E. (1991): Business Ethics and Stakeholder Analysis, *Business Ethics Quarterly*, 1 (1), pp. 53-73
- Goodpaster, K. E.-Matthews, G. B. (1991): Lehet-e a vállalatnak lelkiismerete?, in: Kindler, J. Zsolnai, L. (szerk.) (1993): *Etika a gazdaságban*, Keraban Kiadó, Budapest, pp. 118-134
- Goodpaster, K. E. (1997): Business Ethics, in: Wernahe, Freeman (1997) pp. 51-57
- Gray, R. H. (1990): The greening of accountancy: The profession after Pearce, *Certified Accountants Publications Ltd.*, London
- Gray, R. H. (1994): Corporate Reporting for Sustainable Development: Accounting for Sustainability in 2000 AD, *Environmental Values*, 3, pp. 17-45
- Gray, R. H., Bebbington J. and Walters, D. (1993): *Accounting for the Environment*, Paul Chapman Publishing, London
- Gray, R. H., Kouchy R. and Lavers, S. (1995): Corporate social and environmental reporting, A review of the literature and a longitudinal study of UK disclosure, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, Vol.8. No.2. pp. 47-77
- Gray, R. H., Owen, D. and Adams, C. A. (1996): *Accounting and Accountability: Changes and Challenges in Corporate Social and Environmental Reporting*, Prentice Hall, Hemel, Hempstead
- Griffin, H. J. and Mahon, J. F. (1997): The Corporate Social Performance and Corporate Financial Performance Debate, Twenty five years of incomparable research, *Business and Society*, Vol. 36., No. 1. March, pp. 5-31
- Hackston, D. and Milne, M.J. (1996): Some determinants of social and environmental disclosures in New Zealand companies, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, Vol.9 No.1. pp. 77-108
- Hart, S. L. (1995): A natural-resource-based view of the firm, *Academy of Management Review*, Vol. 20., No. 4., pp. 986-1014
- Hart, S.L. (1997): Beyond greening: strategies for a sustainable world, *Harvard Business Review*, January-February, pp. 67-76
- Harte, G. and Owen, D. (1991): Environmental Disclosure in the Annual Reports of British Companies: A Research Note, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, Vol.4 No.3. pp. 51-61
- Heald, M. (1970): *The social responsibilities of business and community, 1900-1960*, Cleveland, Oh., Case-Western Reserve
- Hill, Ch. W. L. and Jones, T. M. (1992): Stakeholder-Agency Theory, *Journal of Management Studies*, Vol. 29, No. 2., March pp. 131-155
- Hoffman, W. M. (1991): Business and Environmental Ethics, *Business Ethics Quarterly*, 1./2. pp. 169-184 (magyarul: Hoffman, W. M.: Gazdasági és környezeti etika, in: Boda Zs.-Radácsi, L. (1997): *Vállalati etika*, BKE Vezetőképző Intézet, Budapest pp. 62-78)
- Hosseini, J. C. and Brenner, S. N. (1992): The Stakeholder Theory of the Firm: A Methodology to Generate Value Matrix Weights, *Business Ethics Quarterly*, Vol. 2. No.2, April, pp. 99-119

- Hunt, C. B. and Auster, E. R. (1990): Proactive Environmental Management, Sloan Management Review, Winter, pp. 7-18
- Ince, D. (1997): Classification of Stakeholder-related Social and Environmental Disclosures (SSED) in Environmental Reports (Ers), Conference Proceedings, The 1997 Business Strategy and Environment Conference, Leeds, UK, pp. 139-213
- INEM (Clausen J. and Fichter K). (1997): Environmental Reports, Environmental Statements: Guidelines on Preparation and Dissemination, Future, INEM
- Ingram, R. and Frazier, K. (1980): Environmental Performance and Corporate Disclosure, Journal of Accounting Research, 18 pp. 614-622
- Jaggi, B. and Freedman, M. (1982): An analysis of the information content of pollution disclosures, Financial Review, Vol. 19. No. 5. pp. 142-152
- Jennings, P. D. and Zandbergen, P. A. (1995): Ecologically sustainable organizations: an institutional approach, Academy of Management Review, Vol. 20., No. 4., pp. 1015-1052
- Jones, T. M. (1982): An integrating framework for research in business and society: A step toward an elusive paradigm, Academy of Management Review, 8, pp. 559-564
- Jones, T. M. (1995): Instrumental Stakeholder Theory: A Synthesis of Ethics and Economics, Academy of Management Review, Vol. 20. No.2. pp. 404-437
- Keely, M. (1988): A Social-Contact Theory of Organizations, University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana
- Keim, G. (1981): Foundations for the Political Strategy of Business, California Management Review, Spring, pp. 41-48
- Kelly, G. (1981): Australian social responsibility disclosure: some insights into contemporary measurement, Accounting and Finance, Vol. 21 No.2, pp. 97-107
- Kerekes, S., Baranyi, Á., Csutora, M., Kovács, E., Nemcsicsné, Zsóka, Á., Zilahy, Gy. (2000): A hazai vállalatok környezeti teljesítményének értékelése, Zöld Belépő, EU csatlakozásunk környezeti szempontú vizsgálata, Magyarország az ezredfordulón, MTA kutatási program, 91. sz
- Kerekes, S. és Kindler, J. (szerk) (1997): Vállalati környezetmenedzsment, Aula, Budapest
- Kerekes, S., Kovács, E. és Kék, M. (1997): A kötelező környezeti felelősségbiztosítás, mint helytállást biztosító lehetőség a polgári jogi úton nem érvényesíthető kárigények esetén (KTM tanulmány), Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem
- Kerekes, S., Rondinelli, D. és Vastag, Gy. (1995): A vállalatok környezeti kockázatai és a vállalatvezetők felelőssége, Milyen az ideális menedzsment?, Közgazdasági Szemle, XLII. évf., 9. sz., pp. 882-895
- Kerekes, S. és Szlávik, J. (1996): A környezeti menedzsment eszközei, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Kieser, A. (1995): Szervezetelméletek, Aula, Budapest
- Kindler, J. (1981): A csoportos döntések korszerű módszerei, különös tekintettel a nominális csoport módszerére (NMC), OVK, Budapest

- Kindler, J. (1991): Fejezetek a döntéelméletből, Aula, Budapest
- Kindler, J. és Kiss, I.(szerk.) (1969): Rendszerelmélet, Válogatott tanulmányok, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Kindler, J. és Papp, O. (1988): Többszemponatos összemérő módszerek, Műszaki Könyvkiadó, Budapest
- Kindler, J. és Zsolnai, L. (szerk.) (1993a): Etika a gazdaságban, Keraban Kiadó, Budapest
- Kindler, J. és Zsolnai, L. (szerk.) (1993b): A közgazdaságtan társadalmi és etikai vetületei, Egyházforum, Budapest
- Klonoski, R. J. (1991): Foundational considerations in the corporate social responsibility debate, Business Horizons, July-August, pp. 9-18
- Kocsis, T. (1999a): Emberközpontú fejlődés, Valóság, Vol. 42, No.4. pp. 15-38
- Kocsis, T. (1999b): A jövő közgazdaságtana?, Kovász, III. évf. 3. sz., pp. 131-164
- Korten, D. C. (1995): When Corporations rule the world, Kumarian Press, Berrett-Koehler Publishers (magyarul: Korten, D. C. (1996): Tőkés társaságok világhuralma, Kapu, Budapest)
- Kovács, E. (1999): Milyen információkat tartalmazzon a vállalatok éves környezeti jelentése?, Gazdaság, Vállalkozás, Vezetés, Műhelytanulmányok, 99/1, pp. 81-111
- KPMG (Wennberg, U.) (1997): International Survey of Environmental Reporting, 1996, KPMG Bohlins Environmental Advisors, Sweden and the International Institute for Industrial Environmental Economics, Lund University
- KPMG (1999): KPMG International Survey of Environmental Reporting
- Lewitt, T. (1958): The danger of social responsibility, Harvard Business Review, Vol. 36, No. 5, pp. 41-50
- Lindblom, C. K. (1994) The implications of organizational legitimacy for corporate social performance and disclosure, paper presented at the Critical Perspectives on Accounting Conference, New York
- Lober, D. J. et. al. (1997): The 100 Plus Corporate Environmental Report Study: a Survey of an Evolving Environmental Management Tool, Business Strategy and the Environment, Vol. 6. pp. 57-73
- Marsanich, A. (1998): Environmental Indicators in EMAS Environmental Statements, FEEM, Italy
- Mason, E. S. (1960): The corporation in modern society, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press
- Mathews, M. R. (1993): Socially Responsible Accounting, Chapman and Hall, London
- Mathews, M. R. (1997): Twenty-five years of social and environmental accounting research, Is there a silver jubilee to celebrate?, Accounting, Auditing and Accountability Journal, Vol.10 No.4. pp.481-531
- McAdam, T. W. (1973): How to Put Corporate Responsibility into Practice, Business and Society Review/Innovation, Summer, pp. 8-16

- McGuire, J. W. (1963): Business and society, New York, McGraw-Hill
- Miles, R. H. (1987): Managing the Corporate Social Environment, Englewood Cliffs, NJ., Prentice-Hall
- Mitchell, R. K., Agle, B. R. and Wood. D. J. (1997): Toward a Theory of Stakeholder Identification and Salience: Defining the Principle of Who and What Really Counts, Academy of Management Review, Vol. 22. No. 4. pp. 853-886
- Mitroff, I. I. (1983): Stakeholders of the Organizational Mind, San-Francisco, Jossey-Bass
- Nasi, J. (ed.) (1995): Understanding stakeholder thinking, Helsinki,: LSR Publications
- Owen, D. (ed.) (1992): Green Reporting? Accountancy and the Challenge of the Nineties, Chapman and Hall, London
- Pataki, Gy. (1998) A fejlődés gazdaságtana és etikája - Tiszteletadás Amartya Sen munkásságának, Kovász, Tél, pp. 6-17
- Pataki, Gy. és Radácsi, L. (1998): A magyar iparvállalatok környezeti orientációja, Zöld Belépő, EU csatlakozásunk környezeti szempontú vizsgálata, Magyarország az ezredfordulón, MTA kutatási program, 3.sz.
- Pataki, Gy. és Tóth, G. (1999): Vállalati környezettudatosság, A GEMS-HU (Nemzetközi felmérés a környezettudatos vállalatirányítás helyzetéről Magyarországon) eredményeinek összefoglalója, KÖVET-INEM Hungária
- Pataki, Gy. és Radácsi, L. (szerk.) (2000): Alternatív kapitalisták, Új paradigma, Szentendre
- Pearce, D. W. and Turner, R. K. (1990): Economics of natural resources and the environment, The John Hopkins University Press, Baltimore
- Perrow, Ch. (1986): Complex organizations, A critical essay, McGraw-Hill Inc. New York, (magyarul: Perrow, Ch: 1997, Szervezetszociológia, Osiris Kiadó, Budapest)
- Philips, R. A. (1997): Stakeholder theory and the principle of fairness, Business Ethics Quarterly 7 (1), pp. 51-66
- Pfeffer, J. and Salancik, G. (1978): The external control of organizations, New York, Harper and Row
- Polányi, K. (1957): A gazdaság mint intézményesített folyamat, in: Polányi, K (1976): Az archaikus társadalom és a gazdasági szemlélet, Gondolat kiadó, pp. 228-273
- Porter, M.E. (1980): Competitive strategy, New York, Free Press
- Porter, M. E. and van der Linde, C. (1995a): Toward a new conception of the Environment-Competitiveness Relationship, Journal of Economic Perspectives, Vol. 9., No. 4, Fall, pp. 97-118
- Porter, M. E. and van der Linde, C. (1995b): Green and Competitive, Harvard Business Review, September-October, pp. 120-134
- Post, J. E. (1978): Corporate Behaviour and Social Change, Reston, VA, Reston Publishing
- Post, J. E., Frederick, W. C., Lawrence, A. T. and Weber, J. (1996): Business and Society, corporate strategy, public policy, ethics, New York, McGraw Hill

- Preston, L. E. and O'Bannon, D. P. (1997): Research Note: The corporate social-financial performance relationship: A typology and analysis, *Business and Society*, Vol. 36, No.4. pp. 419-429
- Preston, L. E. and Post J. E. (1975): *Private management and Public policy*, Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall
- Preston L. E. and Post J. E. (1981): *Private management and public policy*, *California Management Review*, 23 (3) pp. 56-62
- Purser, R. E., Park, Ch., Montuory, A. (1995): Limits to anthropocentrism: toward an ecocentric organizational paradigm?, *Academy of Management Review*, Vol. 20., No. 4., pp. 1053-1089
- Radácsi, L. (1997): A vállalatok stakeholder elmélete, in: Boda, Zs. és Radácsi, L. (1997): *Vállalati etika*, BKE Vezetőképző Intézet, Budapest, pp. 79-92
- Radácsi L. (1998a): A szervezeti etika arisztotelianus értelmezése; az etika szervezeti intézményesítésének jelentősége és módszerei, Ph.D. téziszjavaslat, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Vállalatgazdaságtan Tanszék, Gazdaságetikai Központ
- Radácsi, L.(1998b): Az arisztotelianus gazdaságetika alapjai, Kovász, Tavasz, pp. 24-29
- Rawls, J. (1971): *A theory of justice*, Cambridge, MA. Harvard University Press (magyarul: Rawls, J. (1997): *Az igazságosság elmélete*, Oziris Kiadó, Budapest)
- Reinhardt, F. L. (1998): Environmental Product Differentiation: Implications for Corporate Strategy, *California Management Review*, Vol. 40, No. 4., Summer, pp. 43-73
- Research and Policy Committee of the Committee for Economic Development (1971): *Social responsibilities of business corporations*, New York, Committee for Economic Development
- Rhenman, E. (1964): *Foeretagsdemokrati och foeretagsorganisation*, Stockholm, Thule
- Roberts, C. B. (1991): Environmental Disclosures: A Note on Reporting Practices in Mainland Europe, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, Vol. 4 No.3. pp. 62-71
- Rockness, J. W. (1985): An assessment of the relationship between US corporate environmental performance and disclosure, *Journal of Business Finance and Accounting*, Vol. 12., No.3., pp. 339-355
- Roman, R. M. et. al. (1999): The Relationship Between Social and Financial Performance, *Repainting a portrait*, *Business and Society*, Vol. 38. No.1., March, pp. 109-125
- Rostow, E. V. (1959): To whom and for what ends is corporate management responsible, in: Mason (ed): *The corporation in modern society*, Harvard University Press, Cambridge, pp. 46-72
- Sahu, N. Ch. and Nayak, B. (1994): Niche diversification in environmental /ecological economics, *Ecological Economics*, 11, pp. 9-19
- Savage, G. T., Nix, T. H, Whitehead, C. J., Blair, J. D. (1991): Strategy for Assessing and Managing Organizational Stakeholders, *Academy of Management Executive*, 5 (2), pp. 61-75

- Schaltegger, S. et. al. (1996): Corporate Environmental Accounting, John Wiley and Sons, Chichester, UK
- Schumacher, E. F. (1980): Small is beautiful, Century Hutchinson Publishing Group Limited, London(magyarul: Schumacher, E. F. (1991): A kicsi szép, Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Budapest)
- Sethi, S. P. (1975) Dimensions of corporate social performance: An analytical framework, California Management Review, Vol.17, No.3. Spring, pp. 58-64
- Sethi, S. P. (1979): A conceptual framework for environmental analysis of social issues and evaluation of business response patterns, Academy of Management Review, Vol. 4., No.1., pp. 63-74
- Sethi, S. P. and Falbe, C. (eds.) (1987): Business and Society, Dimensions of conflict and cooperation, New York, Lexington Books
- Shane, P. and Spicer, B. (1983): Market response to environmental information produced outside the firm, The accounting Review, Vol. 58, No. 3, pp. 521-538
- Shirastava, P. (1995a): The role of corporations in achieving ecological sustainability, Academy of Management Review, Vol. 20, No. 1., pp. 936-960
- Shirastava, P. (1995b): Ecocentric management for a risk society, Academy of Management Review, Vol. 20. No.1. pp. 118-137
- Skillius, A. and Wennberg, U. (1998): Continuity, Credibility and Comparability, Key challenges for corporate environmental performance measurement and communication, a report commissioned by the European Environment Agency, The International Institute for Industrial Environmental Economics at Lund University
- Smith, G. A. (1996): Humanist economics: from homo economicus to homo sapiens, in: Foldvary, F. H. (ed.) (1996): Beyond, Neoclassical Economics, Heterodox approaches to economic theory, Edwar Elgar, Cheltenham,, UK, Brookfield, US, pp. 115-134
- Söderbaum, P. (1999): Values, ideology and politics in ecological economics, Ecological Economics, 28, pp. 161-170 (magyarul: Söderbaum, P. Értékek, ideológia és politika az ökológiai közgazdaságtanban in: Kovász, 1999 Ősz, pp. 115-130)
- Starik, M. (1995): Should trees have managerial standing? Toward stakeholder status for non-human nature, Journal of Business Ethics, Vol. 14, 1995, pp. 207-217
- Steger, U. (1993): The greening of the board room: how German companies are dealing with environmental issues, in: Fisher-Shot (eds.), Green strategies for industry, Washington, DC., Island Press, pp. 147-166
- Steiner, G. A. (1975): Business and Society, New York, Random House
- Sturdivant, F. D. (1985): Business and Society, a managerial approach, Irwin, Homewood, Illinois
- Swanson, D. L. (1995): Addressing a Theoretical Problem by Reorienting the Corporate Social Performance Model, Academy of Management Review, Vol. 20. No. 1. pp. 43-64
- Swanson, D. L. (1997): The problem of theoretically reconciling economic focused and duty-aligned research orientations in the corporate social performance field, Business and Society, Vol. 36, No. 1. March, pp. 106-110

- Tilt, C.A. (1994): The Influence of External Pressure Groups on Corporate Social Disclosure, Some Empirical Evidence, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, Vol.7 No.4. pp. 44-72
- Tuzzolino, F. and Armandi, B. (1981): A need-hierarchy framework for assessing corporate social responsibility, *Academy of Management Review*, Vol. 6., No.1., pp. 21-28
- Ullmann, A. A. (1985): Data in Search of a Theory: A Critical Examination of the Relationships Among Social Performance, Social Disclosure, and Economic Performance of U.S. Firms, *Academy of Management Review*, Vol. 10. No. 3. pp. 540-557
- UNEP/Sustainability (1994): Company Environmental Reporting: A Measure of the Progress of Business and Industry Towards Sustainable Development, Technical Report Series No. 29, UNEP Publications
- UNEP (1996): Engaging Stakeholders, Volume 1: the benchmark survey, Volume 2.: the case studies:12 users respond to company environmental reporting, UNEP/Sustainability
- UNEP (1997): Engaging Stakeholders, The 1997 Benchmark Survey - The third international progress report on company environmental reporting, Sustainability/UNEP
- Velasquez, M. (1982): *Business Ethics: Concepts and Cases*, Englewood Cliffs, N.Y., Prentice Hall
- Waddock, S. A. and Graves, S. B. (1997): *Business and Society*, Vol. 36. No. 3, September, pp. 250-279
- Walden, W. D. and Schwartz, B. N. (1997): Environmental Disclosures and Public Policy Pressure, *Journal of Accounting and Public Policy*, 16, pp. 125-154
- Walley, N. and Whitehead, B. (1994): It's Not Easy Being Green, *Harvard Business Review*, May-June, pp. 46-52
- Wartwick, S. L: and Cochran, P. L. (1985): The Evolution of the Corporate Social Performance Model, *Academy of Management Review*, Vol. 10. No. 4. pp. 758-769
- Welford, R. (ed.) (1996): *Corporate Environmental Management, Systems and strategies*, Earthscan Publications Ltd., London
- Werhane, P. H. (1985): *Persons, rights, and corporations*, Englewood Cliffs, NJ. Prentice Hall
- Werhane, P. H. and Freeman, R. E. (1997): *The Blackwell Encyclopedic Dictionary of Business Ethics*, Cambridge, M. A.:Blackwell
- Wever, G. H. (1996): *Strategic Environmental Management, Using TQEM and ISO 14000 for Competitive Advantage*, John Wiley and Sons Inc., New York
- Wicks, A. C., Gilbert, D. R. and Freeman, R. E. (1994): A feminist reinterpretation of the stakeholder theory, *Business Ethics Quarterly* 4 (4) pp. 475-497
- Wilson, I. (1975): What One Company is Doing About Today's Demand on Business, in: Steiner, G. (ed.) *UCLA Conference on Changing Business-Society Relationship*
- Wood, D. J. and Jones, R. E. (1995): Stakeholder mismatching: a theoretical problem in empirical research on corporate social performance, *The International Journal of Organizational Analysis*, Vol. 3. No. 3., pp. 229-267

- Wood, D. J. (1990): Business and society, Glenview, IL, Scott Foresman (Harper Collins)
- Wood, D. J. (1991a): Corporate Social Responsibility Revisited, Academy of Management Review, Vol. 16. No. 4. pp. 691-718
- Wood, D. J. (1991b): Social issues in management? Theory and research in corporate social performance, Journal of Management, 17, pp. 383-405
- Yamagami, T. and Kokubu, K. (1991): A Note on Corporate Social Disclosure in Japan, Accounting, Auditing and Accountability Journal, Vol.4 No. pp.32-39
- Zucker, L. G. (1987): Institutional theories of organizations, Annual Review of Sociology, 13, pp. 443-464
- Zsóka, Á. (1997): Szolgálhatja-e a marketing a környezetvédelmet, diplomamunka, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem
- Zsolnai, L. (1987): Mit ér az ökonómia, ha magyar?, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Zsolnai, L. (1989): Másként gazdálkodás, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest
- Zsolnai, L. (1992): A gazdaság ökológiai és humán dimenziója, Info-Társadalomtudomány, (21), pp. 23-26
- Zsolnai, L. (1993): Az ökoszociális gazdaság eszméje, Ökotáj, Nyár, pp. 30-31
- Zsolnai, L. (1993): A szocio-ökonómia paradigmája, Magyar Szemle, 12. sz. pp. 1286-1290
- Zsolnai, L. (1998): A felelős gazdasági döntéshozatal modellje, Közgazdasági Szemle, XLV. évf., Február, pp. 154-162

Internetes hozzáférésű irodalom:

Act extending the Environmental Management Act to provide for environmental reporting in the Netherlands:<http://home.wxs.nl/~folmolen/others/wttekst.htm>

Milne, M. J. and Adler, R. W.:1998, Exploring the reliability of social and environmental disclosures content analysis, University of Otago, New Zealand: <http://www3.bus.osaka-cu.ac.jp/apira98/archives/htmls/07.htm>

Útmutatók:

CEFIC:The European Chemical Industry Council: Guidelines on the environmental reporting for the European Chemical Industry,1993

CERES, Coalition for the Environmentally Responsible Economies, : 1997 CERES Report Standard Form

FEEM: Forum on Environmental Reporting: Guidelines for preparation of company environmental reports,1995, Italy

Future/ INEM:Environmental Reports, Environmental Statements:Guidelines on Preparation and Dissemination, 1998

GRI: Sustainability Reporting Guidelines, June 2000

PERI: The Public Environmental Reporting Initiative, Guidelines, 1994

Környezetvédelmi jelentések:

A Chinoi környezetvédelmi tevékenységéről, környezetvédelmi jelentés, 1999

Borsodchem Rt Környezetünkért, Egészségünkért, 1998

Budapesti Erőmű Rt Környezetvédelmi jelentés 1998, 1999

Dreher Sörgyárak, Környezetvédelmi jelentés, 1998

Dunapack Rt környezeti jelentése, 1999

MOL Egészségvédelem Biztonság Környezetvédelem, 1997

MOL Egészségvédelem, Biztonság, Környezetvédelem, Éves jelentés, 1996,

MOL Egészségvédelem, Biztonságtechnika, Környezetvédelem

NABI Környezeti jelentés, 1999

OPEL Hungary Járműgyártó Kft. Környezetvédelmi Nyilatkozata, 1996,
1997/1998 kivonatolt változat

TEMIC Hungary Környezetvédelmi Nyilatkozata, 1997

TVK Környezetvédelmi Jelentés, 1997

TVK Rt Egészségvédelem, Biztonság, Környezetvédelem, 1998